

<https://doi.org/10.15388/vu.thesis.897>

<https://orcid.org/0009-0007-9743-8226>

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Jokūbas Gužas

Neheteroseksualių studentų suicidiškumas

DAKTARO DISERTACIJA

Socialiniai mokslai,
Psichologija (S 006)

VILNIUS 2026

Disertacija rengta 2021–2025 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas – prof. dr. Paulius Skruibis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – S 006).

Gynimo taryba:

Pirmininkas – prof. dr. Evaldas Kazlauskas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – S 006).

Nariai:

doc. dr. Martin Plöderl (Paracelso medicinos universitetas, Zalcburgas, Austrija, socialiniai mokslai, psichologija – S 006);

prof. dr. Artūras Tereškinas (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – S 005);

prof. dr. Kristina Žardeckaitė-Matulaitienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – S 006);

prof. dr. Nida Žemaitienė (Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, medicinos ir sveikatos mokslai, visuomenės sveikata – M 004).

Disertacija ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje 2026 m. kovo 20 d. 15 val. Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto 201 auditorijoje.

Adresas: Universiteto g. 9, 01131 Vilnius, Lietuva.

Tel. + 370 5 266 7600; el. paštas fsf@fsf.vu.lt

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje ir VU interneto svetainėje adresu: <https://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>

<https://doi.org/10.15388/vu.thesis.897>

<https://orcid.org/0009-0007-9743-8226>

VILNIUS UNIVERSITY

Jokūbas Gužas

Suicidality Among Non-Heterosexual Students

DOCTORAL DISSERTATION

Social Sciences,
Psychology (S 006)

VILNIUS 2026

The dissertation was prepared between 2021 and 2025 at Vilnius University.

Academic supervisor – Prof. Dr. Paulius Skruibis (Vilnius University, Social Sciences, Psychology – S 006).

This doctoral dissertation will be defended in a public meeting of the Dissertation Defence Panel:

Chairman – Prof. Dr. Evaldas Kazlauskas (Vilnius University, Social Sciences, Psychology – S 006).

Members:

Assoc. Prof. Dr. Martin Plöderl (Paracelsus Medical University, Salzburg, Austria, Social Sciences, Psychology – S 006);

Prof. Dr. Artūras Tereškinas (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Sociology – S 006);

Prof. Dr. Kristina Žardeckaitė-Matulaitienė (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Psychology – S 006);

Prof. Dr. Nida Žemaitienė (Lithuanian University of Health Sciences, Medicine and Health Sciences, Public Health – M 004).

The dissertation shall be defended at a public meeting of the Dissertation Defence Panel at 15:00 on 20 March 2026, in Room 201, Faculty of Philosophy.

Address: Universiteto 9, 01131, Vilnius, Lithuania.

Tel. +370 5 266 7600; e-mail: fsf@fsf.vu.lt

The text of this dissertation can be accessed at the libraries of Vilnius University, as well as on the website of Vilnius University: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

TURINYS

1. ĮVADAS.....	7
1.1. Seksualinės orientacijos samprata ir jos įvertinimas.....	8
1.2. Seksualinės orientacijos sąsajos su minčių apie savižudybę pasireiškimu	12
1.3. Mažumų streso modelis.....	16
1.4. Integruotas motyvacinis–valios savižudiško elgesio modelis.....	24
1.5. Mažumų streso ir integruoto motyvacinio–valios savižudiško elgesio modelių integracija	33
1.6. Tyrimo aktualumas, naujumas ir praktinė reikšmė.....	36
1.7. Tyrimo tikslas ir uždaviniai	38
2. METODIKA.....	40
2.1. Tyrimo dalyviai	40
2.2. Tyrimo anketa	45
2.2.1. Sociodemografiniai klausimai.....	45
2.2.2. Įvertinimo priemonės	46
2.3. Tyrimo eiga	55
2.4. Duomenų analizė.....	56
3. REZULTATAI.....	63
3.1. Minčių apie savižudybę dažnis atskirose seksualinės orientacijos grupėse	63
3.2. Seksualinės orientacijos prognostinės sąsajos su minčių apie savižudybę pasireiškimu	66
3.3. Tiesiogiai ir netiesiogiai su minčių apie savižudybę pasireiškimu per pastarąjį mėnesį susiję veiksniai tarp neheteroseksualių studentų.....	73
3.3.1. Koreliacinės analizės rezultatai.....	73
3.3.2. Tinklo analizės rezultatai	76
3.4. Kompleksinis minčių apie savižudybę pasireiškimą per pastarąjį mėnesį tarp neheteroseksualių studentų prognozuojantis modelis.....	87
4. REZULTATŲ APTARIMAS	92
4.1. Tyrimo imtis.....	92

4.2. Minčių apie savižudybę dažnis atskirose seksualinės orientacijos grupėse	94
4.3. Seksualinės orientacijos prognostiniai ryšiai su minčių apie savižudybę pasireiškimu	98
4.4. Tiesiogiai ir netiesiogiai su minčių apie savižudybę pasireiškimu susiję veiksniai tarp neheteroseksualių studentų.....	102
4.4.1. Mažumų streso modelio perspektyva.....	102
4.4.2. Integruoto motyvacinio–valios modelio perspektyva	104
4.4.3. Mažumų streso modelio ir integruoto motyvacinio–valios modelio konstrukto integracinė perspektyva	106
4.5. Tyrimo ribotumai ir gairės tolesniems tyrimams	109
4.6. Tyrimo rezultatų praktinė reikšmė	111
IŠVADOS	113
LITERATŪROS SĄRAŠAS	115
PRIEDAI	130
SUMMARY	143
PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS	177
TRUMPOS ŽINIOS APIE AUTORIŲ	179

1. ĮVADAS

Pastaraisiais dešimtmečiais seksualinės įvairovės klausimai psichologiniuose tyrimuose sulaukia vis daugiau dėmesio. Šiandien pabrėžiama, kad seksualinė orientacija yra neatsiejama kiekvieno žmogaus tapatybės dalis, daranti įtaką savęs suvokimui ir tarpasmeniniams santykiams.

Pastaruoju metu požiūris į seksualinę orientaciją, neatitinkančią heteroseksualios daugumos, iš esmės pasikeitė ir toliau keičiasi. Nuo patologizuojančios perspektyvos pereinama prie seksualinės įvairovės kaip normalaus žmonių gyvenimo reiškinio pripažinimo (Hammack ir Wignall, 2023). Nepaisant šių reikšmingų pokyčių, tyrimai nuosekliai rodo, kad kur kas daugiau neheteroseksualių žmonių susiduria su įvairiais psichikos sveikatos sunkumais (O'Shea ir kt., 2025). Viena iš ryškesnių psichologinių problemų seksualinių mažumų bendruomenėje – didelis savižudiško elgesio mastas (Marchi ir kt., 2022; Zwickl ir kt., 2025). Tarp neheteroseksualių pilnamečių asmenų jauno suaugusiojo amžius (18–29 metai) išskiriamas kaip kritinis raidos laikotarpis, pasižymintis ypač didele savižudiško elgesio rizika (Fish ir kt., 2019). Atsižvelgiant į tai, šioje disertacijoje bus nagrinėjamas jaunų suaugusių neheteroseksualių asmenų suicidiškumas. Šiuolaikinė literatūra pabrėžia, kad šių psichologinių problemų ištakos yra siejamos ne su neheteroseksualia orientacija *per se*, bet su socialine stigmatizacija, su kuria susiduria neheteroseksualūs žmonės.

Iki šiol atliktuose seksualinių mažumų tyrimuose daugiausia dėmesio buvo skiriama pavieniams rizikos bei apsauginiams psichologinių problemų veiksniams identifikuoti, o kompleksiniai tyrimai, integruojantys įvairius veiksnius, – tebėra reti. Todėl ši disertacija siekia užpildyti esamą mokslinių tyrimų spragą, išsamiau ir visapusiškiau tyrinėdama minčių apie savižudybę pasireiškimą tarp Lietuvoje studijuojančių jaunų suaugusiųjų (18–29 metų), dėmesį skirdama neheteroseksualių studentų grupei. Pirma, tyrimu bus siekiama nustatyti suicidiškumo mastą ir sąsajas su seksualine orientacija tarp heteroseksualių ir neheteroseksualių studentų. Antra, bus gilinamasi į įvairių veiksmų tiesiogines ir netiesiogines sąsajas su savižudiškų minčių raiška tarp neheteroseksualių jaunuolių, mėginant suprasti, kokie veiksniai didina ir mažina minčių apie savižudybę pasireiškimą.

Ypač verta akcentuoti kontekstą, kuriame atliekamas tyrimas. Lietuvoje LGBTQ¹ psichologijos tyrimų laukas dar tik pradeda formuotis, todėl

¹ Akronimas LGBTQ reiškia lesbietes, gėjus, biseksualius, translyčius ir *queer* asmenis. Tai apibendrintas pavadinimas, apimantis įvairias seksualinių ir lytinių mažumų grupes. Disertacijoje vartojamos skirtingos šio trumpinio formos priklausomai nuo konteksto.

empirinės žinios apie šiai grupei priklausančių žmonių psichikos sveikatą yra labai ribotos. Be to, Lietuva pasižymi itin dideliais savižudybių rodikliais ir giliai įsišaknijusia stigma seksualinių mažumų atžvilgiu. Ankstesni neheteroseksualių žmonių tyrimai dažniausiai buvo atlikti šalyse, kuriose mažesni LGBTQ asmenų savižudybių skaičiai ir šiems asmenims švelnesnis socialinis klimatas, todėl tampa svarbu analizuoti, kaip įvairūs veiksniai siejasi su minčių apie savižudybę turėjimu kitokioje sociokultūrinėje aplinkoje.

Šiame darbe, siekiant visapusiškiau atskleisti su minčių apie savižudybę pasireiškimu tarp neheteroseksualių studentų susijusius veiksnius, bus jungiamos dvi teorinės prieigos – mažumų streso modelis (Meyer, 2003) ir integruotas motyvacinis–valios (IMV) savižudiško elgesio modelis (O'Connor, 2011; O'Connor ir Kirtley, 2018). Šių teorinių modelių derinimas leidžia kompleksiskai pažvelgti į suicidiškumo reiškinį tarp neheteroseksualių asmenų, apimant tiek su socialine stigma susijusius, tiek individualius psichologinius veiksnius.

Toliau įvado dalyje bus apžvelgtos seksualinės orientacijos ypatybės, reikšmingos atliekamam tyrimui, seksualinės orientacijos sąsajos su minčių apie savižudybę pasireiškimu, detaliau pristatomi mažumų streso ir IMV modeliai bei keliamos prielaidos dėl šių modelių konstrukto integracijos. Tai leis pereiti prie tyrimo problemos, aktualumo, tikslo ir uždavinių.

1.1. Seksualinės orientacijos samprata ir jos įvertinimas

Seksualinė orientacija yra vienas iš pagrindinių žmogaus tapatybės komponentų. Nuo pat šio konstrukto įvedimo įvairūs mokslininkai siūlė skirtingus seksualinės orientacijos apibrėžimus. Šiandien dauguma sutinka, kad *seksualinė orientacija* apibūdina seksualinį ir emocinį potraukį kitiems asmenims bei įtraukia iš šio potraukio kylantį elgesį ir (ar) savęs priskyrimą tam tikrai socialinei grupei (kategorijai), pavyzdžiui, dažniausios seksualinės orientacijos kategorijos – heteroseksualas, homoseksualas (gėjus ar lesbietė), biseksualas (Amerikos psichologų asociacija, 2025). Lytinė tapatybė, panašiai kaip seksualinė orientacija, taip pat yra svarbus žmogaus tapatybės komponentas, tačiau jis dažnai klaidingai sutapatinamas su seksualine orientacija. Nors abu šie komponentai susiję su tuo, kaip asmuo save suvokia, jie apibūdina skirtingus psichologinius reiškinius. *Lytinė tapatybė* nusako žmogaus savęs suvokimą (pajautimą) lyties atžvilgiu ir su tuo susijusį savęs priskyrimą lyčiai, kuri gali sutapti arba nesutapti su lytimi, priskirta gimimo metu. Šioje disertacijoje dėmesys bus skiriamas seksualinei orientacijai, o

lytinės tapatybės sąvoka pristatyta siekiant aiškiai atskirti šiuos du neretai sutapatinamus reiškinius.

Jau anksčiau pateiktas seksualinės orientacijos apibrėžimas atskleidžia šio konstrukto daugialypumą. Mokslinėje literatūroje šį konstruklą įprasta nagrinėti skiriant tris tarpusavyje susijusias, bet netapačias *seksualinės orientacijos dimensijas*: seksualinio potraukio, seksualinio elgesio ir seksualinio tapatinimosi (Savin-Williams, 2006). *Seksualinio potraukio* dimensija (kai kur dar vadinama motyvacinė) atspindi žmogaus jaučiamą seksualinę (romantinę) trauką tai pačiai ar kitai lyčiai. *Seksualinis elgesys* aprėpia įvairius seksualinius santykius su tos pačios ar kitos lyties asmenimis. *Seksualinio tapatinimosi* dimensija apima asmens savęs priskyrimą socialinei grupei, kuri parodo, kaip žmogus suvokia savo seksualinę orientaciją, ir emocinę reikšmę, kurią žmogus suteikia šiai grupei (Bosson ir kt., 2021). Taigi šios trys seksualinės orientacijos dimensijos gali sutapti tarpusavyje, bet taip pat dažnai pastebima jų neatitikimų. Visuomenės sveikatos apklausose seksualinė orientacija dažniausiai apibrėžiama remiantis seksualinio elgesio dimensija, o biologijos, seksologijos studijose dominuoja operacionalizacija pagal seksualinės traukos dimensiją. Psichologiniuose tyrimuose, įskaitant ir šį tyrimą, seksualinė orientacija dažniausiai matuojama pagal seksualinį tapatinimąsi, t. y. pagal tai, kaip pats žmogus suvokia savo seksualinę orientaciją ir kokiai kategorijai ją priskiria.

Nors seksualinės orientacijos įvertinimas pasitelkiant pavienę seksualinio potraukio, elgesio ar tapatinimosi dimensiją susijęs su ribotumais ir pastaruoju metu neretai kritikuojamas, vis dėlto buvo pasirinkta seksualinę orientaciją matuoti pagal seksualinio tapatinimosi dimensiją, nes šio tyrimo kontekste itin reikšmingi yra su seksualiniu tapatumu, o ne potraukiu ar elgesiu susiję reiškiniai. Kaip teigiama *savęs kategorizavimo teorijoje*, savęs priskyrimas tam tikrai socialinei grupei – šiuo atveju seksualinės orientacijos grupei – reiškia, kad asmuo į savo savivoką įtraukia su šia grupe siejamus bruožus, elgesio modelius ir vertybes (Turner ir kt., 1987). Taigi žmonės ima save laikyti panašiais į kitus savo grupės narius ir priskiria sau panašias patirtis. Vykstant šiems procesams daugelis seksualinę orientaciją pradeda suvokti kaip svarbią savo tapatybės dalį ir susiformuoja pozityvų savivaizdį. Tačiau socialiniame kontekste, kuriame seksualinės mažumos patiria stigmatizaciją, tokie su tapatumu susiję procesai neheteroseksualiam žmogui gali tapti psichosocialinio streso šaltiniu, neigiamai paveikiančiu psichikos sveikatą. Todėl būtent seksualinio tapatinimosi dimensijos įtraukimas į šį tyrimą yra reikšmingas nagrinėjant savižudiškų minčių pasireiškimą tarp neheteroseksualių žmonių.

Istoriškai seksualinės orientacijos tyrimuose respondentų seksualinės orientacijos įvertinimas rėmėsi griežtu ir siauru *kategoriniu požiūriu* – apklausiami asmenys dažniausiai buvo skirstomi į heteroseksualius arba homoseksualius, rečiau – įtraukiant tarpinį – biseksualumo – variantą. Tokia samprata ilgą laiką dominavo ir neretai iki šiol vyrauja tiek moksliniuose darbuose, tiek visuomeniniame diskurse. Kaip pažymi Savin-Williams (2016) ir Silva (2025), pastaraisiais dešimtmečiais, ypač tarp jaunimo, seksualinės orientacijos variantų spektras išsiplėtė: vis daugiau jaunų žmonių identifikuoja save ne tik „tradicinėmis“ kategorijomis, kaip antai heteroseksualas, biseksualas ar homoseksualas, o renkasi ir tokius variantus kaip aoseksualas, panseksualas, *queer* ir kt. Kai kurie visai atsisako pastovios etiketės, pabrėždami savo seksualumo lankstumą, arba visiškai atmeta bet kokią variantą, nes orientacijos kategorijas laiko ribojančiomis, „įrėminančiomis“, todėl ir nereikalingomis. Tokia didėjanti naujų seksualinės orientacijos variantų įvairovė siejama su besiplečiančiu seksualumo supratimu ir didesne pačių žmonių drąsa tyrinėti ir atvirai įvardyti savo tapatybę. Taigi *lankstesnis požiūris*, kai seksualinė orientacija suvokiama kaip kontinuumas nuo heteroseksualumo iki homoseksualumo su daugeliu tarpinių variantų, leidžia apimti įvairius seksualinės orientacijos variantus ir geriau atspindi realų šiuolaikinių jaunų žmonių savęs suvokimą. Tad šioje disertacijoje taip pat pasirinkta seksualinę orientaciją matyti ne kaip keletą konkrečių kategorijų, o labiau kaip spektrą įvairių variantų. Kalbant apie visus variantus, kurių neapėmia heteroseksualumas, šiame darbe vartojama neheteroseksualumo sąvoka ir lietuvių kalboje plačiai paplitęs seksualinių mažumų terminas.

Kadangi šio tyrimo imtį sudaro jauni suaugusieji (18–29 metų asmenys), svarbu aptarti ir tai, kaip šis amžiaus tarpsnis susijęs su seksualine orientacija. Klasikinėje E. Eriksono *psichosocialinės raidos teorijoje* tapatumo formavimasis daugiausia siejamas su paauglyste ir yra teigiama, kad šio raidos etapo užduotis – išspręsti tapatybės neaiškumą (Žukauskienė, 2012). Priešingai, Arnett ir kt. (2014) pabrėžia, kad šiandien intensyvūs tapatumo formavimosi procesai vyksta ne paauglystės, o jauno suaugusiojo laikotarpyje. Šis amžiaus tarpsnis svarbus formuojantis įvairiems tapatybės komponentams, įskaitant ir seksualinę orientaciją (Morgan, 2012). Jauno suaugusiojo tarpsnyje dauguma žmonių turi daugiau galimybių išbandyti alternatyvius vaidmenis, skirtingus gyvenimo būdus ir įvairias santykių formas, todėl natūraliai gali keistis ir savęs suvokimas kalbant apie seksualinę orientaciją. Tyrimai rodo, kad nors daugelio seksualinė orientacija išlieka gana pastovi nuo paauglystės, daliai jaunų suaugusiųjų perėjimai tarp skirtingų seksualinės orientacijos variantų yra įprasta savęs pažinimo proceso

dalį (Savin-Williams ir Ream, 2007). Tokie pokyčiai atspindi tapatumo lankstumą, o ne tapatumo nebuvimą, ir gali būti svarbūs asmens autentiškumui. Vis dėlto seksualinės mažumos stigmatizuojančioje socialinėje aplinkoje šie jauno suaugusiojo amžiuje vykstantys tapatumo formavimosi procesai neheteroseksualiems žmonės gali kelti papildomą įtampą ir neigiamai veikti jų psichologinę savijautą.

Galiausiai, svarbu įvertinti, koks yra įvairių seksualinės orientacijos variantų paplitimas. Dauguma tyrėjų pažymi, kad gaunami duomenys priklauso nuo daugelio veiksnių. Pirmiausia, Savin-Williams (2006) pabrėžė, kad seksualinių mažumų paplitimas priklauso nuo seksualinės orientacijos įvertinimo būdo – kokią dimensiją pasirenka tyrėjai. Konkrečiau, daugiausia neheteroseksualumo paplitimo atvejų tarp paauglių ir jaunų suaugusiųjų buvo aptinkama matuojant seksualinę trauką (7–8 % apklaustųjų gali būti priskirti seksualinėms mažumoms), mažesni – seksualinį elgesį (1–4 % apklaustųjų) ir seksualinį tapatinimąsi (1–2 % apklaustųjų) (Savin-Williams ir Ream, 2007). Panašias tendencijas, tik didesnę neheteroseksualumo paplitimo mastą, nustatė Rahman ir kt. (2020), nagrinėję seksualinės orientacijos paplitimą 28 valstybėse – pagal seksualinę trauką 6–15 % apklaustųjų galima priskirti seksualinėms mažumoms, pagal seksualinį elgesį – 2–10 %, o pagal seksualinę tapatybę – 1–6 %. Silva (2025), apibendrinamas skirtingus seksualinių mažumų paplitimo tyrimus, atskleidė dar keletą reikšmingų aspektų. Jis teigia, kad naujesni tyrimai rodo, jog neheteroseksualią orientaciją nurodančių tyrimo dalyvių skaičius pastaraisiais metais vis labiau didėja. Jaunesni asmenys gerokai dažniau save priskiria seksualinėms mažumoms nei vyresnio amžiaus respondentai, taip pat dažniau save suvokia kaip biseksualios ar kitos neheteroseksualios orientacijos nei homoseksualios. Seksualinės orientacijos variantų paplitimas yra susijęs ir su kultūriniais skirtumais – didesnis neheteroseksualumo paplitimas fiksuojamas regionuose, kuriuose mažesnis LGBTQ žmonių stigmatizavimas ir šios tapatybės yra labiau matomos visuomenėje. Šiems apibendrinimams antrina ir Rahman bei kt. (2020), kurie, be anksčiau minėto paplitimo masto tyrimo, papildomai nustatė, kad moterys dažniau nei vyrai nurodo savo biseksualią orientaciją, o vyrai dažniau nei moterys identifikuoja kaip homoseksualūs. Rahman ir kt. taip pat aptiko amžiaus ir kultūrinės aplinkos įtaką neheteroseksualumo paplitimui. Galiausiai, seksualinės orientacijos variantų paplitimo tyrimuose variantų dažnis priklauso nuo taikomo atrankos metodo (Meyer ir Wilson, 2009). Tikimybinėse atrankose paprastai gaunami mažesni seksualinių mažumų paplitimo rodikliai, o bendruomeninėse imtyse dažnai nustatomi didesni paplitimo mastai. Taigi seksualinių mažumų paplitimas priklauso nuo seksualinės orientacijos matavimo kriterijaus, tyrime taikomo atrankos

metodo, amžiaus, lyties ir kultūrinio konteksto, o naujesni tyrimai rodo neheteroseksualumo didėjimą, ypač tarp jaunesnių asmenų ir biseksualiai ar kitaip neheteroseksualiai save identifikuojančių moterų.

Duomenų apie seksualinės orientacijos variantų paplitimą Lietuvoje, mūsų žiniomis, iki šiol nėra. Tačiau Lietuva su dar 41 šalimi dalyvavo tarptautiniame sekso tyrime, kuriame respondentų buvo klausiama apie seksualinę orientaciją, prašant pasirinkti geriausiai juos apibūdinančią kategoriją (Böthe ir kt., 2023). Tyrimas vykdytas internetu, taikyta netikimybinė patogioji atranka. Lietuvoje apklausoje dalyvavo per 2 tūkst. gyventojų, iš kurių 7,2 % nurodė esą homoseksualios, 6,8 % biseksualios, 1,9 % panseksualios, 1,4 % *queer* ir 0,8 % aseksualios orientacijos.

Apibendrinant – seksualinė orientacija yra daugialypis žmogaus tapatybės komponentas, apimantis potraukį, elgesį ir savęs tapatinimąsi, tačiau šiame darbe dėmesys bus skiriamas būtent tapatinimosi dimensijai, glaudžiausiai siejamai su stigmos poveikiu psichologinei savijautai. Tyrimo dalyvių seksualinė orientacija bus vertinama prašant pasirinkti vieną geriausiai jiems tinkantį orientacijos apibūdinimą arba pateikti savąjį.

Lietuvoje seksualinės įvairovės mastas išlieka menkai ištirtas. Naujesni tyrimai rodo, kad vis daugiau jaunų žmonių, ypač moterų, save priskiria seksualinėms mažumoms. Tai atspindi kintančią socialinę realybę, kurioje neheteroseksualūs asmenys vis labiau matomi visuomenėje, todėl yra svarbu tirti jų patirtis. Tai sustiprina šio tyrimo aktualumą.

Galiausiai, su seksualine orientacija susijusios patirtys yra neatsiejamos nuo socialinio konteksto, o priklausymas seksualinėms mažumoms gali turėti svarbios reikšmės jaunų neheteroseksualių žmonių psichologinei gerovei. Atsižvelgiant į tai, toliau bus nagrinėjamos seksualinės orientacijos sąsajos su savižudiškų minčių pasireiškimu.

1.2. Seksualinės orientacijos sąsajos su minčių apie savižudybę pasireiškimu

Kaip pažymi De Leo ir kt. (2006), *savižudiškas elgesys* yra platus reiškinys, apimantis įvairias elgesio formas – nuo savižudiškų minčių, savižudybės plano ir ketinimo nusižudyti iki savęs žalojimo, mėginimo nusižudyti ir savižudybės. Šiame tyrime iš skirtingų savižudiško elgesio apraiškų buvo pasirinkta koncentruotis į mintis apie savižudybę, kurios šioje disertacijoje sinonimiškai įvardijamos kaip suicidiškumas. Taigi savižudiškas elgesys čia suprantamas kaip skėtinis terminas: savižudiškos mintys yra traktuojamos kaip viena iš elgesio formų, o visos kitos elgesio apraiškos bus vadinamos savižudiškais veiksmais.

Tokį pasirinkimą tirti savižudiškas mintis lėmė keletas priežasčių. Pirmą, savižudišką elgesį konceptualizuojant kaip procesą, pavyzdžiui, remiantis integruotu motyvacinio–valios modeliu (O'Connor, 2011; O'Connor ir Kirtley, 2018), savižudiškos mintys žymi vieną iš pradinių suicidinio proceso etapų, tad būtent nuodugnesnis šio etapo tyrinėjimas leistų suprasti, kokie veiksniai siejasi su minčių apie savižudybę atsiradimu, ir identifikuoti tuos rizikos ir apsauginius veiksnius, kurie potencialiai svarbūs ankstyvojoje savižudybių prevencijoje ir intervencijoje. Antra, minčių apie savižudybę paplitimas yra gerokai didesnis negu mėginimų nusižudyti. Didesnis šio reiškinių paplitimas sudaro sąlygas atlikti sudėtingesnes statistines analizes. O mėginimų nusižudyti tyrinėjimas dažnai susiduria su nepakankamos statistinės galios problemomis, kas apsunkina išsamesnę analizę. Taigi šie teoriniai ir metodologiniai argumentai padarė įtakos sprendimui disertaciniame tyrime gilintis į neheteroseksualių jaunų žmonių minčių apie savižudybę raišką.

Tyrimai nuosekliai patvirtina, kad asmens turima seksualinė orientacija susijusi su minčių apie savižudybę pasireiškimu – neheteroseksualūs žmonės nurodo didesnius savižudiškų minčių rodiklius, palyginti su heteroseksualiais asmenimis. Detaliau – King ir kt. (2008) vieni pirmųjų atliko išsamią tyrimą apžvalgą, kurioje nustatė, kad kelis kartus daugiau homoseksualių ir biseksualių tyrimo dalyvių, palyginti su heteroseksualiais, galvojo apie savižudybę: kada nors per gyvenimą – vidutiniškai 2 kartus daugiau, per paskutinius 12 mėnesių – vidutiniškai 1,7 karto daugiau. Pastarojoje apžvalgoje taip pat buvo įvertinta lyties veiksnio reikšmė – neheteroseksualių vyrų, palyginti su moterimis, suicidiškumo rodiklis buvo didesnis, kai mintys apie savižudybę vertintos kada nors per gyvenimą. Tačiau jas įvertinus per paskutinius metus, gauti priešingi rezultatai – neheteroseksualių moterų suicidiškumo rodiklis buvo didesnis.

Keleriais metais vėliau publikuotoje apžvalgoje Marshal ir kt. (2011) parodė, kad seksualinėms mažumoms save priskiriančių paauglių minčių apie savižudybę rodiklis buvo vidutiniškai 2 kartus didesnis, palyginti su heteroseksualiais bendraamžiais. Autoriai nedetalizavo skirtingų laikotarpių ir atskirų savižudiško elgesio formų rodiklių, tačiau nurodė, kad seksualinės orientacijos sąsaja su savižudiško elgesio raiška buvo stipresnė vertinant pastarąjį laiką negu matuojant per visą gyvenimą.

Apibendrinant – šios dvi apžvalgos parodė, kad vidutiniškai du kartus daugiau neheteroseksualių asmenų, palyginti su heteroseksualiais, turi minčių apie savižudybę ir kad seksualinės orientacijos ir minčių apie savižudybę turėjimo sąsajos stiprumas gali priklausyti nuo savižudiškų minčių (ne)pasireiškimo vertinamam laikotarpiui. Todėl šiame disertaciniame tyrime

minčių apie savižudybę dažnis tarp seksualinės orientacijos grupių ir seksualinės orientacijos sąsajos su savižudiškų minčių pasireiškimu bus vertinamos keliais skirtingais laikotarpiais. Toks matavimas leis įvertinti, ar tikėtinas didesnis suicidiškumo dažnis tarp neheteroseksualių tyrimo dalyvių yra būdingas tik tam tikram laikotarpiui, ar yra laike stabilus reiškinys.

Ankstyvuosiuose tyimuose visi neheteroseksualūs asmenys dažniausiai buvo sujungiami į bendrą seksualinių mažumų grupę, o vėlesni tyrimai pradėjo atskirai analizuoti skirtingas seksualinės orientacijos grupes. Tai atskleidė, kad seksualinės orientacijos ir minčių apie savižudybę pasireiškimo sąsajos skiriasi pagal neheteroseksualios orientacijos variantą. Pavyzdžiui, Salway ir kt. (2019) atkreipė dėmesį, kad tyrimuose registruojami didžiausi biseksualių asmenų savižudiško elgesio rodikliai. Detaliau – vidutiniškai 4,3 karto daugiau biseksualų kada nors gyvenime galvojo apie savižudybę, palyginti su heteroseksualais, ir vidutiniškai 1,2 karto daugiau, palyginti su homoseksualais. Vertinant savižudiškų minčių pasireiškimą per paskutinius 12 mėnesių išryškėjo ta pati tendencija – tarp biseksualių asmenų buvo vidutiniškai 4 kartus daugiau turėjusių savižudiškų minčių, negu tarp heteroseksualių, ir vidutiniškai 1,5 karto daugiau, palyginti su homoseksualiais. Be to, buvo rasta, kad daugiau apie savižudybę galvojo biseksualios moterys, palyginti su homoseksualiomis ir heteroseksualiomis moterimis.

Panašius rezultatus gavo ir kiti tyrėjai – Wittgens ir kt. (2022) apžvalgoje didžiausiais savižudiško elgesio rodikliais pasižymėjo biseksualūs žmonės, palyginti su heteroseksualiais (vidutiniškai 2,8 karto didesniais), kiek mažesniais – biseksualai, kai buvo lyginami su homoseksualiais asmenimis (vidutiniškai 1,3 karto mažesniais). Visgi reikia pažymėti, kad šioje apžvalgoje buvo kartu apjungtos ir analizuojamos įvairios savižudiško elgesio formos, išmatuotos skirtingais laikotarpiais.

Marchi ir kt. (2022) apžvalga taip pat patvirtino, kad biseksuali orientacija yra susijusi su didesniu minčių apie savižudybę paplitimu. Tyrėjai apibendrino, kad tarp biseksualių asmenų, palyginti su heteroseksualiais, apie savižudybę galvojo vidutiniškai 5 kartus daugiau asmenų, o tarp homoseksualių – vidutiniškai 2,6 karto daugiau. Tačiau, priešingai negu ankstesnėje apžvalgoje (Salway ir kt., 2019), pastarojoje nebuvo nustatyta lyties įtakos rezultatams.

Nepaisant aptartų tyrimų metodologinių skirtumų, rezultatai nuosekliai rodo, kad yra seksualinės orientacijos sąsajų su minčių apie savižudybę pasireiškimu. Literatūros apžvalga patvirtina, kad šios sąsajos varijuoja ir priklauso ne tik nuo to, koks suicidiškumo laikotarpis yra vertinamas. Tyrimai nuosekliai rodo, kad tarp neheteroseksualių žmonių suicidinės mintys

pasireiškia dažniau, o biseksualių asmenų minčių apie savižudybę rodiklis yra didžiausias ir paplitimo mastai yra maždaug iki penkių kartų didesni. Iki šiol trūksta tyrimų, kuriuose būtų analizuojamas kitų neheteroseksualių asmenų suicidiškumas. Tad disertaciniu tyrimu bus siekiama užpildyti šią mokslinę spragą, į neheteroseksualų imtį įtraukiant ne tik homoseksualius ir biseksualius studentus, bet ir kitų neheteroseksualių tapatybių asmenis. Galiausiai, rezultatai yra nevienareikšmiai, kai nagrinėjama lyties ir seksualinės orientacijos sąveikia. Tad šiame tyrime taip pat bus siekiama įvertinti seksualinės orientacijos ir lyties dermę minčių apie savižudybę pasireiškimo kontekste.

Kadangi ši disertacija yra orientuota į studentų imtį, svarbu atskirai aptarti tyrimus, kuriuose analizuotos seksualinės orientacijos sąsajos su minčių apie savižudybę pasireiškimu būtent tarp studijuojančių žmonių. Kiek mums žinoma, iki šiol nėra publikuota apžvalgų, skirtų vien tik studentų imtims ar bent jau jauno suaugusiojo amžiaus asmenims, todėl tenka remtis pavieniais empiriniais tyrimais, atskleidžiančiais šių sąsajų ypatumus. Vieno iš Jungtinėse Amerikos Valstijose atliktų didelės apimties tyrimų, kuriame dalyvavo per 1,7 mln. studentų, rezultatai patvirtino ankstesnių apžvalgų išvadas – seksualinės orientacijos ryšys su minčių apie savižudybę turėjimu skiriasi pagal seksualinę orientaciją (Pellicane ir Ciesla, 2023). Palyginus seksualinių mažumų ir heteroseksualius studentus, neheteroseksualūs respondentai nurodė aukštesnius rodiklius – vidutiniškai 3,2 karto daugiau neheteroseksualių studentų galvojo apie savižudybę per savo gyvenimą ir vidutiniškai 3 kartus daugiau – per paskutinius 12 mėnesių. Detalesnė savižudiškų minčių per gyvenimą analizė atskleidė, kad biseksualių studentų rodiklis buvo didžiausias – vidutiniškai 4,3 karto, kvestionuojančių savo seksualinę orientaciją – 2,9 karto, o homoseksualių – 2,8 karto (palyginti su heteroseksualiais studentais). Tokias pačias tendencijas pademonstravo ir savižudiškų minčių pasireiškimo per paskutinius metus analizė – biseksualių studentų rodiklis buvo vidutiniškai 3,7 karto, kvestionuojančių – 3,1 karto, o homoseksualių – 2,6 karto (palyginti su heteroseksualiais). Skirtingų neheteroseksualių orientacijų studentų palyginimas tarpusavyje parodė kiek mažesnius minčių apie savižudybę paplitimo skirtumus (didžiausias – vidutiniškai 1,5 karto) ir patvirtino, kad iš neheteroseksualų biseksualūs studentai daugiausia galvojo apie savižudybę.

Kitame, taip pat Jungtinėse Amerikos Valstijose atliktame tyrime, kuriame apklausta per 41 tūkst. studentų, į seksualinės orientacijos ir minčių apie savižudybę turėjimo per paskutinius 12 mėnesių sąsajų analizę buvo įtrauktas platus spektras neheteroseksualių tapatybių (Horwitz ir kt., 2020). Analizės rezultatai identifikavo, kad vidutiniškai 4,6 karto daugiau

panseksualių studentų turėjo savižudiškų minčių, biseksualių šis rodiklis – 3,9 karto, *queer* – 3,6 karto, aseksualių ir jokiai kitai kategorijai savęs nepriskiriančių – 2,7 karto, o homoseksualių studentų – vidutiniškai 2,5 karto (palyginti su heteroseksualiais tyrimo dalyviais). Skirtingų neheteroseksualių tapatybių studentų palyginimas tarpusavyje parodė kiek mažesnius minčių apie savižudybę paplitimo skirtumus (didžiausias – vidutiniškai 1,9 karto) ir patvirtino, kad iš neheteroseksualų panseksualūs ir biseksualūs studentai daugiausia galvoja apie savižudybę. Šiame tyrime buvo apskaičiuotas ir minčių apie savižudybę procentinis dažnis tarp skirtingos seksualinės orientacijos studentų. Mažiausias dažnis buvo nustatytas tarp heteroseksualų – 9,3 % galvojusių apie savižudybę. Tarp neheteroseksualių studentų šie skaičiai buvo kelis kartus didesni, pavyzdžiui, tarp homoseksualių – 20,0 %, biseksualių – 30,3 %, o panseksualių – 37,2 %.

Apibendrinant – tiek bendrosios populiacijos, tiek pavieniai studentų imčių tyrimai patvirtina bendrą tendenciją, kad gerokai daugiau neheteroseksualių žmonių galvoja apie savižudybę nei jų heteroseksualūs bendraamžiai, nors šių tyrimų metodologijos skiriasi. Naujesni tyrimai įtraukia platų spektrą seksualinės orientacijos variantų ir nuosekliai rodo didesnį savižudiškų minčių paplitimą visose neheteroseksualių asmenų grupėse, tačiau didžiausias paplitimas nustatomas tarp biseksualių ir panseksualių studentų. Nors skirtumai tarp atskirų neheteroseksualios orientacijos variantų yra mažesni nei lyginant juos su heteroseksualiais asmenimis, jie išlieka reikšmingi.

Atsižvelgiant į tai, šiame disertaciniame tyrime taip pat bus vertinamas minčių apie savižudybę dažnis skirtingos seksualinės orientacijos grupėse ir seksualinės orientacijos prognostinės sąsajos su minčių apie savižudybę pasireiškimu tarp studentų. Šio tyrimo pranašumas – platus seksualinės orientacijos variantų įtraukimas, savižudiškų minčių paplitimo vertinimas keliais skirtingais laikotarpiais ir lyties aspekto į analizę įtraukimas. Nors tyrimai jau seniai rodo, kad savižudiškų minčių pasireiškimas skiriasi pagal seksualinę orientaciją, Lietuvoje ši problema išlieka menkai ištirta. Todėl šis tyrimas ne tik prisideda prie Lietuvoje egzistuojančios mokslinės spragos užpildymo, bet ir sudaro prielaidas lyginti Lietuvos duomenis su kitų šalių tyrimų duomenimis, praplečiant sociokultūrinį savižudiško elgesio supratimą.

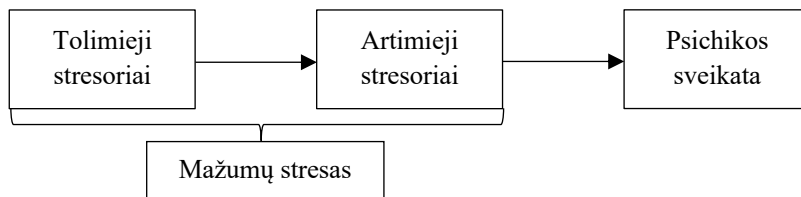
1.3. Mažumų streso modelis

Aptarti empirinių tyrimų rezultatai iškelia klausimą – kokie mechanizmai galėtų paaiškinti didesnį neheteroseksualių asmenų suicidiškumą? Galima išskirti bent du požiūrius, kurie mėgina paaiškinti sveikatos netolygumų,

įskaitant ir suicidiškumą, priežastis tarp heteroseksualių ir neheteroseksualių žmonių. Pirmasis požiūris priežastis sutelkia į specifinius veiksnius, būdingus tik neheteroseksualiems asmenims, pavyzdžiui, mažumų stresą. O antrasis požiūris, kalbant apie etiologinius veiksnius, labiau pabrėžia universalius psichologinius mechanizmus, kurie nėra specifiniai seksualinės orientacijos atžvilgiu, tačiau gali būti dažniau ar stipriau patiriami neheteroseksualių žmonių.

Šiame kontekste viena svarbiausių teorinių prieigų yra *mažumų streso modelis* (Frost ir Meyer, 2023; Meyer, 2003), atstovaujantis pirmajam požiūriui. Supaprastinta modelio schema pateikta 1 paveiksle. Šis modelis paskutiniaisiais keliais dešimtmečiais dominuoja LGBTQ tyrimuose, kuriuose siekiama suprasti, kaip socialinė stigma veikia sveikatą, įskaitant ir suaktyvėjusį savižudišką elgesį. Pagrindinė mažumų streso modelio idėja yra grindžiama prielaida, kad neheteroseksualūs asmenys patiria papildomą stresą, vadinamą *mažumų stresu*, kuris skiriasi nuo bendrojo. Būtent šis papildomas mažumų stresas modelyje yra siejamas su seksualinių mažumų sveikatos netolygumais, kurie apima ir padidėjusį savižudiško elgesio pasireiškimą.

1 paveikslas. Supaprastinta mažumų streso modelio schema

Mažumų streso koncepcija buvo išvesta iš kitų teorijų. Pasak Pitoňák (2017), ji kilo iš bendrųjų streso teorijų, kurios pabrėžia, kad stresą sukelia stresoriai ir kad žmogus turi prie jų prisitaikyti. Vis dėlto bendrosios streso teorijos daugiausia akcentuoja individualius stresorius, o mažumų streso koncepcija išplečia šią sampratą, pabrėždama socialinius stresorius, t. y. stigmatizaciją. Kitaip tariant, streso šaltiniai slypi ne tik individualiose gyvenimo situacijose, bet ir platesniame socialiniame kontekste.

Mažumų streso sąvoka visų pirma buvo vartota kalbant apie įvairias pažeidžiamas visuomenės grupes, kurios susiduria su socialine stigma. Meyer (1995) pirmasis pasitelkė mažumų streso sąvoką, siekdamas paaiškinti homoseksualių vyrų psichologinės sveikatos ypatumus. Straipsnyje jis apibrėžė mažumų stresą kaip chronišką psychosocialinį stresą, kurį patiria gėjai dėl to, kad priklauso visuomenėje stigmatizuojamai seksualinių mažumų grupei. Anot Meyerio, šis perteklinis stresas sukelia neigiamas pasekmes

psichikos sveikatai. Maždaug po dešimtmečio, toliau plėtodamas modelį, Meyer (2003) jį pritaikė ne tik homoseksualiems vyrams, bet ir lesbietėms bei biseksualiems asmenims. Šiandien mažumų streso modelis plačiai taikomas analizuojant visų neheteroseksualių žmonių patirtis.

Mažumų streso modelyje (Meyer, 2003) mažumų stresas aprašomas kontinuumu – nuo tolimųjų iki artimųjų stresorių (1 paveikslas). *Tolimieji stresoriai* yra išoriniai, objektyvūs neigiami įvykiai, kurie nepriklauso nuo asmens subjektyvaus suvokimo. Jie apima įvairias diskriminacijos formas, su kuriomis neheteroseksualūs asmenys susiduria vien dėl priklausymo seksualinėms mažumoms. Šie stresoriai kildinami iš visuomenėje vyraujančios stigmos LGBTQ žmonių atžvilgiu ir gali pasireikšti tiek struktūrine diskriminacija (pavyzdžiui, ribojantys įstatymai; priespaudos sistemos, tokios kaip heteroseksizmas), tiek tarpasmeniniu lygmeniu (smurtu, patyčiomis, įžeidimais, socialiniu atstūmimu ir kt.) ar kasdienėmis subtiliomis diskriminacinio elgesio apraiškomis. Tokios patirtys sudaro mažumų streso „išorinį sluoksnį“, kuris daro įtaką neheteroseksualaus žmogaus vidinėms patirtims ir lemia artimųjų stresorių formavimąsi.

Nors struktūrinė diskriminacija yra itin svarbi ir mažai ištirta socialinio streso forma, šioje disertacijoje ji nebus tiriama dėl kylančių metodologinių iššūkių. Kaip teigia Meyer (2003), struktūrinės diskriminacijos poveikį psichologiniuose tyrimuose itin sudėtinga įvertinti. Pavyzdžiui, LGBTQ žmonės gali net nežinoti, kad patyrė šios rūšies diskriminaciją, be to, yra linkę minimizuoti tokius reiškinius, nuvertina jų poveikį. Tačiau interpretuojant rezultatus pravartu turėti omenyje, kad neheteroseksualius žmones veikia ir iš struktūrinės diskriminacijos kilęs stresas.

Literatūroje diskutuojama, kiek tolimieji stresoriai yra nepriklausomi nuo asmens interpretacijos (Pitoňák, 2017). Sutinkama, kad dauguma žmonių diskriminacinius įvykius vertina kaip keliančius stresą, tačiau ne visi, patyrę diskriminaciją, ją suvokia kaip stresorių. Mažumų streso koncepcijoje (Meyer, 2003) į stresą žiūrima per subjektyvumo prizmę – kad stresą keliantis įvykis ir jo poveikis turi būti įvertinamas paties asmens. Tad ir disertacijoje, matuojant diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos patyrimą, bus remiamasi subjektyviu respondentų vertinimu.

Mažumų streso poveikis asmeniui priklauso ir nuo konkretaus *sociokultūrinio konteksto*. Todėl čia būtina atsižvelgti į Lietuvos situaciją. Lietuvos LGBTQ istorijoje įrašytas ilgalaikis homoseksualumo kriminalizavimas ir patologizavimas, kuris tęsėsi iki XX a. pabaigos (Vaiseta, 2024). Šios istorinės aplinkybės galėjo reikšmingai prisidėti prie gilios stigmos seksualinių mažumų atžvilgiu susiformavimo ir išsilaikymo iki pat šių dienų. Šiuolaikinėje Lietuvoje ši stigma reiškiasi keliais lygmenimis.

Struktūrinė ir institucinė stigma išlieka viena didžiausių Europos Sąjungoje (ES) dėl seksualinių mažumų teises ribojančios teisinių įstatymų (Bränström ir Pachankis, 2023). Pavyzdžiui, iki šiol teisiškai nėra sureguliuoti tos pačios lyties porų santykiai, o kaimyninėse Baltijos šalyje nuo 2024 m. reglamentuotos tos pačios lyties porų teisės: Estija įteisino santuokų lygybę, Latvijoje įsigaliojo partnerystės institutas. Lietuvoje 2025 m. balandžio mėn. Lietuvos Konstitucinis teismas paskelbė, kad įstatyminės nuostatos, ribojančios partnerystę, įskaitant ir vienos lyties, yra konstituciškai neteisėtos. Nors teismas nurodė, kad Seimas turi priimti įstatymą, kuriuo įteisintų lyčiai neutralią civilinę partnerystę, iki šiol įstatymas nėra priimtas. 2025 m. rugpjūčio mėn. per teismą buvo pripažinta pirmos tos pačios lyties poros partnerystė, tą patį mėnesį – buvo įteisinti antrosios vienos lyties poros santykiai. Tai rodo, kad keičiasi teismų praktika, vyksta diskusijos LGBTQ asmenų teisių užtikrinimo klausimais, tačiau politikai vis dar nesiima aktyvių veiksmų įstatymais sureguliuoti tos pačios lyties žmonių šeiminių santykių. Paskutiniu metu girdimi ir psichologų bendruomenės balsai, kurie pasisako už LGBTQ teises ir partnerystės įteisinimą. Psichologai akcentuoja, kad įstatymas kuria ir didelę emocinę vertę, nes parodo, jog vienos lyties santykiai yra pripažįstami kaip teisėti ir lygiaverčiai. Dar vienas institucinės diskriminacijos Lietuvoje pavyzdys – iki 2024 m. galiojęs ir prieštaraujančiu Konstitucijai pripažintas įstatymas, ribojęs informacijos apie LGBTQ temas pateikimą švietimo įstaigose. Šis atvejis atskleidžia, kaip instituciniu lygmeniu buvo palaikoma stigma, legituotas LGBTQ žmonių „ištrynimasis“ iš viešojo diskurso ir ribotos galimybės jaunimui gauti moksliskai pagrįstą informaciją apie seksualinę ir lytinę įvairovę. Tai siunčia simbolinę žinią, kad LGBTQ žmonės nėra laikomi lygiaverčiais. Stigma seksualinių mažumų atžvilgiu Lietuvoje pasireiškia ne tik struktūriniu ir instituciniu, bet ir socialiniu lygmeniu. Visuomenės nuomonės apklausos rodo stiprų neigiamą išankstinį nusistatymą prieš LGBTQ bendruomenę – apklausa, atlikta 27 ES šalyse, parodė, kad maždaug du trečdaliai lietuvių turi neigiamą požiūrį į neheteroseksualius asmenis (Europos Sąjunga, 2023). Pavyzdžiui, apie 40 % apklaustų lietuvių jaustųsi nepatenkinti arba vidutiniškai patenkinti, jei jų bendradarbis priklausytų seksualinių mažumų grupei. Daugiau kaip 70 % respondentų jaustųsi panašiai, jei vienas iš jų vaikų užmegztų romantinius santykius su tos pačios lyties asmeniu. Kiek daugiau nei pusė apklaustųjų mano, kad seksualiniai santykiai tarp dviejų tos pačios lyties žmonių yra kažkas blogo. Panašus procentas respondentų lietuvių nepritaria tos pačios lyties žmonių santuokų įteisinimui. Apie du trečdaliai apklaustųjų nesutinka, kad lesbietės, gėjai ir biseksualūs žmonės turėtų tokias pačias teises kaip ir heteroseksualai. Pačių seksualinių mažumų tyrimai pažymi aukštesnį

internalizuotos stigmos lygį tarp LGBTQ² asmenų Lietuvoje (Katinaitė ir Žardeckaitė-Matulaitienė, 2023). Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūros (EU FRA, 2024) apklausa atskleidė, kad 46 % LGBTIQ³ asmenų Lietuvoje per pastaruosius metus teigia patyrę diskriminaciją dėl savo seksualinės orientacijos (palyginti su 36 % ES vidurkiu). Lietuvoje atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad akademiniėje aplinkoje esama paslėptos diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos apraiškų, susijusių su homofobiškais komentarais, neįtraukia kalba bei žinių apie įvairovę stoka (Vytauto Didžiojo universitetas, 2024). Tokia aplinka kuria LGBTQ studentams nesaugumo jausmą. Šie duomenys rodo, kad stigma neheteroseksualių asmenų atžvilgiu Lietuvoje yra istoriškai susiformavusi ir šiandien išlieka itin stipri įvairiais lygmenimis. Todėl analizuojant mažumų streso modelį svarbu atsižvelgti į šį sociokultūrinį kontekstą, nes jis lemia specifines seksualinių mažumų bendruomenės narių patirtis.

Grįžtant prie mažumų streso modelio (Meyer, 2003), *artimieji stresoriai* yra vidiniai, subjektyvūs, neigiami veiksniai, priklausantys nuo asmens savęs suvokimo. Skirtingai nei tolimieji, kurie kyla iš objektyvių išorinių įvykių, artimieji stresoriai atspindi tai, kaip neheteroseksualus žmogus internalizuoja ir patiria stigmatizuojantį visuomenės požiūrį. Kitaip tariant, artimieji stresoriai yra vidiniai mechanizmai, kurie formuojasi veikiant tolimiesiems stresoriams. Kitaip sakant, tolimieji stresoriai veda link artimųjų (1 paveikslas). Mažumų streso modelyje išskiriami trys pagrindiniai artimieji stresoriai.

Internalizuota homo(bi)fobija (internalizuota stigma, internalizuotas heteronormatyvumas ar homo(bi)negatyvumas) atspindi perkeltas į vidų – įtrauktas į savęs vaizdą – neigiamas visuomenės nuostatas LGBTQ žmonių atžvilgiu. Manoma, kad šios nuostatos gali būti internalizuojamos dar iki įsisąmoninant savo neheteroseksualią orientaciją, t. y. vaikystėje. Paauglystės ar jauno suaugusiojo amžiuje, kai neheteroseksualūs žmonės pradeda suvokti savo seksualinę orientaciją ir save įvardija kaip tokiai grupei priklausančius asmenis, jie ima taikyti sau stigmatizuojančias nuostatas, patys save stigmatizuoja. Kitaip tariant, jie ima save matyti ir vertinti kitų visuomenės narių akimis. Tyrimai parodė, kad internalizuota homo(bi)fobija gali pasireikšti menkesne savigarpa, gėdos jausmu ar sunkumais priimant savo orientaciją, taip pat patvirtinti reikšmingi ryšiai tarp internalizuotos

² Akronime ženklas „+“ nurodo kitas, akronime tiesiogiai nepaminėtas neheteroseksualias orientacijas.

³ Akronime „I“ reiškia interlyčius asmenis.

homo(bi)fobijos ir neigiamų psichikos sveikatos padarinių (Newcomb ir Mustanski, 2010).

Tikėjimasis būti atstumtam dėl savo neheteroseksualios orientacijos pasireiškia nuolatiniu nesaugumo jausmu bendraujant su kitais. Neheteroseksualūs žmonės dažnai išgyvena nerimą ir perdėtą budrumą, tikėdamiesi, kad bus atstumti dėl savo orientacijos. Dėl tokio tikėjimosi jie linkę nuolat stebėti savo elgesį, atsargiai rinktis, ką pasakyti ar kaip pasirodyti tam tikrose socialinėse situacijose. Tokia nuolatinė įtampa sukuria papildomą psichologinį krūvį, kuris ilgainiui gali lemti depresyviuosius simptomus, socialinę izoliaciją ir kitas neigiamas psichikos sveikatos pasekmes (Hatzenbuehler ir kt., 2008).

Seksualinės orientacijos slėpimas, trečiasis artimasis stresorius, yra strategija, kai neheteroseksualūs asmenys sąmoningai slepia savo orientaciją arba jos neatskleidžia, siekdami išvengti diskriminacijos, neigiamų aplinkinių reakcijų ar patirti kitų atstūmimą. Nors slėpimas tam tikromis aplinkybėmis gali būti suvokiamas kaip apsauginė strategija, ilgalaikėje perspektyvoje tai sukuria vidinį konfliktą tarp tikrosios tapatybės ir jos išraiškos. Šis konfliktas gali lemti vienišumo jausmą, atitolimą nuo socialinės paramos šaltinių ir sunkumą užmegzti artimus santykius. Visa tai taip pat siejama su prastesne psichikos sveikata (Hatzenbuehler ir kt., 2008).

Mohr ir Kendra (2011) pabrėžia, kad analizuojant seksualinių mažumų sveikatą ir ją lemiančius veiksnius būtina įvairiapusiškai atsižvelgti į neheteroseksualių asmenų tapatybę. Šie autoriai taip pat atstovauja pirmajam požiūriui, kad seksualinių mažumų sveikatą veikia specifiniai, tik šiai bendruomenei būdingi veiksniai. Tačiau kitaip nei mažumų streso modelyje, Mohras ir Kendras įtraukia ir pozityvius su seksualine orientacija susijusius veiksnius. Tokie aspektai gali apimti savo tapatybės priėmimą, didžiavimąsi ja, teigiamus jausmus ir mintis apie savo seksualinę orientaciją. Tyrėjai pripažįsta, kad tokie pozityvūs tapatybės aspektai gali teigiamai veikti neheteroseksualių žmonių emocinę būseną. Todėl šiame disertaciniame tyrime taip pat pabrėžiamas mažumų streso įvairiapusiškumas – tai leidžia analizuoti tiek neigiamus, tiek pozityvius seksualinės orientacijos aspektus, kurie gali atsverti streso poveikį. Toks požiūris atveria galimybę ne tik geriau suprasti, kokie veiksniai siejasi su suicidiškų minčių pasireiškimu tarp neheteroseksualių jaunų žmonių, bet ir identifikuoti apsauginius resursus, kurie gali būti svarbūs prevencinėse ir intervencinėse programose.

Vienas iš mažumų streso modelio kritikos taikinių yra tai, kad šis modelis gali nebeatitikti mūsų dienų konteksto (Meyer ir Frost, 2012). Kritikos šalininkai teigia, kad socialinėje aplinkoje įvyko daug teigiamų pokyčių ir kad, gerėjant priėmimui, LGBTQ žmonės nebesusiduria su mažumų stresu. Išties,

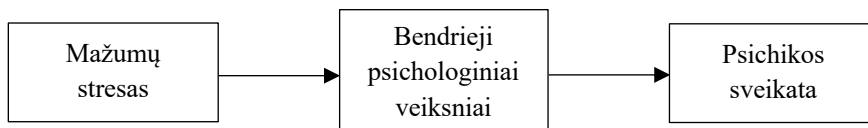
modelis remiasi prielaida, jog mažumų stresas kyla iš stigmatizuojančių socialinių sąlygų, todėl joms kintant, būtų galima tikėtis, kad keisis ir seksualinių mažumų patiriamas stresas. Vis dėlto tyrimai atskleidžia, kad pagerėjusi socialinė aplinka nesumažino seksualinių mažumų patiriamo streso – jaunesnio amžiaus seksualinių mažumų atstovai, palyginti su dviem vyresnio amžiaus kartomis, ir toliau susiduria su tolimaisiais bei artimaisiais stresoriais (Meyer ir kt., 2021). Tokie rezultatai gali reikšti, kad pokyčiai socialinėje aplinkoje turėjo ribotą poveikį streso mechanizms, nes juos sistemiškai veikia ilgalaikės kultūrinės ideologijos bei sprespaudos sistemos, palaikančios stigimą LGBTQ asmenų atžvilgiu.

Atsižvelgiant į tai, kad empiriniuose tyrimuose nustatoma, jog mažumų stresoriai siejasi su prastesne psichikos sveikata, galima kelti prielaidą, jog panašūs ryšiai egzistuoja ir tarp mažumų streso veiksmų bei suicidinių minčių pasireišimo. Todėl šiame tyrime bus analizuojama, kaip skirtingi mažumų streso veiksniai gali būti susiję su neheteroseksualių studentų minčių apie savižudybę turėjimu. Empiriniai tyrimai rodo, kad mažumų stresoriai reikšmingai siejasi su galvojuimu apie savižudybę. Pavyzdžiui, de Lange ir kt. (2022) metaanalizė aiškiai patvirtino kai kurių mažumų stresorių (pavyzdžiui, viktimizacijos, patyčių) ir suicidinių minčių pasireišimo ryšį tarp LGBT paauglių ir jaunų suaugusiųjų. Tačiau paaiškėjo, kad tam tikri mažumų stresoriai nebuvo reikšmingai susiję su suicidiškumu (pavyzdžiui, diskriminacija, internalizuota homo(bi, trans)fobija). Panašiai Canen ir Brausch (2024) atliktas tyrimas, kuriame dalyvavo suaugusieji, save priskiriantys seksualinėms mažumoms, atskleidė, kad įvairūs neigiami neheteroseksualios tapatybės aspektai, atspindintys artimuosius mažumų stresorius (pavyzdžiui, nerimas, kad kiti gali smerkti dėl seksualinės orientacijos, motyvacija slėpti savo orientaciją ir suvokimas, kad savo orientacijos priėmimas buvo skausmingas procesas), buvo susiję su padidėjusia suicidinių minčių rizika, o kiti neigiami (pavyzdžiui, internalizuotas homo(bi)negatyvumas, pasimetimas bandant suprasti savo seksualinę orientaciją) ir pozityvūs aspektai (pavyzdžiui, galvojimas, kad neheteroseksuali orientacija pranašesnė už heteroseksualią, didžiavimasis savo orientacija, savo orientacijos laikymas svarbia tapatybės dalimi) – ne. Šiuose tyrimuose atrasti reikšmingi mažumų stresorių ryšiai su minčių apie savižudybę pasireišimu buvo palyginti silpni, koreliacijos koeficiento dydžiai nesiekė 0,3 ribos. Tyrėjai kelia prielaidą, kad silpnos arba nereikšmingos mažumų stresorių sąsajos su suicidiškumu gali rodyti, jog tolimieji ir artimieji mažumų stresoriai su savižudiškų minčių turėjimu siejasi netiesiogiai, per tarpinius universalius psichologinius mechanizmus.

Pagrindinis mažumų streso modelio (Meyer, 2003) ribotumas, žvelgiant iš suicidologinės perspektyvos, yra tas, kad nors jis paaiškina daugelį psichikos sveikatos sunkumų, kuriuos patiria neheteroseksualūs asmenys, priešasčių, jis nėra pakankamai specifiskas aiškinant padidėjusį savižudiškų minčių pasireiškimą. Todėl daroma išvada, kad mažumų streso modelis yra reikšmingas, tačiau vien jo nepakanka išsamiai paaiškinti neheteroseksualių asmenų kelius link savižudiškų minčių. Jau buvo užsiminta, kad mažumų stresorių sąsajose su minčių apie savižudybę pasireiškimu gali tarpininkauti kiti veiksniai. Čia galima užsiminti apie antrąjį požiūrį, kuris aiškina heteroseksualių ir neheteroseksualių žmonių sveikatos netolygumų priežastis. Palaikantieji šį požiūrį pabrėžia, jog svarbu suprasti nespecifinių psichologinių mechanizmų vaidmenį (Pitoňák, 2017). Anot šio požiūrio šalininkų, heteroseksualūs ir neheteroseksualūs žmonės susiduria su tais pačiais nespecifiniais veiksniais, tik tarp seksualinių mažumų šie veiksniai yra labiau išreikšti ir (ar) dažniau pasitaikantys. Minimimi tokie veiksniai kaip menka savivertė, emocijų reguliacijos sunkumai, socialinė izoliacija, beviltiškumas ir kt. Visgi šį požiūrį irgi galima kritikuoti, nes jis neatsižvelgia į LGBTQ tapatybei specifinius faktorius.

Todėl Hatzenbuehler (2009), derindamas abu požiūrius, pasiūlė labiau integruotą prieigą – *psichologinį mediacinį modelį*. Supaprastinta modelio schema pateikta 2 paveiksle. Modelis pagrįstas trimis prielaidomis: pirma, kad seksualinių mažumų atstovai patiria perteklinį mažumų stresą dėl paplitusios stigmos; antra, kad dėl tokio perteklinio mažumų streso sutrikdomi bendrieji psichologiniai veiksniai – įveikos ir emocinės reguliacijos, socialiniai ir tarpasmeniniai, taip pat kognityviniai procesai; trečia, kad šie mechanizmai tarpininkauja ryšiui tarp su stigma susijusio mažumų streso ir psichikos sveikatos (psichopatologijos). Hatzenbuehleris pabrėžia, jog įvesti bendrieji psichologiniai veiksniai būdingi ir heteroseksualiems asmenims, tačiau dėl su stigma susijusio streso seksualinių mažumų atstovai patiria didesnius šių veiksmų sutrikimus.

2 paveikslas. *Supaprastinta psichologinio mediacinio modelio schema*

Hatzenbuehler (2011) pasiūlytą modelį pritaikė bandydamas paaiškinti didesnę mėginimų nusižudyti dažnį tarp lesbiečių, gėjų ir biseksualių paauglių: tyrimas parodė, kad mažiau palankus socialinis klimatas siejasi su dažnesniu savižudišku elgesiu. Rezultatai buvo interpretuoti remiantis psichologiniu

mediaciniu modeliu: neigiama socialinė aplinka didina bendruosius psichologinius rizikos veiksnius, pavyzdžiui, emocijų reguliacijos sunkumus, kurie susiję su savižudiškomis tendencijomis. Taigi, remiantis šiuo modeliu, disertacijoje keliama hipotezė, kad mažumų stresorių ryšio su minčių apie savižudybę pasireiškimu tarpininkai gali būti bendrieji psichologiniai veiksniai. Šiame tyrime kaip tarpininkai pasirinkti integruoto motyvacinio–valios modelio kintamieji (O'Connor, 2011; O'Connor ir Kirtley, 2018), kurie detaliau bus pristatomi kitame poskyryje.

Apibendrinant – mažumų streso modelis suteikia pagrindą suprasti, kaip socialinė stigma veikia seksualinių mažumų psichikos sveikatą. Vis dėlto, nors šis modelis leidžia paaiškinti sveikatos netolygumus tarp heteroseksualių ir neheteroseksualių žmonių, jis nėra pakankamai specifiškas suicidiškumo atžvilgiu. Todėl, siekiant geriau suprasti neheteroseksualių žmonių savižudiškų minčių pasireiškimą, būtina modelį papildyti kitomis teorinėmis priegomis, apimančiomis bendruosius psichologinius veiksnius, kurie kartu su mažumų stresu gali sietis su suicidinių minčių pasireiškimu ir tarpininkauti mažumų streso ryšiui su savižudiškų minčių turėjimu.

1.4. Integruotas motyvacinis–valios savižudiško elgesio modelis

Yra sukurta nemažai teorinių modelių, kuriais mėginama paaiškinti savižudišką elgesį. Naujausi ir dažniausiai cituojami modeliai: kognityvinis modelis, tarpasmeninė savižudybių teorija, integruotas motyvacinis–valios (IMV) savižudiško elgesio modelis, trijų žingsnių teorija (Ligório ir kt., 2024). Prieš pasirenkant disertaciniam tyrimui tinkamą teorinį modelį, buvo apsvarstytos šios savižudiško elgesio teorijos, ir pirmenybė teikta IMV modeliui (O'Connor, 2011; O'Connor ir Kirtley, 2018). Neseniai atlikta sisteminė analizė parodė, kad IMV modelis yra vienas iš naujausių šiuolaikinių teorinių suicidologinių modelių, plačiai taikomų moksliniuose tyrimuose (Díaz-Oliván ir kt., 2021). Pirma, šis modelis apima kitose savižudiško elgesio teorijose minimus biologinius, psichologinius, socialinius aspektus ir juos integruoja į plačią bei vientisą savižudiško elgesio koncepciją ir taip atspindi, kad suicidinis elgesys yra daugialypis reiškinys (O'Connor ir Nock, 2014). Antra, Klonsky ir kt. (2018) IMV modelį priskiria „nuo minčių prie veiksmo“ teorijų grupei. Tai teorijos, kurios teigia, kad minčių apie savižudybę susiformavimas ir perėjimas nuo minčių prie savižudiškų veiksmų yra atskiri procesai, veikiami skirtingų veiksnių. O anksčiau dauguma teorijų laikė, kad skirtingas savižudiško elgesio formas (t. y. tiek mintis, tiek veiksmus) lemia tos pačios priežastys.

Šiame darbe pasirinkimas remtis IMV modeliu grindžiamas keliais argumentais. Pirma, aiški IMV modelio struktūra atveria galimybę išskirti veiksnus, susijusius būtent su minčių apie savižudybę pasireiškimu, o ne tik su suicidinio elgesio raiška apskritai. Kadangi šio tyrimo vienas iš uždavinių yra analizuoti veiksnus, susijusius su minčių apie savižudybę pasireiškimu tarp neheteroseksualių studentų, modelio orientacija į kelius, vedančius link suicidinių minčių, yra ypač tinkama.

Antra, aiški IMV modelio schema leidžia analizuoti, kaip mažumų stresas galbūt transformuojasi į psichologinį distresą, tiesiogiai susijusį su suicidinių minčių atsiradimu. Tai ypač svarbu šio tyrimo kontekste, kur keliama prielaida, kad mažumų stresoriai su minčių apie savižudybę turėjimu susiję netiesiogiai – per vidinius psichologinius mechanizmus.

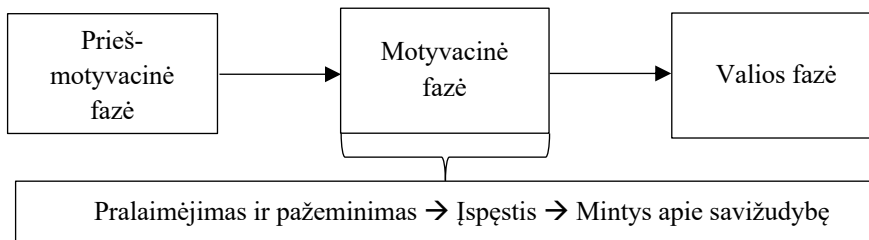
Trečia, IMV modelis yra pakankamai lankstus integracijai su kitomis teorijomis, tokiomis kaip mažumų streso modelis. Tokia integracija leidžia ne tik nustatyti mažumų streso reikšmę suicidiškumui, bet ir suprasti, kokiais psichologiniais keliais šie veiksniai tampa suicidiškumo rizikos mechanizmais. Todėl IMV modelis šiame tyrime pasirinktas kaip konceptualus pagrindas, leidžiantis integruoti mažumų streso ir psichologinių mechanizmų veiksnus bei paaiškinti, kaip neheteroseksualių studentų patiriamas mažumų stresas gali sietis su minčių apie savižudybę pasireiškimu. Taigi galima daryti išvadą, kad IMV modelis yra tinkamas teorinis pamatas nagrinėti mechanizmus, susijusius su minčių apie savižudybę raiška.

Pirmasis *integruto motyvacinio–valios modelio* variantas buvo pristatytas O'Connor 2011 m., vėliau papildytas 2018 m. O'Connor ir Kirtley. Pagrindinė priežastis, lėmusi modelio suformulavimą, buvo mokslininkų siekis sujungti esamus įrodymus į išsamią teoriją, kuri leistų išskirti veiksnus, lemiančius minčių apie savižudybę atsiradimą, ir veiksnus, kurie nulemia, ar žmogus, vedamas savižudiškų minčių, imsis savižudiškų veiksmų, t. y. mėgins nusižudyti ar nusižudys. Kaip buvo minėta, IMV modelis savižudybę traktuoja kaip sudėtingą reiškinį, todėl apima įvairius veiksnus iš ankstesnių teorijų, pavyzdžiui, planuoto elgesio, diatezės–streso, skausmo šauksmo ir kt. *Planuoto elgesio teorija* (Ajzen, 1991) teigia, kad tiesioginis bet kokio elgesio prediktorius yra elgesio ketinimas, o ketinimą lemia nuostatos, subjektyvios normos ir suvokta elgesio kontrolė. Galima matyti, kad teorijoje išryškinta skirtis tarp elgesio ketinimo susiformavimo (reminatis IMV teorija tai būtų minčių apie savižudybę susiformavimas) ir elgesio, kylančio iš šio ketinimo (tai būtų mėginimas nusižudyti). Tad iš planuoto elgesio teorijos buvo paimta idėja, kad savižudiškas mintis ir bandymą nusižudyti veikia skirtingi veiksniai. *Diatezės–streso teorija* (Schotte ir Clum, 1987) sudaro IMV modelio pagrindą. Ši teorija teigia, kad įvairūs pažeidžiamumo veiksniai kartu

su ūminiais ir lėtiniais stresoriais sukuria foną mintims apie savižudybę formuotis. Kitaip sakant, kad suicidinės mintys neatsiranda vakuume, o formuojasi kontekste. Iš *skausmo šauksmo teorijos* (Williams, 2011) į IMV modelį integruoti vieni pagrindinių konstrukto – pralaimėjimo, pažeminimo ir išpėsties jausmai, vedantys link galvojimo apie savižudybę.

Supaprastinta IMV modelio (O'Connor, 2011; O'Connor ir Kirtley, 2018) schema pateikta 3 paveiksle. Taigi IMV modelį sudaro trys fazės, kuriomis apibūdinamas kelias link minčių apie savižudybę ir savižudiškų veiksmų. Pradžioje veikia kontekstiniai savižudybės riziką didinantys veiksniai, kurie apima genetinius ir individualius aspektus, aplinkos kontekstą, neigiamus gyvenimo įvykius (*priešmotyvacinė fazė*). Vėliau (*motyvacinė fazė*) kontekstinių veiksnių fone vystosi pralaimėjimo ir pažeminimo jausmai. Šie išgyvenimai veda link išpėsties jausmo, o šis – link minčių apie savižudybę. Taigi motyvacinę fazę galima aprašyti tokia schema: pralaimėjimo ir pažeminimo jausmas → išpėsties jausmas → mintys apie savižudybę. Galiausiai suicidinės mintys progresuoja į savižudiškus veiksmus (*valios fazė*).

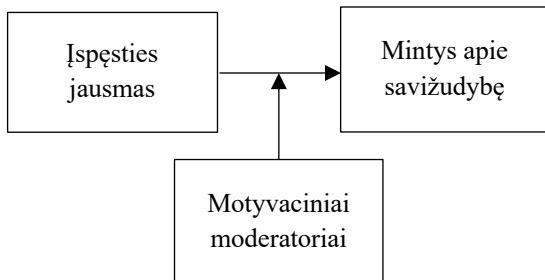
3 paveikslas. Supaprastinta IMV modelio schema

Taigi priešmotyvacinę fazę sudaro savižudiško elgesio kontekstas, motyvacinėje fazėje formuojasi mintys apie savižudybę, o valios fazei būdingi savižudiški veiksmai. Motyvacinės ir valios fazių viduje taip pat veikia moderatoriai, kurie apibūdinami kaip veiksniai, palengvinantys arba pasunkinantys perėjimą nuo vieno veiksnio prie kito fazės viduje arba tarp IMV modelio motyvacinės ir valios fazių. Perėjimą nuo pralaimėjimo ir pažeminimo prie išpėsties jausmų veikia *grėsmės savasčiai moderatoriai*, perėjimą nuo išpėsties jausmo link minčių apie savižudybę – *motyvaciniai moderatoriai*, o perėjimą nuo motyvacinės link valios fazės – *valios moderatoriai* (O'Connor, 2011; O'Connor ir Kirtley, 2018). Kadangi disertacijoje tyrinėjami su minčių apie savižudybę pasireiškimu susiję veiksniai, planuojant empirinį tyrimą buvo pasirinkta apsiriboti motyvacinės fazės konstruktais – išpėsties jausmu, kuris IMV modelyje tiesiogiai susijęs

su suikidinių minčių turėjimu, ir motyvaciniais moderatoriais, kurie moderuoja išpėsties jausmo ir minčių apie savižudybę ryšį (4 paveikslas).

4 paveikslas. *Išpėsties jausmo, motyvacinių moderatorių ir minčių apie savižudybę sąsajų schema (IMV modelio motyvacinė fazė)*

Išpėsties jausmas ir jo reikšmė psichikos sunkumų etiologijoje nėra nauji. Išpėsties jausmas pirmiausia buvo minimas literatūroje apie depresiją (Gilbert ir Allan, 1998). Buvo teigiama, kad jautimasis lyg spąstuose, kartu su pralaimėjimo jausmu, stipriai siejasi su depresija, netgi labiau nei beviltiškumas. Žmonių patiriamas išpėsties jausmas buvo gretinamas su gyvūnų būseną, kai jie nebegali pabėgti nuo grėsmės (Dixon, 1998). Esant neišvengiamai grėsmei, pasireiškia „užstrigusio pabėgimo“ gynybinė reakcija, pavyzdžiui, žvilgsnio vengimas, sustingimas, apsimetimas, kad esi nematomas ir kt. Žmonėms tokia būseną gali pasireikšti panašiomis į gyvūnus elgesio reakcijomis, taip pat ir psichikoje – tai gynybos mechanizmai, kurie užkerta kelią skausmingoms emocijoms pasiekti sąmonę. Vėliau išpėsties jausmas paminėtas jau kalbant apie savižudybę skausmo šauksmo teorijoje (Williams, 2011). Šioje teorijoje pabrėžiama, kad pažeminimo, pralaimėjimo ir išpėsties jausmai sudaro „užstrigusio pabėgimo“ šerdį. „Užstrigęs pabėgimas“ apibūdina tokią patirtį, kai žmogus jaučiasi pralaimėjęs, palaužtas ir nemato jokios galimybės pasitraukti ar būti išgelbėtas, t. y. jaučiasi išpėstas. Tokie išgyvenimai primena tunelinį mąstymą, kuris dažnai būdingas žmonėms, kurie išgyvena suikidinę kančią ir kuriems savižudybė tampa vieninteliu suvokiamu išsigelbėjimo nuo skausmingų išgyvenimų būdu. Teorijoje teigiama, kad išpėsties jausmas kyla, kai žmogus jaučia norą pabėgti iš situacijos, kurioje jaučiasi pralaimėjęs ir (ar) pažemintas, tačiau negali, o tikimybė galvoti apie savižudybę padidėja, kai yra mažai vilties būti išgelbėtam, kitaip tariant, kai yra aukštas beviltiškumo lygis. Galiausiai, išpėsties jausmas kartu su pralaimėjimo ir pažeminimo jausmais buvo įtraukti į IMV modelį, kuriame jautimasis spąstuose yra tiesioginis minčių apie savižudybę prediktorius (O'Connor, 2011; O'Connor ir Kirtley, 2018). Kad

įspėsties jausmas labai svarbus suvokiant ne tik įvairius psichikos sunkumus, bet ir savižudišką elgesį, patvirtina Taylor ir kt. (2011) literatūros apžvalga ir naujesnė Siddaway ir kt. (2015) metaanalizė.

Įspėsties jausmas apibūdina stiprų troškimą pabėgti nuo vidinių arba išorinių aplinkybių, bet kartu jaučiant, kad negali to padaryti (Gilbert ir Allan, 1998). Įspėsties jausmo nereikėtų painioti su bejėgyste, kuri reiškia nesėkmingą pabėgimą nuo aplinkybių, o įspėsties esmė yra poreikis pabėgti, bet negalėjimas ištrūkti. Įspėstis gali būti vidinė (jausmas, kad esi įkalintas savo mintyse, emocijose, vidinėse patirtyse, t. y. norisi pabėgti nuo savęs) arba išorinė (jausmas, kad esi įstrigęs gyvenimo situacijose, santykiuose ar kitose socialinėse aplinkybėse). Kaip minėta, IMV modelyje įspėsties jausmas laikomas tiesioginiu ir artimiausiu suicidinių minčių pasireiškimo prognostiniu veiksniu (O'Connor, 2011; O'Connor ir Kirtley, 2018). Naujausios literatūros apžvalgos patvirtina, kad įspėstis reikšmingai prisideda prie suicidinių minčių susiformavimo. Nors tyrimų rezultatai nėra vienodi, vidinis įstrigimas yra svarbesnis nei išorinis, kalbant apie suicidinių minčių formavimąsi (O'Connor ir Portzky, 2018; Souza ir kt., 2024). Taigi IMV modelyje įspėsties jausmas laikomas svarbiausiu veiksniu, tiesiogiai susijusiu su minčių apie savižudybę pasireiškimu.

Empiriniai duomenys leidžia manyti, kad įspėsties jausmas gali būti ypač reikšmingas veiksnys, aiškinant neheteroseksualių asmenų savižudiškų minčių raišką. Esami tyrimai rodo, kad tarp seksualinių mažumų jautimasis spąstuose yra stipriau išreikštas ir susijęs su suicidinių minčių turėjimu. Pavyzdžiui, Rasmussen ir kt. (2021) duomenys atskleidė, kad jauni LGBTQ+ suaugusieji patyrė aukštesnio lygio įspėstumą nei jų heteroseksualūs bendraamžiai, reikšmingai išsiskyrė biseksualūs ir kitos neheteroseksualios orientacijos (pavyzdžiui, panseksualūs, *queer*) tyrimo dalyviai. Šiems rezultatams antrina Cramer ir kt. (2023) tyrimas – tarp seksualinių mažumų įspėsties jausmas buvo labiau išreikštas negu tarp heteroseksualų. Li ir kt. (2016a) nustatė priverstinės subordinacijos – konstrukto, glaudžiai susijusio su bejėgiškumu ir įspėstumu – ir suicidinių minčių turėjimo ryšį tarp homoseksualių vyrų. Priverstinė subordinacija atspindi jausmų ir minčių visumą, kad esi žemesnio statuso nei kiti, kad esi nugalėtas ir pralaimėjai kitiems stipresniems, kad neturi galimybės pabėgti iš nekontroliuojamų aplinkybių, kad turi paklusti siekdamas išvengti konflikto. Kiti tyrimai patvirtino tiesioginę įspėsties jausmo ir savižudiškų minčių pasireiškimo sąsają neheteroseksualų grupėse (Cramer ir kt., 2023 – tarp seksualinių ir lytinių mažumų; Levi-Belz ir kt., 2022 – tarp LGBT; Li ir kt., 2016b – tarp homoseksualių vyrų; Parra ir kt., 2021 – tarp seksualinėms mažumoms save priskiriančių jaunų suaugusiųjų; Xu ir kt., 2022 – tarp homoseksualių vyrų).

Šie rezultatai rodo, kad išpėstis yra svarbus veiksnys, kuris gali padėti suprasti seksualinių mažumų suicidinių minčių mechanizmus. Gali būti, kad stipresnis išpėsties jausmas, užfiksuotas tarp neheteroseksualių žmonių, yra mažumų streso pasekmė. Mažumų stresas gali prisidėti prie jausmo lyg būtum spąstuose, o tai savo ruožtu siejasi su minčių apie savižudybę turėjimu.

Kaip buvo rašyta, IMV modelis teigia, kad motyvacinėje fazėje perėjimą nuo išpėsties jausmo prie savižudiškų minčių palengvina arba pasunkina motyvaciniai moderatoriai. Plačiausia prasme motyvaciniai moderatoriai yra bet kokie veiksniai, kurie keičia išpėsties jausmo poveikį mintims apie savižudybę. Pavyzdžiui, tarpasmeniniai poreikiai, mintys apie ateitį, tikslų turėjimas, socialinė parama, atsparumas, viltis ir kt. (O'Connor, 2011; O'Connor ir Kirtley, 2018). Disertacijoje į empirinį tyrimą buvo nuspręsta įtraukti tuos veiksnius, kurie ankstesnėse studijose atsiskleidė kaip reikšmingi motyvaciniai moderatoriai, itin aktualūs tiriant LGBTQ žmonių patirtis – tai tarpasmeniniai poreikiai ir socialinė parama.

Tarpasmeniniai poreikiai kaip motyvaciniai moderatoriai į IMV modelį buvo įtraukti iš *tarpasmeninės savižudybių teorijos* (Van Orden ir kt., 2010). Teorijos prielaida yra ta, kad žmonės nusižudo todėl, kad nori ir gali nusižudyti. Šioje teorijoje išskiriami trys centriniai su savižudiško elgesio raiška susiję konstruktai. Du tarpasmeniniai poreikiai – žlugęs priklausymo jausmas (angl. *thwarted belongingness*) ir savęs kaip naštos suvokimas (angl. *perceived burdensomeness*) – siejami su mintimis apie savižudybę, o trečiasis konstruktas – įgytas gebėjimas nusižudyti – su galėjimu nusižudyti. Į tyrimą kaip IMV modelio motyvaciniai moderatoriai iš tarpasmeninės savižudybių teorijos buvo įtraukti du pirmiau minėti tarpasmeniniai veiksniai, tiesiogiai besisiejantys su savižudiškų minčių pasireiškimu.

Žlugęs priklausymo jausmas nurodo nepatenkintą fundamentinį žmogaus tarpasmeninį poreikį priklausyti kitiems ar būti susijusiam su jais, dėl to kyla gilus socialinės atskirties jausmas (Van Orden ir kt., 2010). Teorijos autoriai šį pažeistą priklausymo jausmą mato kaip sudarytą iš vienišumo ir abipusiškai besirūpinančių santykių stokos. Vienišumo komponentas yra suprantamas kaip emociškai pakrauta kognicija, kad žmogus turi per mažai socialinių ryšių. Antrasis komponentas – abipusiškai besirūpinančių santykių trūkumas – nurodo tokius santykius, kai žmonės ir jaučiasi mylimi, ir patys rodo rūpestį kitiems. Kai santykiams pradeda trūkti šių savybių, jie nebėra abipusiškai rūpestingi. Taigi žlugęs priklausymo jausmas yra dinamiška kognityvinė–afektinė būseną (ne stabilus bruožas), kurią veikia tarpasmeniniai veiksniai. Kaip minėta, tarpasmeninėje savižudybių teorijoje sutrikdytas priklausymo jausmas siejamas su minčių apie savižudybę turėjimu.

Antrasis teorijoje minimas tarpasmeninis veiksnys, kuris irgi siejamas su galvojuimu apie savižudybę, yra *savęs kaip naštos suvokimas* (Van Orden ir kt., 2010). Šis suvokimas reiškia įsitikinimą, kad žmogus yra našta kitiems, kad kitiems būtų geriau be jo. Čia „kiti“ yra suprantami plačiai, neapsiribojant tik šeimos nariais. Tačiau kai žmogus jaučiasi esąs našta visiems reikšmingiems artimiesiems ir prie šio suvokimo prisideda neapykanta sau, gali būti pasiekama kritinė riba, itin svarbi suicidiškumui. Savęs kaip naštos suvokimas taip pat apima du komponentus – įsitikinimus, kad turi tiek trūkumų, jog tampa našta kitiems, ir emociškai pakrautas kognicijas, pripildytas neapykantos sau. Teorijos autoriai laiko, kad dauguma šių suvokimų, jei ne visi, yra klaidingi ir gali būti pakeisti pasitelkus terapiją. Kaip ir žlugusio priklausymo jausmo atveju, savęs kaip naštos suvokimas laikomas dinamiška kognityvine–afektine būseną, kuri kinta, nes priklauso nuo santykių patirties. Sutrikdytas priklausymo jausmas ir savęs kaip naštos suvokimas yra susiję, tačiau atskiri konstruktai (Van Orden ir kt., 2010). Tyrimų apžvalgos rodo, kad abu šie konstruktai reikšmingai prognozuoja suicidinių minčių pasireiškimą (Chu ir kt., 2017; Ma ir kt., 2016), nors kaip stipresnis prediktorius tyrimuose išryškėja savęs kaip naštos kitiems suvokimas. Galima pažymėti, kad tarpasmeninėje savižudybių teorijoje šie du tarpasmeniniai poreikiai laikomi tiesioginiais minčių apie savižudybę turėjimo prediktoriais, o IMV modelyje jie konceptualizuojami kaip moderuojantys motyvacinės fazės veiksniai, stiprinantys arba silpninantys išpėsties jausmo poveikį suicidiškumui. Tokia skirtis nereiškia prieštaravimo tarp teorinių modelių, bet atspindi kiek skirtingą jų dėmesio centrą.

Robison ir kt. (2024) teigia, kad šie du tarpasmeninės psichologinės savižudybių teorijos konstruktai gali būti ypač aktualūs suprantant padidėjusį suicidiškumą tarp neheteroseksualių asmenų. Tyrimų rezultatai patvirtina, kad tarp seksualinių mažumų, kaip ir išpėsties jausmo atveju, labiau išreikšti žlugusio priklausymo ir (ar) savęs kaip naštos jausmai (pavyzdžiui, Hill ir Pettit, 2012; Pate ir Anestis, 2019; Silva ir kt., 2015), palyginti su heteroseksualiais, ir fiksuojamas šių konstrukto ar vieno iš jų ryšys su minčių apie savižudybę turėjimu (pavyzdžiui, Baams ir kt., 2015; Chang ir kt., 2021; Chu ir kt., 2019; Fulginiti ir kt., 2020; Hill ir Pettit, 2012; Levi-Belz ir kt., 2022; Pate ir Anestis, 2019; Silva ir kt., 2015; Wolford-Clevenger ir kt., 2018). Tačiau tyrimų rezultatai nevienodi. Savęs kaip naštos kitiems suvokimas tyrimuose dažniau susijęs su suicidinių minčių pasireiškimu seksualinių mažumų grupėse, o poreikio priklausyti stoka – rečiau. Ypač kai analizuojami iškart abu tarpasmeniniai poreikiai, naštos kitiems suvokimas išryškėja kaip daug svarbesnis su minčių apie savižudybę raiška susijęs veiksnys. Laikantis disertacijoje keliamos prielaidos, gali būti, kad mažumų stresoriai veikia kaip

veiksniai, kurie ne tik daro įtaką išpėsties jausmui, bet ir sutrikdo priklausymo jausmą, ypač sustiprina savęs kaip naštos kitiems suvokimą, o šie veda link minčių apie savižudybę pasireiškimo.

Dar vienas svarbus motyvacinis moderatorius IMV modelyje, galintis turėti ypatingą reikšmę analizuojant suicidines neheteroseksualių asmenų mintis, yra *socialinė parama*. Tyrimai rodo, kad socialinė parama susijusi su savižudišku elgesiu atvirkštine sąsaja, t. y. didėjant socialinei paramai, mažėja savižudiškumo rizika. Tai patvirtina Poštuvan ir kt. (2019) atlikta apžvalga, kurioje teigiama, kad neigiama socialinė aplinka, įskaitant socialinio tinklo paramos trūkumą, prisideda prie jaunų neheteroseksualių žmonių suicidiškumo formavimosi. Autoriai teigia, kad neigiamos aplinkinių reakcijos yra internalizuojamos ir pasireiškia individualiu lygiu kaip internalizuota homofobija, vedanti link savižudiškumo, o socialinė parama gali būti svarbus apsauginis veiksnys. Kitoje apžvalgoje (Rogers ir Taliaferro, 2020) teigiama, kad tyrimų rezultatai visgi prieštaringi – vienuose socialinė parama atsiskleidžia kaip apsauginis veiksnys, kitur, priešingai, kaip suicidiškumo rizikos veiksnys, tretii tyrimai rodo, kad socialinė parama nėra tiesiogiai susijusi su suicidinių minčių pasireiškimu tarp neheteroseksualių jaunuolių, o turi netiesioginį ryšį per kitus kintamuosius, pavyzdžiui, depresijos simptomus. Visgi tai patvirtina svarbų socialinės paramos vaidmenį suicidiškumo kontekste ir išryškina, kad socialinė parama su suicidiškumu gali sietis netiesiogiai.

Nagrinėjant socialinės paramos vaidmenį suicidiškumo kontekste, taip pat yra svarbu atsižvelgti į socialinės paramos šaltinį. Literatūroje dažniausiai išskiriama šeimos (tėvų) parama ir draugų parama. Grįžtant prie anksčiau cituotos apžvalgos (Poštuvan ir kt., 2019), galima apibendrinti, kad šeimos reakcijos vaidina labai svarbų vaidmenį ir gali veikti tiek kaip rizikos, tiek kaip apsauginis suicidiškumo veiksnys tarp jaunų neheteroseksualių žmonių. Teigiamos reakcijos ir priėmimas siejasi su pozityvia sveikata ir apsaugo nuo neigiamų sveikatos padarinių, apimdamos ir mintis apie savižudybę. O šeimos atstūmimas susijęs su dažnesnėmis suicidinėmis mintimis ir gali turėti ilgalaikių neigiamų pasekmių sveikatai. Kitas reikšmingas paramos šaltinis – draugai ir kiti svarbūs socialinio tinklo dalyviai. Ankstesnių tyrimų apžvalga patvirtinto, kad nepakankamas draugų turėjimas ir vienišumas teigiamai siejasi su minčių apie savižudybę pasireiškimu, o socialinis artumas su draugais – neigiamai.

Naujesni tyrimai įrodo svarbų socialinės paramos vaidmenį minčių apie savižudybę raiškai. Pavyzdžiui, didesnis šeimos ir draugų palaikymas reikšmingai mažina suicidinių minčių riziką tarp jaunų suaugusiųjų, save priskiriančių seksualinėms ar lytinėms mažumoms (de Lange ir kt., 2023). Kiti

duomenys atskleidžia, kad jauni neheteroseksualūs vyrai patiria reikšmingai žemesnio lygio socialinę paramą nei jų heteroseksualūs bendraamžiai, ir pabrėžia socialinę paramą kaip kritinį mediatorių tarp seksualinės orientacijos ir suicidinių minčių turėjimo (Huang ir kt., 2024). Parra ir kt. (2021) nustatė, kad šeimos palaikymas buvo svarbus veiksnys, siejantis išpesties jausmą ir savižudiškas mintis tarp jaunų seksualinių mažumų suaugusiųjų. Kitas tyrimas taip pat pabrėžė socialinės paramos reikšmę – tarp homoseksualių vyrų ji buvo reikšmingai neigiamai susijusi su išpestumo ir bejėgystės jausmais, kurie tiesiogiai siejasi su suicidinėmis mintimis (Li ir kt., 2016a). Taigi socialinė parama yra svarbus veiksnys bandant suprasti minčių apie savižudybę pasireiškimą tarp neheteroseksualių žmonių. Papildant tyrimu plėtojamą hipotezę – gali būti, kad mažumų stresoriai siejasi su suicidiškumu netiesiogiai, per psichologinius mechanizmus: ne tik per išpesties, žlugusio priklausymo ir savęs kaip naštos jausmus, bet ir per socialinę paramą.

Apibendrinant – IMV modelis (O'Connor, 2011; O'Connor ir Kirtley, 2018) laikomas vienu naujausiu ir plačiausiai taikomų suicidologinių teorinių modelių, aiškinančių, kad savižudybė yra daugialypis procesas, kurį lemia įvairūs veiksniai. Esminė modelio prielaida – minčių apie savižudybę pasireiškimas ir jų virtimas savižudiškais veiksmais yra atskiri procesai, veikiami skirtingų veiksnių, o išpesties jausmas modelyje laikomas tiesioginiu suicidinių minčių prediktoriumi. Ši ryšį stiprina arba silpnina motyvaciniai moderatoriai, tokie kaip tarpasmeniniai poreikiai (žlugęs priklausymo jausmas ir savęs kaip naštos suvokimas) ir socialinė parama, kurie yra ypač aktualūs neheteroseksualių asmenų kontekste. Tyrimai rodo, kad seksualinių mažumų grupėse išpesties, naštos ir priklausymo stokos jausmai yra labiau išreikšti ir susiję su minčių apie savižudybę turėjimu, o socialinė parama gali veikti kaip kritinis apsauginis arba rizikos veiksnys – tai priklauso nuo jos kokybės ir šaltinio.

Vis dėlto svarbus IMV modelio ribotumas, taikant jį neheteroseksualių asmenų suicidiškumui suprasti, yra tas, kad modelis buvo sukurtas bendrosios populiacijos pagrindu, todėl neatsižvelgia į specifinius, su stigma susijusius mažumų stresorius, būdingus seksualinėms mažumoms. Taigi galima teigti, kad nei mažumų streso modelis, nei IMV modelis atskirai negali visapusiškai paaiškinti sudėtingų minčių apie savižudybę pasireiškimo mechanizmų tarp neheteroseksualių asmenų. Todėl šių modelių integracija galbūt leistų suformuluoti išsamesnį suicidinių minčių raiškos tarp seksualinių mažumų supratimą ir atskleisti įvairialypių tiesioginių ir netiesioginių veiksnių sąsajas su savižudiškų minčių turėjimu.

1.5. Mažumų streso ir integruoto motyvacinio–valios savižudiško elgesio modelių integracija

Atsižvelgiant į anksčiau išdėstytus pastebėjimus, galima teigti, kad nė vienas iš disertacijoje aprašomų teorinių modelių nėra visiškai tinkamas atskleisti kompleksiskus kelius link galvojojimo apie savižudybę. Todėl siūloma mažumų streso (Meyer, 2003) ir IMV (O'Connor, 2011; O'Connor ir Kirtley, 2018) modelių konstrukto integracijos idėja.

Pastarąjį dešimtmetį daugėja tyrimų, siekiančių sujungti mažumų streso modelį ir įvairias suicidologines teorijas. Vienas pirmųjų bandymų aptinkamas Plöderl ir kt. (2014) tyrime, kuriame mažumų streso modelio konstrukta buvo sujungti su dviem suicidologinėmis teorijomis – tarpasmenine savižudybių teorija ir klinikiniu modeliu. Tyrėjai nustatė, kad mažumų streso ir suicidologinių teorijų kintamieji glaudžiai susipina, ir padarė išvadą, jog bendrosios savižudiško elgesio teorijos vienos pačios nepakankamai paaiškina suaktyvėjusį seksualinių mažumų savižudišką elgesį. Vėlesni tyrimai, apžvelgiami šiame poskyryje, patvirtino šį teiginį.

Literatūroje iki šiol plačiausiai išanalizuoti ryšiai tarp mažumų stresorių ir tarpasmeninės savižudybių teorijos konstrukto – sutrikdyto priklausymo poreikio ir savęs kaip naštos suvokimo, kurie IMV modelyje taip pat veikia kaip motyvaciniai moderatoriai. Daugelio tyrimų rezultatai pabrėžė savęs kaip naštos kitiems mediacinį vaidmenį mažumų stresorių ir suicidinių minčių pasireiškimui (pavyzdžiui, Baams ir kt., 2015; Fulginiti ir kt., 2020; Hill ir Pettit, 2012; Silva ir kt., 2015). Kiti autoriai akcentavo priklausymo jausmo trūkumą (Kaufman ir kt., 2023), beviltiškumą dėl priklausymo stokos (Salentine ir kt., 2020) arba kelių konstrukto – žlugusio priklausymo, suvokiamos našta jausmo ir beviltiškumo – derinį (Talley ir kt., 2016), tarpininkaujantį mažumų stresorių ir minčių apie savižudybę turėjimo ryšiui (kai kuriuose tyrimuose – moderuojantį šį ryšį).

Naujesniame tyrime Hui ir Berezina (2025) išryškino dar vieno į IMV modelį įtraukto motyvacinio moderatoriaus – socialinės paramos – mediacinį vaidmenį LGBTQ+ asmenims. Rezultatai parodė, kad šeimos parama (bet ne draugų ar kito svarbaus žmogaus parama) tarpininkavo ryšiui tarp patirtos diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos ir minčių apie savižudybę patyrimo. Šie rezultatai dera su keliama prielaida, kad mažumų stresoriai su suicidiškumu susiję netiesiogiai, per kitus psichologinius veiksnius, ypač tuos, kurie kildinami iš suicidologinių teorijų.

Pastaruoju metu randasi tyrimų, kurie sujungia mažumų streso konstrukto ir IMV modelio konstrukto – įspėties jausmą. Gauti rezultatai prieštaringi. Pavyzdžiui, Parra ir kt. (2021) nenustatė, kad įspėties jausmas

tarpininkautų ryšiui tarp patirto homofobinio smurto ir minčių apie savižudybę pasireiškimo tarp jaunų suaugusiųjų, priklausančių seksualinėms mažumoms. O štai Levi-Belz ir kt. (2022) tarp LGBT žmonių nustatė įvairius kelius, kuriuose išspėjimas tarpininkavo trijų mažumos stresorių – su stigma susijusių neigiamų įvykių, atvirumo apie savo seksualinę orientaciją ir internalizuotos stigmos – ryšiams su savižudišku elgesiu.

Nors integracinio pobūdžio tyrimų skaičius didėja, dauguma čia pristatytų studijų, nagrinėjusių mažumų streso ir suicidologinių teorijų konstrukto sąveiką, buvo atliktos šalyse, pasižyminčiose santykinai mažais savižudybių rodikliais ir palankesne socialine aplinka seksualinėms mažumoms. Todėl lieka neaišku, ar tie patys mechanizmai atspindi suicidinių minčių veiksmus šalyse, kuriose savižudybių rodikliai dideli ir išlieka sisteminė bei plačiai paplitusi neheteroseksualių asmenų stigmatizacija. Lietuva yra tokio konteksto pavyzdys.

Be to, ankstesniuose tyimuose (pavyzdžiui, Levi-Belz ir kt., 2022; Parra ir kt., 2021) dažniausiai taikytos statistinės analizės, skirtos iš anksto numatytoms teorinėms hipotezėms testuoti, o tai galėjo nustelbti kitus reikšmingus ryšius tarp kintamųjų. Siekiant įveikti šį ribotumą ir giliau suprasti minčių apie savižudybę raišką tarp neheteroseksualių asmenų ir su tuo susijusių veiksmų, disertaciniame tyrime šalia klasikinių analizės metodų bus pasitelktas inovatyvus statistinis metodas – psichologinio tinklo analizė (Epskamp ir kt., 2018).

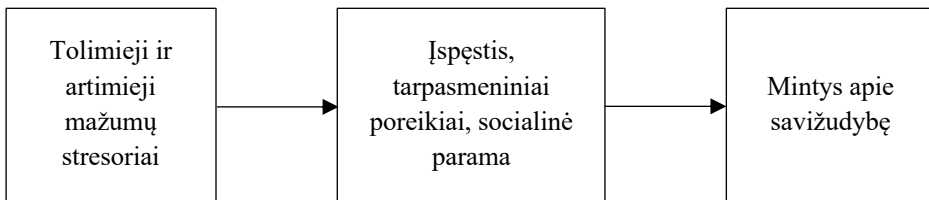
Nors tiek mažumų streso, tiek IMV modeliai yra konceptualiai išplėtoti ir gali būti testuojami taikant tradicinius metodus, tokius kaip koreliacija, regresija ar struktūrinių lygčių modeliavimas, suicidiškumas yra itin kompleksiškas ir dinamiškas reiškinys, pasižymintis nelinijiniais psichologinių, tarpasmeninių ir kontekstinių kintamųjų sąveikos modeliais (De Beurs, 2017; De Beurs ir kt., 2021). Tokios kompleksiškos sąsajos dažnai lieka nepastebėtos taikant įprastas analizės strategijas, kurios remiasi tiesiškumo ir *a priori* prielaidomis, todėl gali būti nepastebėtos netiesioginės ar naujos sąsajos tarp kintamųjų. Tad tinklo analizė yra itin tinkamas būdas tyrinėti minčių apie savižudybę pasireiškimą ir įvairių veiksmų sąsajas su jomis. Plačiau tinklo analizės metodas bus pristatytas duomenų analizės poskyryje.

Tinklo analizė – tai duomenimis grįstas metodas, kuris sumažina tyrėjų šališkumą, leisdamas empirinėms sąsajoms tarp konstrukto iškilti iš duomenų. Skirtingai nei tradiciniai modeliai, tinklo analizė visus kintamuosius vaizduoja kaip tarpusavyje susijusius mazgus, todėl atsiranda galimybė atskleisti netikėtas sąsajas tarp konstrukto ir identifikuoti svarbiausius kintamuosius, potencialius savižudybių prevencijai ir intervencijai (Robinaugh ir kt., 2019).

Be to, šis metodas yra ypač tinkamas derinant kelis teorinius modelius (De Beurs ir kt., 2021), todėl jis laikytinas tinkamu nagrinėti, kaip mažumų streso ir IMV modelių konstruktai siejasi tarpusavyje ir su minčių apie savižudybę turėjimu. Tinklo analizės rezultatai leis formuluoti tolesnes hipotezes apie mažumų streso ir IMV modelių konstrukto sąryšius. Remiantis šiomis hipotezėmis, taip pat koreliacinės analizės rezultatais, bus sudarytas ir empiriškai patikrintas kelių modelių, atskleidžiantis tiesioginius ir netiesioginius ryšius su minčių apie savižudybę pasireiškimu tarp neheteroseksualių tyrimo dalyvių.

Remiantis IMV modelio logika, su stigma susiję tolimieji ir artimieji mažumos stresoriai (t. y. kintamieji iš mažumų streso modelio) gali veikti kaip IMV modelio priešmotyvacinės fazės veiksniai, didinantys pažeidžiamumą suicidiškumo mechanizmams pasireikšti. Kitaip sakant, mažumų stresoriai galbūt sudaro kontekstą, kuriame formuojasi mintys apie savižudybę. Įvairūs mažumų stresoriai gali sietis su IMV motyvacinės fazės veiksniais, o šie – su savižudiškų minčių turėjimu. Tokia perspektyva atitinka mūsų keliamą hipotezę (pavaizduota 5 paveiksle), kad mažumų stresoriai su suicidiškumu siejasi netiesiogiai, per psichologinius tarpininkus, šiuo atveju – per išpėsties jausmą ir jam gretimus veiksnus, t. y. IMV modelio motyvacinius moderatorius – žlugusio priklausymo jausmą, savęs kaip naštos suvokimą, socialinę paramą.

5 paveikslas. *Disertacinio tyrimo hipotetinė schema, sujungianti mažumų streso modelio ir IMV modelio konstruktus su mintimis apie savižudybę*

Atrodo, kad vien IMV modelis gali apimti mažumų stresorius kaip priešmotyvacinės fazės veiksnius. Kaip teigiama psichologiniame mediaciniame modelyje, iš stigos kylantys mažumų stresoriai gali veikti suicidiškumą per kognityvinius, emocinius, elgesio, socialinius bei su tapatybe susijusius mechanizmus (Hatzenbuehler, 2009; Pachankis, 2007). Taigi keliamą hipotezę sutvirtina ir psichologinis mediacinis modelis. Šias prielaidas palaiko ir su jaunais LGBT+ žmonėmis atliktas kokybinis tyrimas, kurio išvados sufleruoja, kad įvairios homofobinių apraiškų patirtys veda link išpėsties, atstūmimo, izoliacijos jausmų, o savižudiškos mintys ar mėginimas nusižudyti yra atsakas į šiuos jausmus (Marzetti ir kt., 2022). Pastarasis

tyrimas parodo, kad stigmatizacinės patirtys ir jų internalizavimas gali veikti suicidiškumą, o šis poveikis reiškiasi netiesiogiai, per psichologinius veiksmus. Apibendrinant – disertaciniu tyrimu bus siekiama nustatyti tiesioginius ir netiesioginius mažumų ryšius su minčių apie savižudybę pasireiškimu tarp neheteroseksualių studentų mažumų streso ir IMV modelių kontekste ir patikrinti keliamą hipotezę (pavaizduota 5 paveiksle). Tokia integracinė perspektyva leidžia atskleisti vispusišką neheteroseksualių asmenų suicidiškumo vaizdą ir prisideda prie mokslinių tyrimų lauko plėtos, kuriame iki šiol dažniau buvo analizuojami tik pavieniai savižudiško elgesio rizikos veiksniai.

1.6. Tyrimo aktualumas, naujumas ir praktinė reikšmė

Tyrimo aktualumas. Disertacijoje tiriamas neheteroseksualių jaunų suaugusiųjų suicidiškumas. Nagrinėjamas savižudiškų minčių pasireiškimą dažnis tarp heteroseksualių ir neheteroseksualių studentų, seksualinės orientacijos prognostiniai ryšiai su minčių apie savižudybę turėjimu ir siekiama atskleisti įvairių veiksmų tiesiogines ir netiesiogines sąsajas su suicidinių minčių pasireiškimu tarp neheteroseksualių tyrimo dalyvių. Šio tyrimo aktualumą pagrindžia keli tarpusavyje susiję aspektai. Pirmiausia, iki šiol atliktų tyrimų duomenys rodo, kad seksualinėms mažumoms save priskiriantys asmenys dažniau galvoja apie savižudybę. Lietuvoje minčių apie savižudybę dažnis tarp neheteroseksualių žmonių yra itin mažai tyrinėtas. Mums žinoma tik viena ES atlikta apklausa (EU FRA, 2024), kuri atskleidė, kad net 57 % LGBTIQ respondentų Lietuvoje yra galvoję apie savižudybę per pastaruosius metus, iš jų 22 % – galvojo dažnai arba nuolat (ES vidurkis atitinkamai 37 ir 12 %). Todėl atliekamas tyrimas padėtų išsamiau atskleisti šios problemos mastą ir aktualumą sociokultūriniame kontekste, kuriame aukštas savižudybių rodiklis ir paplitusios neigiamos nuostatos dėl LGBTQ žmonių.

Antra, kaip rodo tyrimai (pavyzdžiui, Fish ir kt., 2019), būtent jauno suaugusiojo amžiaus tarpsnis pilnamečiams asmenims, priklausantiems seksualinių mažumų bendruomenei, yra kritiškas laikotarpis – šiame amžiuje nustatomi didžiausi savižudiško elgesio pasireiškimų mastai. Todėl aktualu tyrinėti jaunos neheteroseksualios žmonės ir jų patirtis. Tyrime pasirinkta apklausti studentus. Viena vertus, nemaža dalis jaunų žmonių studijuoja aukštosiose mokyklose, todėl studentai gali atspindėti tam tikrą dalį jaunų suaugusiųjų populiacijos. Kita vertus, studentų apklausą nulėmė ir tai, kad ši grupė yra lengviau pasiekama ir taip galima surinkti didesnę tyrimo imtį. Be to, aukštosios mokyklos kontekstas lemia, kad tyrimo išvados gali būti

tiesiogiai pritaikomos kuriant psichologinės pagalbos suicidiškiems neheteroseksualiems studentams priemones.

Trečia, nors teoriniai modeliai (šiuo tyrime – mažumų streso ir IMV modeliai) kiekvienas savaime pateikia reikšmingų įžvalgų, kokie galėtų būti su minčių apie savižudybę raiška susiję veiksniai, jie atskirai neleidžia iki galo suprasti, kaip susipina su stigma susiję mažumų streso veiksniai, psichologiniai mechanizmai ir minčių apie savižudybę turėjimas tarp neheteroseksualių žmonių ir kurie iš šių veiksmų tiesiogiai, o kurie netiesiogiai siejasi su suicidiškumu. Dėl to tyrimas, integraliai nagrinėjantis su neheteroseksualių studentų savižudiškomis mintimis susijusius veiksmus, yra itin aktualus ir leidžia užpildyti šią žinių spragą tiek Lietuvoje, tiek tarptautiniu mastu.

Tyrimo naujumas. Pirma, disertacijoje minčių apie savižudybę pasireiškimo dažnis bus nagrinėjamas ne tik atskirose seksualinės orientacijos grupėse, t. y. heteroseksualių ir neheteroseksualių studentų, bet bus atsižvelgiama ir į seksualinės orientacijos ir lyties dermę, taip atliepiant interseksionalumo perspektyvą. Tai atvers galimybę atskleisti didesnę minčių apie savižudybę riziką pasižyminčias neheteroseksualių studentų grupes lyties atžvilgiu. Šis indėlis papildo esamą literatūrą, siūlydamas detalesnę suicidiškumo rizikos tarp neheteroseksualių asmenų supratimą.

Antra, siekiant atskleisti su neheteroseksualių studentų minčių apie savižudybę turėjimu susijusius veiksmus, disertacijoje siūloma dviejų teorinių modelių integracija, kuri išsiskiria moksliniu naujumu keliais aspektais. Tyrimu bus įvertinamos tiesioginės ir netiesioginės sąsajos su savižudiškų minčių pasireiškimu mažumų streso modelio ir IMV modelio konstrukto kontekste. Keliami prielaidai, kad mažumų stresoriai su minčių apie savižudybę turėjimu siejasi netiesiogiai, tarpininkaujant psichologiniams kintamiesiems, šiuo atveju – IMV modelio konstrukto. Ši hipotezė pagrįsta tiek pačia IMV modelio struktūra, tiek psichologiniu mediaciniu modeliu, kuriame teigiama, kad su stigma susiję veiksniai psichopatologiją veikia per bendrojo psichologinius mechanizmus. Toks dviejų modelių konstrukto integravimas gali padėti geriau suprasti minčių apie savižudybę pasireiškimą tarp neheteroseksualių žmonių ir iškelti papildomas hipotezes apie galimus kelius link savižudiškų minčių atsiradimo, kuriuos būtų verta nagrinėti tolesniuose tyrimuose. Mokslinėje literatūroje dažniausiai nagrinėjami pavieniai su suicidiškumu susiję kintamieji. Todėl tokia integracinio pobūdžio tyrimo idėja iš ankščiau atliktų tyrimų išsiskiria naujumu.

Trečia, tyrimo naujumas atsiskleidžia ir metodologiniu požiūriu. Tyrime, be klasikinių psichologijoje pasitelkiamų analizių, taikoma ir tinklo analizė. Tai duomenimis paremtas metodas, leidžiantis be išankstinių prielaidų,

išvengiant tyrėjo šališkumo, identifikuoti pagrindinius kintamuosius visų konstruktų sąsajų tinkle. Toks metodas, kaip jau buvo aptarta, yra ypač tinkamas, kai siekiama integruoti du skirtingus teorinius modelius ir pamatyti, kaip jų konstruktai siejasi tinkle. Tinklo analizės rezultatai leidžia išskirti svarbiausius konstruktus ir juos toliau analizuoti taikant kitus statistinius metodus, šiame tyrime – kelių analizę. Tad metodologinis žingsnis sąsajų tarp konstruktų analizei pirmiausia taikyti tinklo analizę šį tyrimą taip pat išskiria savo naujumu.

Ketvirtas naujumo aspektas – kad šis tyrimas atliekamas Lietuvoje. Iki šiol sukaupti LGBTQ psichologijos srityje moksliniai duomenys dažniausiai apsiriboja šalimis, kuriose socialinis klimatas daug švelnesnis, o savižudybių rodikliai gerokai mažesni negu Lietuvoje. Tad nėra aišku, kokie neheteroseksualių asmenų minčių apie savižudybę mastai ir kokios sąsajos tarp tiriamų konstruktų išryškės tuo atveju, kai yra ryški stigma LGBTQ žmonių atžvilgiu ir dideli savižudybių skaičiai.

Praktinė reikšmė. Praktiniu požiūriu tiesioginių ir netiesioginių veiksnių sąsajų su minčių apie savižudybę pasireiškimu tyrimas turėtų leisti identifikuoti tuos veiksnius, kurie yra svarbūs suicidiškumo prevencijai, ir atskirai veiksnius, reikšmingus intervencijai. Veiksniai, turintys tiesioginių sąsajų su suicidinių minčių turėjimu, gali būti laikomi prioritetiniais intervencijoje. O netiesiogiai susiję veiksniai galbūt yra svarbūs prevencijai. Toks veiksnių diferencijavimas gali suteikti itin praktiškas gaires specialistams, dirbantiems su LGBTQ asmenimis. Instituciniu lygmeniu gauti rezultatai gali pasiūlyti idėjų, kaip gerinti aukštųjų mokyklų psichikos sveikatos politiką, įtraukiant seksualinės orientacijos aspektą. Visuomeniniu ir teisiniu lygmeniu rezultatai gali pagrįsti poreikį mažinti struktūrinę ir institucinę stigmą, nes būtent ji, tikėtina, sudaro platesnį foną, kuriame formuojasi mintys apie savižudybę. Taigi šis tyrimas ne tik plečia teorines žinias apie su minčių apie savižudybę pasireiškimu susijusius veiksnius seksualinių mažumų grupėje, bet ir pateikia konkrečias taikomasias kryptis savižudybių prevencijai ir intervencijai Lietuvos aukštosiose mokyklose ir plačiau.

1.7. Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Tyrimo **tikslas** – nustatyti minčių apie savižudybę dažnį skirtingose seksualinės orientacijos grupėse, įvertinti Lietuvoje studijuojančių jaunų suaugusiųjų seksualinės orientacijos prognostines sąsajas su šių minčių turėjimu ir identifikuoti su savižudiškų minčių pasireiškimu susijusius veiksnius tarp neheteroseksualių studentų, atsižvelgiant į mažumų streso ir

integruoto motyvacinio–valios (IMV) savižudiško elgesio modelių konstruktus.

Tyrimo **uždaviniai**:

1. Nustatyti minčių apie savižudybę dažnį atskirose seksualinės orientacijos grupėse, papildomai įvertinant lyties reikšmę.
2. Įvertinti seksualinės orientacijos prognostines sąsajas su minčių apie savižudybę pasireiškimu.
3. Atskleisti veiksnius, kurie tiesiogiai ir netiesiogiai siejasi su minčių apie savižudybę turėjimu pastarąjį mėnesį, apimant mažumų streso ir IMV modelio konstruktus.
4. Sudaryti ir empiriškai pagrįsti kompleksinį minčių apie savižudybę turėjimą pastarąjį mėnesį prognozuojantį modelį, integruojant mažumų streso ir IMV modelių konstruktus.

Disertacijoje suformuluoti šie **ginamieji teiginiai**:

1. Minčių apie savižudybę dažnis skiriasi tarp skirtingų seksualinės orientacijos ir lyties grupių.
2. Seksualinės orientacijos tiesioginiai prognostiniai ryšiai su minčių apie savižudybę turėjimu yra nevienareikšmiai.
3. Tarp neheteroseksualių studentų IMV modelio konstruktai tiesiogiai siejasi su minčių apie savižudybę pasireiškimu pastarąjį mėnesį, o mažumų streso modelio konstruktai su šių minčių turėjimu siejasi netiesiogiai, per IMV modelio konstruktus.

2. METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Siekiant užtikrinti, kad analizuojama imtis atitiktų tyrimo tikslą ir uždavinius, prieš atliekant duomenų analizę galutinei imčiai suformuoti buvo taikyti tyrimo dalyvių įtraukimo ir atmetimo kriterijai.

Įtraukimo kriterijai: 1) amžius nuo 18 iki 29 metų; 2) apklausos metu studijavo aukštojoje mokykloje ir gyveno Lietuvoje; 3) atsakė į klausimą apie seksualinę orientaciją; 4) atsakė į bent vieną klausimą apie savižudiškų minčių pasireiškimą. Atmetimo kriterijai: 1) amžius buvo 30 metų ar daugiau; 2) vykdant apklausą nestudijavo (pavyzdžiui, buvo sustabdytos studijos) arba studijavo, bet gyveno užsienyje (pavyzdžiui, nuotolinės studijos); 3) neatsakė į klausimą apie seksualinę orientaciją arba atsakymai rodė, kad tyrimo dalyvis nesuprato šio klausimo; 4) neatsakė nė į vieną klausimą apie savižudiškų minčių pasireiškimą.

Amžiaus kriterijus buvo pasirinktas siekiant užtikrinti tyrimo dalyvių atitiktį jauno suaugusiojo raidos tarpsniui. Antra, tyrime analizuojami mažumų streso veiksniai yra glaudžiai susiję su sociokultūrine aplinka (Meyer, 2003). Gyvenimas užsienyje gali reikšmingai keisti asmenų patiriamą stresą dėl savo seksualinės orientacijos. Dėl to buvo nuspręsta į analizuojamą imtį neįtraukti tyrimo dalyvių, kurie apklausos metu gyveno ne Lietuvoje. Trečia, į imtį įtraukti tik tie asmenys, kurie atitiko 3 ir 4 įtraukimo kriterijus, nes duomenys apie apklaustųjų seksualinę orientaciją ir minčių apie savižudybę turėjimą buvo būtini tyrimo tikslui ir uždaviniams pasiekti.

Galiausiai, pirmojoje rezultatų skyriaus dalyje (1–2 poskyriai) pristatomuose rezultatuose į analizę pateko įvairių lytinių tapatybių ir seksualinių orientacijų asmenys. O antrosios dalies (3–4 poskyriai) rezultatuose į analizę buvo įtraukti tik neheteroseksualūs tyrimo dalyviai. Tarp jų pasitaikė skirtingų lytinių tapatybių žmonių – cislyčių, translyčių ar nebinarinės lyties, tačiau visas analizės dėmesys buvo nukreiptas į su seksualine orientacija, o ne su lytine tapatybe susijusius mažumų streso veiksnius.

Nors šio darbo dėmesys buvo nukreiptas į neheteroseksualius tyrimo dalyvius, į tyrimą buvo įtraukti ir heteroseksualūs asmenys. Heteroseksualių studentų grupė šiame tyrime atitiko referentinę grupę. Heteroseksualių ir neheteroseksualių studentų palyginimas leido patikrinti suicidiškumo dažnį skirtingose seksualinės orientacijos grupėse, taip pat įvertinti seksualinės orientacijos prognostines sąsajas su minčių apie savižudybę pasireiškimu ir apskritai kontekstualizuoti tiriamą problemą.

Iš viso tyrimo anketą užpildė 2 864 asmenys. 202 (7,1 %) apklaustieji neatitiko pirmojo įtraukimo kriterijaus, 28 (1,0 %) – antrojo kriterijaus, 16 (0,6 %) – trečiojo kriterijaus ir 514 (18,0 %) – ketvirtojo įtraukimo kriterijaus (tas pats respondentas galėjo neatitikti kelių kriterijų vienu metu). Pašalinus įtraukimo kriterijų neatitikusius asmenis (26,2 %), galutinę imtį sudarė 2 113 tyrimo dalyvių.

Detalesnės analizuojamos imties sociodemografinės charakteristikos pateiktos 1 lentelėje. Joje nurodytos visos imties ir palygintos trijų seksualinės orientacijos grupių – heteroseksualių, homoseksualių bei biseksualių ir kitos neheteroseksualios orientacijos studentų – charakteristikos.

Pagal seksualinę orientaciją, 1 661 (78,6 %) tyrimo dalyvis nurodė esantis heteroseksualios orientacijos, o 452 (21,4 %) – neheteroseksualios. Iš jų – 97 (21,5 %) buvo homoseksualūs studentai ir 355 (78,5 %) biseksualios ar kitos neheteroseksualios orientacijos studentai (detaliau – 294 biseksualios, 36 aoseksualios, 12 panseksualios, 4 *queer*, 4 nesitapatino su jokia seksualinės orientacijos variantu, 4 kvestionavo savo seksualinę orientaciją ir 1 žmogus buvo lanksčios orientacijos).

Visoje imtyje 70,7 % buvo moterys, 27,3 % – vyrai, 1,4 % – nebinarinės lyties asmenys, 0,4 % – translyčiai vyrai, 0,1 % – translytės moterys. Analizuojant lyčių pasiskirstymą trijose seksualinės orientacijos grupėse, nustatyta, kad heteroseksualių studentų grupėje moterys sudarė 71,5 %, o vyrai – 28,4 %. Homoseksualių studentų grupėje lyčių proporcija buvo priešinga – vyrai sudarė didesnę dalį (53,6 %), o moterys – 40,2 %. Biseksualių ir kitą neheteroseksualią orientaciją nurodžiusių respondentų grupėje daugumą sudarė moterys (75,5 %), o vyrų dalis siekė tik 14,6 %. Taip pat ši grupė išsiskyrė didesne nebinarinės lyties asmenų proporcija (7,3 %). Šie lyčių skirtumai tarp grupių buvo statistiškai reikšmingi ($\chi^2(10) = 229,93$, $p < 0,001$), o Kramerio $V = 0,23$ rodė silpną efekto dydį.

Dauguma tyrimo dalyvių gyveno Lietuvos didmiesčiuose (84,1 %), mažesnė dalis – miestuose (7,4 %) arba miesteliuose bei kaimuose (8,6 %). Statistiškai reikšmingų skirtumų tarp heteroseksualių, homoseksualių, biseksualių ir kitos neheteroseksualios orientacijos tyrimo dalyvių pagal gyvenamąją vietą nenustatyta ($\chi^2(4) = 3,72$, $p > 0,05$).

Didžioji dalis tyrimo dalyvių studijavo bakalauro pakopoje (79,0 %), mažesnė dalis – magistrantūroje (9,9 %), vientisosiose studijose (8,5 %) ar doktorantūroje (1,3 %). Nedidelė dalis respondentų nurodė studijuojantys rezidentūroje (0,6 %) arba kito tipo studijose (0,7 %), pavyzdžiui, profesinėse studijose, skirtose kvalifikacijai įgyti.

1 lentelė

Visos imties ir atskirų seksualinės orientacijos grupių sociodemografinės charakteristikos

Charakteristika	Visa imtis		Seksualinės orientacijos grupės						$\chi^2(df)$
			Heteroseksualai		Homoseksualai		Biseksualai ir kiti		
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	
Lytis									229,927(10)
Moteris	1494	70,7	1187	71,5	39	40,2	268	75,5	
Vyras	576	27,3	472	28,4	52	53,6	52	14,6	
Translytė moteris	3	0,1	0	0	1	1,0	2	0,6	
Translytis vyras	9	0,4	1	0,1	1	1,0	7	2,0	
Nebinarinė lytis	30	1,4	1	0,1	3	3,1	26	7,3	
Nenurodė	1	0,1	0	0	1	1,0	0	0	
Gyvenamoji vieta									3,719(4)
Didmiestis	1776	84,1	1395	84,0	81	83,5	300	84,5	
Miestas	156	7,4	119	7,2	11	11,3	26	7,3	
Miestelis arba kaimas	181	8,6	147	8,9	5	5,2	29	8,2	
Studijų pakopa									5,731(10)
Bakalauras	1669	79,0	1305	78,6	79	81,4	285	80,3	
Magistrantūra	210	9,9	163	9,8	8	8,2	39	11,0	
Vientisosios studijos	180	8,5	149	9,0	8	8,2	23	6,5	

(1 lentelės tęsinys)

Charakteristika	Visa imtis		Seksualinės orientacijos grupės						$\chi^2(df)$
			Heteroseksualai		Homoseksualai		Biseksualai ir kiti		
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	
Studijų pakopa									
Doktorantūra	27	1,3	22	1,3	2	2,1	3	0,8	35,849(2)
Rezidentūra	13	0,6	10	0,6	0	0	3	0,8	
Kita	14	0,7	12	0,7	0	0	2	0,6	
Romantiniai santykiai									19,220(2)
Palaiko santykius	1131	53,5	945	56,9	37	38,1	149	42,0	
Nepalaiko santykių	982	46,5	716	43,1	60	61,9	206	58,0	
Darbinė veikla									
Tik studijuoja	1018	48,2	839	50,5	45	46,4	134	37,7	
Studijuoja ir dirba	1095	51,8	822	49,5	52	53,6	221	62,3	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F(df)</i>
Amžius	21,64	2,34	21,73	2,40	21,51	1,90	21,29	2,10	6,262(2)

Pastaba. $N = 2\ 113$.

Biseksualai ir kiti – biseksualių ir kitą neheteroseksualią orientaciją nurodę tyrimo dalyviai.

Paryškinti statistiškai reikšmingi rezultatai.

Studijų pakopų pasiskirstymas trijose seksualinės orientacijos grupėse irgi statistiškai reikšmingai nesiskyrė ($\chi^2(10) = 5,73, p > 0,05$).

Kalbant apie romantinių santykių statusą, kiek daugiau nei pusė į galutinę imtį įtrauktų tyrimo dalyvių (53,5 %) nurodė palaikantys santykius, o 46,5 % jų nepalaikė. Pasiskirstymas pagal romantinių santykių statusą statistiškai reikšmingai skyrėsi tarp seksualinės orientacijos grupių – proporciškai daugiau heteroseksualių studentų nurodė palaikantys santykius (56,9 %), palyginti su homoseksualiais (38,1 %) bei biseksualiais ir kitos neheteroseksualios orientacijos studentais (42,0 %) ($\chi^2(2) = 35,85, p < 0,001$). Vis dėlto šio skirtumo efekto dydis ($V = 0,13$) rodė silpną sąsają tarp seksualinės orientacijos ir santykių statuso.

Apklausti tyrimo dalyviai taip pat skyrėsi pagal darbinę veiklą – 48,2 % respondentų nurodė tik studijuojantys, o 51,8 % – tiek studijuojantys, tiek dirbantys. Daugiau homoseksualių bei biseksualių ir kitos neheteroseksualios orientacijos studentų nurodė, kad vienu metu studijuoja ir dirba (atitinkamai 53,6 % ir 62,3 %), palyginti su heteroseksualiais (49,5 %), o šis skirtumas buvo statistiškai reikšmingas ($\chi^2(2) = 19,22, p < 0,001$). Tačiau efekto dydis ($V = 0,095$) rodė, kad ryšys tarp seksualinės orientacijos ir užimtumo buvo labai silpnas.

Vidutinis tyrimo dalyvių amžius buvo 21,64 metų ($SD = 2,34$). Siekiant palyginti apklaustų studentų amžiaus vidurkį trijose seksualinės orientacijos grupėse, buvo pasirinktas parametrinis Velčo ANOVA kriterijus nepriklausomoms imtims, nes lyginamose grupėse amžiaus kintamasis buvo pasiskirstęs pagal normalųjį skirstinį, tačiau dispersijos tarp grupių buvo nelygios. Tarp heteroseksualų amžiaus kintamojo asimetrijos koeficientas = 1,03 ($SE = 0,60$), eksceso koeficientas = 0,61 ($SE = 0,12$), tarp homoseksualų asimetrijos koeficientas = 0,95 ($SE = 0,25$) ir eksceso koeficientas = 0,96 ($SE = 0,49$), tarp biseksualų ir kitos neheteroseksualios orientacijos asmenų asimetrijos koeficientas = 0,98 ($SE = 0,13$) ir eksceso koeficientas = 0,93 ($SE = 0,26$). Taigi analizė parodė, kad amžiaus vidurkis statistiškai reikšmingai skyrėsi tarp trijų seksualinės orientacijos grupių ($F(2, 244,94) = 6,26, p < 0,01$), visgi efekto dydis buvo labai mažas ($\eta^2 = 0,005$). *Post hoc* palyginimas (taikant Gameso ir Howello testą) atskleidė, kad heteroseksualūs studentai buvo šiek tiek vyresni nei biseksualūs ar kitos neheteroseksualios orientacijos studentai ($M = 21,73, SD = 2,40$ vs. $M = 21,29, SD = 2,10$; vidutinis skirtumas = 0,44 metų, $p < 0,01$). Homoseksualūs asmenys savo amžiaus vidurkiu reikšmingai nesiskyrė nei nuo heteroseksualių, nei nuo biseksualių ir kitos neheteroseksualios orientacijos tyrimo dalyvių.

Apibendrinant – analizuojama tyrimo imtis pasižymėjo tam tikra sociodemografinė įvairovė, tačiau imtyje vyravo moterys, didmiesčio gyventojai, jaunesnio amžiaus asmenys, bakalauro studijų studentai. Tarp apklaustų heteroseksualių ir neheteroseksualių tyrimo dalyvių pasitaikė keletas statistiškai reikšmingų skirtumų pagal lytį, amžių, romantinių santykių statusą ir užimtumą, tačiau efekto dydžiai rodė šiuos skirtumus esant gana mažus. Tokie rezultatai leidžia manyti, kad heteroseksualų, homoseksualų, biseksualų ir kitos neheteroseksualios orientacijos apklaustų studentų grupės buvo panašios sociodemografinių kintamųjų atžvilgiu ir kad užfiksuoti tarpgrupiniai skirtumai greičiausiai neturėjo didelės įtakos kitiems rezultatams.

2.2. Tyrimo anketa

Tyrimo anketą sudarė sociodemografiniai klausimai ir įvertinimo priemonės, skirtos išmatuoti analizuojamus psichologinius ir socialinius konstruktus – mažumų streso ir IMV modelių konstruktus, taip pat bendruosius minčių apie savižudybę rizikos veiksnius bei savižudiškų minčių pasireiškimą. Visi klausimai buvo paremti tyrimo dalyvių savižina.

Tyrimo dalyviai, kad ir kokios būtų seksualinės orientacijos, pildė tą pačią tyrimo anketą. Tačiau į su mažumų stresu susijusius klausimus atsakinėjo tik neheteroseksualūs asmenys, nes šie klausimai automatiškai nebuvo pateikti heteroseksualiems respondentams.

Toliau pristatomi tyrimo anketą sudarę sociodemografiniai klausimai ir įvertinimo priemonės. Kadangi į pagrindinę duomenų analizę buvo įtraukti tik neheteroseksualūs tyrimo dalyviai, tyrimo priemonių psichometrinės charakteristikos pateikiamos tik šios, o ne visos galutinės imties.

2.2.1. Sociodemografiniai klausimai

Sociodemografinė anketos dalis (1 priedas) apėmė klausimus apie apklausiamų asmenų lytį, amžių, seksualinę orientaciją, gyvenamąją vietą, studijų pakopą, aukštąją mokyklą, romantinių santykių statusą ir darbinę veiklą. Visi šie klausimai buvo sukurti tyrimo autoriaus specialiai šiam tyrimui. Klausimai buvo pateikti su uždariais atsakymų variantais, leidžiančiais respondentams pasirinkti jiems tinkamiausią atsakymą. Renkant informaciją apie lytį, seksualinę orientaciją ir studijų pakopą, buvo pateiktas ir atsakymo variantas „kita“, tyrimo dalyvių prašant pateikti atvirą atsakymą, jei nė vienas iš pateiktų atsakymų variantų jiems netiko.

2.2.2. Įvertinimo priemonės

Mažumų streso modelio konstruktai

Diskriminacijos patyrimas išmatuotas *Suvoktos asmeninės diskriminacijos skale* (angl. *Perceived Personal Discrimination Measure*), parengta McGarrity ir kt. (2013). Diskriminacijos patyrimas mažumų streso modelio kontekste atspindi tolimuosius stresorius. Ši 15 klausimų skalė įvertino, kaip dažnai neheteroseksualūs asmenys patyrė įvairius diskriminacinius įvykius dėl savo seksualinės orientacijos. Šioje skalėje tyrimo dalyvių buvo klausiama – „Kaip dažnai per praėjusius metus <...>“, o toliau pateikiamas 15 įvykių sąrašas. Šie įvykiai aprėpė tarpasmeninį ir institucinį diskriminacijos lygmenis, atspindėjo tiek tiesioginę, tiek mažiau tiesioginę stigmatizacijos patirtį. Įvykiai taip pat apėmė skirtingas gyvenimo sritis – darbo, švietimo, šeimos, sveikatos, artimų santykių, viešąsias erdves.

Tyrimo dalyvių buvo prašoma kiekvieno įvykio patyrimo dažnumą įvertinti pagal 5 balų skalę nuo 1 („Niekada“) iki 5 („Labai dažnai“). Bendras skalės įvertis apskaičiuotas iš visų teiginių balų vidurkio (minimalus įvertis – 1, maksimalus – 5). Didesnis balas reiškė, kad per praėjusius metus asmuo suvokė dažniau patyręs diskriminaciją ir stigmatizaciją dėl savo neheteroseksualios orientacijos. Svarbu pabrėžti, kad šia skale renkama informacija apie subjektyvų, bet ne objektyvų susidūrimą su diskriminacija dėl seksualinės orientacijos.

Siekiant patikrinti, ar skalės teiginiai sudaro vieną faktorių, buvo atlikta patvirtinamoji faktorių analizė (CFA). Faktorių analizė patvirtino vienmatę skalės struktūrą. Apibendrintai – modelio tinkamumas surinktiems duomenims buvo priimtinas. Sąlyginio suderintumo kriterijaus (CFI) koeficientas = 0,974, o Tokerio ir Liuiso indekso (TLI) koeficientas = 0,970. CFI ir TLI koeficientų reikšmės rodė labai gerą modelio tinkamumą duomenims. Vidutinės aproksimacijos paklaidos kvadratinės šaknies (RMSEA) koeficientas = 0,066, 90 % pasikliautinasis intervalas (PI) [0,057; 0,075]. RMSEA koeficiento reikšmė rodė priimtina modelio tinkamumą duomenims. Chi kvadrato kriterijus buvo statistiškai reikšmingas – $\chi^2(90) = 267,34$, $p < 0,001$. Tačiau tai yra įprasta didesnėse imtyse – tai galioja ir kitų tyrimo priemonių CFA rezultatams. 2 priede pateikiamos visų modelių sudarančių teiginių standartizuotos faktorių apkrovos ir determinacijos koeficientai (R^2). Visų teiginių faktoriniai svoriai buvo statistiškai reikšmingi ($p < 0,001$) ir svyravo nuo 0,50 iki 0,92. Taigi dauguma teiginių parodė stiprias apkrovas faktoriuje, kitaip sakant, buvo aiškiai susiję su tiriamu latentiniu diskriminacijos kintamuoju. Didžioji dalis R^2 reikšmių viršijo 0,60,

kitais žodžiais tariant, latentinis kintamasis patikimai atspindėjo jį sudarančius teiginius. Mažiausias determinacijos koeficientas ($= 0,25$) buvo nustatytas 13 teiginiui („Girdėjote, kad žmonės laido homofobinius juokelius?“). Tai rodo, kad tiriamas diskriminacijos kintamasis paaiškino tik apie 25 % šio teiginio variacijos. Vis dėlto šis teiginys buvo paliktas modelyje dėl teorinės svarbos. Pažymėtina, kad pašalinus šį teiginį ir pakartojus CFA, modelio tinkamumas duomenims statistiškai reikšmingai pablogėjo.

Skalės vidinis suderintumas buvo geras ($\omega = 0,91$). Suvoktos asmeninės diskriminacijos skalę versti į lietuvių kalbą ir naudoti tyrime buvo gautas prof. dr. D. Huebnerio leidimas. Dvigubąjį skalės vertimą atliko tyrėjų komanda.

Siekiant įvertinti neheteroseksualių asmenų **seksualinės orientacijos aspektų** išreikštumą, taikyta Mohr ir Kendra (2011) sudaryta *Lesbiečių, gėjų ir biseksualių tapatumo skalė* (angl. *Lesbian, Gay, and Bisexual Identity Scale*), santrumpa – LGBIS. Šie su seksualine orientacija susiję aspektai mažumų streso modelio kontekste atspindi artimuosius stresorius. Skalė susidėjo iš 27 teiginių, kurie sudarė 8 poskalės. Penkios poskalės išmatavo neigiamus seksualinės orientacijos požymius. **Internalizuotas homo(bi)neigatyvumas** (angl. *internalized homonegativity*) – 3 teiginiai, kurie atspindėjo neheteroseksualaus žmogaus nepasitenkinimą savo seksualine orientacija, norą būti heteroseksualiam ir neigiamus jausmus dėl savo orientacijos (teiginio pavyzdys – „Norėčiau būti heteroseksualus“). **Susirūpinimas dėl priėmimo** (angl. *acceptance concerns*) – 3 teiginiai, kuriais įvertintas asmens susirūpinimas dėl galimos stigmatizacijos patyrimo dėl savo seksualinės orientacijos (teiginio pavyzdys – „Aš dažnai svarstau, ar kiti žmonės mane smerkia dėl mano seksualinės orientacijos“). **Motyvacija slėpti** (angl. *concealment motivation*) – 3 teiginiai, kurie atspindėjo susirūpinimą dėl savo kaip neheteroseksualaus žmogaus asmeninio gyvenimo ir motyvaciją apsaugoti savo privatumą, jį laikant paslapyje (teiginio pavyzdys – „Aš atidžiai kontroliuoju, kas žino apie mano romantinius santykius su tos pačios lyties atstovu“). **Tapatumo neapibrėžtumas** (angl. *identity uncertainty*) – 4 teiginiai, skirti išmatuoti neužtikrintumą, pasimetimą dėl savo seksualinės orientacijos (teiginio pavyzdys – „Aš jaučiuosi labai pasimetęs, kai bandau suprasti savo seksualinę orientaciją“). **Sunkus procesas** (angl. *difficult process*) – 3 teiginiai, apimantys suvokimą, kad savo seksualinės orientacijos formavimosi procesas buvo sudėtingas (teiginio pavyzdys – „Pripažinimas, kad esu LGB asmuo man buvo labai skausmingas procesas“).

Kitos trys LGBIS poskalės išmatavo pozityvius seksualinės orientacijos komponentus. **Tapatumo pranašumas** (angl. *identity superiority*) – 3 teiginiai, kurie atspindėjo įsitikinimą, kad neheteroseksuali orientacija yra

pranašesnė už heteroseksualumą (teiginio pavyzdys – „Man atrodo, kad LGB asmenys yra geresni (vertingesni) nei heteroseksualūs“). **Tapatumo patvirtinimas** (angl. *identity affirmation*) – 3 teiginiai, kuriais įvertintas teigiamas savo seksualinės orientacijos priėmimas (teiginio pavyzdys – „Aš didžiuojuosi būdamas LGB“). **Tapatumo centriškumas** (angl. *identity centrality*) – 5 teiginiai, skirti išmatuoti įsitikinimą, kad neheteroseksuali orientacija yra esminė, lyginant su visomis kitomis asmens tapatumo dalimis (teiginio pavyzdys – „Aš manau, kad LGB identitetas yra svarbi mano dalis“).

Apklaustųjų buvo prašoma įvertinti kiekvieną teiginį pasirenkant atsakymą, kuris labiausiai atitinka jų dabartinę patirtį. Atsakymą reikėjo pasirinkti iš 6 balų skalės nuo „Visiškai nesutinku“ (= 1) iki „Visiškai sutinku“ (= 6). Buvo skaičiuojamas kiekvienos poskalės įverčių vidurkis. Didesnis balas rodė labiau išreikštą konkretų seksualinės orientacijos aspektą (balai kiekviename iš aštuonių poskalių svyravo nuo 1 iki 6).

Skalės struktūriniam validumui patikrinti buvo atlikta CFA. Faktorių analizė patvirtino pirminę aštuonių faktorių LGBIS struktūrą. Modelio atitikties surinktiems duomenims rodikliai – $\chi^2(296) = 709,01$, $p < 0,001$, CFI = 0,931, TLI = 0,918 ir RMSEA = 0,056, 90 % PI [0,050; 0,061]. Taigi CFI, TLI ir RMSEA koeficientų reikšmės rodė, kad aštuonių faktorių LGBIS struktūra yra priimtina turimiems duomenimis. 3 priede pateikiamos standartizuotos faktorių apkrovos ir R^2 visiems modelį sudarantiems teiginiams. Visų teiginių faktoriniai svoriai buvo statistiškai reikšmingi ($p < 0,001$) ir svyravo nuo 0,39 iki 0,92. Didžioji dalis teiginių pasižymėjo stipriomis apkrovomis atitinkamame faktoriuje. Dauguma R^2 reikšmių viršijo 0,50, vadinasi, faktorius atspindintys latentiniai kintamieji paaiškino reikšmingą juos sudarančių teiginių variacijos dalį. Trys teiginiai pasižymėjo akivaizdžiai mažesnėmis faktorinių svorių ir (ar) R^2 reikšmėmis: 15 teiginys („Mano seksualinė orientacija yra svarbiausia mano asmenybės dalis“) – svoris = 0,39, $R^2 = 0,15$; 11 teiginys („Mano seksualinė orientacija nėra svarbi dalis to, kas aš esu“, teiginys atvirkštinis) – svoris = 0,54, $R^2 = 0,29$; 21 teiginys („Siekiant suprasti, koks aš žmogus, tu turi žinoti, kad aš esu LGB asmuo“) – svoris = 0,57, $R^2 = 0,32$. Mažesnės rodiklių reikšmės rodo, kad šie teiginiai buvo silpniau susiję su atitinkamu faktoriumi ir (ar) prasčiau atspindėti matuojamo latentinio kintamojo. Nepaisant mažesnių reikšmių, šie teiginiai buvo palikti modelyje dėl jų teorinės svarbos – jie atspindi specifinius neheteroseksualios orientacijos aspektus. Pašalinus šiuos teiginius, modelio tinkamumas duomenims statistiškai reikšmingai nepagerėjo. Be to, pašalinus tuos teiginius, atitinkamų poskalių koncepcinis visapusiškumas būtų susilpnėjęs.

Šiame tyrime LGBIS poskalių vidinis suderintumas buvo geras – ω variavo nuo 0,75 iki 0,91 (plačiau – 2 lentelėje). LGBIS dvigubą vertimo metodu išvertė doktorantė R. Katinaitė ir prof. dr. K. Žardeckaitė-Matulaitienė. Skalę ir jos vertimą naudoti tyrime buvo gautas dr. J. Mohro ir R. Katinaitės leidimas.

Disertaciniame tyrime prie skalės instrukcijos buvo papildomai nurodyta, kad LGB santrumpa tyrime (ir skalėje) nurodo visus seksualinės orientacijos variantus, kurie atspindi neheteroseksualią orientaciją. Nors originaliai ši skalė buvo sukurta įvertinti tik homoseksualių ir biseksualių asmenų patirtis, susijusias su jų seksualine orientacija, vėlesniuose tyrimuose LGBIS taikymas buvo praplėstas apimant ir kitų neheteroseksualių orientacijų žmones (pavyzdžiui, Kemer ir kt., 2017; Pitoňák, 2017). Vadinasi, skalės teiginiai gali būti tinkami įvairių orientacijų neheteroseksualiems respondentams. Be to, tai gali rodyti, kad su mažumų seksualine orientacija susiję aspektai yra aktualūs įvairioms neheteroseksualių asmenų grupėms.

2 lentelė

Lesbiečių, gėjų ir biseksualių tapatumo skalės poskalių vidinio suderintumo koeficientų reikšmės

Poskalė	ω
Internalizuotas homo(bi)negatyvumas	0,87
Susirūpinimas dėl priėmimo	0,79
Motyvacija slėpti	0,75
Tapatumo neapibrėžtumas	0,84
Sunkus procesas	0,78
Tapatumo pranašumas	0,78
Tapatumo patvirtinimas	0,91
Tapatumo centriškumas	0,82

Integruoto motyvacinio–valios modelio konstruktai

Išpėsties jausmui matuoti buvo pasitelkta *Išpėsties jausmo skalės trumpoji forma* (angl. *Entrapment Scale Short-Form*), sukurta De Beurs ir kt. (2020). Integruoto motyvacinio–valios (IMV) modelio kontekste išpėsties jausmas yra vienas pagrindinių motyvacinės fazės konstrukto, tiesiogiai susijęs su minčių apie savižudybę pasireiškimu. Ši skalė yra sutrumpinta Išpėsties jausmo skalės versija (Gilbert ir Allan, 1998). Skalės trumpoji forma susidėjo iš 4 teiginių (teiginio pavyzdys – „Jaučiuosi lyg būčiau gilioje duobėje, iš kurios negaliu išlipti“). Skalėje du teiginiai matavo išorinę išpėstį, kuri apima

jausmą būti įkalintam ar be išeities dėl išorinių situacijų ar santykių su kitais žmonėmis, ir du teiginiai – vidinę išpėstį – jausmą būti įstrigusiam savo mintyse ir emocijose.

Tyrimo dalyvių prie kiekvieno teiginio buvo prašoma pažymėti atsakymą, kuris geriausiai apibūdina tai, kaip jie jaučiasi, naudojant 5 balų skalę nuo 0 („Man visiškai netinka“) iki 4 („Man visiškai tinka“). Didesnis skalės suminis balas reikšė stipresnę išpėsties jausmą (mažiausias balas – 0, didžiausias – 16).

Skalės struktūriniam validumui įvertinti buvo atlikta CFA. Modelis parodė puikią atitiktį surinktiems duomenims – $\chi^2(2) = 0,315$, $p = 0,854$, CFI = 1,000, TLI = 1,005 ir RMSEA = 0,000, 90 % PI [0,000; 0,051]. Faktorių analizė patvirtino, kad visi teiginiai sudaro vieną faktorių. 4 priede pateikiamos standartizuotos faktorių apkrovos ir R^2 visiems skalės teiginiams. Visų teiginių faktoriniai svoriai buvo statistiškai reikšmingi ($p < 0,001$), jie svyravo nuo 0,71 iki 0,92, o visos R^2 reikšmės viršijo 0,50. Šie rezultatai pateikia tvirtą įrodymą, kad skalės teiginiai stipriai susiję su matuojamu latentiniu kintamuoju – išpėsties jausmu.

Išpėsties jausmo skalės trumpoji forma pasižymėjo geru vidiniu suderintumu ($\omega = 0,884$). Skalę versti į lietuvių kalbą ir naudoti tyrime buvo gautas D. Plowrighto leidimas. Dvigubąjį skalės vertimą atliko tyrėjų komanda.

Tarpasmeniniams poreikiams įvertinti buvo pasirinktas *Tarpasmeninių poreikių klausimynas* (angl. *Interpersonal Needs Questionnaire*), santrumpa – INQ, kurio autoriai – Bryan ir kt. (2010). 10 teiginių INQ sudarė dvi poskalės – **savęs kaip naštos suvokimo** (5 teiginiai) ir **žlugusio priklausymo jausmo** (5 teiginiai). Šie du tarpasmeniniai poreikiai IMV modelio kontekste yra motyvacinės fazės motyvaciniai moderatoriai, moderuojantys išpėsties jausmo ryšį su savižudiškomis mintimis. Savęs kaip naštos suvokimas rodė subjektyvų įsitikinimą, kad žmogus yra našta kitiems ir kad kitiems būtų geriau be jo (teiginio pavyzdys – „Pastaruoju metu galvoju, jog gadinu gyvenimą aplinkiniams žmonėms“). Žlugusio priklausymo jausmas, priešingai, atspindėjo nepatenkintą poreikį priklausyti kitiems arba užmegzti ryšį su kitais, dėl kurio kyla gilus socialinės izoliacijos jausmas (teiginio pavyzdys – „Pastaruoju metu rūpiu kitiems žmonėms“ – teiginys atvirkštinis).

Tyrimo dalyvių buvo prašoma pagal 7 balų skalę įvertinti kiekvieną teiginį, nurodant atsakymą, kuris geriausiai apibūdina tai, kaip jie jaučiasi (kai 1 reiškia „Visiškai man netinka“, o 7 – „Labai man tinka“). Didesnis kiekvienos poskalės suminis balas reikšė labiau sutrikdytą konkrečia poskale

vertinamą tarpasmeninį poreikį. Minimalus balas abiejose poskalėse – 5, maksimalus – 35.

Šiame tyrime klausimyno struktūriniam validumui patvirtinti buvo atlikta CFA. Faktorių analizė patvirtino originalią dvifaktoriinę INQ struktūrą. Tačiau pradinis modelis parodė nepakankamą tinkamumą surinktiems duomenims – $\chi^2(34) = 190,03$, $p < 0,001$, CFI = 0,954, TLI = 0,939 ir RMSEA = 0,102, 90 % PI [0,088; 0,116]. Nors CFI koeficiento reikšmė rodė labai gerą, o TLI – priimtina tinkamumą, visgi RMSEA koeficiento reikšmė įspėjo apie blogą modelio tinkamumą duomenims. Remiantis modifikacijos indeksais (MI) ir teoriniais argumentais, buvo pridėtos dvi liekamųjų paklaidų koreliacijos: tarp 1 ir 2 teiginių (MI = 83,13) bei tarp 8 ir 10 teiginių (MI = 22,50), nes šios dvi teiginių poros atspindėjo panašų turinį (1 teiginys – „Pastaruoju metu aplinkiniams žmonėms būtų geriau, jeigu manęs nebūtų“ ir 2 teiginys – „Pastaruoju metu aplinkiniai žmonės be manęs būtų laimingesni“; 8 teiginys (atvirkštinis) – „Pastaruoju metu esu laimingas turėdamas daug rūpestingų ir palaikančių draugų“ ir 10 teiginys (atvirkštinis) – „Pastaruoju metu esu arti kitų žmonių“). Pritaikius šias modifikacijas, modelio tinkamumas duomenims labai pagerėjo – $\chi^2(32) = 98,72$, $p < 0,001$, CFI = 0,980, TLI = 0,972 ir RMSEA = 0,069, 90 % PI [0,054; 0,084]. Šių rodiklių reikšmės rodo priimtina–gerą modelio tinkamumą turimiems duomenims. Chi kvadrato testas patvirtino, kad modelio pagerėjimas buvo statistiškai reikšmingas – $\Delta\chi^2(2) = 91,31$, $p < 0,001$. Tai reiškia, kad modelis po modifikacijos buvo labiau suderintas su duomenimis negu pirminis modelio variantas. 5 priede pateikiamos standartizuotos faktorių apkrovos ir R^2 visiems INQ teiginiams. Visų teiginių faktoriniai svoriai buvo statistiškai reikšmingi ($p < 0,001$) ir svyravo nuo 0,68 iki 0,90. R^2 reikšmės siekė nuo 0,46 iki 0,80.

INQ vidinis suderintumas buvo geras – savęs kaip naštos suvokimo $\omega = 0,940$ ir žlugusio priklausymo jausmo $\omega = 0,886$. Klausimyną dvigubojų vertimo metodu išvertė Vilniaus universiteto Suicidologijos tyrimų centro tyrėjai. INQ ir jo vertimą naudoti tyrime buvo gautas prof. dr. J. Joinerio ir dr. D. Grigienės leidimas.

Socialinei paramai tirti buvo naudota *Daugiamatė suvoktos socialinės paramos skalė* (angl. *Multidimensional Scale of Perceived Social Support*), santrumpa – MSPSS, kuri rodo suvokiamos, bet ne objektyvios socialinės paramos lygį iš trijų skirtingų šaltinių – šeimos, draugų ir kitų svarbių žmonių (Zimet ir kt., 1988). IMV modelio kontekste socialinė parama yra dar vienas motyvacinės fazės motyvacinis moderatorius. MSPSS susidėjo iš 12 teiginių. 4 teiginiai priklausė **šeimos paramos** poskalei (teiginio pavyzdys – „Iš savo šeimos gaunu reikiamą emocinę pagalbą ir paramą“) ir po 4 teiginius –

draugų paramos ir reikšmingo kito paramos poskalėms (teiginio pavyzdys – „Turiu draugų, su kuriais galiu dalintis savo džiaugsmais ir rūpesčiais“ ir „Mano gyvenime yra tam tikras žmogus, kuriam rūpi mano jausmai“).

Tyrimo dalyviai kiekvieną teiginį vertino pagal 7 balų skalę nuo 1 („Visiškai nesutinku“) iki 7 („Visiškai sutinku“). Didesnis kiekvienos poskalės teiginių balų vidurkis rodė didesnę subjektyvų pojūtį, kad žmogų palaiko tam tikri asmenys. Trijų poskalių mažiausias galimas balas – 1, o didžiausias – 7.

MSPSS struktūriniam validumui įvertinti buvo atlikta CFA, kuri atskleidė, kad trijų faktorių modelis rodė priimtina atitiktį duomenims – $\chi^2(51) = 162,51, p < 0,001$; CFI = 0,976 ir TLI = 0,969 koeficientų reikšmės indikavo labai gerą atitiktį, o RMSEA = 0,071, 90 % PI [0,059; 0,083] reikšmė rodė ribinę modelio atitiktį turimiems duomenims. Visos standartizuotos faktorių apkrovos buvo statistiškai reikšmingos ($p < 0,001$) ir svyravo nuo 0,81 iki 0,93. R^2 siekė nuo 0,65 iki 0,86. Šie rezultatai rodo, kad MSPSS sudarantys teiginiai buvo stipriai susiję su atitinkamu faktoriumi ir kad kiekvieno teiginio variacijos didžioji dalis buvo paaiškinama atitinkamu latentiniu socialinės paramos kintamuoju. 6 priede pateikiamos standartizuotos faktorių svorių ir R^2 reikšmės visiems skalės teiginiams.

Draugų paramos poskalės $\omega = 0,941$, reikšmingo kito paramos poskalės $\omega = 0,920$ ir šeimos paramos poskalės $\omega = 0,914$. Taigi galima daryti išvadą, kad MSPSS patikimumas buvo didelis. Skalę versti į lietuvių kalbą ir naudoti tyrime buvo gautas prof. dr. G. Zimeto leidimas. Dvigubą skalės vertimą atliko tyrėjų komanda.

Minčių apie savižudybę pasireiškimo įvertinimas

Minčių apie savižudybę pasireiškimas šiame tyrime buvo vertintas trimis skirtingais laikotarpiais – per pastarąjį mėnesį, per pastaruosius metus ir kada nors gyvenime. Toks sprendimas pirmiausia yra grindžiamas suicidiškumo kaip dinamiško proceso samprata. Suicidiškumo matavimas skirtingais laiko tarpais atveria galimybę įvertinti, ar seksualinės orientacijos sąsajos su minčių apie savižudybę pasireiškimu atspindi laikinas, momentines ar labiau nuoseklias, laike besitęsiančias problemas.

Tačiau detalesnę suicidiškumo analizę (atliepiant 3 ir 4 tyrimo uždavinius) buvo atliekama tik minčių apie savižudybę per pastarąjį mėnesį raiškos kontekste. Tai padaryta siekiant laiko dermės su kitomis tyrime naudotomis priemonėmis (tiksliau – jų matuojamais konstruktais), kuriomis įvertinama respondentų esama ar pastarojo laikotarpio psichologinė būseną

bei patirtys. Skirtingų laikotarpių išgyvenimų ir įvykių jungimas į vieną analizę būtų konceptualiai nepagrįstas.

Minčių apie savižudybę pasireiškimui per pastarąjį mėnesį įvertinti pasitelkta Van Spijker ir kt. (2014) 5 klausimų *Savižudiškų minčių intensyvumo skalė* (angl. *Suicidal Ideation Attributes Scale*), trumpinys – SIDAS. Pagal 11 balų skalę (nuo 0 iki 10) buvo matuojami penki minčių apie savižudybę bruožai – jų dažnumas, galėjimas jas kontroliuoti, artumas iki bandymo nusižudyti, jų sukelti emociniai sunkumai ir jų poveikis kasdieniam funkcionavimui. Pagal atsakymą į pirmąjį klausimą („Per pastarąjį mėnesį, kaip dažnai turėjote minčių apie savižudybę?“) tyrimo dalyviai buvo suskirstyti į dvi grupes: neturėjusių minčių apie savižudybę (= 0) ir turėjusių minčių apie savižudybę (≥ 1) per pastarąjį mėnesį. Tie asmenys, kurie į pirmąjį klausimą atsakė „Niekada“ (= 0), į likusius skalės klausimus atsakyti neturėjo. Suskaičiavus visų 5 klausimų įverčių sumą, įvertintas minčių apie savižudybę per pastarąjį mėnesį sunkumas – didesnis balas nurodė suicidinių minčių stiprumą (mažiausias įvertis – 1, didžiausias – 50).

Lietuvoje keturiose skirtingose imtyse skalė pademonstravo geras psichometrinės charakteristikas – vidinį suderintumą, stabilumą laike, konstrukto, konvergentinį ir kriterinį validumą (Gužas ir kt., 2024). Minėtame tyrime bendrojoje lietuvių populiacijoje SIDAS tiriamoji faktorių analizė pademonstravo tokius rezultatus – KMO = 0,827, Bartleto sferiškumo testo $\chi^2(10) = 366,43$, $p < 0,001$, vienas faktorius paaiškino 69,91 % duomenų išsibartymo, o teiginių faktoriai svoriai buvo nuo 0,76 iki 0,89.

Šiame disertaciniame tyrime SIDAS skalės patikimumas buvo geras – $\omega = 0,87$. SIDAS dvigubojo vertimo metodu išvertė Vilniaus universiteto Suicidologijos tyrimų centro tyrėjai. Skalę ir jos vertimą naudoti tyrime buvo gautas prof. dr. P. Batterhamo ir dr. D. Grigienės leidimas.

Minčių apie savižudybę pasireiškimui per pastaruosius metus įvertinti naudotas Osman ir kt. (2001) *Savižudiško elgesio klausimynas – patikslinto* (angl. *Suicide Behaviors Questionnaire-Revised*) antrasis klausimas. Pagal atsakymą į klausimą („Kaip dažnai per pastaruosius metus esate galvoję apie savižudybę“) tyrimo dalyviai buvo suskirstyti į dvi grupes: neturėjusių minčių apie savižudybę (nurodė – „Niekada“) ir turėjusių minčių apie savižudybę (atsakė – „Retai“, „Kartais“, „Dažnai“ arba „Labai dažnai“). Klausimyną dvigubojo vertimo metodu išvertė Vilniaus universiteto Suicidologijos tyrimų centro tyrėjai. Atskiras leidimas skalę naudoti tyrimams nereikalingas.

Minčių apie savižudybę pasireiškimui per visą gyvenimą įvertinti naudotas vienas tyrimo autoriaus sudarytas klausimas – „Ar kada nors per gyvenimą galvojote nusižudyti?“. Pagal atsakymą tyrimo dalyviai buvo suskirstyti į dvi grupes: neturėjusių minčių apie savižudybę (pasirinko atsakymą – „Ne“) ir turėjusių minčių apie savižudybę (pasirinko – „Taip“) per visą gyvenimą.

Bendrieji minčių apie savižudybę rizikos veiksniai

Siekiant pagrįsti bendrųjų minčių apie savižudybę rizikos veiksnių įtraukimą į analizę, buvo remtasi ankstesnių tyrimų rezultatais. Franklin ir kt. (2017) atliko pastarųjų 50 metų tyrimų analizę, siekdami apibendrinti informaciją apie savižudiško elgesio rizikos (prognozuojančius) veiksnius. Remiantis šios metaanalizės išvadomis, depresija ir nerimas buvo įtraukti į duomenų analizę kaip bendrieji rizikos veiksniai, stipriai susiję su minčių apie savižudybę pasireiškimu.

Paciento sveikatos klausimynas – 4 (angl. *Patient Health Questionnaire-4*), santrumpa – PHQ-4, buvo naudotas respondentų **depresijos ir nerimo** lygiui nustatyti (Kroenke ir kt., 2009). Tai plačiai taikomas, trumpas 4 teiginių klausimynas. Apklaustųjų buvo prašoma pažymėti, kaip dažnai per pastarąsias dvi savaites juos vargino nurodyti depresijos (2 teiginiai, teiginio pavyzdys – „Jautimasis nusiminusiam, prislėgtam ar beviltiškam“) ir nerimo (2 teiginiai, teiginio pavyzdys – „Nervingumas, nerimastingumas ar didelė įtampa“) požymiai, naudojant keturių balų skalę, nuo 0 – „Visai nevargino“ iki 3 – „Beveik kiekvieną dieną“. Depresijos ir nerimo skalių įverčiai apskaičiuoti sudedant atsakymus į abu atitinkamos skalės teiginius – kuo didesnis balas, tuo aukštesnis depresijos ir nerimo lygis (balas gali varijuoti nuo 0 iki 6).

Lietuvoje ir dar kitose šešiose šalyse atliktas tyrimas parodė, kad PHQ-4 pasižymi geromis psichometrinėmis savybėmis – klausimynas parodė gerą vidinį suderintumą, pasižymėjo konstrukto ir konvergentiniu validumu (Kazlauskas ir kt., 2023). Minėtame tyrime dvifaktoriškas PHQ-4 struktūra buvo įrodyta CFA metodu – $\chi^2(1) = 2,03, p < 0,155$, RMSEA = 0,011, CFI = 1,000, TLI = 1,000, teiginių svoriai faktoriuose buvo nuo 0,81 iki 0,96. Klausimyno patikimumas lietuvių imtyje buvo didelis ($\omega = 0,89$).

Disertaciniame tyrime depresijos skalę sudarančių abiejų teiginių įverčiai tarpusavyje koreliavo stipriai ($r = 0,730, p < 0,001$). Kiek silpnesnė, bet stipri koreliacija užfiksuota ir tarp nerimo skalę sudarančių abiejų teiginių įverčių ($r = 0,626, p < 0,001$). Tai rodo, kad skales sudarantys teiginiai yra susiję. Vadinas, depresijos ir nerimo skalės pasižymėjo pakankamu vidiniu suderintumu. Atskiro leidimo PHQ-4 naudojimui tyrimuose nereikia. Šiame

tyrime buvo taikytas anksčiau atliktas klausimyno vertimas į lietuvių kalbą (www.phqscreeners.com).

2.3. Tyrimo eiga

Tyrimo tikslui įgyvendinti buvo taikytas kiekybinis skerspjūvio dizaino tyrimas. Duomenims rinkti buvo parengta elektroninė apklausa, sukurta naudojant „Survey Monkey“ platformą. Internetinė apklausa pasirinkta norint pasiekti kuo daugiau studentų ir užtikrinti sąlyginai saugią aplinką, kurioje tyrimo dalyviai galėtų atvirai pateikti jautrią informaciją apie savo psichologinę savijautą ir seksualinę orientaciją.

Pirmiausia tyrimo autorius susisiekė su įvairių Lietuvos aukštųjų mokyklų administracijos atstovais, prašydamas pasidalinti kvietimu į tyrimą (1 priedas) su studentais. Tyrime sutiko dalyvauti 17 duomenų rinkimo laikotarpiu Lietuvoje veikusių aukštųjų mokyklų. Šių įstaigų atstovai išplatino kvietimą į tyrimą centralizuotai visiems studentams naudodamiesi oficialiais institucijų elektroninio pašto adresais. Buvo taikyta netikimybinė patogioji atranka – tyrime galėjo dalyvauti visi studentai, gavę kvietimą ir savanoriškai nusprendę užpildyti anketą.

Prieš pradėdami pildyti anketą, visi potencialūs tyrimo dalyviai buvo supažindinami su informuoto sutikimo forma (1 priedas). Anketa buvo anoniminė, o jos pildymas vidutiniškai truko apie 20–30 minučių. Tikėtina, kad heteroseksualiems respondentams dėl trumpesnės anketos apklausos užpildymas truko trumpiau negu neheteroseksualiems. Atsižvelgiant į tyrimo temos jautrumą ir galimą emocinį poveikį, apklausos pabaigoje buvo pateikta informacija apie psichologinės pagalbos galimybes. Be to, apie riziką, kad gali kilti neigiamų išgyvenimų, tyrimo dalyviai buvo informuoti ir anketos pradžioje. Dazzi ir kt. (2014) atliko literatūros apžvalgą ir padarė išvadą, kad nė vienas iki tol atliktas tyrimas nesukėlė reikšmingo minčių apie savižudybę padidėjimo tarp tyrimo dalyvių, kuriems buvo užduodami klausimai savižudybės tema. Autoriai savo straipsnyje teigia, kad atviras kalbėjimas apie savižudybę gali ne padidinti, bet, priešingai, sumažinti savižudiškas mintis. Todėl nemanytina, kad klausimai apie suicidiškumą turėjo pakenkti dalyvių gerovei ar reikšmingai sutrikdyti jų įprastą funkcionavimą.

Duomenys buvo renkami 2023 m. kovo–birželio mėnesiais, studijų pavasario semestre. Dalyvavimas tyrime buvo visiškai savanoriškas, dalyviams nebuvo siūloma jokia finansinė ar kita kompensacija.

Tyrimo vykdymas buvo suderintas su Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Psichologinių tyrimų atitikties mokslinių tyrimų etikai komitetu.

Komitetas 2023 m. vasario 20 d. išdavė pažymą, patvirtinančią tyrimo atitiktį etikos reikalavimams (Nr. 16/(1.13 E) 250000-KT-33).

2.4. Duomenų analizė

Programinė įranga

Statistinei duomenų analizei buvo naudojami *IBM SPSS 28* versijos ir *R 4.5.1* versijos programinės įrangos paketai. Dalis skaičiavimų atlikta su *SPSS*, o patvirtinamoji faktorių analizė, tinklo analizė ir kelių analizė – su *R* programiniu paketu.

Visiems skaičiavimams buvo taikytas tas pats reikšmingumo lygmuo – $p < 0,05$.

Aprašomoji statistika

Tyrime naudotų kintamųjų aprašomosios statistikos rodikliai – kintamųjų įverčių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, mažiausios ir didžiausios reikšmės, procentinis pasiskirstymas, asimetrijos ir eksceso koeficientai – pateikti lentelėje, esančioje 7 priede.

Kintamųjų pasiskirstymo normalumas buvo vertintas pagal asimetrijos ir eksceso koeficientus. Kai šių koeficientų reikšmės buvo tarp -2 ir $+2$, laikyta, kad kintamasis atitinka normalaus pasiskirstymo prielaidą (George ir Mallery, 2010). Dauguma kintamųjų atitiko šiuos normalumo reikalavimus, išskyrus diskriminacijos ir tapatumo pranašumo kintamuosius, kurie buvo reikšmingai nukrypę nuo normalaus pasiskirstymo.

Struktūrinio validumo įvertinimas

Tyrimo priemonių struktūriniam validumui įvertinti buvo atlikta patvirtinamoji faktorių analizė (CFA) su *lavaan* paketu (Rosseel, 2012). CFA buvo siekiama patvirtinti tyrime naudotų priemonių lietuviškų versijų faktorių struktūrą. Testuotiems modeliams, kurių matavimo kintamieji pasižymėjo apytikriai normaliu pasiskirstymu, buvo taikytas didžiausiojo tikėtumo (ML) metodas. O diskriminacijos konstrukto atveju dėl modelį sudarančių matavimo kintamųjų reikšmingų nuokrypių nuo normalumo modelis buvo vertintas taikant svorinių mažiausių kvadratų metodą, koreguotą pagal vidurkį ir dispersiją (WLSMV).

Tikrinamų modelių tinkamumas surinktiems duomenims buvo vertinamas atsižvelgiant į kelis rodiklius: chi kvadrato (χ^2) testą, vidutinės

aproksimacijos paklaidos kvadratinės šaknies koeficiento (RMSEA) su 90 % pasikliautinoju intervalu (PI), sąlyginio suderintumo kriterijaus (CFI) bei Tukerio ir Liuiso indekso (TLI) koeficientų reikšmės. Remiantis Kline (2016), statistiškai nereikšmingas χ^2 rodo, kad modelis gerai tinka turimiems duomenims. Vis dėlto dėl χ^2 jautrumo imties dydžiui šis rodiklis didesnėse imtyse dažnai tampa reikšmingas net esant mažiems modelio neatitikimams. Todėl praktikoje dažniausiai informatyvesniais laikomi kiti tinkamumo rodikliai. Konkrečiau, RMSEA koeficiento reikšmės $< 0,05$ rodo gerą modelio tinkamumą, o reikšmės $< 0,08$ – priimtina tinkamumą. Kai CFI ir TLI koeficientų reikšmės $> 0,90$, paprastai laikoma, kad modelio tinkamumas duomenims pakankamas, o kai reikšmės $> 0,95$ – kad tinkamumas geras.

Kadangi RMSEA, CFI ir TLI koeficientai atspindi tikrinamo modelio visumą, buvo svarbu papildomai įvertinti ir atskirų modelio komponentų tinkamumą duomenims. Vertinant CFA rezultatus matavimo kintamųjų lygmeniu, buvo atsižvelgta į faktorių svorių reikšmes, kurios rodo matavimo kintamųjų koreliacijos su latentiniu kintamuoju stiprumą. Vadovaujantis Kline (2016), svorio reikšmės $\geq 0,50$ buvo laikomos priimtiniomis, o $\geq 0,70$ – stipriomis. Statistiškai reikšmingi faktorių svoriai rodo, kad matavimo kintamasis reikšmingai susijęs su latentiniu kintamuoju. Taip pat buvo vertinamos determinacijos koeficiento (R^2) reikšmės, atspindinčios, kokią dalį matavimo kintamojo variacijos paaiškina latentinis kintamasis. Nors didesnis R^2 rodo stipresnius teiginių ryšius su latentiniu kintamuoju, Kline pabrėžia, kad griežtų ribų šio rodiklio reikšmėms nėra ir kintamieji, kurių mažesnis R^2 , gali būti paliekami modelyje, jei jie yra teoriškai svarbūs, prasmingai papildo konstrukta ir jų pašalinimas neigiamai atsilieptų konstrukto visapusiškumui.

Be to, vertinant modelio tinkamumą, buvo atsižvelgta į pačios CFA siūlomas modelio modifikacijas – modifikavimo indeksus (MI). Remiantis didžiausiomis MI reikšmėmis, buvo patobulinti kai kurie modeliai. Svarbu pabrėžti, kad buvo atsižvelgta tik į teoriškai logiškus pakeitimus. Padarius korekcijas, naujas modelis buvo lyginamas su pirminiu ir vertinama, ar jis yra statistiškai reikšmingai geresnis negu ankstesnis.

Patikimumo įvertinimas

Tyrimo priemonių patikimumui vidinio suderintumo būdu įvertinti buvo apskaičiuotas McDonald'o omegos (ω) koeficientas. Remiantis Nunnally ir Bernstein (1994), priemonė buvo laikoma patikima, jei ω reikšmės buvo $\geq 0,70$.

Tarpgrupiniai palyginimai

Chi kvadrato kriterijus buvo taikytas siekiant palyginti tam tikro kategorinio kintamojo dažnį bent dviejose skirtingose grupėse, konkrečiau, sociodemografinių kintamųjų ir minčių apie savižudybę pasireiškimo dažnį tarp skirtingų seksualinės orientacijos grupių. Kadangi chi kvadratas įvertina ryšį tarp kategorinių kintamųjų, papildomai šios sąsajos stiprumui nustatyti buvo apskaičiuotas efekto dydis – ϕ koeficientas arba Kramerio V koeficientas. Remiantis Cohen (1988), efekto dydžio reikšmė = 0,10 buvo laikoma mažu, 0,30 – vidutiniu ir 0,50 – dideliu efekto dydžiu.

ANOVA kriterijus nepriklausomoms imtims pritaikytas siekiant palyginti tam tikro kiekybinio kintamojo vidurkį keliose nepriklausomose grupėse, konkrečiau, amžiaus ir SIDAS balo vidurkius tarp skirtingų seksualinės orientacijos grupių. Buvo pasirinktas specialus ANOVA variantas – Velčo ANOVA kriterijus, kai lyginamo kintamojo vidurkio reikšmės grupėse nenukrypusios nuo normaliojo skirstinio, tačiau dispersijos yra nelygios. Detalesniam kiekybinio kintamojo vidurkio tarpgrupiniam palyginimui buvo atliktas *post hoc* Gameso ir Howello testas, kuris reikalauja tenkinti normalumo sąlygą, bet nereikalauja lygių dispersijų. Buvo apskaičiuotas ir efekto dydis – eta kvadratas (η^2). Remiantis Richardson (2011), efekto dydžio reikšmė = 0,01 buvo laikoma mažu, 0,06 – vidutiniu ir 0,14 – dideliu efekto dydžiu.

Koreliacinė analizė

Kintamųjų sąsajoms išanalizuoti buvo atlikta koreliacinė analizė. Normalaus pasiskirstymo kintamiesiems buvo taikyta Pirsono tiesinė koreliacija, o kintamiesiems, neatitinkantiems normalumo prielaidų, – Spirmeno ranginė koreliacija. Koreliacijos koeficientų (r arba rs) reikšmės interpretuotos remiantis Cohen (1988) nurodymais, pagal kuriuos r arba rs = 0,10 laikoma silpna, 0,30 – vidutine ir 0,50 – stipria koreliacija.

Logistinės regresijos analizė

Įvertinant tam tikro kategorinio kintamojo tiesiogines prognostines sąsajas su kitu kategoriniu kintamuoju (priklausomu), konkrečiau, seksualinės orientacijos sąsajas su minčių apie savižudybę pasireiškimu, buvo taikyta logistinės regresijos analizė, kur nepriklausomas kintamasis buvo seksualinė orientacija. Atliekant dvinarę regresijos analizę, pradžioje buvo apskaičiuotas

nekoreguotas regresijos modelis, vėliau – koreguotas modelis, papildytas kontroliniais kintamaisiais. Logistinės regresijos modeliai buvo vertinami remiantis keletu kriterijų (Hosmer ir kt., 2013). Omnibus testo $p < 0,05$ rodė, kad modelis statistiškai reikšmingas, t. y. į modelį įtraukti nepriklausomi kintamieji reikšmingai pagerino jo prognozinę galią. Hosmerio ir Lemešou testo $p > 0,05$ – kad analizuojami duomenys tinkami modeliui. Nagelkerkės pseudodeterminacijos (pseudo R^2) koeficiento reikšmė atspindėjo, kokią dalį priklausomo kintamojo variacijos paaiškino modelis. Didesnės šio koeficiento reikšmės rodo geresnę modelio paaiškinamąją galią. Taip pat buvo atsižvelgta į klasifikacijos lentelės duomenis, kurie liudija modelio tikslumą. Pagrindiniai logistinės regresijos analizės rezultatai buvo išreikšti galimybių arba šansų santykiu (OR) su 95 % PI. Kai $OR > 1$, konkretus nepriklausomas kintamasis didina tikimybę pasireikšti priklausomam kintamajam, šiame tyrime – mintims apie savižudybę. Priešingai, kai $OR < 1$, tai rodo, kad nepriklausomas kintamasis mažina tikimybę pasireikšti mintims apie savižudybę.

Tinklo analizė

Siekiant įvertinti tiesioginius ir netiesioginius tiriamų veiksnių ryšius su minčių apie savižudybę turėjimu, be koreliacinės analizės, buvo atlikta psichologinio tinklo analizė. Tinklo analizė laikoma pranašesniu metodu nustatant sąsajas tarp kintamųjų, palyginti su koreliacine analize. Pirma, vietoj įprasto koreliacinio ryšio tarp kintamųjų porų tinklo analizėje ryšys tarp kintamųjų yra sąlyginis, t. y. kontroliuojamas visų kitų sąsajų poveikio. Antra, tinklo analizė leidžia iš kintamųjų tarpusavio ryšių suformuoti ir vizualizuoti tinklą, o jame išskirti ne tik svarbias kintamųjų tiesiogines ir netiesiogines sąsajas, bet ir kitus reikšmingus kintamuosius rezultatų interpretavimui.

Kintamieji tinklo analizei buvo pasirinkti pagal jų priklausymą mažumų streso ir IMV teoriniams modeliams. Į analizę iš mažumų streso modelio buvo įtraukti šie kintamieji: diskriminacija, motyvacija slėpti, tapatumo neapibrėžtumas, internalizuotas homo(bi)negatyvumas, sunkus procesas, susirūpinimas dėl priėmimo, tapatumo pranašumas, tapatumo centriškumas ir tapatumo patvirtinimas. Iš IMV modelio buvo įtraukti šie kintamieji: išpėsties jausmas, žlugusio priklausymo jausmas, savęs kaip naštos suvokimas, šeimos parama, draugų parama, reikšmingo kito parama ir savižudiškų minčių pasireiškimas per paskutinį mėnesį.

Atsižvelgiant į mišrų (kiekybiniai ir kategoriniai) duomenų pobūdį, tinklo struktūrai susidaryti pasirinktas mišrus grafinis modelis (MGM), naudojant *mgm* paketą (Haslbeck ir Waldorp, 2020). Kad susiformavusi tinklo struktūra būtų paprastesnė, t. y. retesnė, buvo taikytas mažiausio absoliutaus

sumažėjimo ir atrankos operatoriaus kriterijus (LASSO; Tibshirani, 1996). LASSO kriterijus tinklo struktūrą supaprastina susilpnindamas arba pašalindamas silpnus ryšius. LASSO kriterijus buvo derinamas su išplėstiniu Bajeso informacijos kriterijumi (EBIC; Foygel ir Drton, 2010), kuris parenka optimalią tinklo struktūrą ją paprastindamas. EBIC hiperparametro γ reikšmė buvo nustatyta 0,5, kaip dažniausiai yra psichologiniuose tyrimuose (Epskamp ir kt., 2018). Taigi šių kriterijų taikymas lėmė, kad psichologinis tinklas buvo retesnis, jame palikti tik svarbiausi ryšiai, tačiau tokia tinklo struktūra yra patikimesnė ir pagerina jos interpretavimą.

Gauta tinklo struktūra buvo vizualizuota naudojant *qgraph* paketą (Epskamp ir kt., 2012). Mazgų išdėstymui dvimatėje erdvėje taikytas Fruchtermano ir Reingoldo algoritmas (Fruchterman ir Reingold, 1991), kuris stipriau susijusius mazgus išdėsto arčiau vienas kito ir todėl sumažėja briaunų susikirtimų. Vizualizuotame tinklo struktūros grafike mazgai reprezentuoja tyrimo kintamuosius, o briaunos – sąlygines sąsajas tarp kintamųjų. Siekiant pagerinti vizualinį tinklo struktūros interpretavimą, ypač dėl sąlyginai didelio mazgų skaičiaus ir galimo tinklo tankumo, briaunų svorio reikšmėms buvo taikytas $\geq 0,1$ slenkstis (Epskamp ir kt., 2018). Šis sprendimas pasirinktas, kad grafinėje vizualizacijoje liktų tik stipresnės ir stabilesnės sąsajos.

Tinklo analizės rezultatai pristatyti nuo briaunų lygmens rezultatų. Pirmiausia reikėjo nustatyti, kurios briaunos yra patikimos. Briaunų svorių tikslumui įvertinti buvo pasirinktas neparametrinis savirankos metodas, kai pasikliautinis intervalas (PI) yra 95 %, esant 1000 pakartojimų (toks pakartojimų skaičius naudotas ir taikant kitus savirankos metodus), naudojant *bootnet* paketą (Epskamp ir kt., 2018). Briaunų svorių tikslumo įvertinimo grafikas buvo vizualizuotas naudojant *qgraph* paketą. Siauresni PI atspindi didesnę briaunų svorių reikšmės tikslumą, o platesni intervalai – mažesnę, todėl reikalauja didelio atsargumo interpretuojant šias briaunas. Ypač svarbu pažymėti, kad PI, apimantys nulį, rodo, jog atitinkamos briaunos svoris gali statistiškai reikšmingai nesiskirti nuo nulio, todėl tokie ryšiai turi būti interpretuojami itin atsargiai. Be briaunų patikimumo įvertinimo, buvo apskaičiuotas briaunų svorių skirtumo testas taikant savirankos metodą. Šio testo rezultatai leidžia matyti, ar vienos briaunos svoris statistiškai reikšmingai skiriasi nuo kitos briaunos svorio.

Toliau tinklo analizės rezultatai pristatyti remiantis centriškumo matavimais, dėmesį skiriant tikėtino poveikio rodikliui, apskaičiuotam naudojant *bootnet* paketą, ir tiltų tikėtino poveikio rodikliui, apskaičiuotam su *networktools* paketu (Jones, 2019). Tikėtino poveikio rodiklis kiekybiškai įvertina konkretaus mazgo poveikio dydį likusiam tinklui, įtraudamastiek teigiamus, tiek neigiamus briaunų svorius į analizę (Robinaugh ir kt., 2016).

Tiltų tikėtino poveikio rodiklis identifikuoja tinklo mazgus, kurie tinklo struktūroje veikia kaip „tiltai“ tarp skirtingų klasterių – tyrimo atveju tarp mažumų streso ir IMV modelių konstruktų (Jones ir kt., 2019). Praktiniu požiūriu mazgai, kurių aukštas tikėtino poveikio rodiklis, gali rodyti svarbius taikinius klinikinėje praktikoje, o mazgai, kurių aukštas tiltų tikėtino poveikio rodiklis, gali atlikti svarbių jungčių tarp dviejų teorinių modelių funkciją, galbūt iliustruodami, per kokius veiksnius mažumų stresas siejasi su suicidiškumu. Šiame tyrime „tiltiniai“ kintamieji taip pat gali būti svarbūs klinikinėje praktikoje.

Vėlgi pirmiausia reikėjo nustatyti, ar centriškumo rodikliai yra patikimi. Rodiklių stabilumui įvertinti su *bootnet* paketu buvo apskaičiuotas koreliacinio stabilumo (CS) koeficientas, naudojant atvejų pašalinimo testą ir taikant savirankos metodą. CS koeficientas parodo, kiek patikimi lieka centriškumo matavimai, kai vis didesnė dalis tyrimo dalyvių yra pašalinama iš imties. Remiantis gairėmis (Epskamp ir kt., 2018), CS koeficientas, viršijantis 0,25 reikšmę, laikytas priimtiniu, o reikšmei esant didesnei negu 0,5 – geru centriškumo rodiklių stabilumo indikatoriumi. Šiame tyrime CS buvo apskaičiuoti tiek tikėtino poveikio, tiek tiltų tikėtino poveikio rodikliams, siekiant, kad išvados apie mazgų svarbą būtų patikimos. Be centriškumo rodiklių patikimumo įvertinimo, buvo apaskaičiuotas skirtumų testas taikant savirankos metodą. Šio testo rezultatai leidžia matyti, ar vieno mazgo poveikio reikšmė statistiškai reikšmingai skiriasi nuo kito mazgo poveikio reikšmės.

Kelių analizė

Galiausiai, remiantis ankstesnių šio tyrimo analizių rezultatais, buvo sudarytas kompleksinis minčių apie savižudybę pasireiškimą prognozuojantis modelis ir empiriškai patikrintas atliekant kelių analizę. Į modelį buvo įtraukti atsikleidę reikšmingi mažumų streso ir IMV modelių konstruktai. Analizė atlikta su *lavaan* paketu, pasitelktas įstrižas svorinių mažiausių kvadratų metodas (DWLS), tinkamas, kai kintamieji neatitinka normalumo prielaidų ir yra kategorinių kintamųjų. Kelių analizės modelio koregavimas ir modelio tinkamumo duomenims įvertinimas buvo analogiškas aprašytam prie CFA – koreguojant buvo atsižvelgta į aukštus ir logiškai paaiškinamus MI, o vertinant modelio tinkamumą – į χ^2 testo rezultatus, CFI, TLI ir RMSEA koeficientų reikšmes. Po korekcijų galutinis modelis buvo lyginamas su pirminiu ir vertinama, ar jis statistiškai reikšmingai geresnis negu ankstesnis.

Kitos pastabos

Sudėtingesnėse analizėse dėl mažo kitos neheteroseksualios orientacijos nei homoseksualios ir biseksualios tyrimo dalyvių skaičiaus buvo nuspręsta biseksualius ir kitus neheteroseksualius studentus sujungti į vieną grupę. Taigi rezultatų skyriuje apklaustieji buvo suskirstyti į tris seksualinės orientacijos grupes: pirmąją – heteroseksualių, antrąją – homoseksualių, trečiąją – biseksualių ir kitos neheteroseksualios orientacijos studentų. Sudėtingesnėse analizėse, reikalaujančiose didesnio asmenų skaičiaus, buvo suformuota viena neheteroseksualių studentų grupė – į ją įtraukti visi tyrimo dalyviai, kurie savo seksualinę orientaciją nurodė kaip kitą nei heteroseksualią.

Trūkstami duomenys buvo tvarkomi iš analizės pašalinant visą konkretaus tyrimo dalyvio duomenų eilutę, jei toje eilutėje trūko bent vieno duomens (angl. *listwise deletion*). Tai yra į atskirą analizę buvo įtraukiami tik tie apklaustieji, kurie buvo atsakę į konkrečius toje analizėje naudotus klausimus ir užpildę duomenų rinkimo priemones. Todėl tyrimo dalyvių skaičius atskirose analizėse galėjo šiek tiek skirtis. Kadangi trūkstamų duomenų mastas nebuvo didelis, šis sprendimas laikytinas tinkamu ir mažai tikėtina, kad jis reikšmingai paveikė tyrimo rezultatus.

3. REZULTATAI

Rezultatų skyriuje nuosekliai apžvelgiami tyrimo rezultatai, atsižvelgiant į išsikelto tikslą ir tyrimo uždavinius. Rezultatus galima suskirstyti į dvi dalis. 3.1 ir 3.2 poskyriuose aprašomi pirmosios dalies rezultatai (1 ir 2 uždaviniai), susiję su minčių apie savižudybę dažnio skirtumais tarp seksualinės orientacijos grupių ir seksualinės orientacijos prognostiniais ryšiais su minčių apie savižudybę pasireiškimu. Vėliau, 3.3 ir 3.4 poskyriuose, pristatomi antrosios dalies (3 ir 4 uždaviniai) rezultatai, kuriuose analizuojami veiksniai, tiesiogiai ir netiesiogiai susiję su neheteroseksualių tyrimo dalyvių turėjimu minčių apie savižudybę per pastarąjį mėnesį mažumų streso ir integruoto motyvacinio–valios (IMV) modelių kontekste.

3.1. Minčių apie savižudybę dažnis atskirose seksualinės orientacijos grupėse

Šiame poskyryje pateikiami 1 tyrimo uždavinio rezultatai, kurie parodo minčių apie savižudybę pasiskirstymą ir palyginimą trijose seksualinės orientacijos grupėse – heteroseksualių, homoseksualių bei biseksualių ir kitą neheteroseksualių orientaciją turinčių studentų. Analizės rezultatai yra pavaizduoti 3 lentelėje.

3 lentelė

Minčių apie savižudybę dažnis visoje imtyje ir dažnio palyginimas tarp atskirų seksualinės orientacijos grupių

Seksualinės orientacijos grupės	Mintys apie savižudybę				$\chi^2(df)$
	Turėjo		Neturėjo		
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	
Ar turėjo minčių apie savižudybę per pastarąjį mėnesį? (<i>n</i> = 2113)					
Heteroseksualai	678	40,8	983	59,2	92,863(2)
Homoseksualai	53	54,6	44	45,4	
Biseksualai ir kiti	243	68,5	112	31,5	
Visa imtis	974	46,1	1139	53,9	
Ar turėjo minčių apie savižudybę per pastaruosius metus? (<i>n</i> = 2100)					
Heteroseksualai	887	53,8	763	46,2	114,769(2)
Homoseksualai	65	67,7	31	32,3	
Biseksualai ir kiti	298	84,2	56	15,8	
Visa imtis	1250	59,5	850	40,5	

(3 lentelės tęsinys)

Seksualinės orientacijos grupės	Mintys apie savižudybę				$\chi^2(df)$
	Turėjo		Neturėjo		
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	
Ar turėjo minčių apie savižudybę per visą gyvenimą? (<i>n</i> = 2095)					
Heteroseksualai	1048	63,7	598	36,3	89,572(2)
Homoseksualai	74	77,1	22	22,9	
Biseksualai ir kiti	314	89,0	39	11,0	
Visa imtis	1436	68,0	659	31,2	

Pastaba. Biseksualai ir kiti – biseksualių ir kitą neheteroseksualių orientaciją nurodę tyrimo dalyviai.

Mintys apie savižudybę – dichotominis kintamasis.

Paryškinti statistiškai reikšmingi rezultatai.

Per pastarąjį mėnesį minčių apie savižudybę nurodė turėję 46,1 % visos imties studentų. Daugiausia (68,5 %) apie savižudybę galvojo biseksualios ir kitos neheteroseksualios orientacijos studentai, kiek mažiau – homoseksualios (54,6 %) ir mažiausiai – heteroseksualios (40,8 %) orientacijos apklausti asmenys. Šie skirtumai buvo statistiškai reikšmingi ($\chi^2(2) = 92,86, p < 0,001$). Efekto dydis ($V = 0,21$) rodė silpną ryšį tarp seksualinės orientacijos ir galvojimo apie savižudybę dažnio. Detalesnė analizė atskleidė, kad minčių apie savižudybę dažnis per pastarąjį mėnesį statistiškai reikšmingai skyrėsi tarp visų trijų seksualinės orientacijos grupių, tačiau efekto dydžiai buvo maži – tarp heteroseksualių ir homoseksualių $\chi^2(1) = 7,21, p < 0,01, \phi = 0,06$, tarp heteroseksualių ir biseksualių $\chi^2(1) = 90,0, p < 0,001, \phi = 0,21$, tarp homoseksualių ir biseksualių $\chi^2(1) = 6,43, p < 0,05, \phi = 0,01$.

Siekiant palyginti apklaustų studentų minčių apie savižudybę per pastarąjį mėnesį (tiksliau – tik tų, kurie turėjo suicidinių minčių per šį vertinamą laikotarpį) sunkumą trijose seksualinės orientacijos grupėse, buvo pasirinktas parametrinis Velčo ANOVA kriterijus nepriklausomoms imtims, nes lyginamose grupėse SIDAS suminis įvertis buvo pasiskirstęs pagal normalųjį skirstinį, tačiau dispersijos tarp grupių buvo nelygios. Tarp heteroseksualų asimetrijos koeficientas = 1,22 ($SE = 0,09$) ir eksceso koeficientas = 1,08 ($SE = 0,19$), tarp homoseksualų asimetrijos koeficientas = 0,77 ($SE = 0,33$) ir eksceso koeficientas = –0,60 ($SE = 0,65$), tarp biseksualų ir turinčių kitą neheteroseksualių orientaciją asimetrijos koeficientas = 0,61 ($SE = 0,56$) ir eksceso koeficientas = –0,77 ($SE = 0,31$). Taigi Velčo ANOVA testas atskleidė, kad minčių apie savižudybę sunkumas statistiškai reikšmingai skyrėsi tarp trijų seksualinės orientacijos grupių ($F(2, 128,39) = 12,16, p <$

0,001), visgi efekto dydis buvo mažas ($\eta^2 = 0,03$). *Post hoc* palyginimas (taikant Gameso ir Howello testą) atskleidė, kad biseksualūs ir kitos neheteroseksualios orientacijos studentai surinko reikšmingai daugiau SIDAS balų nei heteroseksualūs studentai ($M = 15,12, SD = 11,81$ vs. $M = 11,20, SD = 10,25$) (vidutinis skirtumas = 3,92 balo, $p < 0,001$). Homoseksualūs studentai ($M = 15,12, SD = 12,29$) statistiškai reikšmingai nesiskyrė nei nuo heteroseksualių, nei nuo biseksualių tyrimo dalyvių.

Daugiau nei pusė (59,5 %) tyrimo dalyvių pranešė per pastaruosius metus turėję minčių apie savižudybę. Buvo užfiksuotas savižudiškų minčių dažnio skirtumas tarp trijų seksualinės orientacijos grupių – vertintu laikotarpiu 84,2 % biseksualių ir kitą neheteroseksualią orientaciją turinčių bei 67,7 % homoseksualių studentų pranešė apie suicidines mintis, palyginti su 53,8 % heteroseksualių bendraamžių. Šis skirtumas buvo statistiškai reikšmingas ($\chi^2(2) = 114,77, p < 0,001$), t. y. proporciškai daugiausia biseksualių ir kitos neheteroseksualios orientacijos, kiek mažiau homoseksualių respondentų pateko į galvojusiųjų apie savižudybę grupę, palyginti su heteroseksualiais. $V = 0,23$ rodė esant silpną ryšį, kiek stipresnį nei vertinant minčių pasireiškimą per pastarąjį mėnesį. Išsamesnė analizė išryškino, kad minčių apie savižudybę dažnis per pastaruosius metus statistiškai reikšmingai skyrėsi tarp visų trijų seksualinės orientacijos grupių, tačiau efekto dydžiai buvo maži – tarp heteroseksualių ir homoseksualių $\chi^2(1) = 7,12, p < 0,01, \phi = 0,06$, tarp heteroseksualių ir biseksualių $\chi^2(1) = 111,63, p < 0,001, \phi = 0,24$, tarp homoseksualių ir biseksualių $\chi^2(1) = 13,14, p < 0,001, \phi = 0,17$.

Per visą gyvenimą minčių apie savižudybę turėjo apie du trečdalius (68,0 %) tyrime dalyvavusių studentų. Vertinant minčių apie savižudybę paplitimą per visą gyvenimą, tendencija išliko panaši – 89,0 % biseksualių ir kitą neheteroseksualią orientaciją turinčių bei 77,1 % homoseksualių tyrimo dalyvių nurodė jas patyrę, palyginti su 63,7 % heteroseksualių studentų. Šis skirtumas pasirodė esąs statistiškai reikšmingas ($\chi^2(2) = 89,57, p < 0,001$), o efekto dydis ($V = 0,21$) leidžia teigti, kad ryšys tarp seksualinės orientacijos ir minčių apie savižudybę yra silpnas. Nuodugnesnė analizė pademonstravo, kad minčių apie savižudybę dažnis per visą gyvenimą statistiškai reikšmingai skyrėsi tarp visų trijų seksualinės orientacijos grupių, tačiau efekto dydžiai buvo maži – tarp heteroseksualių ir homoseksualių $\chi^2(1) = 7,12, p < 0,01, \phi = 0,06$, tarp heteroseksualių ir biseksualių $\chi^2(1) = 85,57, p < 0,001, \phi = 0,21$, tarp homoseksualių ir biseksualių $\chi^2(1) = 9,06, p < 0,01, \phi = 0,14$.

Vertinant minčių apie savižudybę pasireiškimo dažnį, buvo nuspręsta atlikti papildomą analizę, atsižvelgiant į lyties ir seksualinės orientacijos dermę. Buvo palygintas suicidinių minčių išreikštumas tarp – heteroseksualių

vyrų ir moterų, homoseksualių vyrų ir moterų, biseksualių ir kitos neheteroseksualios orientacijos vyrų ir moterų. Į analizę buvo įtraukti tik cislyčiai tyrimo dalyviai. Rezultatai (žiūrėti 8 priedą) atskleidė, kad vertinant minčių apie savižudybę raišką tarp heteroseksualių vyrų ir moterų bei homoseksualių vyrų ir moterų, reikšmingų skirtumų nebuvo pastebėta. Tačiau minčių apie savižudybę pasireiškimas skyrėsi tarp biseksualių studentų. Suicidiškumą vertinant per pastaruosius metus ($\chi^2(1) = 3,76, p < 0,05$; 75,0 ir 85,8 %) ir per visą gyvenimą ($\chi^2(1) = 5,24, p < 0,01$; 80,8 ir 91,4 %) – daugiau biseksualių ir kitos neheteroseksualios orientacijos moterų nurodė turėjusios minčių apie savižudybę, palyginti su vyrais. Nors abiejais atvejais efekto dydis rodė esant silpną efektą (rodiklis buvo apie 0,1), rezultatų pastovumas vertintais laikotarpiais rodo nuoseklią sąveiką tarp biseksualios orientacijos ir lyties.

Apibendrinant – šie 3.1 poskyryje pristatyti rezultatai patvirtina, kad egzistuoja reikšmingi minčių apie savižudybę dažnio skirtumai tarp seksualinės orientacijos grupių. Nors statistiniai ryšiai tarp seksualinės orientacijos ir minčių apie savižudybę dažnio vertinti kaip silpni, jų nuoseklus pasireiškimas visose trijose matuotose laiko perspektyvose rodo stabilią tendenciją – reikšmingai daugiau neheteroseksualių tyrimo dalyvių (ypač biseksualūs ir kitą neheteroseksualią orientaciją nurodę studentai) turėjo savižudiškų minčių nei jų heteroseksualūs bendraamžiai. Be to, papildoma analizė, įtraukiant lyties veiksnį, atskleidė, kad tarp biseksualių orientaciją turinčiųjų – daugiau moterų galvojo apie savižudybę, palyginti su vyrais. Šie rezultatai rodo, kad suicidiškumas nėra vienodas visose seksualinių mažumų grupėse ir kad lytis galbūt veikia kaip svarbus rizikos veiksnys.

3.2. Seksualinės orientacijos prognostinės sąsajos su minčių apie savižudybę pasireiškimu

Šiame poskyryje pateikiami 2 tyrimo uždavinio rezultatai, kuriais buvo siekiama įvertinti seksualinės orientacijos prognostines sąsajas su minčių apie savižudybę pasireiškimu. Šiam uždaviniui įgyvendinti buvo atlikta dvinarė logistinės regresijos analizė, kurios priklausomas kintamasis – minčių apie savižudybę turėjimas skirtingais vertintais laikotarpiais, o nepriklausomas kintamasis – seksualinė orientacija. Buvo atlikti skirtingų seksualinės orientacijos grupių palyginimai tarpusavyje – palyginti heteroseksualūs vs. homoseksualūs, heteroseksualūs vs. biseksualūs ir kitos neheteroseksualios orientacijos ir homoseksualūs vs. biseksualūs bei kitos neheteroseksualios orientacijos tyrimo dalyviai. Rezultatai yra pateikti 4 lentelėje. Pirmiausia buvo apskaičiuoti nekoreguoti regresijos modeliai be kontrolinių kintamųjų.

Vėliau koreguoti logistinės regresijos modeliai buvo papildyti kontroliniais kintamaisiais – sociodemografiniais veiksniais bei depresijos ir nerimo kintamaisiais.

4 lentelė

Seksualinės orientacijos prognostinės sąsajos su minčių apie savižudybę pasireiškimu

Referentinė kategorija	Lyginamoji kategorija	OR/ AOR	95% PI OR/AOR
Ar turėjo minčių apie savižudybę per pastarąjį mėnesį?			
Heteroseksualai	Homoseksualai	1,746^a 0,952 ^b	[1,157, 2,636] [0,511, 1,773]
Heteroseksualai	Biseksualai ir kiti	3,146^a 1,274 ^b	[2,464, 4,016] [0,896, 1,811]
Homoseksualai	Biseksualai ir kiti	1,801^a 1,056 ^b	[1,139, 2,848] [0,494, 2,256]
Ar turėjo minčių apie savižudybę per pastaruosius metus?			
Heteroseksualai	Homoseksualai	1,804^a 1,268 ^b	[1,163, 2,797] [0,722, 2,227]
Heteroseksualai	Biseksualai ir kiti	4,578^a 2,679^b	[3,386, 6,188] [1,826, 3,931]
Homoseksualai	Biseksualai ir kiti	2,538^a 1,865 ^b	[1,517, 4,245] [0,918, 3,790]
Ar turėjo minčių apie savižudybę per visą gyvenimą?			
Heteroseksualai	Homoseksualai	1,919^a 1,668 ^b	[1,180, 3,122] [0,997, 2,790]
Heteroseksualai	Biseksualai ir kiti	4,594^a 4,289^b	[3,245, 6,504] [2,931, 6,277]
Homoseksualai	Biseksualai ir kiti	2,394^a 1,879 ^b	[1,339, 4,278] [0,950, 3,717]

Pastaba. Biseksualai ir kiti – biseksualią ir kitą neheteroseksualią orientaciją nurodę tyrimo dalyviai.

Mintys apie savižudybę – dichotominis kintamasis.

Paryškinti statistškai reikšmingi rezultatai.

^a – OR (nekoreguotas modelis); ^b – AOR (koreguotas modelis).

Heteroseksualių ir homoseksualių studentų palyginimas

Pirma, heteroseksualūs tyrimo dalyviai buvo palyginti su homoseksualiais. Vertinant minčių apie savižudybę pasireiškimą per pastarąjį mėnesį, nekoreguotas modelis parodė, kad homoseksualūs studentai turėjo apie 1,75 karto didesnę tikimybę patvirtinti turėję minčių apie savižudybę nei heteroseksualūs. Įtraukus kontrolinius kintamuosius, koreguoto modelio tinkamumo vertinimas rodo, kad modelis buvo statistiškai reikšmingas – Omnibus testo $\chi^2(12) = 1177,38, p < 0,001$. Hosmerio ir Lemešou testas parodė, kad duomenys tinkami modeliui ($\chi^2(8) = 5,12, p > 0,05$). Nagelkerkės pseudo $R^2 = 0,66$ – šio koeficiento dydis rodo, kad modelis paaiškino apie 66 % priklausomo kintamojo variacijos. Klasifikacijos lentelė iliustruoja, jog bendras klasifikavimo tikslumas – 84,9 %. Taigi koreguotas modelis parodė, kad lyginant heteroseksualius studentus su homoseksualiais tarpusavyje, seksualinė orientacija tiesiogiai neprognozavo minčių apie savižudybę pasireiškimo per pastarąjį mėnesį. Reikšmingi prediktoriai koreguotame modelyje liko vyriškoji lytis, romantinių santykių neturėjimas, didesni nerimo ir depresijos simptomai.

Analizuojant minčių apie savižudybę pasireiškimą per pastaruosius metus, rezultatai atskleidė, kad homoseksualūs studentai turėjo apie 1,8 karto didesnę tikimybę patvirtinti turėję minčių apie savižudybę nei heteroseksualūs. Įtraukus kontrolinius kintamuosius, koreguoto modelio tinkamumo vertinimas rodo, kad modelis buvo statistiškai reikšmingas – Omnibus testo $\chi^2(11) = 795,20, p < 0,001$. Hosmerio ir Lemešou testas parodė, kad duomenys tinkami modeliui ($\chi^2(8) = 5,51, p > 0,05$). Nagelkerkės pseudo $R^2 = 0,49$ – modelis paaiškino apie 49 % priklausomo kintamojo variacijos. Bendras klasifikavimo tikslumas – 79,2 %. Taigi koreguotas modelis parodė, kad lyginant heteroseksualius studentus su homoseksualiais tarpusavyje, seksualinė orientacija tiesiogiai neprognozavo minčių apie savižudybę pasireiškimo per pastaruosius metus. Reikšmingi prediktoriai koreguotame modelyje liko romantinių santykių neturėjimas, ryškesni nerimo ir depresijos simptomai, o gyvenimas miestelyje ar kaime mažino minčių apie savižudybę pasireiškimo tikimybę.

Nagrinėjant minčių apie savižudybę pasireiškimą per visą gyvenimą, analizė rodė, kad homoseksualūs studentai turėjo apie 1,9 karto didesnę tikimybę patvirtinti turėję minčių apie savižudybę nei heteroseksualūs jų bendraamžiai. Įtraukus kontrolinius kintamuosius, koreguoto modelio tinkamumo vertinimas rodo, kad modelis buvo statistiškai reikšmingas – Omnibus testo $\chi^2(10) = 151,01, p < 0,001$. Hosmerio ir Lemešou testas parodė,

kad duomenys tinkami modeliui ($\chi^2(8) = 14,77, p > 0,05$). Nagelkerkės pseudo $R^2 = 0,11$ – modelis paaiškino apie 11 % priklausomo kintamojo variacijos. Klasifikacijos lentelė iliustruoja, kad bendras klasifikavimo tikslumas – 65,8 %. Taigi koreguotas modelis parodė, kad lyginant heteroseksualius studentus su homoseksualiais tarpusavyje, seksualinė orientacija tiesiogiai vėlgi neprognozavo minčių apie savižudybę pasireiškimo per visą gyvenimą. Reikšmingi prediktoriai koreguotame modelyje liko tik stipresni nerimo ir depresijos simptomai.

Apibendrinant – galima teigti, kad visais vertintais laikotarpiais homoseksuali orientacija pasirodė esanti tiesioginis reikšmingas minčių apie savižudybę turėjimą prognozuojantis veiksnys – homoseksualūs studentai pasižymėjo apie 2 kartus didesne tikimybe galvoti apie savižudybę negu jų heteroseksualūs kolegos. Tačiau kontrolinių kintamųjų įtraukimas į modelius iš esmės pakeitė rezultatus. Koreguotuose modeliuose seksualinė orientacija prarado tiesiogines prognostines sąsajas su savižudiškų minčių pasireiškimu visais matuotais laikotarpiais. Šiuose modeliuose reikšmingi rizikos veiksniai liko psichologiniai kintamieji – ryškesni nerimo ir depresijos simptomai, taip pat kai kurie sociodemografiniai veiksniai (lytis, romantinių santykių statusas, gyvenamoji vieta).

Heteroseksualių ir biseksualių bei kitos neheteroseksualios orientacijos studentų palyginimas

Antra, buvo palyginti heteroseksualūs tyrimo dalyviai su biseksualiais ir kitais neheteroseksualiais tyrimo dalyviais. Vertinant minčių apie savižudybę pasireiškimą per pastarąjį mėnesį, nekoreguotas modelis parodė, kad biseksualūs ir kiti neheteroseksualūs studentai turėjo daugiau kaip 3 kartus didesnę tikimybę patvirtinti turėję minčių apie savižudybę negu heteroseksualūs. Įtraukus kontrolinius kintamuosius, koreguoto modelio tinkamumo vertinimas rodo, kad modelis buvo statistiškai reikšmingas – Omnibus testo $\chi^2(13) = 1396,01, p < 0,001$. Hosmerio ir Lemešou testas parodė, kad duomenys tinkami modeliui ($\chi^2(8) = 10,40, p > 0,05$). Nagelkerkės pseudo $R^2 = 0,67$ – šio koeficiento dydis rodo, jog modelis paaiškino apie 67 % priklausomo kintamojo variacijos. Klasifikacijos lentelė iliustruoja, kad bendras klasifikavimo tikslumas – 84,9 %. Taigi koreguotas modelis parodė, kad lyginant heteroseksualius studentus su biseksualiais ir kitais neheteroseksualiais tarpusavyje, seksualinė orientacija tiesiogiai neprognozavo minčių apie savižudybę pasireiškimo per pastarąjį mėnesį.

Reikšmingi prediktoriai koreguotame modelyje liko vyriškoji lytis, romantinių santykių neturėjimas, ryškesni nerimo ir depresijos simptomai.

Analizuojant minčių apie savižudybę pasireiškimą per pastaruosius metus, rezultatai atskleidė, kad biseksualūs ir kiti neheteroseksualūs studentai turėjo apie 4,6 karto didesnę tikimybę patvirtinti turėję minčių apie savižudybę negu heteroseksualūs. Įtraukus kontrolinius kintamuosius, koreguoto modelio tinkamumo vertinimas rodo, kad modelis buvo statistiškai reikšmingas – Omnibus testo $\chi^2(12) = 357,06$, $p < 0,001$. Hosmerio ir Lemeshou testas parodė, kad duomenys tinkami modeliui ($\chi^2(8) = 3,52$, $p > 0,05$). Nagelkerkės pseudo $R^2 = 0,51$ – modelis paaiškino apie 51 % priklausomo kintamojo variacijos. Bendras klasifikavimo tikslumas – 80,8 %. Taigi koreguotas modelis parodė, kad lyginant heteroseksualius studentus su biseksualiais ir kitais neheteroseksualiais tarpusavyje, biseksuali orientacija tiesiogiai reikšmingai prognozavo minčių apie savižudybę pasireiškimą per pastaruosius metus (AOR = 2,68, 95 % PI [1,83, 3,93], $p < 0,001$), kitaip sakant, biseksualūs ir kiti neheteroseksualūs studentai buvo apie 2,7 karto labiau linkę galvoti apie savižudybę per pastaruosius metus. Reikšmingi prediktoriai koreguotame modelyje taip pat buvo romantinių santykių neturėjimas, ryškesni nerimo ir depresijos simptomai, o gyvenimas miestelyje ar kaime mažino minčių apie savižudybę pasireiškimo tikimybę.

Nagrinėjant minčių apie savižudybę pasireiškimą per visą gyvenimą, analizė rodė, kad biseksualūs ir kiti neheteroseksualūs studentai turėjo apie 4,6 karto didesnę tikimybę patvirtinti turėję minčių apie savižudybę negu heteroseksualūs jų bendraamžiai. Įtraukus kontrolinius kintamuosius, koreguoto modelio tinkamumo vertinimas rodo, kad modelis buvo statistiškai reikšmingas – Omnibus testo $\chi^2(11) = 259,84$, $p < 0,001$. Hosmerio ir Lemeshou testas parodė, kad duomenys tinkami modeliui ($\chi^2(8) = 14,61$, $p > 0,05$). Nagelkerkės pseudo $R^2 = 0,17$ – modelis paaiškino apie 17 % priklausomo kintamojo variacijos. Klasifikacijos lentelė iliustruoja, kad bendras klasifikavimo tikslumas – 69,6 %. Taigi koreguotas modelis parodė, kad lyginant heteroseksualius studentais su biseksualiais ir kitais neheteroseksualiais studentais, biseksuali orientacija tiesiogiai reikšmingai prognozavo minčių apie savižudybę pasireiškimą per visą gyvenimą (AOR = 4,29, 95 % PI [2,93, 6,28], $p < 0,001$), t. y. biseksuali ir kita neheteroseksuali orientacija apie 4,3 karto didino tikimybę kada nors gyvenime galvoti apie savižudybę. Reikšmingi prediktoriai koreguotame modelyje taip pat buvo stipresni nerimo ir depresijos simptomai.

Apibendrinant – nors nekoreguotuose modeliuose biseksualūs ir kiti neheteroseksualūs studentai turėjo nuo maždaug 3,2 iki 4,6 karto didesnę

tikimybę patvirtinti turėję minčių apie savižudybę negu heteroseksualūs, kontrolinių kintamųjų įtraukimas į modelius atskleidė kiek kitokį paveikslą. Seksualinė orientacija nebebuvo tiesiogiai reikšmingai prognostiškai susijusi su savižudiškų minčių pasireiškimu per pastarąjį mėnesį, tačiau biseksuali ir kita neheteroseksuali orientacija išlaikė tiesioginius prognostinius statistiškai reikšmingus ryšius su minčių apie savižudybę turėjimu per paskutinius metus ir per visą gyvenimą – biseksualūs ir kiti neheteroseksualūs studentai buvo nuo 2,7 iki 4,3 karto labiau linkę galvoti apie savižudybę. Šiuose koreguotuose modeliuose reikšmingi prediktoriai liko ryškesni nerimo ir depresijos simptomai, taip pat kai kurie sociodemografiniai veiksniai (lytis, romantinių santykių statusas, gyvenamoji vieta).

Homoseksualių ir biseksualių bei kitos neheteroseksualios orientacijos studentų palyginimas

Trečia, buvo palyginti homoseksualūs tyrimo dalyviai su biseksualiais ir kitais neheteroseksualiais tyrimo dalyviais. Vertinant minčių apie savižudybę pasireiškimą per pastarąjį mėnesį, nekoreguotas modelis parodė, kad biseksualūs ir kiti neheteroseksualūs studentai turėjo apie 1,8 karto didesnę tikimybę patvirtinti turėję minčių apie savižudybę negu homoseksualūs. Įtraukus kontrolinius kintamuosius, koreguoto modelio tinkamumo vertinimas rodo, kad modelis buvo statistiškai reikšmingas – Omnibus testo $\chi^2(13) = 257,11, p < 0,001$. Hosmerio ir Lemešou testas parodė, kad duomenys tinkami modeliui ($\chi^2(8) = 5,65, p > 0,05$). Nagelkerkės pseudo $R^2 = 0,60$ – šio koeficiento dydis rodo, kad modelis paaiškino apie 60 % priklausomo kintamojo variacijos. Klasifikacijos lentelė iliustruoja, jog bendras klasifikavimo tikslumas – 84,4 %. Taigi koreguotas modelis parodė, kad lyginant homoseksualius studentus su biseksualiais ir kitais neheteroseksualiais studentaistarpusavyje, seksualinė orientacija tiesiogiai neprognozavo minčių apie savižudybę pasireiškimą per pastarąjį mėnesį. Reikšmingi prediktoriai koreguotame modelyje liko romantinių santykių neturėjimas, ryškesni depresijos simptomai.

Analizuojant minčių apie savižudybę pasireiškimą per pastaruosius metus, rezultatai atskleidė, kad biseksualūs ir kiti neheteroseksualūs studentai turėjo apie 2,5 karto didesnę tikimybę patvirtinti turėję minčių apie savižudybę negu homoseksualūs. Įtraukus kontrolinius kintamuosius, koreguoto modelio tinkamumo vertinimas rodo, kad modelis buvo statistiškai reikšmingas – Omnibus testo $\chi^2(12) = 140,48, p < 0,001$. Hosmerio ir Lemešou testas parodė, kad duomenys tinkami modeliui ($\chi^2(8) = 8,385, p >$

0,05). Nagelkerkės pseudo $R^2 = 0,43$ – modelis paaiškino apie 43 % priklausomo kintamojo variacijos. Bendras klasifikavimo tikslumas – 87,5 %. Taigi koreguotas modelis parodė, kad lyginant homoseksualius studentus su biseksualiais ir kitais neheteroseksualiais studentais tarpusavyje, biseksuali orientacija tiesiogiai neprognozavo minčių apie savižudybę pasireiškimo per pastaruosius metus. Reikšmingi prediktoriai koreguotame modelyje liko ryškesni depresijos simptomai.

Nagrinėjant minčių apie savižudybę pasireiškimą per visą gyvenimą, analizė parodė, kad biseksualūs ir kiti neheteroseksualūs studentai turėjo apie 2,4 karto didesnę tikimybę patvirtinti turėję minčių apie savižudybę negu homoseksualūs jų bendraamžiai. Įtraukus kontrolinius kintamuosius, koreguoto modelio tinkamumo vertinimas rodo, kad modelis buvo statistiškai reikšmingas – Omnibus testo $\chi^2(11) = 48,48, p < 0,001$. Hosmerio ir Lemešou testas parodė, kad duomenys tinkami modeliui ($\chi^2(8) = 3,63, p > 0,05$). Nagelkerkės pseudo $R^2 = 0,19$ – modelis paaiškino apie 19 % priklausomo kintamojo variacijos. Klasifikacijos lentelė iliustruoja, kad bendras klasifikavimo tikslumas – 86,6 %. Taigi koreguotas modelis parodė, kad lyginant homoseksualius studentus su biseksualiais ir kitais neheteroseksualiais studentais, biseksuali orientacija tiesiogiai neprognozavo minčių apie savižudybę pasireiškimo per visą gyvenimą. Reikšmingi prediktoriai koreguotame modelyje buvo stipresni depresijos simptomai.

Apibendrinant – galima daryti išvadą, kad visais vertintais laikotarpiais biseksuali ir kita neheteroseksuali orientacija pasirodė esanti tiesioginis reikšmingas minčių apie savižudybę turėjimą prognozuojantis veiksnys – biseksualūs studentai pasižymėjo iki 2,5 karto didesne tikimybe galvoti apie savižudybę negu jų homoseksualūs kolegos. Tačiau kontrolinių kintamųjų įtraukimas į modelius iš esmės koregavo rezultatus. Seksualinė orientacija nebebuvo tiesiogiai reikšmingai susijusi su minčių apie savižudybę pasireiškimu nė vienu analizuotu laikotarpiu. Koreguotuose modeliuose reikšmingi prognostiniai veiksniai liko ryškesni depresijos simptomai, taip pat romantinių santykių neturėjimas.

Remiantis 3.2 poskyrio rezultatais galima teigti, kad seksualinės orientacijos prognostinės sąsajos su minčių apie savižudybę pasireiškimu yra nevienareikšmės. Viena vertus, neheteroseksuali orientacija, ypač biseksuali ir kita neheteroseksuali, nekoreguotuose modeliuose buvo prognostiškai susijusi su didesne tikimybe turėti savižudiškų minčių. Tačiau įtraukus psichologinius (depresijos, nerimo) ir sociodemografinius kintamuosius, koreguoti modeliai parodė sudėtingesnę poveikslą – šie prognostiniai ryšiai silpnėja arba išnyksta. Tai leidžia manyti, kad galbūt minčių apie savižudybę

pasireiškimas siejasi ne tiek su pačia žmogaus seksualine orientacija, kiek su specifiniais, su ja susijusiais psichologiniais ir socialiniais aspektais. Todėl ateityje būtų svarbu tirti ne tik tiesioginius seksualinės orientacijos ryšius, bet ir seksualinės orientacijos ir šių aspektų sąveikas. Tolesnėje analizėje bus siekiama nustatyti veiksniai, kurie gali būti susiję su neheteroseksualių studentų minčių apie savižudybę turėjimu.

3.3. Tiesiogiai ir netiesiogiai su minčių apie savižudybę pasireiškimu per pastarąjį mėnesį susiję veiksniai tarp neheteroseksualių studentų

Šiame poskyryje pateikiami 3 tyrimo uždavinio rezultatai, kurie atskleidžia tiesiogiai ir netiesiogiai su minčių apie savižudybę pasireiškimu per pastarąjį mėnesį susijusius veiksniai tarp neheteroseksualių studentų mažumų streso ir IMV modelių kontekste. Iš pradžių pasitelkta koreliacinė analizė, kuri buvo naudojama kaip parengiamasis žingsnis prieš tinklo analizę. Atliekant šią analizę, kaip buvo minėta anksčiau, visi neheteroseksualūs tyrimo dalyviai buvo sujungti į vieną grupę ir analizuotos tik per pastarąjį mėnesį pasireiškusias jų mintys apie savižudybę. Nors pirminis disertacijoje keliamas uždavinys yra atskleisti su savižudiškomis mintimis susijusius veiksniai, toliau bus pristatomi ir kiti reikšmingi ryšiai, kurie gali būti svarbūs rezultatų interpretacijai.

3.3.1. Koreliacinės analizės rezultatai

Koreliacinė analizė atlikta naudojant Pirsono tiesinės koreliacijos koeficientą, o kai kuriais atvejais – Spirmeno ranginės koreliacijos koeficientą, kai duomenys neatitiko normalumo prielaidų. Koreliacinės analizės rezultatai pateikti 5 lentelėje.

Mažumų streso modelio kintamųjų (1–9; 5 lentelė) vidiniai sąryšiai parodė tik vieną stiprią statistiškai reikšmingą koreliaciją. Sunkus procesas teigiamai koreliavo su susirūpinimu dėl priėmimo ($r = 0,554, p < 0,001$). Likusios reikšmingos koreliacijos tarp modelio kintamųjų buvo vidutinės ir silpnos, kitos – nereikšmingos, ypač tapatumo pranašumo ir tapatumo centriškumo su kitais mažumų streso modelio kintamaisiais.

Tarp IMV modelio kintamųjų (10–1; 5 lentelė) visos tarpusavio koreliacijos buvo statistiškai reikšmingos ir didžioji dalis jų pasižymėjo vidutiniu ir dideliu stiprumu. Ypač glaudžiai teigiamai siejosi išpėsties jausmas ir savęs kaip naštos suvokimas ($r = 0,637, p < 0,001$). Savęs kaip naštos suvokimas taip pat stipriai neigiamai siejosi su draugų ($r = -0,611, p < 0,001$) ir reikšmingo kito žmogaus ($r = -0,603, p < 0,001$) parama.

5 lentelė

Mažumų streso, IMV modelių konstruktyvų ir minčių apie savižudybę pasireiškimo per pastarąjį mėnesį tarpusavio ryšiai

Kintamasis	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
1. Diskriminacija	–															
2. Motyvacija slėpti	0,07	–														
3. Tapatumo neapibrėžtumas	0,06	0,17	–													
4. Internalizuotas homo(bi)negatyvumas	0,10	0,29	0,29	–												
5. Sunkus procesas	0,31	0,39	0,19	0,42	–											
6. Susirūpinimas dėl priėmimo	0,39	0,49	0,20	0,43	0,55	–										
7. Tapatumo pranašumas	0,25	–0,08	0,03	0,05	0,08	0,13	–									
8. Tapatumo centriškumas	0,32	0,04	–0,03	–0,09	0,25	0,32	0,45	–								
9. Tapatumo patvirtinimas	0,16	–0,15	–0,06	–0,49	–0,11	–0,06	0,25	0,43	–							
10. Įspėjties jausmas	0,26	0,19	0,23	0,20	0,20	0,25	0,03	0,04	–0,08	–						
11. Žlugusio priklausymo jausmas	0,15	0,16	0,14	0,14	0,16	0,17	–0,05	–0,09	–0,21	0,43	–					
12. Savęs kaip naštos suvokimas	0,26	0,15	0,21	0,15	0,17	0,29	0,09	0,13	0,04	0,64	0,41	–				
13. Šeimos parama	–0,35	–0,20	–0,06	–0,10	–0,21	–0,23	–0,11	–0,07	–0,03	–0,39	–0,35	–0,36	–			
14. Draugų parama	–0,11	–0,16	–0,07	–0,13	–0,14	–0,17	–0,02	0,08	0,20	–0,31	–0,61	–0,29	0,30	–		
15. Reikšmingo kito parama	–0,19	–0,24	–0,14	–0,19	–0,18	–0,21	–0,09	0,05	0,24	–0,36	–0,60	–0,32	0,36	0,74	–	
16. Mintys apie savižudybę	0,24	0,18	0,15	0,14	0,16	0,24	0,02	0,05	–0,08	0,53	0,28	0,42	–0,30	–0,19	–0,25	–

(5 lentelės tęsinys)

Pastaba. 1–9 – Mažumų streso modelio kintamieji. 10–15 – IMV modelio kintamieji.

Mintys apie savižudybę – per pastarąjį mėnesį; dichotominis kintamasis.

Pilkos spalvos langeliai – taikytas neparametrinis kriterijus.

Paryškinti statistiškai reikšmingi rezultatai.

Stipriausia teigiama koreliacija užfiksuota tarp dviejų socialinės paramos šaltinių – šeimos ir draugų paramos ($r = 0,739, p < 0,001$).

Tarpmodeliniai koreliaciniai ryšiai parodė, jog kai kurie mažumų streso modelio kintamieji buvo statistiškai reikšmingai susiję su IMV modelio veiksniais. Vidutinio stiprumo neigiami ryšiai buvo užfiksuoti tik tarp diskriminacijos patyrimo ir draugų paramos ($r = -0,346, p < 0,001$). Likusios reikšmingos koreliacijos tarp abiejų modelių kintamųjų buvo silpnos.

Įvairūs mažumų stresoriai buvo neigiamai susiję su visais trimis socialinės paramos šaltiniais ir teigiamai su išpesties jausmu, naštos kitiems suvokimu ir žlugusio priklausymo jausmu. Pastebėta, kad mažiausiai reikšmingų koreliacijų buvo tarp teigiamų seksualinės orientacijos aspektų (ypač tapatumo pranašumo ir tapatumo centriškumo) ir IMV modelio kintamųjų.

Analizuojant mažumų streso ir IMV modelių kintamųjų koreliacijas su minčių apie savižudybę pasireiškimu per pastarąjį mėnesį (16 kintamasis; 5 lentelė), gauta, kad visi IMV modelio kintamieji koreliavo reikšmingai. Stipriausias teigiamas ryšys buvo fiksuotas tarp minčių apie savižudybę turėjimo ir išpesties jausmo ($r = 0,529, p < 0,001$). Vidutinio stiprumo teigiama koreliacija nustatyta su savęs kaip naštos suvokimu ($r = 0,423, p < 0,001$) ir neigiama – su šeimos parama ($r = -0,304, p < 0,001$). Minčių apie savižudybę pasireiškimą ryšiai su visais mažumų streso kintamaisiais buvo statistiškai reikšmingi, tačiau silpni, arba nereikšmingi (pozityvių tapatybės aspektų).

Apibendrinant koreliacinės analizės rezultatus, nustatyta, kad nagrinėjami kintamieji buvo glaudžiau susiję abiejų – mažumų streso ir IMV – modelių viduje, o tarpmodeliniai ryšiai buvo silpni. Nustatyta, kad tiesioginiai ryšiai su minčių apie savižudybę pasireiškimu per pastarąjį mėnesį tarp neheteroseksualių studentų buvo stipresni ir reikšmingi IMV modelio kintamųjų atveju (ypač išpesties jausmo ir savęs kaip naštos suvokimo). Tai suponuoja, kad mažumų streso veiksniai su mintimis apie savižudybę gali būti susiję netiesiogiai, per IMV modelio kintamuosius.

3.3.2. Tinklo analizės rezultatai

Toliau yra pristatomi rezultatai, kuriuose, taikant psichologinio tinklo analizę ir nagrinėjant mažumų streso, IMV modelių kintamųjų ir minčių apie savižudybę pasireiškimą per pastarąjį mėnesį tarpusavio ryšius tarp neheteroseksualių tyrimo dalyvių, siekiama identifikuoti ne tik tiesiogiai, bet ir netiesiogiai su savižudiškų minčių turėjimu susijusius veiksniai. Kaip buvo nurodyta anksčiau, bus apžvelgti ir kiti svarbūs sąryšiai tarp analizuojamų

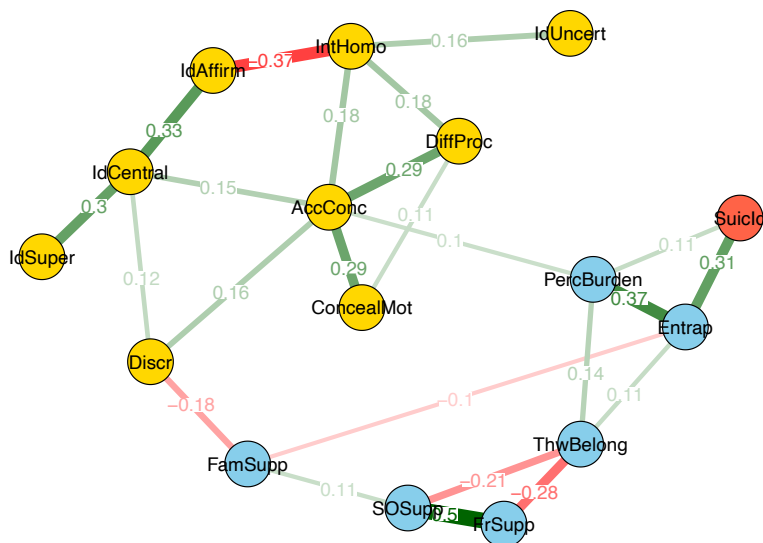
veiksnių, kurie gali būti reikšmingi aptariant rezultatus, ir, pasitelkus tinklo analizę, bus išskiriami pavieniai veiksniai, galintys būti svarbūs rezultatų interpretacijai.

Tinklo analizė atveria galimybę ne tik įvertinti atskirų kintamųjų sąsajas (kaip koreliacinėje analizėje), bet ir nustatyti iš kintamųjų tarpusavio sąveikų susiformavusią struktūrą – tinklą, išskiriant svarbiausius mazgus (kintamuosius) tinkle bei pagrindinius ryšius, kurie jungia skirtingų modelių konstruktus. Šitaip galima identifikuoti potencialiai reikšmingiausius mechanizmus, susijusius su neheteroseksualių studentų minčių apie savižudybę pasireiškimu, ir numatyti svarbiausius taikinius klinicinei praktikai.

I analizę įtrauktų kintamųjų tarpusavio sąveika pagrįsta tinklo struktūra vizualizuotai pateikiama 6 paveiksle. Susiformavusioje tinklo struktūroje buvo 16 mazgų ir 60 nenulinių briaunų tarp šių mazgų (iš 120 galimų). Nenulinės briaunos – tai briaunos tarp mazgų, kurių absoliutus svoris lygus ne 0. Gauto tinklo retumo rodiklis lygus 0,50 ir yra būdingas psichologinių tinklų analizėms. Tai rodo, kad tinklas yra sąlyginai retas, daugiau atskleidžiantis atrinktas kintamųjų tarpusavio sąsajas. Iš 16 mazgų tinkle 9 atspindi mažumų streso modelio konstruktus, o 7 – IMV modelio konstruktus (įskaitant mintis apie savižudybę). Siekiant pagerinti vizualinį tinklo struktūros interpretavimą, iš vizualizacijos buvo pašalintos visos briaunos, kurių svoris buvo mažesnis nei 0,1.

6 paveikslas

Tyrimo kintamųjų (mažumų streso, IMV modelio konstrukty ir minčių apie savižudybę pasireiškimo per pastarąjį mėnesį) sąveiką iliustruojanti psichologinio tinklo struktūra (n = 437)

Pastaba. Mazgai (apvalūs) atspindi tyrimo kintamuosius, o briaunos tarp mazgų – sąlygines sąsajas tarp kintamųjų, kontroliuojant visų kitų sąsajų poveikį. Briaunų storis rodo sąsajų stiprumą – kuo briauna storesnė, tuo jos svoris didesnis, tuo ji stipresnė. Žalios briaunos žymi teigiamus ryšius, o raudonos – neigiamus.

Mazgų spalvos atspindi teorinį modelį: geltona – mažumų streso modelio kintamieji, mėlyna – IMV modelio kintamieji, raudona – mintys apie savižudybę.

Mažumų streso modelio kintamieji: **Discr** – diskriminacija, **ConcealMot** – motyvacija slėpti, **IdUncert** – tapatumo neapibrėžtumas, **IntHomo** – internalizuotas homo(bi)negatyvumas, **DiffProc** – sunkus procesas, **AccConc** – susirūpinimas dėl priėmimo, **IdSuper** – tapatumo pranašumas, **IdCentral** – tapatumo centriškumas, **IdAffirm** – tapatumo patvirtinimas.

IMV modelio kintamieji: **Entrap** – išpėsties jausmas, **ThwBelong** – žlugusio priklausymo jausmas, **PerCBurden** – savęs kaip naštos suvokimas, **FamSupp** – šeimos parama, **FrSupp** – draugų parama, **SOSupp** – reikšmingo kito parama, **SuicId** – mintys apie savižudybę per pastarąjį mėnesį (dichotominis kintamasis).

Visų 60 nenulinių briaunų svoriai yra pateikti 9 priede. Briaunų svoriai svyravo nuo $-0,37$ iki $0,50$ ir apėmė tiek teigiamas, tiek neigiamas sąsajas tarp mazgų. Briaunų svorių tikslumui įvertinti buvo taikytas neparametrinis savirankos metodas, kurio rezultatai, kai pasikliautinis intervalas (PI) yra 95 %, pateikti 7 paveiksle. Kaip matosi iš šio paveikslo, dauguma pasikliautiniųjų intervalų yra vidutinio pločio, o tai rodo, kad briaunų svorių tikslumo įvertinimas priimtinas. Didesnių svorių briaunų – ypač tų, kurios pavaizduotos 6 paveiksle – svoriai buvo įvertinti tiksliau, tai atspindi siauresni PI, neapimantys nulio. Vadinasi, 6 paveiksle atvaizduotas briaunas, kitaip sakant, ryšius tarp kintamųjų, galima laikyti patikimais. Taip pat galima teigti, kad pasiteisino sprendimas iš vizualizacijos pašalinti visas briaunas, kurių svoris buvo mažesnis nei $0,1$, nes šios briaunos mažai patikimos arba visiškai nepatikimos.

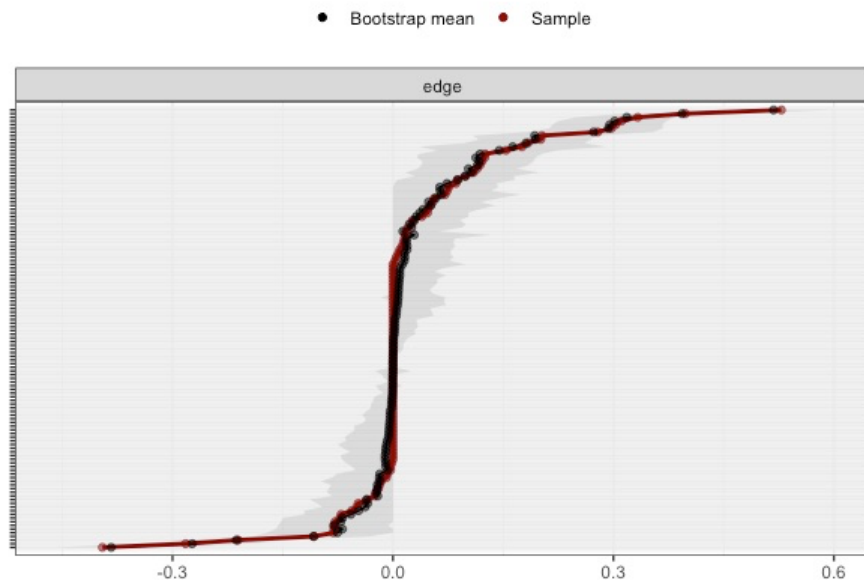
Taip pat buvo atliktas briaunų svorių skirtumo testas taikant savirankos metodą. Šis testas naudotas norint išsiaiškinti, ar konkrečios briaunės, jungiančios tinkle du mazgus, svoris statistiškai reikšmingai skiriasi nuo kitos briaunos svorio.

Taigi vizualinė tinklo analizė (6 paveikslas) parodė, kad didžioji dalis briaunų buvo lokalizuotos teorinių (mažumų streso ir IMV) modelių–klasterių viduje, o tai rodo stiprų vidinį kiekvieno modelio konstrukto susietumą. Tai patvirtino ir anksčiau atlikta koreliacinė analizė. Tarp abiejų teorinių klasterių buvo aptiktos tik dvi patikimos, didesnio svorio briaunos – tarp diskriminacijos patyrimo ir šeimos paramos (svoris = $-0,18$) ir, kiek silpnesnė, tarp susirūpinimo dėl priėmimo ir savęs kaip naštos suvokimo (svoris = $0,10$). Skirtumų testas parodė, kad šių briaunų svoriai skyrėsi statistiškai reikšmingai. Tad diskriminacijos patyrimo ir šeimos paramos neigiamas ryšys buvo patikimai didesnis už susirūpinimo dėl priėmimo ir jaučiamos naštos kitiems teigiamą sąsają. Taip pat buvo užfiksuoti kiti tarpklasteriniai ryšiai tinkle (žiūrėti 9 priedą), tačiau jie nėra matomi grafike dėl vizualizacijos metu taikyto slenksčio briaunų svoriui. Be to, kaip minėta, šie ryšiai buvo labai silpni ir, tikėtina, nepatikimi, todėl čia nėra pristatomi ir interpretuojami.

Tarp patikimų briaunų du IMV modelio mazgai turėjo tiesioginius ryšius su minčių apie savižudybę pasireiškimu. Stipresnė teigiama sąsaja buvo nustatyta su išspėties jausmu (svoris = $0,31$), o silpnesnė teigiama – su savęs kaip naštos suvokimu (svoris = $0,11$). Patikimų tiesioginių mažumų streso modelio kintamųjų sąsajų su savižudiškų minčių turėjimu nenustatyta. Iš 6 paveikslo matyti, kad šių kintamųjų ryšiai su suicidinių minčių pasireiškimu buvo netiesioginiai, einantys per IMV modelio mazgus.

7 paveikslas

Psichologinį tinklą sudarančių briaunų svorių tikslumo įvertinimo rezultatai taikant neparametrinį savirankos metodą (PI 95 %)

Pastaba. Raudoni taškai žymi pirminius briaunų svorius, apskaičiuotus iš tirtos imties. Juodi taškai rodo briaunų svorius, gautus iš savirankos būdu sudarytų imčių. Pilkos sritys vaizduoja briaunų svorių 95 % pasikliautinuosius intervalus, taip pat gautus iš savirankos būdu sudarytų imčių.

Horizontali (X) ašis rodo briaunų absoliučius svorius. Kiekviena horizontali linija vertikalioje (Y) ašyje atitinka konkrečią briauną iš tinklo, tačiau jų pavadinimai nėra pateikti siekiant pagerinti paveikslo vizualizaciją.

Tikėtino poveikio rodiklis buvo apskaičiuotas siekiant kiekybiškai įvertinti, kiek stipriai kiekvienas mazgas daro įtaką likusiam tinklui, atsižvelgiant tiek į teigiamų, tiek į neigiamų briaunų svorius. Kuo konkretaus mazgo reikšmė didesnė, tuo šis mazgas yra svarbesnis tinkle. Tai rodo, kad keičiantis svarbaus mazgo–kintamojo dydžiui, reikšmingai persitvarkys pats tinklas, t. y. jo struktūra bus kitokia.

Tikėtino poveikio rodiklio stabilumas buvo įvertintas naudojant atvejų šalinimo testą ir taikant savirankos metodą Gautas koreliacinio stabilumo (CS) koeficientas buvo 0,673, o tai rodo gerą tikėtino poveikio rodiklio stabilumą. Kitaip sakant, šio rodiklio rezultatus galima laikyti patikimais.

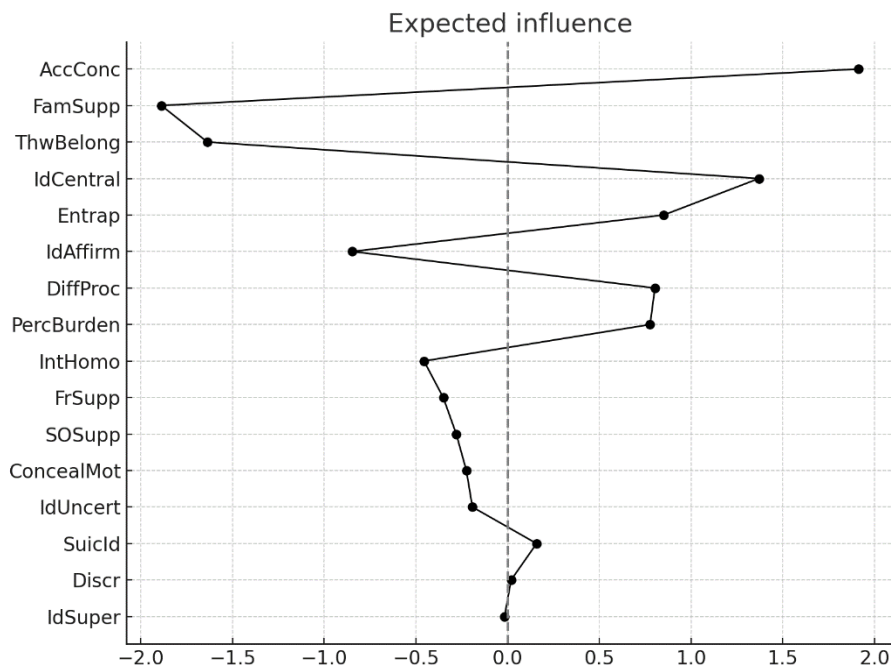
Detalios kiekvieno mazgo tikėtino poveikio reikšmės pateiktos 10 priede ir vizualizuotos 8 paveiksle. 9 paveiksle atvaizduoti skirtumų testo taikant savirankos metodą rezultatai. Šis testas naudotas norint išsiaiškinti, ar konkretaus tinklą sudarančio mazgo tikėtino poveikio reikšmė statistiškai reikšmingai skiriasi nuo kito mazgo reikšmės.

Taigi iš visų tinklo mazgų (8 paveikslas) didžiausios tikėtino poveikio reikšmės buvo nustatytos tarp susirūpinimo dėl priėmimo (z reikšmė = 1,91), šeimos paramos (z reikšmė = -1,89) ir žlugusio priklausymo jausmo (z reikšmė = -1,64). Susirūpinimas dėl priėmimo priklauso mažumų streso modeliui, o šeimos parama ir žlugusio priklausymo jausmas yra IMV modelio kintamieji. Šie mazgai pasižymėjo ypač dideliu poveikiu tinkle, turėdami stiprų potencialą tiesiogiai veikti kitus su jais susijusius mazgus – susirūpinimas dėl priėmimo buvo tiesiogiai susiję su šešiais mazgais, šeimos parama – su trimis, o žlugusio priklausymo jausmas – su keturiais (6 paveikslas).

Skirtumų testo rezultatai (9 paveikslas) parodė, kad susirūpinimo dėl priėmimo reikšmė statistiškai reikšmingai skyrėsi nuo visų kitų tinklą sudarančių mazgų, išskyrus tapatumo neapibrėžtumą. Šeimos paramos ir žlugusio priklausymo jausmo reikšmės taip pat reikšmingai skyrėsi nuo likusių tinklo mazgų, išskyrus vieną nuo kitos. Tai leidžia teigti, kad šie trys mazgai, turintys didžiausias tikėtino poveikio reikšmes, savo poveikiu išsiskiria iš kitų mazgų ir yra aktyviausi mazgai visame tinkle, būtent šie kintamieji turi didžiausią potencialą daryti įtaką viso tinklo kintamųjų sąveikai, todėl jie gali būti laikomi pagrindiniais taikiniais klinikiname darbe su suicidiškais jaunais neheteroseksualiais žmonėmis.

8 paveikslas

Kiekvieno psichologinį tinklą sudarančio mazgo (kintamojo) tikėtino poveikio reikšmės

Pastaba. Tikėtino poveikio reikšmės yra standartizuotos z balais.

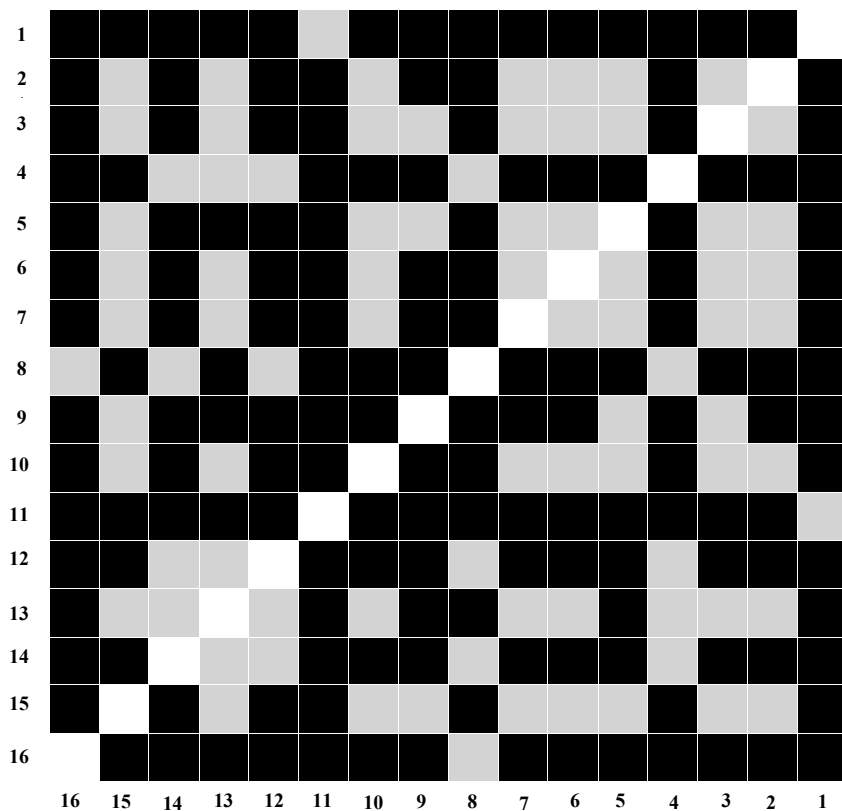
Vertikaliajoje (Y) ašyje mazgų reikšmės išdėstytos iš viršaus į apačią nuo didžiausios iki mažiausios.

Mažumų streso modelio kintamieji: **Discr** – diskriminacija, **ConcealMot** – motyvacija slėpti, **IdUncert** – tapatumo neapibrėžtumumas, **IntHomo** – internalizuotas homo(bi)negatyvumas, **DiffProc** – sunkus procesas, **AccConc** – susirūpinimas dėl priėmimo, **IdSuper** – tapatumo pranašumas, **IdCentral** – tapatumo centriškumas, **IdAffirm** – tapatumo patvirtinimas.

IMV modelio kintamieji: **Entrap** – išspėties jausmas, **ThwBelong** – žlugusio priklausymo jausmas, **PercBurden** – savęs kaip naštos suvokimas, **FamSupp** – šeimos parama, **FrSupp** – draugų parama, **SOSupp** – reikšmingo kito parama, **SuicId** – mintys apie savižudybę per pastarąjį mėnesį (dichotominis kintamasis).

9 paveikslas

Kiekvieno psichologinį tinklą sudarančio mazgo (kintamojo) tikėtino poveikio reikšmių skirtumų testo rezultatai taikant savirankos metodą

Pastaba. Pilki langeliai rodo, kad konkretaus mazgo tikėtino poveikio rodiklio reikšmė statistiškai reikšmingai nesiskiria, o juodi langeliai – kad reikšmingai skiriasi nuo kito konkretaus mazgo reikšmės.

Mazgų pavadinimai: **1** (ThwBelong) – žlugusio priklausymo jausmas, **2** (SuicId) – mintys apie savižudybę per pastarąjį mėnesį (dichotominis kintamasis), **3** (SOSupp) – reikšmingo kito parama, **4** (PercBurden) – savęs kaip naštos suvokimas, **5** (IntHomo) – internalizuotas homo(bi)negatyvumas, **6** (IdUncert) – tapatumo neapibrėžtumas, **7** (IdSuper) – tapatumo pranašumas, **8** (IdCentral) – tapatumo centriškumas, **9** (IdAffirm) – tapatumo patvirtinimas, **10** (FrSupp) – draugų parama, **11** (FamSupp) – šeimos parama, **12** (Entrap) – išpėsties jausmas, **13** (Discr) – diskriminacija, **14** (DiffProc) – sunkus procesas, **15** (ConcealMot) – motyvacija slėpti, **16** (AccConc) – susirūpinimas dėl priėmimo.

Tiltų tikėtino poveikio centriškumo rezultatai

Tiltų tikėtino poveikio rodiklis buvo apskaičiuotas siekiant identifikuoti tuos tinklo mazgus, kurie veikia kaip pagrindiniai jungiamieji mazgai tarp dviejų tinklo klasterių – mažumų streso ir IMV modelių konstruktų. Šis rodiklis atspindi, kiek stipriai kiekvienas mazgas yra susijęs su kito klasterio mazgais, įskaitant tiek teigiamų, tiek neigiamų briaunų svorius. Kuo konkretaus mazgo reikšmė didesnė, tuo šis mazgas yra svarbesnė jungiamoji grandis tarp dviejų klasterių ir rodo, kad būtent per šiuos svarbius mazgus–kintamuosius vieno klasterio mazgų poveikis perduodamas kito klasterio mazgams.

Kaip ir tikėtino poveikio rodiklio atveju, tiltų tikėtino poveikio rodiklio stabilumas buvo įvertintas naudojant atvejų šalinimo testą ir taikant savirankos metodą. Gautas CS koeficientas buvo 0,439, tai rodo priimtina tiltų tikėtino poveikio rodiklio stabilumą. T. y. šio rodiklio rezultatus galima laikyti gana patikimais.

Išsamios kiekvieno mazgo tiltų tikėtino poveikio reikšmės pateiktos 10 priede ir vizualizuotos 10 paveiksle. 11 paveiksle atvaizduoti skirtumų testo taikant savirankos metodą rezultatai.

Taigi iš visų tinklo mazgų (10 paveikslas) didžiausios tiltų tikėtino poveikio reikšmės buvo nustatytos tarp šeimos paramos (z reikšmė = $-2,06$) ir savęs kaip naštos suvokimo (z reikšmė = $2,06$). Abu šie kintamieji priklauso IMV modeliui. Pažymėtina, kad nė vienas mažumų streso klasterio mazgas neparodė panašiai didelių tiltų tikėtino poveikio reikšmių. Tai rodo, kad IMV modelio konstruktai, ypač šeimos parama ir savęs kaip naštos suvokimas, gali atlikti svarbų jungiamąjį vaidmenį siejant mažumų streso modelio veiksnius su mintimis apie savižudybę ir kitais psichologiniais su suicidiškumu susijusiais veiksniais.

Skirtumų testo rezultatai (11 paveikslas) parodė, kad šeimos parama ir suvokiama našta buvo tie du mazgai, kurių reikšmės labiausiai statistiškai reikšmingai skyrėsi nuo visų kitų tinklą sudarančių mazgų. Nors reikia pasakyti, kad šeimos paramos mazgo reikšmės reikšmingai nesiskyrė nuo kitų 3 mazgų, o savęs kaip naštos jausmo mazgo reikšmės – nuo kitų 4 mazgų. Tai reiškia, kad yra dar keli mazgai, kurie gali atlikti panašų jungiamąjį vaidmenį, nors silpnesnį. Kita vertus, tai, kad du didžiausias reikšmes turintys mazgai labiausiai skyrėsi nuo kitų mazgų reiškia, kad šie du IMV modelio konstruktai stipriausiai jungia du klasterius tarpusavyje. Kitaip tariant, per šiuos du mazgus mažumų streso mechanizmai potencialiai gali veikti suicidiškumo mechanizmus tarp neheteroseksualių jaunų žmonių. Praktiniu požiūriu tai reiškia, kad klinikiniam darbe ypač svarbu orientuotis į šiuos du

mechanizmus, bet nereikėtų ignoruoti ir kitų, kurių reikšmės buvo artimos, pavyzdžiui, išpesties jausmo.

10 paveikslas

Kiekvieno psichologinį tinklą sudarančio mazgo (kintamojo) tiltų tikėtino poveikio reikšmės

Pastaba. Tiltų tikėtino poveikio reikšmės yra standartizuotos z balais.

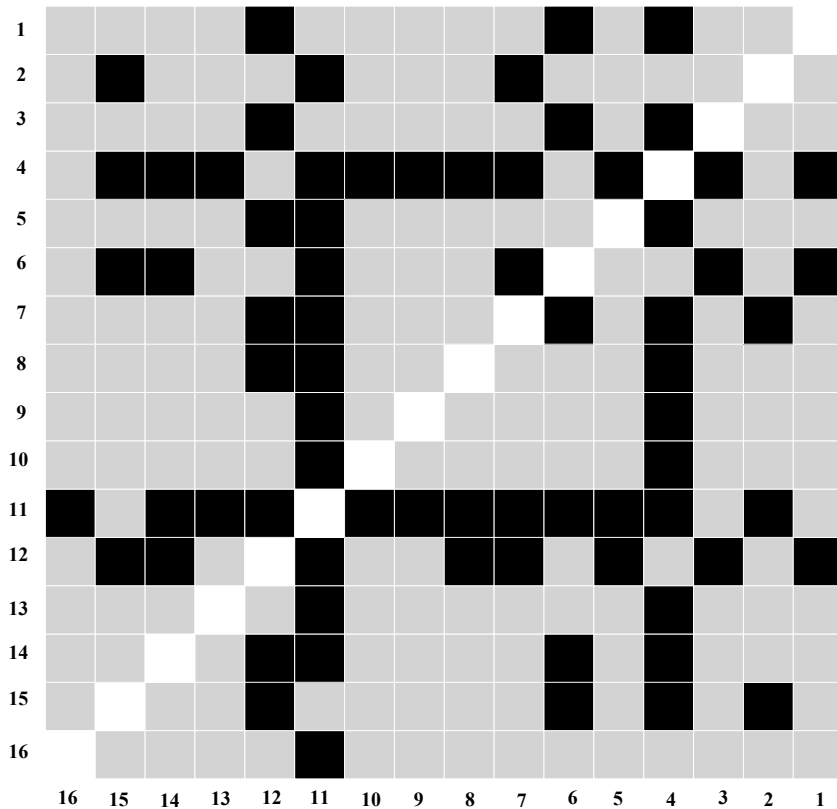
Vertikalioje (Y) ašyje mazgų reikšmės išdėstytos iš viršaus į apačią nuo didžiausios iki mažiausios.

Mažumų streso modelio kintamieji: **Discr** – diskriminacija, **ConcealMot** – motyvacija slėpti, **IdUncert** – tapatumo neapibrėžtumas, **IntHomo** – internalizuotas homo(bi)negatyvumas, **DiffProc** – sunkus procesas, **AccConc** – susirūpinimas dėl priėmimo, **IdSuper** – tapatumo pranašumas, **IdCentral** – tapatumo centriškumas, **IdAffirm** – tapatumo patvirtinimas.

IMV modelio kintamieji: **Entrap** – išpesties jausmas, **ThwBelong** – žlugusio priklausymo jausmas, **PercBurden** – savęs kaip naštos suvokimas, **FamSupp** – šeimos parama, **FrSupp** – draugų parama, **SOSupp** – reikšmingo kito parama, **SuicId** – mintys apie savižudybę per pastarąjį mėnesį (dichotominis kintamasis).

11 paveikslas

Kiekvieno psichologinį tinklą sudarančio mazgo (kintamojo) tiltų tikėtino poveikio reikšmių skirtumų testo rezultatai taikant savirankos metodą

Pastaba. Pilki langeliai rodo, kad konkretaus mazgo tiltų tikėtino poveikio rodiklio reikšmė statistiškai reikšmingai nesiskiria, o juodi langeliai – kad reikšmingai skiriasi nuo kito konkretaus mazgo reikšmės.

Mazgų pavadinimai: **1** (ThwBelong) – žlugusio priklausymo jausmas, **2** (SuicId) – mintys apie savižudybę per pastarąjį mėnesį (dichotominis kintamasis), **3** (SOSupp) – reikšmingo kito parama, **4** (PercBurden) – savęs kaip naštos suvokimas, **5** (IntHomo) – internalizuotas homo(bi)negatyvumas, **6** (IdUncert) – tapatumo neapibrėžtumas, **7** (IdSuper) – tapatumo pranašumas, **8** (IdCentral) – tapatumo centriškumas, **9** (IdAffirm) – tapatumo patvirtinimas, **10** (FrSupp) – draugų parama, **11** (FamSupp) – šeimos parama, **12** (Entrap) – išspėties jausmas, **13** (Discr) – diskriminacija, **14** (DiffProc) – sunkus procesas, **15** (ConcealMot) – motyvacija slėpti, **16** (AccConc) – susirūpinimas dėl priėmimo.

Apibendrinant tinklo analizę, matyti, kad į tyrimą įtraukti mažumų streso ir IMV modelių konstruktai telkiasi į du gana aiškius klasterius, atspindinčius abiejų teorinių modelių koncepciją. Tiesiogiai su minčių apie savižudybę pasireiškimu per pastarąjį mėnesį siejosi tik IMV modelio konstruktai – stipriausiai išspėsties jausmas, silpniau savęs kaip naštos suvokimas, o mažumų streso kintamieji su suicidinių minčių turėjimu buvo susiję netiesiogiai, per IMV modelio veiksnius. Kaip itin svarbūs veiksniai, bandant suprasti neheteroseksualių studentų suicidiškumą, pasirodė susirūpinimas dėl priėmimo, šeimos parama ir žlugusio priklausymo jausmas. Jungiamąjį vaidmenį tarp abiejų klasterių geriausiai atliko šeimos parama ir savęs kaip naštos suvokimas. Šeimos parama sujungė subjektyviai suvoktą diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos patyrimą su suicidiškumo veiksniais, o naštos jausmas – susirūpinimą dėl priėmimo su savižudiškumo mechanizmais. Kitaip tariant, minčių apie savižudybę pasireiškimą per pastarąjį mėnesį rizika tarp neheteroseksualių studentų šiame tyrime labiausiai siejosi su subjektyviai išgyvenamais išspėsties, naštos kitiems, priklausymo trūkumo ir šeimos paramos stokos jausmais, o su mažumų stresu susiję veiksniai – diskriminacinės patirtys, susirūpinimas, kaip kiti reaguos į žmogaus seksualinę orientaciją – su minčių apie savižudybę pasireiškimu siejosi netiesiogiai, per beviltiškumo ir atskirties išgyvenimus.

3.4. Kompleksinis minčių apie savižudybę pasireiškimą per pastarąjį mėnesį tarp neheteroseksualių studentų prognozuojantis modelis

Šiame, paskutiniame, poskyryje pristatomi 4 tyrimo uždavinio rezultatai, kuriais buvo siekiama testuoti prognostinį minčių apie savižudybę pasireiškimą per pastarąjį mėnesį modelį tarp neheteroseksualių studentų. Modelis buvo sudarytas remiantis koreliacinės ir tinklo analizės rezultatais, į modelio testavimą įtraukus reikšmingus kintamuosius, kurie tiesiogiai ir netiesiogiai siejosi su savižudiškų minčių turėjimu, taip pat atsiskleidė kaip svarbūs veiksniai mėginant paaiškinti suicidinę riziką. Pirminis modelis pavaizduotas 12 paveiksle.

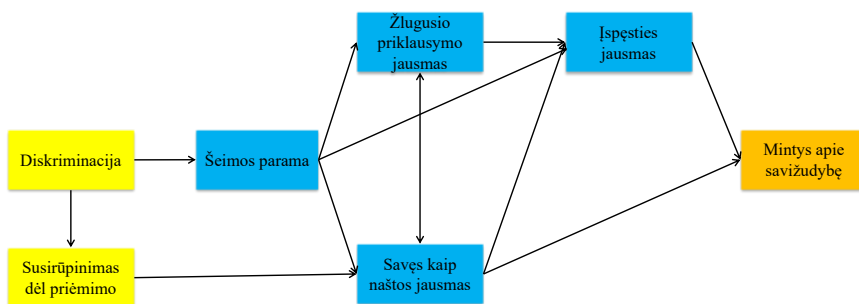
Į testuojamą modelį buvo įtraukti: mažumų streso modelio kintamieji – diskriminacijos patyrimas ir susirūpinimas dėl priėmimo, taip pat IMV modelio kintamieji – išspėsties jausmas, savęs kaip naštos suvokimas, žlugusio priklausymo jausmas ir šeimos parama. Šiam uždaviniui įgyvendinti buvo atlikta kelių analizė. Ji leidžia patikrinti kompleksinę minčių apie savižudybę pasireiškimą prognostinį modelį, pagrįstą ankstesnių analizių rezultatais. Skirtingai nuo pavienių analizių, kelių analizė leidžia vienu metu įvertinti kelių nepriklausomų kintamųjų tiesioginius ir netiesioginius ryšius su minčių

apie savižudybę turėjimu, kontroliuojant kitus į modelį įtrauktus veiksnius. Be to, kelių analizė atveria galimybę įvertinti viso modelio tinkamumą, o ne tik pavienių ryšių stiprumą, todėl ši analizė yra pranašesnė siekiant patikrinti kompleksiską modelį.

Pirminio modelio testavimas parodė, kad modelis tik iš dalies tiko tyrimo duomenims – $\chi^2(19) = 76,06, p < 0,001$, CFI = 0,93, TLI = 0,92, RMSEA = 0,08 90% PI [0,06, 0,10]. CFI, TLI ir RMSEA koeficientų reikšmės rodė modelį esant priimtina, tačiau RMSEA pasikliautinio intervalo viršutinė reikšmė – pusėtiną. Modifikacijos indeksai parodė, kad į modelį galima įtraukti potencialiai reikšmingus kelius, todėl buvo nuspręsta po vieną į modelį įtraukti naujus, teoriškai prasmingus kelius ir kaskart kartoti kelių analizę stebint tinkamumo rodiklių pokyčius. Į modelį įtraukus 2 naujus kelius buvo gautas galutinis minčių apie savižudybę prognostinis modelis.

12 paveikslas

Pirminis minčių apie savižudybę tarp neheteroseksualių studentų pasireiškimą per pastarąjį mėnesį prognozuojantis modelis (n = 437)

Pastaba. Spalvos atspindi teorinį modelį: geltona – mažumų streso modelio kintamieji, mėlyna – IMV modelio kintamieji, oranžinė – mintys apie savižudybę (per pastarąjį mėnesį; dichotominis kintamasis).

Galutinio modelio tinkamumo rodikliai buvo – $\chi^2(16) = 23,66, p = 0,097$, CFI = 0,99, TLI = 0,99, RMSEA = 0,03 90% PI [0,00, 0,06]. Šie rodikliai atitiko visus geram modeliui keliamus tinkamumo reikalavimus (išskyrus tai, kad RMSEA rodiklio pasikliautinio intervalo viršutinė reikšmė pateko į priimto modelio rėžius). Palyginus testuotus pirminį ir galutinį minčių apie

savižudybę prognostinius modelius nustatyta, kad pirminis ir galutinis modeliai statistiškai reikšmingai skyrėsi tarpusavyje ($\Delta\chi^2 = 52,40$, $\Delta df = 3$, $p < 0,001$). Šie rezultatai rodo, kad naujų kelių įtraukimas į modelį reikšmingai padidino modelio tinkamumo rodiklius, kitaip sakant, pagerino galutinį modelį. Galutinio minčių apie savižudybę pasireiškimą prognozuojančio modelio kelių analizės rezultatai pristatomi 6 lentelėje, o galutinis modelis pavaizduotas 13 paveiksle.

6 lentelė

Galutinio minčių apie savižudybę pasireiškimą per pastarąjį mėnesį tarp neheteroseksualių studentų prognozuojančio modelio kelių analizės rezultatai

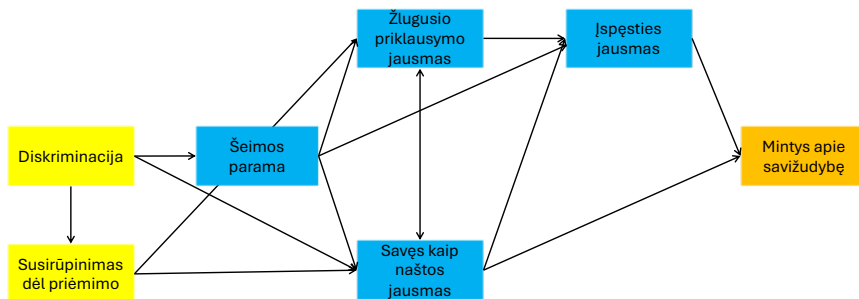
Regresijos Rezultatas ir jo prediktorius (-ai)	Beta	<i>p</i>	SE
Mintys apie savižudybę per pastarąjį mėnesį			
Savęs kaip naštos suvokimas	0,450	< 0,001	0,011
Įspėties jausmas	0,251	0,005	0,019
Įspėties jausmas			
Savęs kaip naštos suvokimas	0,552	< 0,001	0,035
Žlugusio priklausymo jausmas	0,155	0,003	0,047
Šeimos parama	–0,138	0,003	0,136
Savęs kaip naštos suvokimas			
Šeimos parama	–0,326	< 0,001	0,266
Susirūpinimas dėl priėmimo	0,196	< 0,001	0,270
Diskriminacija	0,185	< 0,001	0,772
Žlugusio priklausymo jausmas			
Šeimos parama	–0,417	< 0,001	0,164
Susirūpinimas dėl priėmimo	0,152	< 0,001	0,011
Šeimos parama			
Diskriminacija	–0,287	< 0,001	0,116
Susirūpinimas dėl priėmimo			
Diskriminacija	0,314	< 0,001	0,083
Kovariantiškumas	Beta	<i>p</i>	SE
Kovariantai			
Žlugusio priklausymo jausmas ir savęs kaip naštos suvokimas	0,285	< 0,001	2,049

Pastaba. Paryškinti statistiškai reikšmingi rezultatai.

Mintys apie savižudybę per pastarąjį mėnesį – dichotominis kintamasis.

13 paveikslas

Galutinis minčių apie savižudybę tarp neheteroseksualių studentų pasireišimą per pastarąjį mėnesį prognozuojantis modelis (n = 437)

Pastaba. Spalvos atspindi teorinį modelį: geltona – mažumų streso modelio kintamieji, mėlyna – IMV modelio kintamieji, oranžinė – mintys apie savižudybę (per pastarąjį mėnesį; dichotominis kintamasis).

Galutinio minčių apie savižudybę pasireišimą prognozuojančio modelio (13 paveikslas) rezultatai leidžia teigti, kad minčių apie savižudybę pasireišimą per pastarąjį mėnesį tarp neheteroseksualių studentų tiesiogiai prognozuoja savęs kaip naštos suvokimas ir išspėties jausmas. Šie rezultatai rodo, kad jautimasis lyg būtum našta kitiems ir jautimasis lyg būtum spąstuose tiesiogiai didino minčių apie savižudybę turėjimą.

Kelių analizė taip pat atskleidė netiesiogines į modelį įtrauktų kintamųjų prognostines sąsajas su minčių apie savižudybę turėjimu. Išspėties jausmą reikšmingai prognozavo savęs kaip naštos suvokimas, žlugusio priklausymo jausmas ir šeimos parama. Naštos kitiems jausmas ir jausmas, kad neturi artimų santykių, didino išspėties jausmą, o subjektyviai vertinama šeimos parama – mažino. Savęs kaip naštos suvokimą reikšmingai prognozavo šeimos parama, susirūpinimas dėl priėmimo ir diskriminacijos patyrimas. Minėti rezultatai reiškia, kad šeimos parama mažino savęs lyg naštos kitiems suvokimą, o nerimas dėl to, kad kiti gali smerkti, sužinoję seksualinę orientaciją, ir patirta diskriminacija dėl priklausymo seksualinėms mažumoms stiprino savęs lyg naštos kitiems suvokimą. O žlugusio priklausymo jausmą prognozavo šeimos parama ir susirūpinimas dėl priėmimo. Šie prognostiniai ryšiai rodo, kad subjektyviai vertinama šeimos parama mažino jausmą, kad

stokoji palaikančių santykių, o susirūpinimas dėl aplinkinių reakcijų į savo neheteroseksualios orientacijos atskleidimą didino šių santykių trūkumo jausmą. Šeimos paramą reikšmingai prognozavo tik diskriminacija, t. y. diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos patyrimas mažino subjektyviai suvokiamą šeimos paramą. Galiausiai, susirūpinimą dėl priėmimo reikšmingai prognozavo diskriminacija, t. y. patirta diskriminacija didino nerimą dėl galimo kitų atstūmimo, šiems sužinojus apie seksualinę orientaciją. Taip pat buvo užfiksuota abipusė sąsaja tarp žlugusio priklausymo jausmo ir savęs kaip naštos suvokimo.

Apibendrinant kelių analizę – galutinio prognostinio modelio rezultatai atskleidė, kad neheteroseksualių studentų minčių apie savižudybę pasireiškimą per pastarąjį mėnesį prognozavo tarpusavyje susiję mažumų streso ir IMV modelių kintamieji. Tiesioginius prognostinius ryšius su minčių apie savižudybę turėjimu parodė savęs kaip naštos kitiems suvokimas ir išspėties jausmas. Netiesioginės prognostinės sąsajos parodė, kad diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos patyrimas veikė per mažesnę šeimos paramą, taip pat per didesnę susirūpinimą dėl to, kaip kiti priims seksualinę orientaciją, o šie kintamieji savo ruožtu didino suicidiškumo veiksnius ir išspėties jausmą. Tai reiškia, kad diskriminacijos patirtis gali stiprinti nerimą dėl galimo atstūmimo. Tai savo ruožtu skatina žmogų atsitraukti nuo tarpasmeninių ryšių. Tada jaučiamas mažesnis šeimos palaikymas, silpnėja susietumo su kitais jausmas, auga savęs kaip naštos kitų atžvilgiu suvokimas, tai stiprina jausmą lyg būtų spąstuose, o šis veda link galvojimo apie savižudybę. Tačiau subjektyviai suvokiama šeimos parama stiprina susietumo su kitais jausmą ir mažina kitus psichologinius suicidiškumo rizikos veiksnius. Taigi galutinis modelis parodė ne tik rizikos kelius nuo diskriminacijos iki minčių apie savižudybę pasireiškimą, bet ir apsauginius kelius, kur šeimos palaikymas potencialiai apsaugo nuo suicidinių minčių turėjimo. Šie rezultatai rodo, kad iš empirinių duomenų iškilęs prognostinis modelis yra statistiškai reikšmingas ir dera su teoriniais svarstymais, atskleisdamas, jog mažumų streso mechanizmai su mintimis apie savižudybę susiję netiesiogiai, t. y. per IMV modelio tarpininkaujančius psichologinius veiksnius. Tai patvirtina abiejų teorinių modelių derinimo svarbą, siekiant visapusiškai paaiškinti kelius link suicidinių minčių pasireiškimą tarp neheteroseksualių studentų ir atskleisti reikšmingus taikinius klinikinėje praktikoje, dirbant su galvojančiais apie savižudybę jaonais neheteroseksualiais žmonėmis.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

4.1. Tyrimo imtis

Galutinėje tyrimo imtyje kiek daugiau nei penktadalis (21,4 %) apklaustų studentų nurodė esantys neheteroseksualios orientacijos. Tarp jų daugiausia buvo biseksualios, mažiau – homoseksualios orientacijos asmenų, o likusią dalį sudarė kitų neheteroseksualių orientacijų asmenys. Toks tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal seksualinę orientaciją leidžia teigti, kad imtis pasižymėjo seksualinės orientacijos įvairove, apimančia tiek labiau tradicinės (homoseksualią ir biseksualią), tiek retesnes neheteroseksualios orientacijos variacijas.

Toks įvairus tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal seksualinę orientaciją iliustruoja šiandienos jaunų žmonių patirtis, apimančias platų seksualinės orientacijos variantų spektrą (Silva, 2025). Lyginant su Rahman ir kt. (2020) studijos, kurioje taikyta netikimybinė patogioji atranka ir atlikta internetinė apklausa, kurioje dalyvavo 28 šalys, rezultatais, disertacijos tyrime analizuojamą imtį sudarė apie du kartus daugiau seksualinėms mažumoms priklausančių asmenų. Tačiau lyginant su kitu tyrimu, kuriame dalyvavo 42 šalys, įskaitant ir Lietuvą, ir taip pat buvo taikyta netikimybinė patogioji atranka bei atlikta internetinė apklausa (Bóthe ir kt., 2023), disertacinio tyrimo imtyje buvo apylygė neheteroseksualių tyrimo dalyvių proporcija. Didelės apimties studentų apklausoje (Horwitz ir kt., 2020), kurios metodologija sutampa su disertacijos tyrimo metodologija, heteroseksualių ir neheteroseksualių studentų pasiskirstymas imtyje buvo labai panašus. Taigi tyrimo imtyje apklaustųjų pasiskirstymas pagal seksualinę orientaciją sutampa su tyrimo dalyvių pasiskirstymu pagal seksualinę orientaciją kituose panašios metodologijos tyrimuose, kuriuose taikoma netikimybinė patogioji atranka ir atliekama internetinė apklausa. Galima teigti, kad tokiose apklausose šiuo metu apie penktadalį imties sudaro neheteroseksualūs respondentai. Gali būti, kad didesnis neheteroseksualių studentų skaičius mūsų tyrime susijęs su tuo, kad Rahmano ir kt. tyrimo imtyje nebuvo kitų neheteroseksualių tapatybių respondentų, išskyrus homoseksualius ir biseksualius. Taip pat yra galimybė, kad pastaraisiais metais, kaip teigia Silva (2025), sparčiai besikeičiant seksualumo sampratai, daugėja žmonių, kurie save priskiria neheteroseksualios orientacijos spektrui (Rahmano ir kt. tyrimas, atliktas 2005 m.), o tai perteikia atlikto tyrimo imties struktūrą.

Kitas svarbus aspektas, jog tendencija, kad tarp neheteroseksualių tyrimo dalyvių daugiausia yra biseksualių, kiek mažiau – homoseksualių ir proporciškai dar mažiau – kitų neheteroseksualių orientacijų asmenų, ryškėja

tiesk disertacinio tyrimo imties sudėtyje, tiek ką tik aptartuose tyrimuose (Bóthe ir kt., 2023; Rahman ir kt., 2020; Horwitz ir kt., 2020). Tai dera ir su visuomenėje pastaruoju metu įsitvirtinančiomis tendencijomis (Silva, 2025), kai registruojamas didėjantis biseksualių asmenų matomumas.

Vis dėlto mūsų atliktas tyrimas nepretenduoja reprezentatyviai įvertinti seksualinės orientacijos variacijų paplitimo populiacijoje. Tikėtina, kad galbūt didesnis seksualinių mažumų asmenų skaičius tyrime nei populiacijoje susijęs su taikytu netikimybinio atrankos metodu ir internetinės apklausos pobūdžiu. Kaip pažymi Meyer ir Wilson (2009), esant šiam atrankos būdai, rezultatai dažniausiai rodo didesnę neheteroseksualumo paplitimą negu taikant tikimybinį atrankos metodą. Reikia turėti omenyje ir tai, kad tyrimo dalyviams kvietime į tyrimą buvo nurodyta, jog vienas iš tiriamų aspektų yra seksualinė orientacija, o tai galėjo paskatinti neheteroseksualius studentus labiau įsitraukti ir užpildyti anketą. Gali būti, kad LGBTQ bendruomenės nariai yra motyvuotesni dalyvauti tyrimuose, kurie susiję su jų patirtimis, ypač kai tirama jaunesnė karta. Yra žinoma, jog internetinėse apklausose beveik visada pasireiškia savęs atrankos šališkumas, kai tyrime labiau linkę dalyvauti tie asmenys, kuriems tirama tema yra asmeniškai aktuali (Bethlehem, 2010). Gali būti, kad dėl šio efekto galutinėje tyrimo imtyje buvo didesnė neheteroseksualių tyrimo dalyvių proporcija negu populiacijoje.

Pagal lytį daugiau kaip 70 % apklaustų studentų sudarė moterys, likusią dalį – vyrai ir keli procentai translyčių žmonių bei nebinarinės lyties asmenų. Panaši kaip visoje imtyje lyčių proporcija buvo užfiksuota heteroseksualių studentų grupėje. Homoseksualių studentų grupėje lyčių pasiskirstymas buvo apylygis – kiek daugiau negu pusė apklaustųjų buvo vyrai. Tačiau biseksualių ir kitos neheteroseksualios orientacijos studentų grupėje dominavo moterys, taip pat ši grupė išsiskyrė didesne nebinarinės lyties asmenų proporcija. Kalbant apie lyčių pasiskirstymą heteroseksualių, homoseksualių bei biseksualių ir kitos neheteroseksualios orientacijos studentų grupėse, panašios tendencijos fiksuojamos ir kituose netikimybinuose internetinės apklausos tyrimuose (pavyzdžiui, Horwitz ir kt., 2020; Pellicane ir Ciesla, 2023; Rahman ir kt., 2020). Gali būti, kad tarp neheteroseksualų moterys dažniau identifikuojasi su biseksualumu ir kitomis neheteroseksualiomis orientacijomis negu vyrai. Vienas iš galimų paaiškinimų, kurį pateikia Bosson ir kt. (2021), kad moterys yra lankstesnės seksualinės orientacijos atžvilgiu negu vyrai, kurie yra rigidiškesni. Autoriai tai sieja su skirtingu galios pasiskirstymu tarp vyrų ir moterų. Tai yra moterys, sutelkusios mažiau galios negu vyrai, gali laisviau identifikuotis su įvairiomis tapatybėmis nerizikuodamos prarasti galios, priešingai negu vyrai. Kitas paaiškinimas, kad tarp įvairių seksualinių tapatybių nuostatos dėl biseksualių vyrų yra

neigiamiausios (Helms ir Waters, 2016). Tad ši tapatybė lieka stipriai stigmatizuota, dėl to vyrai gali rečiau tapatintis su biseksualumu nei moterys. Galiausiai tai, kad biseksualių studentų grupėje buvo daugiausia nebinarinės lyties asmenų, gali rodyti, jog šiems žmonėms, kurie peržengia lyties binariškumo ribas, būdingas ir didesnis tapatinimasis su tokiomis seksualinės orientacijos kategorijomis, kurios nėra griežtai binarinės, pavyzdžiui, biseksualumas, panseksualumas ir kt.

4.2. Minčių apie savižudybę dažnis atskirose seksualinės orientacijos grupėse

Pirmuoju tyrimo uždaviniu buvo siekiama patikrinti minčių apie savižudybę dažnį atskirose seksualinės orientacijos grupėse. Prieš tai bus pristatytas savižudiškų minčių pasireiškimo mastas visoje imtyje, o vėliau pereita prie atskirų seksualinės orientacijos grupių palyginimo. Taigi rezultatai atskleidė, kad visoje imtyje minčių apie savižudybę turėjo nuo 46,1 iki 69,0 % studentų, tai priklausė nuo vertinto laikotarpio. Mažiausias savižudiškų minčių dažnis buvo užfiksuotas jas vertinant per pastarąjį mėnesį, didžiausias – per visą gyvenimą.

Lyginant su Mortier ir kt. (2018) metaanalizės apie savižudiško elgesio paplitimą tarp studentų rezultatais, disertacijos duomenyse minčių apie savižudybę dažnis buvo nuo 3 iki 6 kartų didesnis. Tačiau reikia turėti omenyje, kad į šią metaanalizę buvo įtraukti tik tie tyrimai, kuriuose taikyta tikimybinė studentų atranka, o disertacijoje naudota netikimybinė atranka. Liu ir kt. (2020) metaanalizėje, apimančioje 86 tyrimus, buvo nustatyta, kad epidemiologinėse (reprezentatyviose populiacinėse) imtyse minčių apie savižudybę turėjo 3,8–10,6 % asmenų, o bendruomeninėse (tam tikros populiacijos dalies ir nebūtinai reprezentatyviose) imtyse suicidiškų minčių paplitimas siekė 5,7–12,5 %. Disertacinio tyrimo minčių apie savižudybę visoje studentų imtyje dažnis buvo panašus į nustatytą tarp psichiatrinių pacientų imčių.

Iš vienos pusės, didelis suicidiškumo paplitimas šio tyrimo imtyje galėjo būti susijęs su netikimybinės patogiosios atrankos metodu, dėl kurio į tyrimą galėjo patekti didesnė dalis studentų, linkusių į suicidinį elgesį. Jau buvo užsiminta apie internetinėse apklausose pasireiškiantį savęs atrankos šališkumą, kai tyrime labiau linkę dalyvauti asmenys, kuriems tiriama tema yra asmeniškai artima (Bethlehem, 2010). Be to, apie penktadalį tyrimo imties sudarė neheteroseksualūs studentai. Ankstesni tyrimai parodė, kad tarp seksualinių mažumų asmenų nustatoma didesnė savižudiško elgesio rizika.

Tad galima svarstyti, kad minčių apie savižudybę dažnį visoje imtyje padidino neheteroseksualių tyrimo dalyvių buvimas.

Iš kitos pusės, Lietuvoje atliktas tyrimas, kuriame naudota netikimybinė kvotinė atranka, taip pat atskleidė aukštus savižudiškų minčių rodiklius – 43,8 % 18–34 metų asmenų nurodė per pastaruosius metus turėję minčių apie savižudybę, 69,8 % – kad bent kartą gyvenime yra galvoję apie savižudybę (Gailienė ir kt., 2022). Lietuvoje studentų imtyje per paskutinį mėnesį apie savižudybę galvojo 53 % apklaustųjų (Žilinskas ir Lesinskienė, 2023), kitame tyrime kiek daugiau nei trečdalis apklaustų studentų turėjo tokių minčių per pastaruosius metus ir apskritai per visą gyvenimą (Žilinskas ir kt., 2021). Žilinsko ir kt. studentų apklausoje buvo taikyta labai panaši į disertacinio tyrimo metodologija – netikimybinė patogioji atranka pasitelkiant internetinę apklausa. Reprezentatyvioje 13 ir 15 metų paauglių imtyje Lietuvoje apie savižudybę per pastaruosius metus galvojo vidutiniškai 23,8 % moksleivių (Zaborskis ir kt., 2016). Šie rezultatai iliustruoja, kad Lietuvos kontekste tiek bendrosios populiacijos, tiek studentų tyrimuose gaunami gana aukšti savižudiškų minčių rodikliai. Eskin ir kt. (2016) nagrinėjo suicidinio elgesio paplitimą tarp studentų 12 šalių ir taikė panašią metodologiją į disertacinio tyrimo – taip pat netikimybinę patogiąją atranką, tačiau daugumoje šalių studentai buvo apklausti popieriaus ir pieštuko būdu. Šie tyrėjai nustatė, kad turėjusių minčių apie savižudybę skaičius gerokai skyrėsi tarp šalių (bet nesiekė mūsų tyrime nustatyto savižudiškų minčių dažnio). Todėl galima daryti prielaidą, kad didelis minčių apie savižudybę dažnis disertacinio tyrimo imtyje gali būti susijęs ir su specifiniais Lietuvos sociokultūrinei aplinkai veiksniais, tokiais kaip, pavyzdžiui, dažnu alkoholio vartojimu kaip įveikos strategija, vaikystėje patirta seksualine prievarta ir emocine nepriežiūra bei kultūrinėmis normomis, pabrėžiančiomis ribotą emocijų raišką, neigiamą požiūrį į psichologinę pagalbą ir perfekcionizmą, pasireiškiančiu abejonėmis savo veiksmis, ir kt. (Rimkevičienė ir kt., 2024).

Lyginant minčių apie savižudybę dažnį atskirose seksualinės orientacijos grupėse, kaip ir tikėtasi, įvairiais vertintais laikotarpiais didesnė dalis neheteroseksualių studentų, palyginti su heteroseksualiais jų bendraamžiais, nurodė turėję minčių apie savižudybę. Tarp heteroseksualių studentų suicidinių minčių dažnis svyravo nuo 40,8 iki 63,7 %, tarp homoseksualių studentų – nuo 54,6 iki 77,1 %, tarp biseksualių ir kitų neheteroseksualių orientacijų studentų – nuo 68,5 iki 89,0 %. Šie rezultatai išryškina keletą svarbių dalykų. Viena, kad daugiau neheteroseksualių tyrimo dalyvių galvojo apie savižudybę nei heteroseksualių. Antra, jog biseksualūs ir kitos neheteroseksualios orientacijos asmenys pasižymėjo didžiausiu rodikliu. Tendenciją, kad heteroseksualūs tyrimo dalyviai nurodo mažiausią

savižudiškų minčių skaičių, homoseksualūs – didesni, o tarp biseksualių ir kitų neheteroseksualių tyrimo dalyvių šis rodiklis būna didžiausias, patvirtina ir kiti tyrimai su studentais, kuriuose taip pat taikyta netikimybinė patogioji atranka su internetine apklausa, o imties kompozicija lyties atžvilgiu buvo labai artima šio tyrimo imčiai (Germanaud ir kt., 2024; Horwitz ir kt., 2020). Kita vertus, lyginant savižudiškų minčių mastą, pastebimas tas pats dėsniumas kaip ir visoje imtyje, tai yra daug daugiau neheteroseksualių studentų žymėjo galvoję apie savižudybę disertaciniame tyrime negu kituose panašią metodologiją taikiusiuose studentų tyrimuose.

Iš vienos pusės, tokius didelius minčių apie savižudybę skaičius galima mėginti aiškinti jau anksčiau išdėstytomis priežastimis, susijusiomis su tyrimo metodologija, kurių nereikėtų atmesti. Tačiau vien metodologinis argumentavimas vargiai gali visiškai paaiškinti stebimo reiškinio mastą. Tuo pat metu atrodo svarbu pabrėžti, kad suicidiškumas gali būti glaudžiai susijęs ir su Lietuvos sociokultūrine aplinka. Kaip jau buvo užsiminta, didelį savižudiško elgesio paplitimą mėginama aiškinti Lietuvai būdingais suicidiškumo veiksniais (Rimkevičienė ir kt., 2024). Įvado skyriuje cituota EU FRA (2024) apklausa pademonstravo, kad Lietuvoje tarp LGBTQI bendruomenės narių minčių apie savižudybę dažnis buvo didžiausias iš visų apklausoje dalyvavusių Europos valstybių. Tai leidžia manyti, kad neheteroseksualių studentų suicidiškumas gali būti susijęs ne tik su Lietuvai specifiniais veiksniais, bet ir su mažumų stresoriais, greičiausiai, abiejų sąveika. Įvade buvo aptarta, kad stigma seksualinių mažumų atžvilgiu Lietuvoje veikia įvairiais lygiais: nuo struktūrinio ir institucinio iki individualaus. Šis mažumų stresas gali neigiamai veikti neheteroseksualius asmenis. Šio tyrimo koreliacinės analizės rezultatai parodė, kad nors ryšiai nebuvo stiprūs, tačiau tiek tolimieji, tiek artimieji mažumų stresoriai buvo susiję su minčių apie savižudybę pasireiškimu. Tai yra, tie neheteroseksualūs studentai, kurie buvo patyrę diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos, kurie neigiamai galvojo apie savo seksualinę tapatybę, nerimavo dėl galimo stigmatizavimo dėl seksualinės orientacijos, buvo linkę slėpti savo seksualinę tapatybę, buvo neužtikrinti dėl savo seksualinės orientacijos, jiems buvo sunku pripažinti savo neheteroseksualumą, jie buvo linkę turėti minčių apie savižudybę. Tai dera su mažumų streso modeliu (Meyer, 2003), teigiančiu, kad stigmos patyrimas ir jos internalizavimas gali veikti kaip suicidiškumo rizikos veiksnys.

Be minčių apie savižudybę pasireiškimą palyginimo atskirose seksualinės orientacijos grupėse, buvo atlikta papildoma analizė – palygintas suicidiškumo pasireiškimas atsižvelgiant į seksualinės orientacijos ir lyties dermę. Tokia analizė atliepia interseksionalumo idėją, kurioje pabrėžiama,

kad žmonių patirtis lemia kelios tarpusavyje susikertančios tapatybės, šiuo atveju priklausymas seksualinės orientacijos ir lyties grupėms (Crenshaw, 1989). Rezultatai atskleidė, kad tarp heteroseksualių ir homoseksualių vyrų ir moterų minčių apie savižudybę dažnis reikšmingai nesiskyrė, o tarp biseksualių studentų – išsiskyrė. Daugiau biseksualių moterų galvojo apie savižudybę, palyginti su biseksualiais vyrais. Šie rezultatai rodo, kad tarp seksualinių mažumų suicidiškumas nėra homogeniškas reiškinys. Viena, disertacijos rezultatai patvirtina, kad yra minčių apie savižudybę pasireiškimo skirtumų tarp homoseksualių ir biseksualių studentų (galimos priežastys bus aptartos kitame poskyryje). Antra, radiniai taip pat atskleidžia, jog svarbu atsižvelgti ir į seksualinės orientacijos bei lyties sąveiką. Kalbant apie lyčių skirtumus tarp biseksualių studentų, gauti rezultatai sutampa su Salway ir kt. (2019) apžvalgos ir metaanalizės rezultatais. Jau anksčiau buvo užsiminta, kad biseksualūs vyrai yra labiau stigmatizuojami visuomenėje, palyginti su biseksualiomis moterimis ir homoseksualais (Helms ir Waters, 2016). Tačiau tai žinodami tikėtumės, kad daugiau biseksualių vyrų turėtų galvoti apie savižudybę, o tyrimo rezultatai rodo priešingą vaizdą. Literatūroje (Salway ir kt., 2019) siūlomi keli galimi mechanizmai, aiškinantys didesnę biseksualių moterų suicidiškumo riziką. Kalbama apie tai, kad biseksualios moterys gali patirti didesnę atskirtį iš LGBTQ bendruomenės, kuri susijusi su įtampomis tarp lesbiečių ir biseksualių moterų judėjimų, o tai mažina socialinės paramos prieinamumą, kas laikoma savižudiško elgesio rizikos veiksniu. Santykiuose biseksualios moterys dažniau patiria intymaus partnerio (-ės) smurtą, nurodo aukštesnius seksualinės traumos rodiklius, o trauma yra vienas iš stipriausių suicidiškumo rizikos veiksnių. Galiausiai, minima ir tai, kad būtent moterų biseksualios tapatybės formavimasis gali būti lydimas didesnio tapatybės neapibrėžtumo ir psichologinės įtampos.

Apibendrinant – gauti rezultatai rodo, kad minčių apie savižudybę pasireiškimas varijuoja – priklauso nuo seksualinės orientacijos, taip pat seksualinės orientacijos ir lyties sąveikos. Įvairiose analizėse savižudiškų minčių dažnis tarp studentų buvo didesnis negu anksčiau nustatytuose užsienyje atliktuose tyrimuose. Tai išryškina nagrinėjamos problemos mastą Lietuvos studentų imtyje. Gauti duomenys patvirtina, kad neheteroseksualių asmenų suicidiškumas yra aktuali ir reikalaujanti detalesnio tyrimo problema. Svarbu ir tai, kad didesnis neheteroseksualių studentų savižudiškų minčių dažnis buvo aptinkamas visais trimis vertintais laikotarpiais. Tai leidžia teigti, kad kalbame apie nuoseklų ir stabilų reiškinį, kuris pasireiškia nepriklausomai nuo vertinamo laiko.

4.3. Seksualinės orientacijos prognostiniai ryšiai su minčių apie savižudybę pasireiškimu

Ankstesniame poskyryje aptarti rezultatai parodė, kad minčių apie savižudybę dažnis tarp skirtingų seksualinės orientacijos grupių skiriasi. Šie duomenys leidžia kelti prielaidą, jog seksualinė orientacija yra susijusi su suicidinių minčių pasireiškimu. Tolesnė analizė atliepė antrąjį tyrimo uždavinį. Buvo pastebėtos reikšmingos seksualinės orientacijos prognostinės sąsajos su minčių apie savižudybę turėjimu. Visi 9 iš 9 nekoreguoti regresijos modeliai buvo statistiškai reikšmingi ir rodė, kad neheteroseksualūs studentai buvo maždaug kelis kartus labiau linkę galvoti apie savižudybę, o ypač didelė minčių apie savižudybę rizika pasižymėjo biseksualios ir kitos neheteroseksualios orientacijos studentai. Kitaip sakant, neheteroseksuali orientacija tiesiogiai prognozavo didesnę savižudiškų minčių pasireiškimą tikimybę. Šie rezultatai atitiko keltą prielaidą ir derėjo su anksčiau atliktais tyrimais. Viena iš ankstyvesnių apžvalgų (King ir kt., 2008) patvirtino, kad kelis kartus daugiau neheteroseksualių žmonių nurodo galvojantys apie savižudybę. Vėlesnės apžvalgos (pavyzdžiui, Marchi ir kt., 2022; Salway ir kt., 2019; Wittgens ir kt., 2022; Zwickl ir kt., 2025) išryškino biseksualią orientaciją kaip rizikos veiksnį minčių apie savižudybę kontekste, o tai patvirtina ir atliktas disertacinis tyrimas. Šiuos rezultatus galima aiškinti mažumų streso modelio (Meyer, 2003) atžvilgiu. Kaip buvo pažymėta, tyrime nustatytos sąsajos tarp tolimųjų ir artimųjų mažumų stresorių su minčių apie savižudybę pasireiškimu. Tad galima manyti, kad neheteroseksualių asmenų patiriamas mažumų stresas prisideda prie didesnės savižudiškų minčių rizikos. Kita vertus, reikia pabrėžti, kad nors nekoreguoti regresijos modeliai buvo statistiškai reikšmingi, jie pasižymėjo žemais tinkamumo rodikliais ir seksualinė orientacija paaiškino labai nedidelę dalį minčių apie savižudybę pasireiškimą variacijos. Tad išvadas apie šiuos tiesioginius ryšius reikėtų daryti labai atsargiai.

Koreguoti regresijos modeliai, papildyti kontroliniais kintamaisiais, pademonstravo kur kas geresnius tinkamumo rodiklius, tačiau atskleidė kitokį rezultatų poveikslą. Šį kartą tik 2 iš 9 modelių buvo statistiškai reikšmingi – kai lyginti biseksualios ir kitos neheteroseksualios orientacijos studentai su heteroseksualais. Apibendrintai galima teigti, kad kontroliuojant sociodemografinius veiksnius (lytį, gyvenamąją vietą, romantinių santykių statusą, darbinę veiklą ir amžių) bei depresijos ir nerimo lygį, tik biseksuali ir kita neheteroseksuali orientacija tiesiogiai prognozavo didesnę savižudiškų minčių pasireiškimą tikimybę. Biseksualūs ir kiti neheteroseksualūs studentai nurodė nuo vidutiniškai 3 iki 4 kartų dažniau galvoję apie savižudybę. Ši

padidėjusi suicidinių minčių rizika tarp biseksualių ir kitos neheteroseksualios orientacijos asmenų taip pat dera su pirmiau cituotų apžvalgų išvadomis. Horwitz ir kt. (2020) publikuota studentų apklausa identifikavo, kad ne tik biseksualūs, bet ir kiti neheteroseksualūs (pavyzdžiui, panseksualūs, *queer*, aseksualūs ir kt.) studentai pasižymi didele savižudiškų minčių rizika. Dėl itin mažo tyrimo dalyvių skaičiaus disertacijoje kitų neheteroseksualių orientacijų respondentai buvo sujungti į vieną grupę su biseksualiais tyrimo dalyviais, todėl negalima tiksliai ir patikimai pasakyti, kurios konkrečiai neheteroseksualios orientacijos grupės turi didžiausią savižudiškų minčių riziką ir išsiskiria iš kitų grupių šio tyrimo imtyje.

Nors dalis čia aptariamų rezultatų atitiko kitų tyrimų išvadas, kita vertus, buvo kiek netikėta, kad minčių apie savižudybę dažnio palyginime seksualinės orientacijos ir savižudiškų minčių pasireiškimo ryšiai buvo mažo efekto, nekoreguoti regresijos modeliai pasižymėjo ribiniais tinkamumo rodikliais, o koreguoti modeliai prarado statistinį reikšmingumą, nes tai prieštarauja anksčiau pristatytiems tyrimams. Šios neatitiktys su ankstesniais tyrimais gali suponuoti, kad seksualinė orientacija su minčių apie savižudybę pasireiškimu siejasi ne tiesiogiai. Pavyzdžiui, visuose koreguotose modeliuose depresija išliko reikšmingas tiesioginis savižudiškų minčių turėjimą prognozuojantis veiksnys. Tad gali būti, kad seksualinė orientacija su šių minčių raiška siejasi per depresijos simptomus. Tai yra, kad priklausymas seksualinėms mažumoms padidina depresijos simptomus, o šie simptomai veda link minčių apie savižudybę. Tai iš dalies buvo patvirtinta psichologijos studentės Švetkauskaitės (2023) kursiniame darbe, kuriame buvo analizuojami šios disertacijos duomenys. Švetkauskaitė nustatė, kad homoseksualūs ir ypač biseksualūs studentai yra depresiškesni, palyginti su heteroseksualiais jų bendraamžiais. Šią idėją patvirtinta ir kiti empiriniai tyrimai. Lardier ir kt. (2017) nustatė, kad socialinė parama, patyčios mokykloje ir depresijos simptomai buvo reikšmingi mediatoriai tarp seksualinės orientacijos ir minčių apie savižudybę pasireiškimo. Šiems rezultatams antrina Oginni ir kt. (2018), kurie nurodo, kad savigarba ir depresijos simptomai tarpininkauja sąsajai tarp seksualinės orientacijos ir suicidinių minčių turėjimo. Rezultatus paremia Hirsch ir kt. (2017), gavę, jog ryšiui tarp seksualinės orientacijos ir savižudiško elgesio raiškos tarpininkavo viltis, beviltiškumas ir depresijos simptomai.

Iš kitos pusės, labai svarbu atkreipti dėmesį, kad biseksuali ir kita neheteroseksuali orientacija išlaikė tiesiogines prognostines sąsajas su savižudiškų minčių pasireiškimu koreguotuose regresijos modeliuose. Be to, savižudiškų minčių dažnio analizė taip pat parodė, kad didžiausia suicidinių minčių turėjimo rizika pasižymėjo biseksualūs studentai, ypač biseksualios

moterys. Tyrėjai, tokie kaip Chan ir kt. (2020), Li ir kt. (2025), Mereish ir kt. (2017) bei Salway ir kt. (2019), akcentuoja, kad biseksuali ir kitos neheteroseksualios tapatybės siejasi su specifiniais, tik šioms tapatybėms būdingais, stresoriais, kurie skiriasi nuo mažumų stresorių, su kuriais susiduria homoseksualų bendruomenė. Esama pozicijų, kurios tvirtina, kad būtent specifiniai mažumų stresoriai yra pagrindinė priežastis, kodėl tyrimuose biseksualai ir kiti neheteroseksualai nurodo kur kas prastesnius psichologinės sveikatos rodiklius. Iš tolimųjų stresorių dažnai minimos savitos stigmatizacinės patirtys. Iš artimųjų – internalizuotas binegatyvumas, stipriau nei tarp homoseksualų išreikštas tapatybės slėpimas ir tapatybės neapibrėžtumas. Šių stresorių priežastys kildinamos iš visuomenėje įsitvirtinusių monoseksistinių nuostatų, tai yra įsitikinimo, kad „tikros“ ar „normalios“ seksualinės orientacijos yra tos, kai žmogų traukia tik viena lytis. Tai lemia, kad biseksualios ir kitos nemonoseksualios tapatybės laikomos „netikromis“, kvestionuojamos, nuvertinamos, šių žmonių patirtys dažnai „ištrinamos“ iš diskurso, taigi mažiau matomos. Be to, monoseksistinės nuostatos nusistovėjusios ne tik tarp heteroseksualų, bet ir homoseksualų bendruomenėje, todėl biseksualūs ir kiti neheteroseksualūs žmonės neretai būna atstumti ne tik heteroseksualų, bet ir seksualinių mažumų bendruomenės viduje. Galiausiai, visa tai veda link didesnės atskirties, izoliacijos, mažesnės socialinės paramos, vienišumo, didesnių suicidiškumo rodiklių ir kitokių psichologinių problemų. Atsižvelgiant į tai, galima interpretuoti ir disertacinio tyrimo rezultatus.

Šiuos rezultatus svarbu matyti ir platesniame sociokultūriniame kontekste. Deja, Lietuvoje ypač stokojama biseksualų patirčių tyrimų. Sociologė Lyzenko (2011) teigia, kad biseksuali socialinė tapatybė Lietuvoje formuojasi lėtai ir sudėtingai, nes ši tapatybė susiduria su kliūtimis, kurios homoseksualiai socialinei tapatybei daug retesnės. Darbe kaip kliūtys įvardijami monoseksistiniai įsitikinimai, visuomenės nesupratimas ir kt. Kita vertus, biseksualūs tyrimo dalyviai teigė, kad Lietuvoje jiems gyventi lengviau nei homoseksualams. Pagrindinė to priežastis yra galimybė selektyviai atskleisti savo orientaciją, pasakant tik dalį informacijos apie save, kas leidžia lanksčiau derintis prie skirtingų socialinių situacijų. Anot Lyzenko, peršasi prieštaranga išvada, kad veiksniai, kurie apsunkina biseksualios tapatybės formavimąsi, kartu ir sutampa su tais, kurie leidžia laviruoti tarp tapatybių ir palengvina kasdienį biseksualų gyvenimą. Iš psichologinės perspektyvos toks laviravimas stiprina vidinį konfliktą ir prisideda prie sunkumų formuoti pozityvią tapatybę – gilina tapatybės neapibrėžtumą ir slėpimą bei didina atskirtį nuo LGBTQ bendruomenės. Tai veiksniai, kurie siejami su prastesne psichologine biseksualų sveikata (Chan ir kt., 2020). Gali

būti, kad Lietuvos kontekstas dar labiau paaštrina šiuos specifinius veiksnius–stresorius.

Psichologijos studentas Dzemyda (2023) bakalauro darbe, remdamasis disertacijos duomenimis, palygino mažumų stresorių išreikštumą tarp homoseksualių ir biseksualių studentų. Dzemyda nustatė, kad tarp homoseksualių tyrimo dalyvių buvo daugiau tų, kurie nurodė patyrę diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos, kurie labiau abejojo dėl savo seksualinės tapatybės, susidūrė su sunkumais ją priimant, neigiamiau žiūrėjo į savo seksualinę orientaciją, nerimavo dėl galimo aplinkinių atstūmimo. Taigi duomenys prieštarauja idėjai, kad tarp nemonoseksualių asmenų labiau išreikšti mažumų stresoriai. Rezultatai parodė priešingą vaizdą. Iš vienos pusės, gali būti, kad į tyrimą nebuvo įtraukti konstruktai, kurie įvertintų nemonoseksualių studentų specifines patirtis, susijusias su mažumų stresu. Pavyzdžiui, Brewster ir kt. (2010) mini, kad nemonoseksualūs asmenys yra diskriminuojami heteroseksualų ir seksualinių mažumų bendruomenės. Paul ir kt. (2014) nurodo biseksualios tapatybės teisėtumą, numanomą ir internalizuotą binegatyvumą, tapatybės patvirtinimą. Iš kitos pusės, reikėtų nepamiršti lyties faktoriaus svarbos. Mūsų tyrime biseksualių ir kitos neheteroseksualios orientacijos studentų grupėje dominavo moterys. Buvo nustatyta, kad tarp biseksualų moterys pasižymi didesne minčių apie savižudybę rizika. Todėl peršasi išvada, kad šiame tyrime aukštu minčių apie savižudybę pasireiškimu pasižymi būtent biseksualios moterys. Svarbu pabrėžti, kad didžiausia biseksualių ir kitų neheteroseksualių moterų suicidinių minčių rizika atsiskleidė vertinant ankstesnio laikotarpio minčių apie savižudybę pasireiškimą. Gali būti, kad jaunos biseksualios ir kitos nemonoseksualios moterys paauglystėje išgyvena seksualinės orientacijos tapatybės procesą, kuris yra lydimas sunkių išgyvenimų. Tad ateities tyrimuose būtų svarbu panagrinėti, kaip sąveikauja specifiniai su nemonoseksualia orientacija susiję aspektai ir lytis minčių apie savižudybę kontekste.

Apibendrinant antrojo uždavinio rezultatus galima teigti, kad seksualinė orientacija siejasi su minčių apie savižudybę pasireiškimu, tačiau šis ryšys nėra vienašalis. Nekoreguoti prognostiniai modeliai rodė padidėjusią suicidiškumo riziką tarp neheteroseksualių studentų, tačiau koreguota analizė parodė, kad stipriausia rizika būdinga biseksualiems ir kitiems nemonoseksualiems asmenims. Kartu rezultatai leidžia manyti, kad seksualinė orientacija susijusi su minčių apie savižudybę raiška ne tik tiesiogiai, bet ir per tarpinius psichologinius veiksnius, ypač depresijos simptomus.

4.4. Tiesiogiai ir netiesiogiai su minčių apie savižudybę pasireiškimu susiję veiksniai tarp neheteroseksualių studentų

Trečiuoju ir ketvirtuoju uždaviniu buvo siekta atskleisti, kokie veiksniai tiesiogiai ir netiesiogiai siejasi su minčių apie savižudybę per pastarąjį mėnesį pasireiškimu tarp neheteroseksualių studentų ir sudaryti šių minčių pasireiškimą prognozuojantį modelį. Šiems uždaviniams pasiekti buvo naudojama integracinė teorinė perspektyva, apimanti mažumų streso modelio ir IMV savižudiško elgesio modelio konstruktus. Buvo keliama prielaida, kad su minčių apie savižudybę pasireiškimu IMV modelio konstruktai siesis tiesiogiai, o mažumų streso modelio faktoriai – netiesiogiai, per IMV modelio faktorius. Toliau bus apžvelgiami rezultatai, kurie atskleidė svarbiausius konstruktus ir jų ryšius, leidžiančius visapusiškiau suprasti neheteroseksualių studentų suicidiškumo raišką.

4.4.1. Mažumų streso modelio perspektyva

Buvo nustatyta, kad į tyrimą įtraukti tolimieji ir artimieji mažumų streso konstruktai pasižymėjo glaudžiais tarpusavio ryšiais. Tai patvirtina tiek koreliacinės, tiek tinklo analizės rezultatai. Tokie mažumų stresorių ryšiai galbūt rodo, kad su neheteroseksualia orientacija susiję veiksniai sudaro tarpusavyje susijusių psichologinių mechanizmų visumą. Tai dera su Meyer (2003) konceptualizacija, kurioje mažumų stresas aprašomas kaip tarpusavyje susijusių stresorių sistema, kurioje vieni stresoriai veikia kitus, juos pastiprina arba, priešingai, susilpnina. Vis dėlto skerspjūvio tyrimo dizainas neleidžia daryti tiesioginių išvadų apie mažumų stresorių priežastinius ryšius. Toliau bus aptariami pavieniai mažumų streso konstruktai, tačiau svarbu turėti omenyje, kad mažumų stresas – tarpusavyje susijusių stresorių psichologiniai mechanizmai. Todėl atskiri konstruktai turėtų būti suprantami ne izoliuotai, o matomi platesniame mažumų streso kontekste.

Susirūpinimas dėl priėmimo, artimasis mažumų stresorius, psichologinio tinklo analizėje išsiskyrė didžiausiu tikėtinu poveikiu. Tinklo struktūra atskleidė, kad susirūpinimas dėl priėmimo buvo tiesiogiai susijęs su kitais penkiais mažumų stresoriais, įskaitant motyvaciją slėpti, sunkų procesą, internalizuotą homo(bi)negatyvumą, diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos patyrimą ir tapatumo centriškumą. Šiuos rezultatus patvirtina ir koreliacinė analizė. Atliktos analizės leidžia manyti, kad susirūpinimas dėl priėmimo dėl artimų ryšių su dauguma kitų tyrimo konstrukčių ir aukštu tikėtino poveikio rodikliu yra aktyvus mazgas tinke ir, tikėtina, gali paveikti visą tinklo struktūrą. Kitaip sakant, keičiantis susirūpinimo dėl priėmimo

lygiui, gali reikšmingai persitvarkyti visas tinklas. Todėl šis konstruktas gali būti laikomas itin svarbiu klinikiniu taikiniu dirbant su savižudiškų minčių turinčiais jaunais neheteroseksualiais žmonėmis.

Susirūpinimo dėl priėmimo konstruktas atspindi neheteroseksualaus žmogaus išgyvenamą nerimą, dažnus svarstymus ir pergalvojimus dėl galimo atstūmimo, jei jo seksualinė orientacija būtų atskleista (žinoma) kitiems (Mohr ir Kendra, 2011). Šis konstruktas konceptualiai sutampa su tikėjimusi būti atstumtam, kurį Meyer (2003) įvardijo kaip artimajį mažumų stresorių. Be to, šis mažumų veiksnys glaudžiai siejasi su naujesniu konstruktu LGBTQ tyrimų lauke – jautrumu atstūmimui (Feinstein, 2019), kuris apibūdina baimę būti atstumtam dėl neheteroseksualumo, į baimę įtraukiant tiek emocinius, tiek kognityvinius aspektus.

Kyla klausimas, kodėl disertaciniame tyrime susirūpinimas dėl priėmimo išryškėjo kaip itin svarbus konstruktas iš visų kitų mažumų stresorių? Anot Feinstein (2019), dauguma mažumų stresorių apima tik vieną iš pirmiau minėtų aspektų, o jautrumas atstūmimui įtraukia ir emocinius, ir kognityvinius komponentus. Taigi gali būti, kad jautrumas atstūmimui yra paveikiamas kitų mažumų streso mechanizmų, tarsi „sugeria“ kitų stresorių poveikį, todėl tyrime galėjo pasirodyti kaip reikšmingas konstruktas. Feinsteinas nurodo, kad jautrumas atstūmimui turėtų būti laikomas reikšminga seksualinių mažumų psichikos sveikatos problemų priežastimi.

Wells ir kt. (2020) pristatė jautrumo atstūmimui modelį suicidiškumo kontekste – autoriai akcentuoja jautrumo atstūmimui vaidmenį formuojantis mintimis apie savižudybę tarp seksualinių mažumų. Pasak Wellso ir kt., jautresni atstūmimui neheteroseksualūs asmenys stipriau reaguoja į suvoktą atstūmimą dėl seksualinės orientacijos. Tokie asmenys intensyviau išgyvena neigiamas emocijas, atsiriboja nuo kitų, o tai veda link minčių apie savižudybę pasireiškimą.

Rezultatai parodė, kad patirta diskriminacija dėl seksualinės orientacijos buvo susijusi su susirūpinimu dėl priėmimo. Tai reiškia, kad tie neheteroseksualūs asmenys, kurie dažniau patyrė diskriminacinius įvykius, pasižymėjo didesniu jautrumu galimam atstūmimui. Tokius rezultatus gavo ir Feinstein su kt. (2012). Tai leidžia manyti, kad pasikartojančios diskriminacinės patirtys gali formuoti didesnę budrumą aplinkai, tokie žmonės gali būti labiau linkę tikėtis atstūmimo. Diskriminacijos patyrimo ir susirūpinimo dėl priėmimo ryšį gali paaiškinti ir mažumų streso modelis (Meyer, 2003), kuriame akcentuojama, kad tolimųjų stresorių patirtys internalizuojamos ir virsta artimaisiais stresoriais. Čia atrodo svarbu pabrėžti, kad neheteroseksualių žmonių nerimas dėl aplinkinių neigiamų reakcijų į seksualinę orientaciją neturėtų būti suprantamas kaip individuali silpnybė, o

interpretuojamas kaip adaptyvi psichologinė reakcija į pasikartojančią diskriminaciją.

Galiausiai, tyrimu nebuvo nustatyta stiprių tiesioginių sąsajų tarp mažumų stresorių ir suicidinių minčių pasireiškimo. Koreliacinėje analizėje išryškėjo tik silpni ryšiai tarp šių kintamųjų, o tinklo analizėje nė vienas iš į tyrimą įtrauktų mažumų stresorių nebuvo tiesiogiai susijęs su minčių apie savižudybę pasireiškimu. Tai atitinka ankstesnių tyrimų rezultatus, kuriuose paprastai buvo identifikuotos tik silpnos sąsajos tarp šių kintamųjų (de Lange ir kt., 2022). Canen ir Brausch (2024) aptiko, kad iš artimųjų mažumų stresorių tik susirūpinimas dėl priėmimo, motyvacija slėpti ir sunkus procesas buvo tiesiogiai susiję su minčių apie savižudybę per paskutinį mėnesį raiška. Koreliacijų koeficientai šiame tyrime taip pat silpni. Anot de Lange ir kt. (2022), gali būti, kad su minčių apie savižudybę per paskutinį mėnesį pasireiškimu siejasi ne pavieniai mažumų stresoriai, o jų visuma. Todėl ateityje būtų reikšminga patyrinėti, kaip tarpusavyje sąveikaudami mažumų streso mechanizmai siejasi su suicidiškumu. Kita vertus, silpni ryšiai galimai rodo, kad mažumų stresoriai su savižudiškų minčių pasireiškimu siejasi ne tiesiogiai, o per kitus tarpininkus, šiame tyrime – per IMV modelio kintamuosius.

4.4.2. Integruoto motyvacinio–valios modelio perspektyva

Iš IMV modelio paaiškėjo, kad šiame tyrime analizuojami IMV modelio konstruktai taip pat buvo glaudžiai tarpusavyje susiję. Kaip ir mažumų streso modelio kintamųjų atveju, tai įrodo koreliacinės ir tinklo analizės rezultatai. Galima manyti, jog IMV modelio konstruktai sudaro antrąją (pirmoji – mažumų streso) psichologinių mechanizmų visumą. Šis veiksnių susietumas atitinka IMV modelio teorinį pagrindą, kuriame visi į šį tyrimą įtraukti konstruktai priklauso motyvaciniai fazei – išpėsties jausmas modelyje laikomas konstruktu, vedančiu link minčių apie savižudybę pasireiškimo, o tarpasmeniniai poreikiai ir socialinė parama veikia kaip motyvaciniai moderatoriai (O'Connor, 2011; O'Connor ir Kirtley, 2018). Panašias išvadas pateikė ir De Beurs ir kt. (2019), atlikę tinklo analizę ir nustatę, kad IMV modelio motyvacinės fazės kintamieji tinklo modelyje yra tarpusavyje glaudžiai susiję. Tad galima manyti, kad į tyrimą įtraukti IMV modelio veiksniai atspindi tarpusavyje susijusius suicidiškumo veiksnius.

Didžiausią tikėtiną poveikį psichologiniame tinkle turėjo šeimos parama ir žlugęs priklausymo jausmas. Tinklo struktūroje atsiskleidė, kad šeimos parama buvo tiesiogiai susijusi su tokiais IMV modelio konstruktais kaip reikšmingo kito žmogaus parama ir išpėsties jausmu. Sužlugdytas

priklausymo jausmas, savo ruožtu, buvo susijęs su keturiais kitais veiksniais – draugų parama, reikšmingo kito asmens parama, savęs kaip naštos suvokimu ir išpėsties jausmu. Aukštas tikėtino poveikio rodiklis reiškia, kad šeimos paramos lygio ir savęs kaip naštos suvokimo pokyčiai gali paveikti visą tinklo struktūrą. Tad šie du IMV modelio konstruktai gali būti laikomi svarbiais klinikiniais taikiniiais dirbant su jaunais neheteroseksualiais žmonėmis, svarstančiais apie savižudybę.

Iš tyrimo tirtų trijų paramos šaltinių didžiausią tikėtiną poveikį tinklo modelyje turėjo šeimos parama, o tai rodo ypač svarbų jos vaidmenį neheteroseksualų minčių apie savižudybę kontekste. Šis rezultatas dera su McConnell ir kt. (2015; 2016) radiniais, kurie pabrėžė, kad iš trijų paramos šaltinių šeimos parama yra ypač svarbi LGBT jaunimo psichologinei gerovei net ir ilgalaikėje perspektyvoje. McConnell ir kt. rado, kad tie LGBT jaunuoliai, kurie turėjo kitų paramos šaltinių, bet stokojo šeimos paramos, išliko padidėjusios rizikos grupėje paauglystėje ir jauno suaugusiojo amžiuje. Kaip teigia Ryan ir kt. (2010), dauguma LGBT tyrimų koncentruojasi į neigiamus tėvų ir vaikų santykius ar šeimos atstūmimą. Savo tyrimo Ryan ir kt. (2010) taip pat išryškino šeimos priėmimo paauglystėje ilgalaikę apsaugančią reikšmę, apimančią ir minčių apie savižudybę bei mėginimų nusižudyti riziką. Disertaciniame tyrimo šeimos parama jauno suaugusiojo amžiuje taip pat išryškėjo kaip galimas neheteroseksualių studentų apsauginis veiksnys savižudiškų minčių fone. Nepaisant didesnio savarankiškumo, būdingo jauno suaugusiojo raidos tarpsniui, panašu, kad šeima išlieka gyvybiškai svarbus psichologinis resursas neheteroseksualiems žmonėms.

Priešingai nei mažumų stresoriai, IMV modelio veiksniai tyrime parodė aiškus ir tiesiogines sąsajas su minčių apie savižudybę pasireiškimu. Išpėsties jausmas pasižymėjo stipriausia tiesiogine sąsaja su suicidinių minčių turėjimu, o savęs kaip naštos suvokimas – kiek silpnesnėmis, tačiau tiek tiesioginėmis, tiek netiesioginėmis (per išpėstumo jausmą) sąsajomis. Šie duomenys buvo patvirtinti taikant įvairius analizės metodus. Paprastai sakant, studentai, kurie viduje jautėsi įsprausti į beviltišką situaciją ir laikė save našta kitiems, buvo linkę daug labiau galvoti apie savižudybę. Tokie rezultatai atitinka tiek IMV modelio teorines prielaidas, kur išpėstumas konceptualizuojamas kaip artimiausias ir tiesioginis mintis apie savižudybę prognozuojantis veiksnys (O'Connor, 2011; O'Connor ir Kirtley, 2018), tiek tarpasmeninės savižudybių teorijos teiginius, kad suvokiama našta laikoma vienu iš svarbiausių savižudiškų minčių prediktorių (Van Orden ir kt., 2010). Tyrimo rezultatai taip pat dera su Robison ir kt. (2024) išvadomis, rodančiomis, kad tarp seksualinių mažumų bendruomenės narių savęs kaip naštos suvokimas buvo stipriau susijęs su minčių apie savižudybę pasireiškimu nei žlugęs

priklausymo jausmas. Gauti rezultatai atitinka ir ankstesnius tinklų tyrimus (pavyzdžiui, De Beurs ir kt., 2019), kuriuose tiek išpėstis, tiek suvokiama našta buvo tiesiogiai susiję su suicidinių minčių turėjimu, o žlugęs priklausymo jausmas turėjo netiesioginių ryšių, per kitus kintamuosius, su suicidiškumu. Visa tai išryškina išpėsties jausmą ir savęs kaip naštos kitiems suvokimą kaip dar vienus svarbius klinikinius taikinius darbe su minčių apie savižudybę turinčiais neheteroseksualiais žmonėmis. Tačiau reikia nenuvertinti ir žlugusio priklausymo jausmo kaip reikšmingo taikinio, kuris tyrime pasirodė kaip netiesioginis minčių apie savižudybę rizikos veiksnys.

4.4.3. Mažumų streso modelio ir integruoto motyvacinio–valios modelio konstrukto integracinė perspektyva

Galiausiai, disertaciniame tyrime atsiskleidė kelios integracijos tarp mažumų streso ir IMV modelių konstrukto vietos. Tinklo modelyje šeimos parama ir savęs kaip naštos suvokimas išryškėjo kaip pagrindiniai jungiamieji konstruktai arba „tiltai“ tarp abiejų modelių, pasižymėję didžiausiomis tiltų tikėtino poveikio reikšmėmis. Diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos patyrimas tinklo struktūroje buvo neigiamai susijęs su šeimos parama. Galutiniame kelių analizės modelyje šie ryšiai tarp diskriminacijos patyrimo ir šeimos paramos išliko reikšmingi. Šiame kelių modelyje diskriminacija neigiamai veikė suvokiamos paramos iš šeimos lygį, o šeimos parama, savo ruožtu, kitus IMV modelio kintamuosius. Taip pat dažnesnis diskriminacijos patyrimas tiesiogiai didino savęs kaip naštos jausmą. Paprastai sakant, susidūrimas su diskriminaciniais įvykiais gali priversti žmogų jaustis mažiau palaikomą šeimos ir labiau apsunkinantį kitus. Rogowska ir Cisek (2024) gavo panašius duomenis. Tyrėjos nustatė neigiamų socialinių patirčių dėl seksualinės orientacijos sąsajas su suvokta socialine parama ir depresija bei savižudiškų minčių pasireiškimu. Socialinė šeimos ir draugų parama tarpininkavo tarp neigiamų patirčių ir depresijos simptomų, o tinklo analizėje socialinė šeimos parama veikė kaip „tiltas“ tarp neigiamų patirčių ir minčių apie savižudybę pasireiškimą. Taigi rezultatai leidžia manyti, kad šeimos parama gali veikti kaip jungiamasis mechanizmas tarp susidūrimo su diskriminacija ir psichologinių veiksnių, susijusių su suicidiškumu. Viena iš galimų interpretacijų būtų ta, kad diskriminacijos patirtys gali atitolinti neheteroseksualius asmenis nuo savo šeimos, o sumažėjus šeimos paramai, prarandamas svarbus apsauginis resursas ir sustiprėja kiti IMV modelio rizikos veiksniai, vedantys į suicidinių minčių atsiradimo riziką. Kita vertus, duomenys suponuoja, kad esant pakankamam šeimos paramos lygiui,

diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos neigiami padariniai gali būtų „sulaikomi“ ir jų poveikis gali nepersiduoti į suicidiškumo mechanizmus.

Kita svarbi integracijos tarp dviejų modelių konstrukto vieta – savęs kaip naštos suvokimas. Tinklo struktūroje susirūpinimas dėl priėmimo buvo teigiamai susijęs su suvokiama našta. Galutiniame kelių analizės modelyje diskriminacijos patirtys veikė savęs kaip naštos suvokimą tiesiogiai ir netiesiogiai per susirūpinimą dėl priėmimo, o savęs kaip naštos suvokimas veikė kitus IMV modelio konstruktus ir tiesiogiai siejosi su mintimis apie savižudybę. Šie rezultatai leidžia manyti, kad suvokiama našta gali būti dar vienas iš galimų mechanizmų, siejančių mažumų stresą su suicidiškumu. Ankstesnės diskriminacinės patirtys didina nerimą dėl potencialaus atstūmimo ateityje, o tai gali sustiprinti suvokimą, kad esi našta kitiems. Stiprėjant šiam įsivaizdavimui, neheteroseksualus asmuo gali pradėti jaustis tarsi būtų įspėtas savo aplinkybėse ir pradėti galvoti apie savižudybę. Tokios interpretacijos atitinka Baams ir kt. (2015) išvadas, kuriose suvokiama našta tarpininkavo ryšiui tarp atsiskleidimo streso ir suicidinių minčių pasireiškimo. Salim ir Messman (2024) tyrė biseksualias moteris ir nustatė, jog vienas iš mechanizmų, kaip stigmatizacija dėl seksualinės orientacijos yra susijusi su minčių apie savižudybę raiška, – per jautrumą atstūmimui ir savęs kaip naštos suvokimą. Hunt ir Parkin (2025) parodė, kad naštos suvokimas tarpininkavo susidūrimo su viktimizacija ryšiui su minčių apie savižudybę turėjimu translyčių imtyje. Tad šios išvados paremia tyrime nustatytą naštos suvokimo kaip tarpininko vaidmenį tarp mažumų stresorių ir suicidiškumo veiksmų.

Apibendrinant – tyrimo rezultatai atskleidė tokį prognostinį kelią link minčių apie savižudybę pasireiškimo tarp neheteroseksualių jaunų suaugusiųjų. Taigi dažnesnis seksualinėms mažumoms priklausančių studentų susidūrimas su diskriminacija padidina baimę būti atstumtam, pasmerktam kitų. Tai gali turėti neigiamą reikšmę socialiniams ryšiams – tokie asmenys jaučia silpnesnį ryšį su šeima, jaučiasi našta aplinkiniams žmonėms ir atitrūkė nuo jų. Toks atsitraukimas nuo socialinių ryšių gali būti suprantamas kaip adaptivi apsauginė reakcija tiek į besitęsiančią, tiek į numanomą atstūmimo patirtį ateityje. Bet kita šio reiškimo pusė, kad atsitraukimas iš socialinių santykių stiprina neheteroseksualių asmenų įspėstumo jausmą – toks žmogus jaučiasi bejėgis, įstrigęs, norintis, bet negalintis pabėgti iš išorinių aplinkybių ar nuo savęs. Įspėsties jausmas tiesiogiai veda link minčių apie savižudybę pasireiškimo. Šie rezultatai iliustruoja, kaip tarp neheteroseksualių studentų diskriminacinės patirtys siejasi su savižudiškų minčių raiška. Tačiau reikia turėti omenyje, kad šie keliai yra teoriškai pagrįsti, tačiau dėl tyrimo pobūdžio neturėtų būti tiesiogiai interpretuojami kaip priežastiniai.

Tyrime atsiskleidę galimi keliai link savižudiškų minčių dera su psichologiniu mediaciniu modeliu (Hatzenbuehler, 2009), kuris teigia, kad su stigma susiję stresoriai padidina pažeidžiamumą psichikos sveikatos sunkumams, paveikdami socialinius ir tarpasmeninius veiksnius. Remiantis jautrumo atstūmimui modeliu (Feinstein, 2019), diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos patirtys gali kelti didesnę nerimą dėl galimo atstūmimo. Wells ir kt. (2020) papildė, kad atstūmimas neigiamai paveikia socialinę paramą – dėl baimės patirti atstūmimą žlunga socialinės paramos sistema, o tai veda link aktyvesnio galvojimo apie savižudybę. Taigi disertacinio tyrimo rezultatai atitinka keltą hipotezę, kad mažumų stresoriai (diskriminacijos patirtys, baimė būti pasmerktam) su suicidinių minčių pasireiškimu siejasi netiesiogiai, per tarpininkaujančius psichologinius mechanizmus. Konkrečiai per IMV modelio konstruktus – šeimos paramą, naštos kitiems jausmą, socialinių ryšių stoką, išsėsties jausmą. Vadinas, siekiant suprasti minčių apie savižudybę raišką tarp neheteroseksualių jaunų žmonių, svarbu atsižvelgti tiek į mažumų stresorius, tiek į kitus psichologinius, su suicidiškumu susijusius veiksnius ir jų sąveikas. Tai iliustruoja, kad suicidologiniai modeliai negali būti automatiškai priimami kaip teisingi ir tinkami kiekvienam, neatsižvelgiant į tai, kad seksualinėms mažumoms priklausantys asmenys susiduria su tokiais reiškiniais, su kuriais susidurti daugumai priklausantiems asmenims faktiškai nėra galimybių.

Kokybinis tyrimas, kuriame dalyvavo LGBTQ+ jauni žmonės (Marzetti ir kt., 2022), leido tyrėjams iškelti prielaidą, kad suicidiškumą galima suprasti kaip reakciją į stigmą. Marzetti ir kt. teigia, jog kultūrinė aplinka sudaro palankią terpę stigmai klestėti. Susidūrę su stigmatizacija, neheteroseksualūs jaunuoliai gali pasijausti lyg spąstuose, dėl ko gyvenimas kai kuriems tampa nebepakeliamas, todėl jie pradeda svarstyti apie savižudybę ar netgi mėginti nusižudyti. Šis kokybinis tyrimas, aiškinant LGBTQ+ asmenų suicidiškumą, taip pat atskleidžia mažumų streso ir IMV modelių dermės svarbą.

Tyrimo rezultatai sufleruoja, kad tolimieji ir artimieji mažumų stresoriai gali veikti kaip IMV modelio priešmotyvacinės fazės veiksniai. IMV modelyje priešmotyvaciniai veiksniai sudaro prielaidas formuoti suicidinėms mintims per pralaimėjimo, pažeminimo, išsėsties jausmus (O'Connor, 2011; O'Connor ir Kirtley, 2018). Taigi galbūt mažumų stresoriai, pasireikšdami kaip prieš motyvaciniai veiksniai, gali padidinti pažeidžiamumą jaustis spąstuose, o išsėstis gali veikti savižudiškų minčių atsiradimą. Kaip matome, tyrimu įvertinti tiesioginiai ir netiesioginiai ryšiai su minčių apie savižudybę pasireiškimu atitinka įvairių teorinių modelių konceptualizacijas ir gali būti laikomi jų empiriniu pagrindimu.

Svarbu pabrėžti, kad ryšiai tarp dviejų teorinių modelių konstrukto buvo santykinai silpni. Vienas galimas paaiškinimas yra tas, jog mažumų streso konstruktai galbūt labiau atspindi tolimus ir lėtai besikeičiančius psichologinius mechanizmus, ilgainiui didinančius pažeidžiamumą suicidiškumui. Priešingai, IMV modelio konstruktai yra artimesni ir dinamiški psichologiniai mechanizmai. Čia ypač vertinga turėti omenyje, kad jungiant abiejų modelių konstruktus suicidinių minčių pasireiškimas buvo įvertintas per pastarąjį mėnesį, likę IMV modelio kintamieji taip pat vertino apklaustųjų būseną pastaruoju metu, o su mažumų stresu susijusios patirtys apėmė ir ilgesnę laiko atžvilgiu perspektyvą. Riboti ryšiai tarp modelių gali rodyti, kad su stigma susiję mažumų stresoriai savo reikšmę suicidinei rizikai suteikia didindami pažeidžiamumą, netiesiogiai, ilgalaikiškai, per vidinius, greitai kintančius psichologinius mechanizmus, kaip siūlo ir Hatzenbuehler (2009). Tačiau šiai minčiai patvirtinti reikėtų atskiro tęstinio tyrimo dizaino.

Šis disertacinis tyrimas yra vienas pirmųjų, nagrinėjusių neheteroseksualių jaunų suaugusiųjų suicidiškumą Lietuvoje – šalyje, kurioje fiksuojami itin dideli savižudybių rodikliai ir iki šiol gajį seksualinių mažumų stigmatizacija. Taip pat tai yra vienas pirmųjų tyrimų, siekiantis išsamiau ir visapusiškiau atskleisti su minčių apie savižudybę pasireiškimu susijusius veiksnius tarp neheteroseksualių asmenų, integruodamas keletą teorinių prieigų. Viena vertus, gauti rezultatai leidžia manyti, jog mažumų streso reikšmė suicidiškumo mechanizmams gali pasireikšti pagal bendrus dėsningumus nepriklausomai nuo kultūrinio konteksto, o disertacijoje tirti modeliai gali būti prasmingai taikomi ir šalyse, pasižyminčiose aukštu stigmos lygiu ir savižudybių skaičiumi. Vis dėlto Lietuvai būdingas aukštas savižudybių rodiklis ir gili bei ilgalaikė seksualinių mažumų stigmatizacija gali šiuos mechanizmus sustiprinti. Būsimi tyrimai turėtų išsamiau nagrinėti, kaip tokios kultūrinės sąlygos lemia su suicidiškumu susijusius reiškinius tarp neheteroseksualių žmonių.

4.5. Tyrimo ribotumai ir gairės tolesniems tyrimams

Šis tyrimas turi kelis ribotumus, kuriuos svarbu įvertinti interpretuojant rezultatus. Pirma, atliktas skerspjuvio tyrimas neleidžia daryti jokių tiesioginių išvadų apie tirtų veiksmų priežastinius ryšius. Nors rezultatai leidžia kelti prielaidas dėl galimos veiksmų tarpusavio sąveikos, priežastingumui nustatyti yra būtini ilgalaikiai tyrimai. Tokie tyrimai leistų geriau suprasti, kaip mažumų stresas ilgainiui prisideda prie psichologinių veiksmų ir suicidinių minčių formavimosi, ir padėtų identifikuoti galimus priežastinius mechanizmus. Tad šiame darbe pateikiamos interpretacijos apie

veiksnių kryptingumą, mechanizmus ar jų ilgalaikiškumą turėtų būti suprantamos kaip hipotetinės, o ne kaip empiriniais duomenimis pagrįstos išvados.

Antra, imtis buvo sudaryta tik iš aukštųjų mokyklų studentų, todėl šio tyrimo rezultatų apibendrinimas platesnėms, ne studentų populiacijoms yra ribotas. Be to, imtyje vyravo didžiuosiuose miestuose gyvenantys asmenys. Tokios aplinkos dažniau pasižymi didesniu socialiniu palaikymu, todėl tyrimo rezultatų generalizavimas į mažiau priimančius socialinius kontekstus taip pat yra ribotas.

Svarbu atsižvelgti ir į tai, kad biseksualūs ir kiti nemonoseksualūs asmenys, kaip rodo ankstesni tyrimai, patiria tik jiems specifinius mažumų streso veiksnius, kurie šiame tyrime nebuvo vertinti. Ateities tyrimai, pasitelkdami didesnes ir seksualinės orientacijos požiūriu įvairesnes imtis, galėtų gilintis į galimus suicidinių minčių skirtumus tarp atskirų neheteroseksualių tapatybių ir analizuoti šioms grupėms specifinius suicidiškumo mechanizmus.

Trečia, imtis buvo nereprezentatyvi, todėl ateities tyrimai turėtų taikyti alternatyvias atrankos strategijas, kurios padidintų rezultatų reprezentatyvumą ir apibendrinamumą. Interpretuojant rezultatus reikia turėti omenyje, kad netikimybinės atrankos būdu sudarytos imtys dažnai reprezentuoja labiau apie savo orientaciją atsiskleidusius ir aktyvesnius LGBTQ bendruomenės narius. Be to, tokiose imtyse taip pat gali būti didesnė dalis tyrimo dalyvių, pranešančių apie daugiau psichikos sveikatos sunkumų (Krueger ir kt., 2020; Meyer ir Wilson, 2009). Todėl ateities tyrėjai turėtų ieškoti tyrimo metodų, leidžiančių suformuoti reprezentatyvesnes neheteroseksualių asmenų imtis. Šiame tyrime netikimybinė atranka buvo pasirinkta dėl praktinių priežasčių, norint pasiekti pakankamai didelį neheteroseksualių studentų skaičių ir išsamiau tirti su mažumų tapatybe susijusius veiksnius.

Ketvirta, šiame tyrime seksualinė orientacija buvo vertinta pagal seksualinio tapatinimosi dimensiją, tai yra pagal tai, kokiai seksualinės orientacijos kategorijai save priskiria pats asmuo. Tačiau seksualinės orientacijos konstruktas aprėpia ir daugiau dimensijų, pavyzdžiui, seksualinį potraukį ir seksualinį elgesį (Savin-Williams, 2006). Empiriškai nustatyta, kad suicidiškumo rizikos rodikliai reikšmingai nesiskiria seksualinę orientaciją vertinant skirtingais būdais (Almazan ir kt., 2014). Tačiau gali skirtis veiksniai, kurie veda link savižudiško elgesio. Todėl ateities tyrimuose, nagrinėjant seksualinių mažumų savižudiškas mintis, veiksmus ir su tuo susijusius mechanizmus, rekomenduotina seksualinę orientaciją vertinti kompleksiskai, pasitelkiant kelias jos dimensijas.

Galiausiai, vis gausėjant įrodymų, kad sociokultūriniai veiksniai daro reikšmingą įtaką suicidiniams reiškiniams, būtina atsižvelgti į kultūrinio konteksto svarbą. Todėl ateities tyrimai turėtų toliau nagrinėti suicidiškumo reiškinį skirtinguose kultūriniuose kontekstuose, įskaitant Lietuvą, kad būtų galima tiksliau suprasti specifinius suicidiškumo veiksnius ir jų variacijas tarpkultūriniame kontekste.

4.6. Tyrimo rezultatų praktinė reikšmė

Atliktas tyrimas suteikia vertingų praktinių įžvalgų. Specialistai, kurie dirba su neheteroseksualiais jaunais suaugusiaisiais, turėtų atskirti veiksnius, svarbius prevencijai, nuo tų, kurie tiesiogiai susiję su intervencijos taikymu.

Intervenciniu požiūriu, dirbant su seksualinių mažumų klientais, svarstančiais apie savižudybę, svarbiausia susitelkti į IMV modelio veiksnius, kurie šiame tyrime parodė tiesiogines ar netolimas sąsajas su mintimis apie savižudybę. Išspėsties jausmas išryškėjo kaip stipriausiai ir tiesiogiai su suicidinių minčių pasireiškimu susijęs veiksnys. Todėl sistemingas išspėsties jausmo įvertinimas ir tokių išgyvenimų mažinimas turėtų būti klinikinis prioritetas dirbant su neheteroseksuali klientu, išgyvenančiu suicidinę krizę. Taip pat reikšmingi taikiniai yra žlugusio priklausymo jausmas ir suvokiama našta kitiems, kurių koregavimas gali pastebimai sumažinti suicidiškumo riziką. Tyrimo rezultatai leidžia manyti, kad daugelis psichologinių intervencijų, sukurtų bendrajai populiacijai ir orientuotų į IMV modelio ir psichologinės savižudybių teorijos konstruktus, gali būti veiksmingai taikomos ir darbe su neheteroseksualiais jaunais žmonėmis, išgyvenančiais krizę.

Prevenciniu požiūriu rezultatai pabrėžia mažumų streso mechanizmų, ypač susirūpinimo dėl priėmimo, kuris atspindi padidėjusį jautrumą galimybei būti atstumtam kitų, reikšmę suicidiškumui. Specialistai turėtų būti dėmesingi šiam stresoriui net ir tada, kai nėra akivaizdžių diskriminacijos apraiškų. Kitas svarbus prevencinis taikinyss yra šeimos parama, kurios stiprinimą specialistai turėtų įtraukti į darbo su neheteroseksualiais jaunais žmonėmis ir jų artimaisiais prioritetus. Be to, šie rezultatai taip pat pabrėžia specialistų kompetencijos dirbti su seksualinių mažumų klientais svarbą.

Tyrimas atskleidė, kad suicidiškumo reiškinys tarp neheteroseksualių jaunų žmonių nėra vienalytis. Aukšta suicidine rizika tyrime pasižymėjo biseksualūs ir kiti neheteroseksualūs asmenys, o didžiausia rizika užfiksuota tarp biseksualių moterų. Svarbu pažymėti, kad ši rizika ypač atsiskleidė vertinant ankstesnio laikotarpio suicidines mintis, o ne tik esamą būseną. Tikėtina, kad padidėjusi suicidinė rizika gali būti susijusi su seksualinės

orientacijos formavimosi etapu, kuriame jaunos biseksualios moterys gali patirti stiprius išgyvenimus. Tai pabrėžia poreikį prevencinėms strategijoms skirti ypatingą dėmesį biseksualioms ir kitoms neheteroseksualioms jaunoms moterims.

Instituciniu lygmeniu būtina pripažinti, kad savižudybių prevencija reikalauja sisteminių veiksmų. Aukštosios mokyklos galėtų diegti įtraukias priemones, mažinančias stigmą, ir teikti LGBTQ patvirtinančias psichikos sveikatos paslaugas. Politiniu lygmeniu būtina suvokti, kad seksualinių mažumų psichikos sveikatos problemų ištakos yra glaudžiai susijusios su struktūrine stigma. Todėl prevencinės priemonės turi apimti ne tik pagalbos sistemą, bet ir platesnes kryptis, mažinančias diskriminaciją seksualinės orientacijos pagrindu ir stiprinančias žmogaus teisių apsaugą.

IŠVADOS

Tyrimu buvo siekiama įvertinti minčių apie savižudybę dažnį skirtingose seksualinės orientacijos grupėse ir nustatyti seksualinės orientacijos prognostines sąsajas su minčių apie savižudybę pasireiškimu tarp jaunų suaugusiųjų (18–29 metų), studijuojančių Lietuvos aukštosiose mokyklose. Tyrimu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, kokie veiksniai susiję su minčių apie savižudybę per pastarąjį mėnesį pasireiškimu tarp neheteroseksualių studentų. Veiksniai tyrimui buvo pasirinkti tarpusavyje derinant du teorinius požiūrius – mažumų streso modelį ir integruotą motyvacinį–valios (IMV) savižudiško elgesio modelį. Atlikto tyrimo rezultatai atskleidė svarbius aspektus.

1. Nustatyta, kad studentų minčių apie savižudybę dažnis skyrėsi tarp seksualinės orientacijos, taip pat lyties grupių. Mažiausiai apie savižudybę galvojo heteroseksualūs, daugiau homoseksualūs, daugiausia savižudiškų minčių turėjo biseksualūs ir turintys kitą neheteroseksualią orientaciją studentai. Iš biseksualių tyrimo dalyvių daugiausia apie savižudybę svarstė moterys, palyginti su biseksualiais vyrais.
2. Gauta, kad seksualinės orientacijos tiesioginiai prognostiniai ryšiai su minčių apie savižudybę pasireiškimu tarp studentų buvo nevienareikšmiai. Viena vertus, neheteroseksuali orientacija buvo susijusi su keliais kartus didesne minčių apie savižudybę pasireiškimą tikimybe. Kita vertus, atsižvelgus į tyrimo dalyvių sociodemografines charakteristikas, depresijos ir nerimo lygį, seksualinė orientacija prarado tiesioginius ryšius su minčių apie savižudybę pasireiškimu arba šie ryšiai susilpnėjo. Tai galbūt rodo, kad tarp neheteroseksualių studentų padidėjęs suicidiškumas siejasi ne su pačia seksualine orientacija, o su jos sąveika su kitais psichologiniais ir socialiniais veiksniais.
3. Atskleista, kad tarp neheteroseksualių studentų tiesiogiai su minčių apie savižudybę per paskutinį mėnesį pasireiškimu siejosi stipresnis įspėjimas jausmo ir savęs kaip naštos kitiems išgyvenimas. Su šiais išgyvenimais glaudžiai siejosi žemesnis socialinės paramos lygis ir labiau išreikštas socialinės priklausomybės stokos jausmas. Netiesiogiai su minčių apie savižudybę per paskutinį mėnesį pasireiškimu siejosi dažnesnis susidūrimas su diskriminacija seksualinės orientacijos pagrindu, labiau išreikštas nepasitenkinimas savo seksualine orientacija, nerimas, kad kiti gali atstumti, didesnė motyvacija slėpti savo seksualinę orientaciją ir neužtikrintumas dėl jos, taip pat sudėtingas savo orientacijos priėmimo procesas. Apibendrintai – tiesiogiai su savižudiškomis mintimis siejosi į

tyrimą įtraukti IMV modelio konstruktai, o netiesiogiai – tolimieji ir artimieji mažumų streso modelio konstruktai.

4. Galiausiai, buvo sudarytas ir patikrintas kompleksinis minčių apie savižudybę per pastarąjį mėnesį pasireiškimą tarp neheteroseksualių studentų prognozuojantis modelis. Taigi tarp neheteroseksualių studentų dažnesnis susidūrimas su diskriminacija prognozavo didesnę baimę būti atstumtiems kitų. Tai siejosi su stipresne socialine atskirtimi, galbūt turinčia apsauginę reikšmę nuo potencialaus atstūmimo ateityje. Tačiau socialinė atskirtis pasireiškė mažesne šeimos parama, didesniu naštos kitiems jausmo ir priklausomybės su kitais stokos išgyvenimu, o tai prognozavo intensyvesnį išpėsties jausmą. Šis jausmas lyg būtų spąstuose tiesiogiai prognozavo galvojimą apie savižudybę. Sudarytas modelis atskleidė, kad mažumų streso mechanizmai (diskriminacija, baimė būti atstumtam) nėra tiesiogiai susiję su suicidinių minčių pasireiškimu, o jų galimas vaidmuo reiškiasi per IMV modelio mechanizmus. Tai empiriškai pagrindžia abiejų teorinių modelių integracijos svarbą, siekiant visapusiškai suprasti ir paaiškinti su minčių apie savižudybę pasireiškimu tarp neheteroseksualių jaunų žmonių susijusius veiksnus. Praktiniu aspektu tai reiškia, kad dirbant su neheteroseksualiais jaunais žmonėmis, svarstančiais apie savižudybę, visas intervencinių strategijų dėmesys turėtų būti nukreiptas į IMV modelio konstruktus – išpėsties jausmo ir naštos kitiems išgyvenimo įvertinimą ir mažinimą. Prevencinės strategijos turėtų apimti mažumų streso modelio ir labiau nutolusius IMV modelio konstruktus – kovą su diskriminacija seksualinės orientacijos pagrindu, baimės būti atstumtam išgyvenimo silpninimą, šeimos paramos skatinimą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-t](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-t)
- Almazan, E. P., Roettger, M. E., & Acosta, P. S. (2014). Measures of Sexual Minority Status and Suicide Risk among Young Adults in the United States. *Archives of Suicide Research*, 18(3), 274–281. <https://doi.org/10.1080/13811118.2013.824832>
- Amerikos psichologų asociacija (2025). *APA Dictionary of Psychology*. <https://dictionary.apa.org>
- Arnett, J. J., Žukauskienė, R., & Sugimura, K. (2014). The new life stage of emerging adulthood at ages 18–29 years: Implications for mental health. *The Lancet Psychiatry*, 1(7), 569–576. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(14\)00080-7](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(14)00080-7)
- Baams, L., Grossman, A. H., & Russell, S. T. (2015). Minority stress and mechanisms of risk for depression and suicidal ideation among lesbian, gay, and bisexual youth. *Developmental Psychology*, 51(5), 688–696. <https://doi.org/10.1037/a0038994>
- Bethlehem, J. (2010). Selection Bias in Web Surveys. *International Statistical Review*, 78, 161–188. <https://doi.org/10.1111/j.1751-5823.2010.00112.x>
- Bosson, J. K., Buckner, C. E., & Vandello, J. A. (2021). *The Psychology of Sex and Gender* (2nd ed.). SAGE Publications, Inc.
- Böthe, B., Koós, M., Nagy, L., Kraus, S. W., Demetrovics, Z., Potenza, M. N., Michaud, A., Ballester-Arnal, R., Batthyány, D., Bergeron, S., Billieux, J., Briken, P., Burkauskas, J., Cárdenas-López, G., Carvalho, J., Castro-Calvo, J., Chen, L., Ciocca, G., Corazza, O., ... Vallaincourt-Morel, M.-P. (2023). Compulsive sexual behavior disorder in 42 countries: Insights from the International Sex Survey and introduction of standardized assessment tools. *Journal of Behavioral Addictions*, 12(2), 393–407. <https://doi.org/10.1556/2006.2023.00028>
- Bränström, R., & Pachankis, J. E. (2023). Structural Stigma and 7-Year Improvement in Life Satisfaction among Diverse Groups of Sexual Minority Individuals: A Repeated Cross-Sectional Study across 28 Countries. *Social Problems*, 72(3), 983–997. <https://doi.org/10.1093/socpro/spad029>
- Brewster, M. E., & Moradi, B. (2010). Perceived experiences of anti-bisexual prejudice: Instrument development and evaluation. *Journal of Counseling Psychology*, 57(4), 451–468. <https://doi.org/10.1037/a0021116>
- Bryan, C. J. (2010). The clinical utility of a brief measure of perceived burdensomeness and thwarted belongingness for the detection of suicidal

- military personnel. *Journal of Clinical Psychology*, 67(10), 981–992.
<https://doi.org/10.1002/jclp.20726>
- Canen, J. M., & Brausch, A. M. (2024). Minority stressors and suicidal ideation in sexual minority individuals across adulthood. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 54(4), 702–712. <https://doi.org/10.1111/sltb.13080>
- Chan, R. C., Operario, D., & Mak, W. W. (2020). Bisexual individuals are at greater risk of poor mental health than lesbians and gay men: The mediating role of sexual identity stress at multiple levels. *Journal of Affective Disorders*, 260, 292–301. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.09.020>
- Chang, C. J., Feinstein, B. A., Fulginiti, A., Dyar, C., Selby, E. A., & Goldbach, J. T. (2021). A longitudinal examination of the interpersonal theory of suicide for predicting suicidal ideation among LGBTQ+ youth who utilize crisis services: The moderating effect of gender. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 51(5), 1015–1025. <https://doi.org/10.1111/sltb.12787>
- Chu, C., Buchman-Schmitt, J. M., Stanley, I. H., Hom, M. A., Tucker, R. P., Hagan, C. R., Rogers, M. L., Podlogar, M. C., Chiurliza, B., Ringer, F. B., Michaels, M. S., Patros, C. H. G., & Joiner, T. E., Jr. (2017). The interpersonal theory of suicide: A systematic review and meta-analysis of a decade of cross-national research. *Psychological Bulletin*, 143(12), 1313–1345. <https://doi.org/10.1037/bul0000123>
- Chu, C., Hom, M. A., Hirsch, J. K., & Joiner, T. E. (2019). Thwarted belongingness and perceived burdensomeness explain the relationship between sleep problems and suicide risk among adults identifying as sexual and/or gender minorities. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 6(1), 22–33. <https://doi.org/10.1037/sgd0000301>
- Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (2nd ed.). Lawrence Erlbaum Associates.
- Cramer, R. J., Robertson, R. A., Nobles, M. R., Bowling, J., Cacace, S., Feinstein, B. A., & Rasmussen, S. (2023). Entrapment and Defeat Scales: Factor Structure Assessment and Variation by Gender and Sexual Identity among Adults in the United Kingdom. *Journal of Personality Assessment*, 106(2), 254–266. <https://doi.org/10.1080/00223891.2023.2220400>
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139–167
- Dazzi, T., Gribble, R., Wessely, S., & Fear, N. T. (2014). Does asking about suicide and related behaviours induce suicidal ideation? What is the evidence? *Psychological Medicine*, 44(16), 3361–3363.
<https://doi.org/10.1017/s0033291714001299>

- De Beurs, D. (2017). Network analysis: a novel approach to understand suicidal behaviour. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(3), 219. <https://doi.org/10.3390/ijerph14030219>
- De Beurs, D., Bockting, C., Kerkhof, A., Scheepers, F., O'Connor, R., Penninx, B., & Van De Leemput, I. (2021). A network perspective on suicidal behavior: Understanding suicidality as a complex system. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 51(1), 115–126. <https://doi.org/10.1111/sltb.12676>
- De Beurs, D., Cleare, S., Wetherall, K., Eschle-Byrne, S., Ferguson, E., O'Connor, D. B., & O'Connor, R. C. (2020). Entrapment and suicide risk: The development of the 4-item Entrapment Scale Short-Form (E-SF). *Psychiatry Research*, 284, 112765. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.112765>
- De Beurs, D., Fried, E. I., Wetherall, K., Cleare, S., O'Connor, D. B., Ferguson, E., O'Carroll, R. E., & O'Connor, R. C. (2019). Exploring the psychology of suicidal ideation: A theory driven network analysis. *Behaviour Research and Therapy*, 120, 103419. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2019.103419>
- de Lange, J., Baams, L., van Bergen, D. D., Bos, H. M., & Bosker, R. J. (2022). Minority stress and suicidal ideation and suicide attempts among LGBT adolescents and young adults: a meta-analysis. *LGBT Health*, 9(4), 222–237. <https://doi.org/10.1089/lgbt.2021.0106>
- de Lange, J., van Bergen, D. D., Bos, H. M. W., Bosker, R. J., Dumon, E., Portzky, G., Motmans, J., & Baams, L. (2023). Differences in risk for suicidal ideation and suicide attempts among sexual and gender minority young adults and the moderating role of social support. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*. <https://doi.org/10.1037/sgd0000687>
- De Leo, D., Burgis, S., Bertolote, J., Kerkhof, A., & Bille-Brahe, U. (2006). Definitions of Suicidal Behavior. *Crisis*, 27(1), 4–15. <https://doi.org/10.1027/0227-5910.27.1.4>
- Díaz-Oliván, I., Porras-Segovia, A., Barrigón, M., Jiménez-Muñoz, L., & Baca-García, E. (2021). Theoretical models of suicidal behaviour: A systematic review and narrative synthesis. *The European Journal of Psychiatry*, 35(3), 181–192. <https://doi.org/10.1016/j.ejpsy.2021.02.002>
- Dixon, A. K. (1998). Ethological strategies for defence in animals and humans: Their role in some psychiatric disorders. *British Journal of Medical Psychology*, 71(4), 417–445. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8341.1998.tb01001.x>
- Dzemyda, I. (2023). *Spąstų jausmo ir mažumos stresorių sąsajos tarp neheteroseksualių studentų*. Vilniaus universitetas. Bakalauro baigiamasis darbas.

- Epskamp, S., Borsboom, D., & Fried, E. I. (2018). Estimating psychological networks and their accuracy: A tutorial paper. *Behavior Research Methods*, 50(1), 195–212. <https://doi.org/10.3758/s13428-017-0862-1>
- Epskamp, S., Cramer, A. O. J., Waldorp, L. J., Schmittmann, V. D., & Borsboom, D. (2012). qgraph: Network Visualizations of Relationships in Psychometric Data. *Journal of Statistical Software*, 48(4), 1–18. <https://doi.org/10.18637/jss.v048.i04>
- Eskin, M., Sun, J., Abuidhail, J., Yoshimasu, K., Kujan, O., Janghorbani, M., Flood, C., Carta, M. G., Tran, U. S., Mechri, A., Hamdan, M., Poyrazli, S., Aidoudi, K., Bakhshi, S., Harlak, H., Moro, M. F., Nawafleh, H., Phillips, L., Shaheen, A., . . . Voracek, M. (2016). Suicidal Behavior and Psychological distress in university students: a 12-nation study. *Archives of Suicide Research*, 20(3), 369–388. <https://doi.org/10.1080/13811118.2015.1054055>
- Europos Sąjunga. (2023). *Discrimination in the European Union. Special Eurobarometer 535*. European Union. <https://doi.org/10.2838/936462>
- Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra. (2024). *LGBTIQ Equality at a Crossroads. Progress and Challenges. EU LGBTIQ Survey III*. European Union Agency for Fundamental Rights. <https://doi.org/10.2811/920578>
- Feinstein, B. A., Goldfried, M. R., & Davila, J. (2012). The relationship between experiences of discrimination and mental health among lesbians and gay men: An examination of internalized homonegativity and rejection sensitivity as potential mechanisms. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 80(5), 917–927. <https://doi.org/10.1037/a0029425>
- Feinstein, B. A. (2019). The rejection sensitivity model as a framework for understanding sexual minority mental health. *Archives of Sexual Behavior*, 49(7), 2247–2258. <https://doi.org/10.1007/s10508-019-1428-3>
- Foygel, R., & Drton, M. (2010). Extended Bayesian information criteria for Gaussian graphical models. In J. Lafferty, C. K. I. Williams, J. Shawe-Taylor, R. S. Zemel, & A. Culotta (Eds.), *Advances in Neural Information Processing Systems* (Vol. 23, pp. 604–612). Curran Associates, Inc.
- Franklin, J. C., Ribeiro, J. D., Fox, K. R., Bentley, K. H., Kleiman, E. M., Huang, X., Musacchio, K. M., Jaroszewski, A. C., Chang, B. P., & Nock, M. K. (2016). Risk factors for suicidal thoughts and behaviors: A meta-analysis of 50 years of research. *Psychological Bulletin*, 143(2), 187–232. <https://doi.org/10.1037/bul0000084>
- Frost, D. M., & Meyer, I. H. (2023). Minority stress theory: Application, critique, and continued relevance. *Current Opinion in Psychology*, 51, 101579. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2023.101579>

- Fruchterman, T. M. J., & Reingold, E. M. (1991). Graph drawing by force-directed placement. *Software Practice and Experience*, 21(11), 1129–1164. <https://doi.org/10.1002/spe.4380211102>
- Fulginiti, A., Goldbach, J. T., Mamey, M. R., Rusow, J., Srivastava, A., Rhoades, H., Schrager, S. M., Bond, D. W., & Marshal, M. P. (2020). Integrating minority stress theory and the interpersonal theory of suicide among sexual minority youth who engage crisis services. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 50(3), 601–616. <https://doi.org/10.1111/sltb.12623>
- Gailienė, D., Skruibis, P., Dadašev, S., & Grigienė, D. (2022). *Savižudiškumo tendencijos ir sociokultūriniai suicidinės rizikos veiksniai Lietuvoje: rekomendacijos nacionalinę ir regioninę savižudybių prevenciją kuriančioms institucijoms*. Vilniaus universiteto leidykla.
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference* (17.0 Update, 10th ed.). Pearson.
- Germanaud, E., Callahan, S., Revranche, M., Biscond, M., Pic, O., & Husky, M. (2024). Mental Disorders and suicidality by sexual orientation status among First-Year College students in France. *Journal of Homosexuality*, 72(3), 462–477. <https://doi.org/10.1080/00918369.2024.2322606>
- Gilbert, P., & Allan, S. (1998). The role of defeat and entrapment (arrested flight) in depression: an exploration of an evolutionary view. *Psychological Medicine*, 28(3), 585–598. <https://doi.org/10.1017/s0033291798006710>
- Gūžas, J., Skruibis, P., Mažulytė-Rašytinė, E., Grigienė, D., Dadašev, S., Rimkevičienė, J., & Gailienė, D. (2024). Savižudiškų minčių intensyvumo skalė (SIDAS) ir Savižudiško elgesio klausimynas – patikslintas (SBQ-R): lietuviškų versijų psichometriniai rodikliai. *Psichologija*, 70, 74–91. <https://doi.org/10.15388/psychol.2024.70.5>
- Hammack, P. L., & Wignall, L. (2023). Sexual and gender diversity in the twenty-first century. *Current Opinion in Psychology*, 52, 101616. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2023.101616>
- Haslbeck, J. M. B., & Waldorp, L. J. (2020). mgm: Estimating time-varying mixed graphical models in high-dimensional data. *Journal of Statistical Software*, 93(8), 1–46. <https://doi.org/10.18637/jss.v093.i08>
- Hatzenbuehler, M. L. (2011). The social environment and suicide attempts in lesbian, gay, and bisexual youth. *PEDIATRICS*, 127(5), 896–903. <https://doi.org/10.1542/peds.2010-3020>
- Hatzenbuehler, M. L. (2009). How does sexual minority stigma “get under the skin”? A psychological mediation framework. *Psychological Bulletin*, 135(5), 707–730. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0016441>
- Hatzenbuehler, M. L., Nolen-Hoeksema, S., & Erickson, S. J. (2008). Minority stress predictors of HIV risk behavior, substance use, and depressive

- symptoms: Results from a prospective study of bereaved gay men. *Health Psychology*, 27(4), 455–462. <http://dx.doi.org/10.1037/0278-6133.27.4.455>
- Hatzenbuehler, M. L., Nolen-Hoeksema, S., & Erickson, S. J. (2008). Minority stress predictors of HIV risk behavior, substance use, and depressive symptoms: Results from a prospective study of bereaved gay men. *Health Psychology*, 27(4), 455–462. <https://doi.org/10.1037/0278-6133.27.4.455>
- Helms, J. L., & Waters, A. M. (2016). Attitudes toward bisexual men and women. *Journal of Bisexuality*, 16(4), 454–467. <https://doi.org/10.1080/15299716.2016.1242104>
- Hill, R. M., & Pettit, J. W. (2012). Suicidal ideation and sexual orientation in college students: The roles of perceived burdensomeness, thwarted belongingness, and perceived rejection due to sexual orientation. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 42(5), 567–579. <https://doi.org/10.1111/j.1943-278X.2012.00113.x>
- Hirsch, J. K., Cohn, T. J., Rowe, C. A., & Rimmer, S. E. (2016). Minority sexual orientation, gender identity status and suicidal behavior: serial indirect effects of hope, hopelessness and depressive symptoms. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 15(2), 260–270. <https://doi.org/10.1007/s11469-016-9723-x>
- Horwitz, A. G., Berona, J., Busby, D. R., Eisenberg, D., Zheng, K., Pistorello, J., Albucher, R., Coryell, W., Favorite, T., Walloch, J. C., & King, C. A. (2020). Variation in Suicide Risk among Subgroups of Sexual and Gender Minority College Students. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 50(5), 1041–1053. <https://doi.org/10.1111/sltb.12637>
- Hosmer, D. W., Lemeshow, S., & Sturdivant, R. X. (2013). *Applied Logistic Regression* (3rd ed.). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118548387>
- Huang, Y., Liu, J., Huang, G., Zhu, D., Zhou, Y., & Hu, J. (2024). Understanding suicidal ideation disparity between sexual minority and heterosexual Chinese young men: A multiple mediation model of social support sources, self-esteem, and depressive symptoms. *Frontiers in Psychiatry*, 15, 1265722. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2024.1265722>
- Hui, E. E., & Berezina, E. B. (2024). Burden of the Fruity: Family support and suicide ideation as mediators between discrimination and suicide behavior in LGBTQ+ Malaysians. *Journal of Homosexuality*, 1–22. <https://doi.org/10.1080/00918369.2024.2354409>
- Hunt, Q. A., & Parkin, C. S. (2025). Exploring Gender Minority Stress and the Interpersonal Theory of Suicide: A Path Analysis of Suicidality among Transgender and Gender-Diverse People. *Journal of Marital and Family Therapy*, 51(2), e70011. <https://doi.org/10.1111/jmft.70011>

- Jones, P. J., Ma, R., & McNally, R. J. (2019). Bridge Centrality: A network approach to understanding Comorbidity. *Multivariate Behavioral Research*, 56(2), 353–367. <https://doi.org/10.1080/00273171.2019.1614898>
- Katinaitė, R., & Žardeckaitė-Matulaitienė, K. (2023). Internalizuoto heteroseksizmo paplitimas tarp Lietuvoje gyvenančių LGBQ+ asmenų ir jo sąsajos su psichologine gerove bei socialinėmis patirtimis. *Visuomenės sveikata*, 2(101), 76–84.
- Kaufman, E. A., Meddaoui, B., Seymour, N. E., & Victor, S. E. (2023). The roles of minority stress and thwarted belongingness in suicidal ideation among cisgender and transgender/nonbinary LGBTQ+ individuals. *Archives of Suicide Research*, 27(4), 1296–1311. <https://doi.org/10.1080/13811118.2022.2127385>
- Kazlauskas, E., Gelezelyte, O., Kvedaraite, M., Ajdukovic, D., Johannesson, K. B., Böttche, M., Bondjers, K., Dragan, M., Figueiredo-Braga, M., Grajewski, P., Anastassiou-Hadjicharalambous, X., Javakhishvili, J. D., Lioupi, C., Lueger-Schuster, B., Mouthaan, J., Bagaric, I. R., Sales, L., Schäfer, I., Soydas, S., . . . Lotzin, A. (2023). Psychometric properties of the Patient Health Questionnaire-4 (PHQ-4) in 9230 adults across seven European countries: Findings from the ESTSS ADJUST study. *Journal of Affective Disorders*, 335, 18–23. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2023.05.007>
- Kemer, G., Demirtaş, E. T., Pope, A. L., & Ummak, E. (2016). Psychometric Properties of the Lesbian, Gay, and Bisexual Identity Scale–Turkish (LGBIS-TR). *Journal of Homosexuality*, 64(12), 1632–1649. <https://doi.org/10.1080/00918369.2016.1249741>
- King, M., Semlyen, J., Tai, S. S., Killaspy, H., Osborn, D., Popelyuk, D., & Nazareth, I. (2008). A systematic review of mental disorder, suicide, and deliberate self-harm in lesbian, gay and bisexual people. *BMC Psychiatry*, 8(1), 70. <https://doi.org/10.1186/1471-244X-8-70>
- Kline, R. B. (2016). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (4th ed.).
- Klonsky, E. D., Saffer, B. Y., & Bryan, C. J. (2017). Ideation-to-action theories of suicide: a conceptual and empirical update. *Current Opinion in Psychology*, 22, 38–43. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.07.020>
- Kroenke, K., Spitzer, R. L., Williams, J. B. W., & Löwe, B. (2009). An Ultra-Brief screening scale for anxiety and depression: the PHQ-4. *Psychosomatics*, 50(6), 613–621. <https://doi.org/10.1176/appi.psy.50.6.613>
- Krueger, E. A., Fish, J. N., Hammack, P. L., Lightfoot, M., Bishop, M. D., & Russell, S. T. (2020). Comparing National Probability and Community-Based Samples of Sexual Minority Adults: Implications and

- Recommendations for Sampling and Measurement. *Archives of Sexual Behavior*, 49(5), 1463–1475. <https://doi.org/10.1007/s10508-020-01724-9>
- Lardier, D. T., Jr, Bermea, A. M., Pinto, S. A., Garcia-Reid, P., & Reid, R. J. (2017). The Relationship between Sexual Minority Status and Suicidal Ideations among Urban Hispanic Adolescents. *Journal of LGBTQ Issues in Counseling*, 11(3), 174–189. <https://doi.org/10.1080/15538605.2017.1346491>
- Levi-Belz, Y., Peleg, D., & Ifrah, K. (2022). An integrative psychological model of risk factors for suicidal ideation and behavior among Israeli LGBT individuals. *OMEGA-Journal of Death and Dying*, 90(2), 475–502. <https://doi.org/10.1177/003022282210875>
- Li, R., Cai, Y., Wang, Y., Gan, F., & Shi, R. (2016b). Psychological pathway to suicidal ideation among men who have sex with men in Shanghai, China: A structural equation model. *Journal of Psychiatric Research*, 83, 203–210. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2016.09.002>
- Li, R., Cai, Y., Wang, Y., Sun, Z., Zhu, C., Tian, Y., Jiang, X., & Gan, F. (2016a). Psychosocial syndemic associated with increased suicidal ideation among men who have sex with men in Shanghai, China. *Health Psychology*, 35(2), 148–156. <https://doi.org/10.1037/hea0000265>
- Li, S. M., Kobrinsky, V., Bi, K., & Chen, M. S. (2025). An initial exploration of mechanisms contributing to higher suicidal ideation in bisexual+ compared to lesbian/gay individuals. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*. <https://doi.org/10.1037/sgd0000834>
- Ligório, I. S., Godoi, A. R., Soares, G. F., & Habigzang, L. F. (2024). Modelos teóricos do suicídio: uma revisão narrativa. *Psicologia Em Estudo*, 29(1). <https://doi.org/10.4025/psicolestud.v29i1.56282>
- Liu, R. T., Bettis, A. H., & Burke, T. A. (2020). Characterizing the phenomenology of passive suicidal ideation: a systematic review and meta-analysis of its prevalence, psychiatric comorbidity, correlates, and comparisons with active suicidal ideation. *Psychological Medicine*, 50(3), 367–383. <https://doi.org/10.1017/s003329171900391x>
- Lyzenko, D. (2011). *Biseksualių asmenų patirtys ir biseksualios socialinės tapatybės formavimasis Lietuvoje*. Magistro baigiamasis darbas. Vytauto Didžiojo universitetas.
- Ma, J., Batterham, P. J., Cleave, A. L., & Han, J. (2016). A systematic review of the predictions of the Interpersonal–Psychological Theory of Suicidal Behavior. *Clinical Psychology Review*, 46, 34–45. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2016.04.008>
- Marchi, M., Arcolin, E., Fiore, G., Travascio, A., Uberti, D., Amaddeo, F., Converti, M., Fiorillo, A., Mirandola, M., Pinna, F., Ventriglio, A., &

- Galeazzi, G. M. (2022). Self-harm and suicidality among LGBTIQ people: a systematic review and meta-analysis. *International Review of Psychiatry*, 34, 240–256. <https://doi.org/10.1080/09540261.2022.2053070>
- Marshal, M. P., Dietz, L. J., Friedman, M. S., Stall, R., Smith, H. A., McGinley, J., Thoma, B. C., Murray, P. J., D’Augelli, A. R., & Brent, D. A. (2011). Suicidality and depression disparities between sexual minority and heterosexual youth: A meta-analytic review. *Journal of Adolescent Health*, 49(2), 115–123. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2011.02.005>
- Marzetti, H., McDaid, L., & O’Connor, R. (2022). “Am I really alive?": Understanding the role of homophobia, biphobia and transphobia in young LGBT+ people’s suicidal distress. *Social Science & Medicine*, 298, 114860. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2022.114860>
- McConnell, E. A., Birkett, M. A., & Mustanski, B. (2015). Typologies of social support and associations with mental health outcomes among LGBT youth. *LGBT Health*, 2(1), 55–61. <https://doi.org/10.1089/lgbt.2014.0051>
- McConnell, E. A., Birkett, M., & Mustanski, B. (2016). Families Matter: Social support and mental health trajectories among lesbian, gay, bisexual, and transgender youth. *Journal of Adolescent Health*, 59(6), 674–680. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2016.07.026>
- McGarrity, L. A., Huebner, D. M., & McKinnon, R. K. (2013). Putting stigma in context: Do perceptions of group stigma interact with personally experienced discrimination to predict mental health? *Group Processes & Intergroup Relations*, 16(6), 684–698. <https://doi.org/10.1177/1368430213475675>
- Meyer, I. H. (1995). Minority stress and mental health in gay men. *Journal of Health and Social Behavior*, 36(1), 38–56. <https://doi.org/10.2307/2137286>
- Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin*, 129(5), 674–697. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.5.674>
- Meyer, I. H., & Frost, D. M. (2012). Minority stress and the health of sexual minorities. In C. J. Patterson & A. R. D’Augelli (Eds.), *Handbook of psychology and sexual orientation* (pp. 252–266). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199765218.003.0018>
- Meyer, I. H., & Wilson, P. A. (2009). Sampling lesbian, gay, and bisexual populations. *Journal of Counseling Psychology*, 56(1), 23–31. <https://doi.org/10.1037/a0014587>
- Meyer, I. H., Russell, S. T., Hammack, P. L., Frost, D. M., & Wilson, B. D. M. (2021). Minority stress, distress, and suicide attempts in three cohorts of sexual minority adults: A U.S. probability sample. *PLoS ONE*, 16(3), e0246827. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0246827>

- Mereish, E. H., Katz-Wise, S. L., & Woulfe, J. (2017). Bisexual-Specific Minority Stressors, Psychological Distress, and Suicidality in Bisexual Individuals: the Mediating Role of Loneliness. *Prevention Science*, 18(6), 716–725. <https://doi.org/10.1007/s11121-017-0804-2>
- Mohr, J. J., & Kendra, M. S. (2011). Revision and extension of a multidimensional measure of sexual minority identity: The Lesbian, Gay, and Bisexual Identity Scale. *Journal of Counseling Psychology*, 58(2), 234–245. <https://doi.org/10.1037/a0022858>
- Morgan, E. M. (2013). Contemporary issues in sexual orientation and identity development in emerging adulthood. *Emerging Adulthood*, 1(1), 52–66. <https://doi.org/10.1177/2167696812469187>
- Mortier, P., Cuijpers, P., Kiekens, G., Auerbach, R. P., Demyttenaere, K., Green, J. G., Kessler, R. C., Nock, M. K., & Bruffaerts, R. (2018). The prevalence of suicidal thoughts and behaviours among college students: a meta-analysis. *Psychological Medicine*, 48(4), 554–565. <https://doi.org/10.1017/s0033291717002215>
- Newcomb, M. E., & Mustanski, B. (2010). Internalized homophobia and internalizing mental health problems: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 30(8), 1019–1029. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.07.003>
- Nunnally, J. C., & Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric theory* (3rd ed.). McGraw-Hill.
- O'Connor, R. C. (2011). The integrated motivational-volitional model of suicidal behavior [Editorial]. *Crisis: The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention*, 32(6), 295–298. <https://doi.org/10.1027/0227-5910/a000120>
- O'Connor, R. C., & Kirtley, O. J. (2018). The integrated motivational–volitional model of suicidal behaviour. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 373(1754), 20170268. <https://doi.org/10.1098/rstb.2017.0268>
- O'Connor, R. C., & Nock, M. K. (2014). The psychology of suicidal behaviour. *The Lancet Psychiatry*, 1(1), 73–85. [https://doi.org/10.1016/s2215-0366\(14\)70222-6](https://doi.org/10.1016/s2215-0366(14)70222-6)
- O'Connor, R. C., & Portzky, G. (2018). The relationship between entrapment and suicidal behavior through the lens of the integrated motivational–volitional model of suicidal behavior. *Current Opinion in Psychology*, 22, 12–17. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.07.021>
- O'Shea, J., Jenkins, R., Nicholls, D., Downs, J., & Hudson, L. D. (2025). Prevalence, severity and risk factors for mental disorders among sexual and gender minority young people: a systematic review of systematic reviews

- and meta-analyses. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 34, 959–982.
<https://doi.org/10.1007/s00787-024-02552-1>
- Oginni, O. A., Robinson, E. J., Jones, A., Rahman, Q., & Rimes, K. A. (2018). Mediators of increased self-harm and suicidal ideation in sexual minority youth: a longitudinal study. *Psychological Medicine*, 49(15), 2524–2532.
<https://doi.org/10.1017/s003329171800346x>
- Osman, A., Bagge, C. L., Gutierrez, P. M., Konick, L. C., Kopper, B. A., & Barrios, F. X. (2001). The Suicidal Behaviors Questionnaire-Revised (SBQ-R): Validation with Clinical and Nonclinical Samples. *Assessment*, 8(4), 443–454. <https://doi.org/10.1177/107319110100800409>
- Pachankis, J. E. (2007). The psychological implications of concealing a stigma: A cognitive-affective-behavioral model. *Psychological Bulletin*, 133(2), 328–345. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.133.2.328>
- Parra, L. A., van Bergen, D. D., Dumon, E., Kretschmer, T., La Roi, C., Portzky, G., & Frost, D. M. (2021). Family belongingness attenuates entrapment and buffers its association with suicidal ideation in a sample of Dutch sexual minority emerging adults. *Archives of Sexual Behavior*, 50, 983–1001.
<https://doi.org/10.1007/s10508-020-01838-0>
- Pate, A. R., & Anestis, M. D. (2019). Comparison of Perceived Burdensomeness, Thwarted Belongingness, Capability for Suicide, and Suicidal Ideation among Heterosexual and Sexual Minority Individuals in Mississippi. *Archives of Suicide Research*, 24(sup2), S293–S309.
<https://doi.org/10.1080/13811118.2019.1598525>
- Paul, R., Smith, N. G., Mohr, J. J., & Ross, L. E. (2014). Measuring dimensions of bisexual identity: Initial development of the Bisexual Identity Inventory. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 1(4), 452–460.
<https://doi.org/10.1037/sgd0000069>
- Pellicane, M. J., & Ciesla, J. A. (2023). Temporal trends in rates of depression, anxiety, and suicidality among cisgender sexual minority and heterosexual college students. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 10(4), 560–574. <https://doi.org/10.1037/sgd0000563>
- Pitoňák, M. (2017). Mental health in non-heterosexuals: Minority stress theory and related explanation frameworks review. *Mental Health & Prevention*, 5, 63–73. <https://doi.org/10.1016/j.mhp.2016.10.002>
- Plöderl, M., Sellmeier, M., Fartacek, C., Pichler, E. M., Fartacek, R., & Kralovec, K. (2014). Explaining the suicide risk of sexual minority individuals by contrasting the minority stress model with suicide models. *Archives of Sexual Behavior*, 43, 1559–1570.
<https://doi.org/10.1007/s10508-014-0268-4>

- Poštuvan, V., Podlogar, T., Šedivy, N. Z., & De Leo, D. (2019). Suicidal behaviour among sexual-minority youth: a review of the role of acceptance and support. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 3(3), 190–198. [https://doi.org/10.1016/s2352-4642\(18\)30400-0](https://doi.org/10.1016/s2352-4642(18)30400-0)
- Rahman, Q., Xu, Y., Lippa, R. A., & Vasey, P. L. (2020). Prevalence of sexual orientation across 28 nations and its association with gender equality, economic development, and individualism. *Archives of Sexual Behavior*, 49(2), 595–606. <https://doi.org/10.1007/s10508-019-01590-0>
- Rasmussen, S., Cramer, R. J., McFadden, C., Haile, C. R., Sime, V. L., & Wilsey, C. N. (2021). Sexual orientation and the integrated motivational–volitional model of suicidal behavior: Results from a cross-sectional study of young adults in the United Kingdom. *Archives of Suicide Research*, 25(3), 439–457. <https://doi.org/10.1080/13811118.2019.1691693>
- Ryan, C., Russell, S. T., Huebner, D., Diaz, R., & Sanchez, J. (2010). Family acceptance in adolescence and the health of LGBT young adults. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 23(4), 205–213. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6171.2010.00246.x>
- Richardson, J. T. E. (2011). Eta squared and partial eta squared as measures of effect size in educational research. *Educational Research Review*, 6(2), 135–147. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2010.12.001>
- Rimkevičienė, J., Grigienė, D., Dadašev, S., Skruibis, P., & Gailienė, D. (2024). Unravelling the complexity of suicidality: a network analysis of theory-driven and culturally relevant suicide risk factors in a country with high suicide rates. *Nordic Journal of Psychiatry*, 78(8), 743–751. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.27643873.v1>
- Robinaugh, D. J., Hoekstra, R. H. A., Toner, E. R., & Borsboom, D. (2019). The network approach to psychopathology: a review of the literature 2008–2018 and an agenda for future research. *Psychological Medicine*, 50(3), 353–366. <https://doi.org/10.1017/s0033291719003404>
- Robinaugh, D. J., Millner, A. J., & McNally, R. J. (2016). Identifying highly influential nodes in the complicated grief network. *Journal of Abnormal Psychology*, 125(6), 747–757. <https://doi.org/10.1037/abn0000181>
- Robison, M., Udupa, N. S., Rice, T. B., Wilson-Lemoine, E., Joiner, T. E., & Rogers, M. L. (2024). The interpersonal theory of suicide: state of the science. *Behavior Therapy*, 55, 1158–1171. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2024.04.008>
- Rogers, M. L., & Taliaferro, L. A. (2020). Self-Injurious Thoughts and Behaviors Among Sexual and Gender Minority Youth: A Systematic Review of Recent Research. *Current Sexual Health Reports*, 12(4), 335–350. <https://doi.org/10.1007/s11930-020-00295-z>

- Rogowska, A. M., & Cisek, A. (2024). Minority stress, perceived social support, and depression in people diverse in sexual and gender minority status. *Psychology and Sexuality, 15*(4), 679–693. <https://doi.org/10.1080/19419899.2024.2333858>
- Rosseel, Y. (2012). lavaan: An R Package for Structural Equation Modeling. *Journal of Statistical Software, 48*(2), 1–36. <https://doi.org/10.18637/jss.v048.i02>
- Salentine, C. M., Hilt, L. M., Muehlenkamp, J. J., & Ehlinger, P. P. (2020). The link between discrimination and worst point suicidal ideation among sexual and gender minority adults. *Suicide and Life-Threatening Behavior, 50*(1), 19–28. <https://doi.org/10.1111/sltb.12571>
- Salim, S. R., & Messman, T. L. (2024). Suicidal thoughts among young bisexual women: Sexual violence, minority stress, and interpersonal factors. *Journal of Counseling Psychology, 71*(5), 415–429. <https://doi.org/10.1037/cou0000752>
- Salway, T., Ross, L. E., Fehr, C. P., Burley, J., Asadi, S., Hawkins, B., & Tarasoff, L. A. (2019). A systematic review and meta-analysis of disparities in the prevalence of suicide ideation and attempt among bisexual populations. *Archives of Sexual Behavior, 48*, 89–111. <https://doi.org/10.1007/s10508-018-1150-6>
- Savin-Williams, R. C. (2006). Who's gay? Does it matter? *Current Directions in Psychological Science, 15*(1), 40–44. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2006.00403.x>
- Savin-Williams, R. C. (2016). Sexual Orientation: Categories or Continuum? Commentary on Bailey et al. (2016). *Psychological Science in the Public Interest, 17*(2), 37–44. <https://doi.org/10.1177/1529100616637618>
- Savin-Williams, R. C., & Ream, G. L. (2007). Prevalence and stability of sexual orientation components during adolescence and young adulthood. *Archives of Sexual Behavior, 36*(3), 385–394. <https://doi.org/10.1007/s10508-006-9088-5>
- Schotte, D. E., & Clum, G. A. (1987). Problem-solving skills in suicidal psychiatric patients. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 55*(1), 49–54. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.55.1.49>
- Siddaway, A. P., Taylor, P. J., Wood, A. M., & Schulz, J. (2015). A meta-analysis of perceptions of defeat and entrapment in depression, anxiety problems, posttraumatic stress disorder, and suicidality. *Journal of Affective Disorders, 184*, 149–159. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2015.05.046>
- Silva, C., Chu, C., Monahan, K. R., & Joiner, T. E. (2015). Suicide risk among sexual minority college students: A mediated moderation model of sex and

- perceived burdensomeness. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 2(1), 22–33. <https://doi.org/10.1037/sgd0000086>
- Silva, T. (2025). Sexual identities: The state of the field and future directions. *Sex & Sexualities*, 1(1), 172–181. <https://doi.org/10.1177/3033371251331903>
- Souza, K., Sosu, E. M., Thomson, S., & Rasmussen, S. (2024). A systematic review of the studies testing the integrated motivational-volitional model of suicidal behaviour. *Health Psychology Review*, 18(4), 698–722. <https://doi.org/10.1080/17437199.2024.2336013>
- Švetkauskaitė, S. (2023). *Sekualinės orientacijos sąsajos su savižudiškomis mintimis, depresiškumu ir alkoholio vartojimu*. Vilniaus universitetas. Kursinis darbas.
- Taylor, P. J., Gooding, P., Wood, A. M., & Tarrier, N. (2011). The role of defeat and entrapment in depression, anxiety, and suicide. *Psychological Bulletin*, 137(3), 391–420. <https://doi.org/10.1037/a0022935>
- Talley, A. E., Brown, S. L., Cukrowicz, K., & Bagge, C. L. (2016). Sexual self-concept ambiguity and the interpersonal theory of suicide risk. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 46(2), 127–140. <https://doi.org/10.1111/sltb.12176>
- Tibshirani, R. (1996). Regression shrinkage and selection via the lasso. *Journal of the Royal Statistical Society Series B (Statistical Methodology)*, 58(1), 267–288. <https://doi.org/10.1111/j.2517-6161.1996.tb02080.x>
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the Social Group: A Self-Categorization Theory*. Basil Blackwell.
- Vaiseta, T. (2024). Investigating the history of homosexuality in Soviet Lithuania: Deconstructing court verdicts. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 120(1), 10–31. <https://doi.org/10.22364/lviz.120.0>
- Van Orden, K. A., Witte, T. K., Cukrowicz, K. C., Braithwaite, S. R., Selby, E. A., & Joiner Jr, T. E. (2010). The interpersonal theory of suicide. *Psychological Review*, 117(2), 575–600. <https://doi.org/10.1037/a0018697>
- Van Spijker, B. A., Batterham, P. J., Cascar, A. L., Farrer, L., Christensen, H., Reynolds, J., & Kerkhof, A. J. (2014). The Suicidal Ideation Attributes Scale (SIDAS): Community-Based validation study of a new scale for the measurement of suicidal ideation. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 44(4), 408–419. <https://doi.org/10.1111/sltb.12084>
- Vytauto Didžiojo universitetas (2024). *Įtraukūs universitetai, vedantys į įtraukią visuomenę. Nacionalinė ataskaita. Lietuvos atvejų analizė*. https://www.lgi.lt/assets/INCLUSIES_Nacionaline_ataskaita_Lietuvos_atvej_o_analize.pdf

- Wells, T. T., Tucker, R. P., & Kraines, M. A. (2019). Extending a rejection sensitivity model to suicidal thoughts and behaviors in sexual minority groups and to transgender mental health. *Archives of Sexual Behavior*, 49(7), 2291–2294. <https://doi.org/10.1007/s10508-019-01596-8>
- Williams J. M. G. (2001). *The Cry of Pain*. London.
- Wittgens, C., Fischer, M. M., Buspavanich, P., Theobald, S., Schweizer, K., & Trautmann, S. (2022). Mental health in people with minority sexual orientations: A meta-analysis of population-based studies. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 145(4), 357–372. <https://doi.org/10.1111/acps.13405>
- Wolford-Clevenger, C., Frantell, K. A., Brem, M. J., Garner, A., Florimbio, A. R., Grigorian, H., Shorey, R. C., & Stuart, G. L. (2018). Suicide ideation among Southern U.S. Sexual minority college students. *Death Studies*, 44(4), 223–229. <https://doi.org/10.1080/07481187.2018.1531088>
- Xu, C., Wang, Z., Liu, S., Chen, H., Chen, Y., Xia, D., Chen, Y., Xu, H., Hu, F., Wang, Y., Cai, Y., & Chen, J. (2022). A nomogram of suicidal ideation among men who have sex with men in China: Based on the integrated motivational-volitional model of suicidal behavior. *Frontiers in Public Health*, 10, 1070334. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.1070334>
- Zaborskis, A., Sirvyte, D., & Zemaitiene, N. (2016). Prevalence and familial predictors of suicidal behaviour among adolescents in Lithuania: a cross-sectional survey 2014. *BMC Public Health*, 16(1), 554. <https://doi.org/10.1186/s12889-016-3211-x>
- Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality Assessment*, 52(1), 30–41. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa5201_2
- Zwickl, A. A., Tran, U. S., Schmied, S., Hampejs, V., & Voracek, M. (2025). Suicidality among sexual minority individuals: A preregistered systematic umbrella review of 20 years of research. *Psychiatry Research*, 351, 116648. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2025.116648>
- Žilinskas, E., & Lesinskienė, S. (2023). Suicide literacy and attitudes toward psychological help-seeking: a cross-sectional study of students. *Journal of International Medical Research*, 51(5), 1–11. <https://doi.org/10.1177/03000605231172452>
- Žilinskas, E., Žulpaitė, G., Puteikis, K., & Viliūnienė, R. (2021). Mental Health among Higher Education Students during the COVID-19 Pandemic: A Cross-Sectional Survey from Lithuania. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(23), 12737. <https://doi.org/10.3390/ijerph182312737>
- Žukauskienė, R. (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Margi raštai.

PRIEDAI

1 priedas

Kvietimas į tyrimą

Vilniaus
universitetas

Studentų ir studenčių apklausa

Savižudiško elgesio, individualių bei tarpasmeninių psichologinių veiksmų, seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės sąsajos

Mums labai svarbus Jūsų dalyvavimas!

Tyrimą atlieka
Vilniaus universiteto
Suicidologijos tyrimų centras

ANKETA

Informuotas sutikimas

MOKSLINIO TYRIMO ANKETA

Gerbiamas (-a) tyrimo dalyvi (-e),

Vilniaus universiteto Suicidologijos tyrimo centro komanda atlieka mokslinį tyrimą, kurio tikslas yra išanalizuoti savižudiško elgesio, individualių bei tarpasmeninių psichologinių veiksnių, seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės sąsajas tarp Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų (-čių).

Šią anketą pildykite tik tuo atveju, jeigu šiuo metu gyvenate ir studijujete Lietuvos aukštojoje mokykloje - universitete ar kolegijoje.

Prašome Jūsų sutikti dalyvauti tyrime ir užpildyti šią anketą. Anketo pildymui užtruksite apie 30 min.

Apklausa yra anoniminė, todėl Jūsų pateiktų atsakymų konkrečiai su Jumis nebus įmanoma susieti. Tyrimo duomenys bus laikomi saugiai ir prieinami tik šio tyrimo vykdytojams. Gauti duomenys bus analizuojami ir pristatomi mokslo darbuose, tik apibendrintai, nesiejant su konkrečiais asmens atsakymais.

Atminkite, kad Jūsų dalyvavimas yra savanoriškas, bet kuriuo metu galite nutraukti tyrimą. Jeigu pajusite, kad pildant anketą patyrėte sunkių jausmų ir norėsite apie juos pasikalbėti, anketos pabaigoje bus nurodyta informacija apie psichologinės pagalbos galimybes.

Jeigu turite klausimų, galite kreiptis į pagrindinį tyrėją žemiau nurodytais kontaktais.

Mums labai svarbus Jūsų dalyvavimas!

Ar sutinkate dalyvauti tyrime?

- ☐ Sutinku
- ☐ Nesutinku

Pagrindinis tyrėjas:

Jokūbas Gužas
Vilniaus universiteto
Suicidologijos tyrimų centras
jokubas.guzas@fsf.vu.lt

Sociodemografinė anketos dalis

Pradžioje prašome Jūsų atsakyti į sociodemografinius klausimus

1. Jūsų lytis:

- ☐ Moteris
- ☐ Vyras
- ☐ Translytė moteris
- ☐ Translytis vyras
- ☐ Kita: (įrašykite) _____

2. Jūsų amžius: (įrašykite) _____

3. Jūsų seksualinė orientacija:

- ☐ Heteroseksuali
- ☐ Homoseksuali
- ☐ Biseksuali
- ☐ Kita: (įrašykite) _____

4. Jūsų gyvenamoji vieta:

- ☐ Didmiestis (Vilniaus, Kaunas, Klaipėda, Šiauliai)
- ☐ Miestas (pvz., Panevėžys, Alytus ir kt.)
- ☐ Miestelis arba kaimas (pvz., Kernavė, Babtai ir kt.)
- ☐ Gyvenu ne Lietuvoje

5. Studijų pakopa, kurioje mokotės:

- ☐ Bakalauro studijų
- ☐ Magistrantūros studijų
- ☐ Vientisųjų studijų
- ☐ Doktorantūros studijų
- ☐ Rezidentūros studijų
- ☐ Nestudijuojau
- ☐ Kita: (įrašykite) _____

6. Aukštoji mokykla, kurioje mokotės:

7. Ar šiuo metu jūs palaikote romantinius santykius?

- ☐ Taip, gyvenu kartu su partneriu (-e)
- ☐ Taip, bet negyvenu kartu su partneriu (-e)
- ☐ Ne

8. Jūsų darbinė veikla:

- ☐ Tik dirbu
- ☐ Tik studijuojau
- ☐ Dirbu ir studijuojau
- ☐ Nei dirbu, nei studijuojau

2 priedas

Suvoktos asmeninės diskriminacijos instrumento teiginių faktoriai svoriai (β) ir determinacijos koeficientai (R^2)

Teiginys	β	R^2
1	0,87	0,75
2	0,85	0,73
3	0,80	0,63
4	0,88	0,78
5	0,81	0,66
6	0,82	0,68
7	0,86	0,74
8	0,92	0,85
9	0,69	0,47
10	0,80	0,64
11	0,82	0,67
12	0,85	0,72
13	0,50	0,25
14	0,88	0,78
15	0,68	0,46

3 priedas

Lesbiečių, gėjų ir biseksualų tapatumo skalės teiginių faktoriai (β) ir determinacijos koeficientai (R^2)

Teiginys	β	R^2
Susirūpinimas dėl priėmimo		
5	0,83	0,69
9	0,71	0,50
16	0,84	0,70
Motyvacija slėpti		
1	0,73	0,53
4	0,77	0,59
19	0,63	0,40
Tapatumo neapibrėžtumas		
3	0,80	0,64
8	0,74	0,55
14	0,61	0,37
22	0,84	0,70
Internalizuotas homo(bi)negatyvumas		
2	0,88	0,77
20	0,90	0,81
27	0,65	0,42
Sunkus procesas		
12	0,78	0,60
17	0,69	0,48
23 ^R	0,73	0,53
Tapatumo pranašumas		
7	0,70	0,50
10	0,78	0,60
18	0,74	0,54
Tapatumo patvirtinimas		
6	0,80	0,64
13	0,92	0,85
26	0,90	0,82
Tapatumo centriškumas		
11 ^R	0,54	0,29
15	0,39	0,15
21	0,57	0,32
24	0,90	0,81
25	0,89	0,80

Pastaba. R – atvirkštinis teiginys.

4 priedas

Išpėsties jausmo skalės trumposios formos teiginių faktoriai (β) ir determinacijos koeficientai (R^2)

Teiginys	β	R^2
1	0,71	0,51
2	0,78	0,60
3	0,79	0,63
4	0,92	0,84

5 priedas

Tarpasmeninių poreikių klausimyno teiginių faktoriai svoriai (β) ir determinacijos koeficientai (R^2)

Teiginys	β	R^2
Savęs kaip naštos suvokimas		
1	0,86	0,74
2	0,90	0,80
3	0,83	0,69
4	0,87	0,75
5	0,89	0,78
Žlugusio priklausymo jausmas		
6 ^R	0,75	0,56
7 ^R	0,68	0,46
8 ^R	0,79	0,62
9 ^R	0,81	0,66
10 ^R	0,75	0,56

Pastaba. R – atvirkštinis teiginys.

6 priedas

Daugiamatės suvoktos socialinės paramos skalės teiginių faktoriai svoriai (β) ir determinacijos koeficientai (R^2)

Teiginys	β	R^2
Reikšmingo kito parama		
1	0,84	0,70
2	0,88	0,77
5	0,87	0,76
10	0,89	0,79
Šeimos parama		
3	0,82	0,68
4	0,93	0,86
8	0,85	0,73
11	0,81	0,65
Draugų parama		
6	0,89	0,79
7	0,91	0,82
9	0,90	0,81
12	0,89	0,79

7 priedas

Tyrimo kintamųjų aprašomosios statistikos rodiklių reikšmės

Kintamasis	<i>n</i>	Diapazonas	<i>M</i>	<i>SD</i>	Asimetrija (<i>SE</i>)	Ekscesas (<i>SE</i>)
Mažumų streso modelio konstruktai						
Diskriminacija	451	1–5	1,53	0,56	2,590 (0,115)	10,224 (0,229)
Internalizuotas homo(bi)negatyvumas	451	1–6	2,13	1,22	1,203 (0,115)	0,856 (0,229)
Susirūpinimas dėl priėmimo	451	1–6	3,25	1,46	0,106 (0,115)	–1,045 (0,229)
Motyvacija slėpti	451	1–6	4,09	1,18	–0,3697 (0,115)	–0,481 (0,229)
Tapatumo neapibrėžtumas	451	1–6	2,85	1,29	0,251 (0,115)	–0,948 (0,229)
Sunkus procesas	451	1–6	3,34	1,34	0,141 (0,115)	–0,870 (0,229)
Tapatumo pranašumas	451	1–6	1,90	1,03	1,599 (0,115)	3,048 (0,229)
Tapatumo patvirtinimas	451	1–6	4,21	1,19	–0,665 (0,115)	0,270 (0,229)
Tapatumo centriškumas	451	1–5,8	2,68	1,01	0,182 (0,115)	–0,559 (0,229)
IMV modelio konstruktai						
Išpėsties jausmas	452	0–16	7,71	4,98	0,126 (0,115)	–1,202 (0,229)
Savęs kaip naštos suvokimas	441	5–35	13,25	8,83	0,901 (0,116)	–0,396 (0,232)
Žlugusio priklausymo jausmas	441	5–35	18,83	5,53	0,148 (0,116)	–0,630 (0,232)
Šeimos parama	437	1–7	4,07	1,72	–0,056 (0,117)	–1,105 (0,233)
Draugų parama	437	1–7	5,22	1,64	–0,936 (0,117)	0,100 (0,233)
Reikšmingo kito parama	437	1–7	5,31	1,65	–0,836 (0,177)	–0,292 (0,233)

(7 priedo lentelės tęsinys)

Kintamasis	<i>n</i>	Diapazonas	<i>M</i>	<i>SD</i>	Asimetrija (<i>SE</i>)	Ekscesas (<i>SE</i>)
Bendrieji minčių apie savižudybę rizikos veiksniai						
Depresija	452	0–6	3,12	1,80	0,125 (0,115)	–1,021 (0,229)
Nerimas	452	0–6	3,55	1,81	–0,075 (0,115)	–1,170 (0,229)

Pastaba. Tyrimo kintamųjų aprašomosios statistikos charakteristikos pateiktos tik neheteroseksualių tyrimo dalyvių imtyje.

Diapazonas – kintamojo įverčio intervalas (nuo mažiausio ir didžiausio).

Tyrimo dalyvių skaičiai (*n*) skiriasi dėl taikyto trūkstančių duomenų tvarkymo metodo, kai iš analizės buvo pašalinama konkretaus asmens visa duomenų eilutė, jei toje eilutėje trūko bent vieno duomens.

8 priedas

Minčių apie savižudybę dažnio palyginimas tarp vyrų ir moterų, atsižvelgiant į tyrimo dalyvių seksualinę orientaciją

Lytis	Mintys apie savižudybę			
	Ar turėjo minčių apie savižudybę?	Per pastarąjį mėnesį <i>n</i> (%)	Per pastaruosius metus <i>n</i> (%)	Per visą gyvenimą <i>n</i> (%)
Heteroseksualūs tyrimo dalyviai				
Vyr	Turėjo	207 (43,9 %)	249 (53,3 %)	304 (65,4 %)
	Neturėjo	265 (56,1 %)	218 (46,7 %)	161 (34,6 %)
Mot	Turėjo	469 (39,5%)	636 (53,9 %)	744 (62,9 %)
	Neturėjo	718 (60,5 %)	545 (46,1 %)	437 (37,1 %)
$\chi^2(df), p$		$\chi^2(1) = 2,640,$ $p > 0,05$	$\chi^2(1) = 0,04,$ $p > 0,05$	$\chi^2(1) = 0,859,$ $p > 0,05$
Homoseksualūs tyrimo dalyviai				
Vyr	Turėjo	26 (50,0 %)	34 (65,4 %)	39 (75,0 %)
	Neturėjo	26 (50,0 %)	18 (34,6 %)	13 (25,0 %)
Mot	Turėjo	22 (56,4 %)	27 (69,2 %)	31 (79,5 %)
	Neturėjo	17 (43,6 %)	12 (30,8 %)	8 (20,5 %)
$\chi^2(df), p$		$\chi^2(1) = 0,367,$ $p > 0,05$	$\chi^2(1) = 0,149,$ $p > 0,05$	$\chi^2(1) = 0,253,$ $p > 0,05$
Biseksualūs ir kiti neheteroseksualūs tyrimo dalyviai				
Vyr	Turėjo	32 (61,5 %)	39 (75,0 %)	42 (80,8 %)
	Neturėjo	20 (38,5 %)	13 (25,0%)	10 (19,2 %)
Mot	Turėjo	185 (69,0 %)	229 (85,8 %)	243 (91,4 %)
	Neturėjo	83 (31,0 %)	38 (14,2 %)	23 (8,6 %)
$\chi^2(df), p$		$\chi^2(1) = 1,120,$ $p > 0,05$	$\chi^2(1) = 3,757,$ $p < 0,05$	$\chi^2(1) = 5,239,$ $p < 0,05$

Pastaba. Vyr – vyrai; Mot – moterys. Į analizę buvo įtraukti tik cislyčiai tyrimo dalyviai. Paryškinti statistškai reikšmingi rezultatai.

9 priedas

Visų psichologinį tinklą sudarančių nenulinių briaunų absoliutūs svoriai

	Mazgas	↔ Mazgas	Absoliutus svoris
1.	FrSupp	↔ SOSupp	0,501
2.	IdAffirm	↔ IntHomo	-0,375
3.	Entrap	↔ PercBurden	0,374
4.	IdAffirm	↔ IdCentral	0,326
5.	Entrap	↔ SuicId	0,308
6.	IdCentral	↔ IdSuper	0,303
7.	AccConc	↔ ConcealMot	0,290
8.	AccConc	↔ DiffProc	0,290
9.	FrSupp	↔ ThwBelong	-0,284
10.	SOSupp	↔ ThwBelong	-0,213
11.	AccConc	↔ IntHomo	0,182
12.	Discr	↔ FamSupp	-0,180
13.	DiffProc	↔ IntHomo	0,180
14.	IdUncert	↔ IntHomo	0,160
15.	AccConc	↔ Discr	0,159
16.	AccConc	↔ IdCentral	0,152
17.	PercBurden	↔ ThwBelong	0,142
18.	Discr	↔ IdCentral	0,119
19.	PercBurden	↔ SuicId	0,114
20.	Entrap	↔ ThwBelong	0,114
21.	ConcealMot	↔ DiffProc	0,110
22.	FamSupp	↔ SOSupp	0,108
23.	AccConc	↔ PercBurden	0,105
24.	Entrap	↔ FamSupp	-0,101
25.	FamSupp	↔ PercBurden	-0,088
26.	DiffProc	↔ Discr	0,079
27.	Discr	↔ IdSuper	0,075
28.	IdUncert	↔ PercBurden	0,073
29.	DiffProc	↔ IdCentral	0,067
30.	FamSupp	↔ ThwBelong	-0,065
31.	ConcealMot	↔ SOSupp	-0,056
32.	FamSupp	↔ SuicId	-0,055
33.	Entrap	↔ IdUncert	0,052
34.	Discr	↔ IdAffirm	0,042
35.	ConcealMot	↔ IdAffirm	-0,039
36.	PercBurden	↔ SOSupp	-0,039
37.	Discr	↔ Entrap	0,035
38.	Entrap	↔ SOSupp	-0,034
39.	Discr	↔ SuicId	0,034
40.	AccConc	↔ SuicId	0,033
41.	ConcealMot	↔ IdSuper	-0,033

42. DiffProc	↔	FamSupp	-0,028
43. FrSupp	↔	IdAffirm	0,028
44. IdAffirm	↔	IdSuper	0,028
45. DiffProc	↔	IdUncert	0,028
46. ConcealMot	↔	IntHomo	0,025
47. IdAffirm	↔	ThwBelong	-0,024
48. Discr	↔	PercBurden	0,024
49. IdAffirm	↔	SOSupp	0,022
50. ConcealMot	↔	FamSupp	-0,022
51. Entrap	↔	FrSupp	-0,016
52. IdUncert	↔	SOSupp	-0,016
53. Entrap	↔	IntHomo	0,012
54. AccConc	↔	SOSupp	-0,010
55. ConcealMot	↔	SuicId	0,008
56. IdAffirm	↔	PercBurden	0,008
57. SuicId	↔	ThwBelong	0,007
58. SOSupp	↔	SuicId	-0,003
59. DiffProc	↔	SOSupp	-0,002
60. ConcealMot	↔	IdUncert	0,0002

Mažumų streso modelio kintamieji: **Discr** – diskriminacija, **ConcealMot** – motyvacija slėpti, **IdUncert** – tapatumo neapibrėžtumas, **IntHomo** – internalizuotas homo(bi)negatyvumas, **DiffProc** – sunkus procesas, **AccConc** – susirūpinimas dėl priėmimo, **IdSuper** – tapatumo pranašumas, **IdCentral** – tapatumo centriškumas, **IdAffirm** – tapatumo patvirtinimas.

IMV modelio kintamieji: **Entrap** – išspėties jausmas, **ThwBelong** – žlugusio priklausymo jausmas, **PercBurden** – savęs kaip naštos suvokimas, **FamSupp** – šeimos parama, **FrSupp** – draugų parama, **SOSupp** – reikšmingo kito parama, **SuicId** – mintys apie savižudybę per pastarąjį mėnesį (dichotominis kintamasis).

10 priedas

Kiekvieno psichologinį tinklą sudarančio mazgo (kintamojo) tikėtino poveikio (kairėje) ir tiltų tikėtino poveikio (dešinėje) reikšmės

Kintamasis	Tikėtinas poveikis	Kintamasis	Tiltų tikėtinas poveikis
AccConc	1,914	FamSupp	–2,058
FamSupp	–1,888	PercBurden	2,057
ThwBelong	–1,637	Entrap	1,158
IdCentral	1,370	ConcealMot	–1,076
Entrap	0,851	ThwBelong	0,956
IdAffirm	–0,848	IdUncert	0,956
DiffProc	0,803	AccConc	0,912
PercBurden	0,777	DiffProc	–0,675
IntHomo	–0,456	SuicId	0,651
FrSupp	–0,351	SOSupp	–0,482
SOSupp	–0,280	IdCentral	–0,403
ConcealMot	–0,225	IdSuper	–0,230
IdUncert	–0,192	Discr	0,203
SuicId	0,158	FrSupp	–0,163
Discr	0,019	IdAffirm	0,149
IdSuper	–0,017	IntHomo	–0,067

Pastaba. Reikšmės yra standartizuotos z balais.

Mažumų streso modelio kintamieji: **Discr** – diskriminacija, **ConcealMot** – motyvacija slėpti, **IdUncert** – tapatumo neapibrėžtumas, **IntHomo** – internalizuotas homo(bi)negatyvumas, **DiffProc** – sunkus procesas, **AccConc** – susirūpinimas dėl priėmimo, **IdSuper** – tapatumo pranašumas, **IdCentral** – tapatumo centriškumas, **IdAffirm** – tapatumo patvirtinimas.

IMV modelio kintamieji: **Entrap** – išsėsties jausmas, **ThwBelong** – žlugusio priklausymo jausmas, **PercBurden** – savęs kaip naštos suvokimas, **FamSupp** – šeimos parama, **FrSupp** – draugų parama, **SOSupp** – reikšmingo kito parama, **SuicId** – mintys apie savižudybę per pastarąjį mėnesį (dichotominis kintamasis).

SUMMARY

1. INTRODUCTION

Sexual orientation is an integral part of every person's identity. In recent years, sexual diversity has increasingly been recognized as a *normal* aspect of human life (Hammack & Wignall, 2023). Despite this, research consistently shows that significantly more non-heterosexual individuals, compared to heterosexual individuals, experience various health difficulties. One of the most prominent psychological problems within sexual minority communities is the high prevalence of suicidal behavior (Marchi et al., 2022; Zwickl et al., 2025). Among non-heterosexual adults, young adulthood (18–29 years) is identified as a critical developmental period characterized by particularly elevated risk of suicidal behavior (Fish et al., 2019). In light of this, the present dissertation examines suicidality among young non-heterosexual adults, by focusing specifically on the student population. The study aims to identify associations between sexual orientation and suicidal ideation, as well as factors associated with suicidal ideation among non-heterosexual students.

1.1. Associations between Sexual Orientation and Suicidal Ideation

As noted by De Leo et al. (2006), suicidal behavior is a broad-scope phenomenon. Among the different manifestations of suicidal behavior, this study focuses specifically on suicidal ideation. First, suicidal thoughts represent one of the initial stages of the suicidal process; therefore, a more profound investigation of this stage allows for a higher-level understanding of the factors associated with the emergence of suicidal ideation and helps identify factors that may be important for early suicide prevention and intervention. Second, the prevalence of suicidal ideation is substantially higher than that of other manifestations of suicidal behavior. The higher prevalence of this phenomenon enables the application of more complex statistical analyses. In light of these arguments, the primary focus of this study is the analysis of suicidal ideation.

Research consistently confirms that sexual orientation is associated with suicidal ideation. Review findings indicate that, on average, twice as many non-heterosexual individuals experience suicidal thoughts compared to heterosexual individuals (King et al., 2008). Although studies have long demonstrated differences in suicidal ideation between heterosexual and non-heterosexual individuals, this issue remains insufficiently explored in Lithuania. Therefore, this study contributes to addressing an existing scientific

gap in Lithuania and, consequently, creates opportunities to compare Lithuanian data with findings from other countries, thereby expanding the sociocultural understanding of suicidal behavior.

Other reviews emphasize that the risk of suicidal ideation varies depending on the specific category of non-heterosexual orientation. These reviews indicate that bisexual individuals exhibit the highest suicide risk among non-heterosexual populations – on average, they are four-to-five times more likely to experience suicidal ideation (Marchi et al., 2022; Salway et al., 2019). High prevalence rates of suicidal ideation among bisexual or other non-monosexual individuals have also been confirmed in large student samples (Horwitz et al., 2020; Pellicane & Ciesla, 2023). However, there remains a lack of research examining suicidality among non-heterosexual individuals beyond homosexual and bisexual groups. The present dissertation aims to address this gap by including not only homosexual and bisexual students in the non-heterosexual sample, but also individuals with other non-heterosexual identities.

Research also suggests that the risk of suicidal ideation is associated with gender; however, analyses of the interaction between sexual orientation and gender have so far yielded inconsistent findings (King et al., 2008; Marchi et al., 2022; Salway et al., 2019). Accordingly, this study also seeks to evaluate the interplay between sexual orientation and gender in the context of suicidal ideation.

Studies further indicate that associations between sexual orientation and suicidal ideation may depend on the time frame in which suicidality is assessed (King et al., 2008; Salway et al., 2019). In this dissertation, the prevalence of suicidal ideation across sexual orientation groups and the associations between sexual orientation and suicidal ideation will be examined across multiple time periods. This approach allows assessment of whether elevated suicidality among non-heterosexual participants is specific to a particular time frame, or it actually represents a stable phenomenon over time.

1.2. Minority Stress Model

The research findings discussed above raise the following question: *What mechanisms could explain the elevated suicidality observed among non-heterosexual individuals?* In this context, one of the most important theoretical frameworks is the *minority stress model* (Frost & Meyer, 2023; Meyer, 2003). The central idea of the minority stress model is based on the assumption that non-heterosexual individuals experience additional stress, referred to as *minority stress*, which differs from and adds to general stress.

Within the model, this additional minority stress is linked to health disparities among sexual minorities, including an increased prevalence of suicidal behavior.

In the minority stress model (Meyer, 2003), minority stress is conceptualized along a continuum – from distal to proximal stressors. *Distal stressors* are external, objective negative events that do not depend on an individual's subjective perception. They include various forms of discrimination faced by non-heterosexual individuals solely due to belonging to sexual minorities. These stressors originate from the stigma against LGBTQ people prevailing in society.

Proximal stressors are internal, subjective negative processes that depend on self-perception. Unlike distal stressors, which arise from objective external events, proximal stressors reflect how a non-heterosexual person internalizes and experiences stigmatizing societal attitudes. In other words, proximal stressors are internal mechanisms that develop under the influence of distal stressors. The minority stress model identifies three main proximal stressors: internalized homo(bi)phobia, expectations of rejection, and concealment of sexual orientation.

The impact of minority stress on an individual also depends on the specific *sociocultural context*. Therefore, it is necessary to consider the situation in Lithuania. The history of LGBTQ people in Lithuania includes prolonged criminalization and pathologization of homosexuality, which continued until the end of the 20th century (Vaiseta, 2024). These historical conditions may have significantly contributed to the formation and persistence of deep stigma against sexual minorities that continues to the present day. In contemporary Lithuania, this stigma operates at multiple levels. Structural and institutional stigma remains among the highest in the European Union (EU) due to laws restricting the rights of sexual minorities (Bränström & Pachankis, 2023). Public opinion surveys indicate strong negative attitudes toward the LGBTQ community – notably, a survey conducted across 27 EU countries found that approximately two-thirds of Lithuanians hold negative views toward non-heterosexual individuals (European Union, 2023). Research with sexual minorities themselves indicates elevated levels of internalized stigma among LGBTQ+ individuals in Lithuania (Katinaitė & Žardeckaitė-Matulaitienė, 2023). A survey by the European Union Agency for Fundamental Rights (EU FRA, 2024) revealed that 46% of LGBTIQ individuals in Lithuania reported experiencing discrimination due to their sexual orientation in the past year (compared to the EU average of 36%). These data indicate that stigma against non-heterosexual individuals in Lithuania is historically rooted and remains particularly strong across multiple

levels today. Therefore, analysis of the minority stress model must take this sociocultural context into account, as it shapes the specific lived experiences of members of sexual minority communities.

Research shows that minority stressors are significantly associated with suicidal ideation (Canen & Brausch, 2024; de Lange et al., 2022). However, the associations found in these studies were relatively weak. Researchers suggest that weak or non-significant links between minority stressors and suicidality may indicate that distal and proximal minority stressors are indirectly related to suicidal ideation through intermediate psychological mechanisms.

A major limitation of the minority stress model from a suicidological perspective is that it is not sufficiently specific in explaining the increased occurrence of suicidal ideation. It is therefore concluded that, while the minority stress model is important, it is not sufficient on its own to fully explain pathways leading to suicidal thoughts among non-heterosexual individuals. It has already been suggested that other factors may mediate the association between minority stressors and suicidal ideation.

Hatzenbuehler (2009) proposed a more integrated framework than the minority stress model – specifically, the psychological mediation framework. This framework is based on three assumptions: first, that sexual minorities experience excess minority stress due to pervasive stigma; second, that this excess stress disrupts psychological processes – including coping and emotion regulation, social and interpersonal functioning, and cognitive processes; and third, that these psychological mechanisms mediate the relationship between stigma-related minority stress and mental health outcomes (psychopathology). Hatzenbuehler emphasizes that these general psychological processes are also present in heterosexual individuals, but stigma-related stress leads sexual minorities to experience greater disruptions in them. Hatzenbuehler (2011) later applied this framework to explain the higher rates of suicide attempts among lesbian, gay, and bisexual adolescents. Based on this framework, the present dissertation hypothesizes that the relationship between minority stressors and suicidal ideation is mediated by intermediate general psychological factors. In this study, variables from the *integrated motivational-volitional (IMV) model* (O'Connor, 2011; O'Connor & Kirtley, 2018) were selected as mediators.

1.3. Integrated Motivational-Volitional Model

A number of theoretical models have been developed to explain suicidal behavior. A recent review indicated that the IMV model is one of the newest

contemporary suicidological frameworks widely applied in research (Díaz-Oliván et al., 2021). The decision to rely on the IMV model in this work is based on several considerations. First, the clear structure of the IMV model makes it possible to distinguish factors specifically related to suicidal ideation rather than suicidal behavior in general. Second, the transparent IMV framework allows analysis of how minority stress may transform into psychological distress directly linked to the emergence of suicidal thoughts. Third, the IMV model is sufficiently flexible to be integrated with other theories, such as the minority stress model. Therefore, the IMV model was selected in this study as a conceptual foundation enabling integration of minority stress factors and psychological mechanisms to explain how minority stress experienced by non-heterosexual students may relate to suicidal ideation.

The IMV model (O'Connor, 2011; O'Connor & Kirtley, 2018) consists of three phases describing the pathway toward suicidal ideation and suicidal behavior. Initially, contextual suicide risk factors – including genetic and individual characteristics, environmental context, and negative life events – operate as vulnerability factors (the *pre-motivational phase*). Subsequently, in the *motivational phase*, feelings of defeat and humiliation develop against the background of these contextual factors. These experiences lead to a sense of entrapment, which in turn leads to suicidal ideation. Thus, the motivational phase can be summarized as follows:

feelings of defeat and humiliation → entrapment → suicidal ideation.

Finally, suicidal thoughts may progress into suicidal actions (this represents the *volitional phase*).

Within the motivational and volitional phases, moderators also operate. These are factors that either facilitate or hinder the transition from one construct to another within a phase or between the motivational and volitional phases of the IMV model. The transition from defeat and humiliation to entrapment is influenced by *threat-to-self moderators*; the transition from entrapment to suicidal ideation is influenced by *motivational moderators*; whereas, the transition from the motivational to the volitional phase is influenced by *volitional moderators* (O'Connor, 2011; O'Connor & Kirtley, 2018). Because the dissertation focuses on factors associated with suicidal ideation, the empirical study was designed to concentrate on motivational phase constructs – entrapment, which in the IMV model is directly linked to suicidal ideation, and motivational moderators that shape the relationship between entrapment and suicidal thoughts. Among motivational moderators,

those selected were interpersonal needs and social support, as prior research has shown them to be particularly relevant to LGBTQ experiences.

Entrapment describes a strong desire to escape from internal or external circumstances while simultaneously feeling unable to do so (Gilbert & Allan, 1998). Within the IMV model, entrapment is considered the most proximal and direct predictor of suicidal ideation (O'Connor, 2011; O'Connor & Kirtley, 2018). Empirical evidence suggests that entrapment may be a particularly important factor in explaining suicidal thoughts among non-heterosexual individuals. Existing studies show that feelings of being trapped are more pronounced among sexual minorities and are associated with suicidal ideation (Cramer et al., 2023; Levi-Belz et al., 2022; Li et al., 2016a; Li et al., 2016b; Parra et al., 2021; Rasmussen et al., 2021).

Interpersonal needs were incorporated into the IMV model as motivational moderators from the *interpersonal theory of suicide* (Van Orden et al., 2010). Two interpersonal needs – thwarted belongingness and perceived burdensomeness – are associated with suicidal ideation. *Thwarted belongingness* refers to the frustration of the fundamental human need to belong or feel connected to others, resulting in a deep sense of social alienation. *Perceived burdensomeness* refers to the belief that one is a burden to others, and that others would be better off without them. Reviews indicate that both constructs significantly predict suicidal ideation (Chu et al., 2017; Ma et al., 2016), although perceived burdensomeness tends to emerge as the stronger predictor. Research findings confirm that feelings of thwarted belongingness and/or perceived burdensomeness are more pronounced among sexual minorities (Hill & Pettit, 2012; Pate & Anestis, 2019; Silva et al., 2015), and associations between these constructs – or at least one of them – and suicidal ideation have been documented (Baams et al., 2015; Chang et al., 2021; Chu et al., 2019; Fulginiti et al., 2020; Hill & Pettit, 2012; Levi-Belz et al., 2022; Pate & Anestis, 2019; Silva et al., 2015; Wolford-Clevenger et al., 2018).

Another important motivational moderator in the IMV model that may be particularly relevant when analyzing suicidal ideation among non-heterosexual individuals is *social support*. Research suggests that social support is inversely related to suicidal behavior in the sense that as social support increases, suicide risk decreases. This is supported by a review conducted by Poštuvan et al. (2019). Another review (Rogers & Taliaferro, 2020), however, indicates that findings are mixed: in some studies, social support emerges as a protective factor, in others as a risk factor, while still other studies show that social support is not directly associated with suicidal ideation among non-heterosexual youth but is indirectly related through other

variables. Nevertheless, these findings highlight the important role of social support in the context of suicidality and suggest that its influence may operate indirectly.

A key limitation of the IMV model when applied to understanding suicidality among non-heterosexual individuals is that the model was developed based on the general population and therefore does not account for stigma-related minority stressors specific to sexual minorities. Thus, neither the minority stress model nor the IMV model alone can fully explain the complex mechanisms underlying suicidal ideation among non-heterosexual individuals. Integration of these models may allow for a more comprehensive understanding of suicidal ideation in sexual minorities and reveal the multifaceted direct and indirect associations between minority stress, psychological mechanisms, and suicidal thoughts.

1.4. Integration of the Minority Stress and the Integrated Motivational-Volitional Models

This dissertation proposes an integration of constructs from the minority stress model and the IMV model. Over the past decade, an increasing number of studies have attempted to combine the minority stress model with various suicidological theories. One of the earliest attempts can be found in the study by Plöderl et al. (2014). The authors concluded that general theories of suicidal behavior alone are insufficient to explain the elevated suicidality observed among sexual minorities.

To date, the most extensively examined links in the literature are those between minority stressors and constructs from the interpersonal theory of suicide – notably, thwarted belongingness and perceived burdensomeness. Findings from numerous studies emphasize the mediating role of perceived burdensomeness in the relationship between minority stressors and suicidal ideation (e.g., Baams et al., 2015; Fulginiti et al., 2020; Hill & Pettit, 2012; Silva et al., 2015). Other researchers have highlighted lack of belonging (Kaufman et al., 2023), hopelessness related to unmet belonging needs (Salentine et al., 2020), or combinations of multiple constructs – thwarted belongingness, perceived burdensomeness, and hopelessness (Talley et al., 2016) – as mediating (and, in some studies, moderating) the relationship between minority stressors and suicidal ideation. In a more recent study among LGBTQ+ participants, Hui and Berezina (2025) identified a mediating role of social support. Their results showed that family support mediated the association between discrimination based on sexual orientation and suicidal ideation. These findings align with the assumption that minority stressors are

indirectly linked to suicidality through other psychological mechanisms, particularly those derived from suicidological theories.

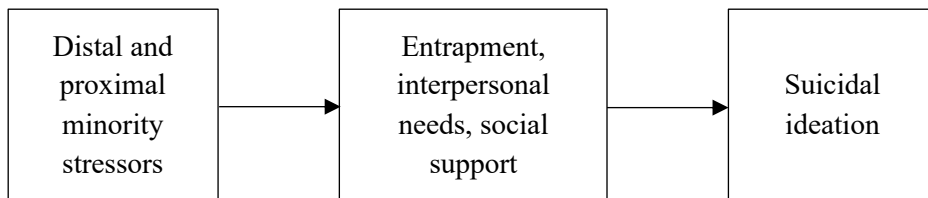
More recently, studies have begun integrating minority stress constructs with the IMV model construct of entrapment. Yet, the findings remain mixed (Levi-Belz et al., 2022; Parra et al., 2021). In Levi-Belz et al.'s study, entrapment mediated the association between minority stressors and suicidal behavior, whereas, in Parra et al.'s study, the opposite was established.

According to the logic of the IMV model, stigma-related distal and proximal minority stressors may function as pre-motivational phase factors that increase vulnerability to suicidality. In other words, minority stressors may create the contextual background within which suicidal ideation develops. Various minority stressors may be associated with motivational phase factors of the IMV model, which, in turn, relate to suicidal ideation (see Figure 1). This perspective is consistent with the hypothesis proposed in this dissertation – that minority stressors are indirectly related to suicidality through psychological mediators, specifically, entrapment and adjacent factors, namely, IMV motivational moderators: thwarted belongingness, perceived burdensomeness, and social support. It appears that the IMV model itself can accommodate minority stressors as pre-motivational phase influences. As suggested by the psychological mediation framework, stigma-related minority stressors may influence suicidality through cognitive, emotional, behavioral, social, and identity-related mechanisms (Hatzenbuehler, 2009; Pachankis, 2007). Thus, the psychological mediation framework further strengthens the proposed hypothesis.

In summary, the dissertation seeks to identify both direct and indirect associations between minority stressors and suicidal ideation among non-heterosexual students within the integrated framework of the minority stress and IMV models, and to test the hypothesis illustrated in Figure 1.

Figure 1

Hypothetical framework of the dissertation study integrating Minority Stress model and IMV model constructs with suicidal ideation

1.5. Relevance, Novelty, and Practical Significance of the Study

1.5.1. Relevance of the study

This dissertation examines suicidality among non-heterosexual young adults. The relevance of the study is supported by several interrelated aspects. First, existing research shows that individuals who identify as belonging to sexual minorities are more likely to experience suicidal ideation. In Lithuania, the prevalence of suicidal ideation among non-heterosexual individuals has been extremely underexplored. To the best of our knowledge, only one EU-led survey (EU FRA, 2024) has addressed this issue, revealing that as many as 57% of LGBTIQ respondents in Lithuania had thought about suicide during the previous year, of whom, 22% reported thinking about it frequently or constantly (with the EU average being 37% and 12%, respectively). Therefore, the present study may provide a more comprehensive understanding of the scale and relevance of this problem in a sociocultural context characterized by high suicide rates and widespread negative attitudes toward LGBTQ people.

Second, research indicates (e.g., Fish et al., 2019) that young adulthood represents a critical developmental period among adult members of sexual minority communities, during which, the highest levels of suicidal behavior are observed. It is therefore particularly important to study young non-heterosexual individuals and their experiences. This study focuses on students. On the one hand, a substantial proportion of young people pursue higher education, meaning that students may represent a segment of the young adult population. On the other hand, surveying students allows access to a larger and more reachable sample. Furthermore, the higher education context enables direct application of findings to the development of psychological support measures for suicidal non-heterosexual students.

Third, although theoretical models (in this study – the minority stress and IMV models) each provide important insights into factors associated with suicidal ideation, if considered separately, they do not fully explain how stigma-related minority stress factors, psychological mechanisms, and suicidal ideation interact among non-heterosexual individuals, nor which of these factors is/are directly versus indirectly associated with suicidality. For this reason, an integrative investigation of factors associated with suicidal ideation among non-heterosexual students is highly relevant and helps fill this knowledge gap both in Lithuania and internationally.

1.5.2. Novelty of the study

First, the dissertation examines the prevalence of suicidal ideation not only across sexual orientation groups (heterosexual vs. non-heterosexual students), but also considers the interaction between sexual orientation and gender, thereby reflecting an intersectional perspective. This allows identification of non-heterosexual student subgroups at elevated risk of suicidal ideation by gender. This contribution extends existing literature by offering a more nuanced understanding of suicidality risk among non-heterosexual individuals.

Second, in order to identify factors associated with suicidal ideation among non-heterosexual students, the dissertation proposes an integration of two theoretical models, which represents scientific novelty in several respects. The study evaluates both direct and indirect associations with suicidal ideation within the framework of minority stress and IMV constructs. It is hypothesized that minority stressors are indirectly associated with suicidal ideation through mediating psychological variables – specifically, IMV model constructs. This hypothesis is grounded in both the structure of the IMV model and the psychological mediation framework, which posits that stigma-related factors influence psychopathology through general psychological mechanisms. Integrating constructs from these two models may enhance understanding of suicidal ideation among non-heterosexual individuals and generate additional hypotheses about potential pathways leading to suicidal thoughts that warrant further investigation. Scientific literature most commonly examines isolated variables related to suicidality; therefore, this integrative approach represents a novel contribution.

Third, the study demonstrates methodological novelty. In addition to conventional psychological analyses, it applies network analysis (Epskamp et al., 2018). This data-driven method allows identification of central variables within a network of constructs without relying on prior assumptions, thereby minimizing researcher bias. Such an approach is particularly appropriate when integrating two theoretical models and examining how their constructs interact within a network. Network analysis results make it possible to identify central constructs and subsequently analyze them using additional statistical methods – in this study, path analysis. The methodological decision to first apply network analysis to examine relationships among constructs distinguishes this study through its innovative design.

Fourth, the novelty of the study also lies in its Lithuanian context. Existing research in LGBTQ psychology has largely been conducted in countries with more favorable social climates and substantially lower suicide

rates than Lithuania. It remains unclear what prevalence rates of suicidal ideation and what patterns of association among constructs will emerge in a context characterized by strong stigma toward LGBTQ individuals and high suicide rates.

1.5.3. Practical significance

From a practical perspective, investigating direct and indirect associations with suicidal ideation should help identify factors important for suicide prevention and those critical for intervention. Factors directly associated with suicidal ideation may be prioritized in clinical intervention, whereas indirectly related factors may be especially relevant for prevention efforts. Such differentiation provides highly practical guidance for professionals working with LGBTQ individuals.

At an institutional level, the findings may inform improvements in mental health policies in higher education by incorporating sexual orientation considerations. Whereas, at societal and legal levels, the results may support the need to reduce structural and institutional stigma, which likely forms the broader context in which suicidal ideation develops. Thus, the study not only expands theoretical knowledge about factors associated with suicidal ideation in sexual minorities but also offers concrete applied directions for suicide prevention and intervention within Lithuanian higher education settings and beyond.

1.6. Aim and Objectives of the Study

The aim of the study is to determine the prevalence of suicidal ideation across sexual orientation groups, to evaluate the prognostic associations between sexual orientation and suicidal ideation among young adults studying in Lithuania, and to identify factors associated with suicidal ideation among non-heterosexual students, taking into account constructs from the minority stress model and the integrated motivational-volitional (IMV) model of suicidal behavior.

The following study objectives have been outlined as a path to achieve the aim of this thesis:

1. To determine the prevalence of suicidal ideation across sexual orientation groups, while additionally evaluating the role of gender.
2. To evaluate the prognostic associations between sexual orientation and suicidal ideation.

3. To identify factors directly and indirectly associated with suicidal ideation during the past month, including constructs from the minority stress and IMV models.
4. To develop and empirically test a comprehensive model predicting past-month suicidal ideation by integrating constructs from the minority stress and IMV models.

2. METHODS

2.1. Participants

The study sample consisted of 2,113 participants. According to sexual orientation, 1,661 (78.6%) respondents were heterosexual and 452 (21.4%) were non-heterosexual. Among non-heterosexual students, 97 (21.5%) were homosexual and 355 (78.5%) were bisexual⁴. The sample was predominantly female (70.7%), residents of major cities (84.1%), younger individuals ($M = 21.64$, $SD = 2.34$), and undergraduate students (79.0%).

2.2. Study Variables and Assessment Instruments

The study questionnaire contained sociodemographic questions (gender, age, sexual orientation, place of residence, study level, higher education institution, romantic relationship status, and employment status) and assessment instruments. The sexual orientation of the participants was assessed based on the dimension of sexual identification, by asking the respondents to select the category that best described their orientation (heterosexual, homosexual, bisexual, other). Permission from the authors of the instruments employed was obtained for applying all instruments used in the study. The assessment instruments demonstrated good structural validity and high reliability indices.

2.2.1. Minority stress model variables

Distal minority stressors. **Discrimination** was measured by using the 15-item *Perceived Personal Discrimination Measure* (McGarrity et al., 2013), $\omega = .91$.

Proximal minority stressors. The 27-item *Lesbian, Gay, and Bisexual Identity Scale* (Mohr & Kendra, 2011) measured five negative aspects of sexual

⁴ The bisexual+ group refers to participants who self-identified as bisexual or another non-monosexual identity.

identity (**internalized homo(bi)negativity**, **acceptance concerns**, **concealment motivation**, **identity uncertainty**, and **difficult process**) and three positive aspects (**identity superiority**, **identity affirmation**, and **identity centrality**). Here, the scale ω ranged from .75 to .91.

2.2.2. IMV model variables

Entrapment. Feelings of **entrapment** were measured by using the 4-item *Entrapment Scale Short Form* (De Beurs et al., 2020), $\omega = .88$.

Interpersonal needs. The 10-item *Interpersonal Needs Questionnaire* (Bryan et al., 2010) measured two interpersonal needs, specifically, **thwarted belongingness** and **perceived burdensomeness**. Scale ω values were determined as .89 and .94.

Social support. The 12-item *Multidimensional Scale of Perceived Social Support* (Zimet et al., 1988) assessed social support from three sources – **family**, **friends**, and a **significant other**; ω was found to range from .91 to .94.

2.2.3. Assessment of suicidal ideation

Suicidal ideation was assessed across three different time periods. **Suicidal ideation during the past month** was measured with the first item from the *Suicidal Ideation Attributes Scale* (Van Spijker et al., 2014); **suicidal ideation during the past year** was measured with item 2 of the *Suicide Behaviors Questionnaire-Revised* (Osman et al., 2001); **lifetime suicidal ideation** was assessed with a researcher-developed item. The suicidal ideation variable was dichotomized (i.e., *yes* versus *no* with no intermediates available).

2.2.4. General risk factors for suicidal ideation

Depression and **anxiety** were measured by using the 4-item *Patient Health Questionnaire-4* (Kroenke et al., 2009).

2.3. Procedure and Data Analysis

The study design was cross-sectional, using a non-probability sampling method and an anonymous online survey. Invitations to participate in the study were distributed via university e-mail across multiple universities.

Participation was voluntary and uncompensated. All participants were provided with an informed consent form. Data were collected between March and June 2023. Prior to data collection, the study protocol was approved by an ethics committee (20 February 2023, No. 16/(1.13 E) 25000-KT-33). Statistical data analysis was conducted by using *IBM SPSS* version 28 and *R* version 4.5.1 software packages.

3. RESULTS

3.1. Prevalence of Suicidal Ideation across Sexual Orientation Groups

The first objective of the research aimed to compare the prevalence of suicidal ideation among the respondents in three sexual orientation groups – heterosexual, homosexual, and bisexual+ participants. A chi-square test was applied.

During the past month, 46.1% of students in the total sample reported suicidal ideation. Across the three sexual orientation groups, the proportions were 40.8% among heterosexual participants, 54.6% among homosexual participants, and 68.5% among bisexual+ participants. The differences between the groups were statistically significant ($\chi^2(2) = 92.86, p < .001$).

During the past year, 59.5% of students included in the total sample reported suicidal ideation. Across the three sexual orientation groups, the proportions were 53.8% among heterosexual participants, 67.7% among homosexual participants, and 84.2% among bisexual+ participants. The differences between the groups were statistically significant ($\chi^2(2) = 114.77, p < .001$).

Across the lifetime, 68.0% of students in the total sample reported suicidal ideation. Across the three sexual orientation groups, the share values were 63.7% among heterosexual participants, 77.1% among homosexual participants, and 89.0% among bisexual+ participants. The differences between the groups were statistically significant ($\chi^2(2) = 89.57, p < .001$).

An additional step of analysis of the distribution of suicidal ideation prevalence was conducted with the objective to evaluate the interaction between the sexual orientation and gender. The results revealed that gender differences were observed only among bisexual+ students, where a higher proportion of women reported suicidal ideation in two of the assessed periods ($\chi^2(1) = 3.76, p < .05$; 75.0 vs. 85.8% – past year; $\chi^2(1) = 5.24, p < .01$; 80.8 vs. 91.4% – lifetime), whereas no significant gender differences emerged among heterosexual and homosexual students.

In summary, the results indicate significant differences in the prevalence of suicidal ideation across sexual orientation groups. Compared to heterosexual students, a greater proportion of homosexual students and the highest proportion of bisexual+ students reported suicidal ideation. These patterns were observed consistently across all three time perspectives used to assess suicidality. The findings also demonstrate a meaningful interaction between the sexual orientation and gender: among bisexual students, women reported more suicidal ideation.

3.2. Prognostic Associations between Sexual Orientation and Suicidal Ideation

The second objective of the research was intended to evaluate the direct prognostic associations between the sexual orientation and suicidal ideation. Binary logistic regression analysis was applied, with suicidal ideation as the dependent variable and sexual orientation as the independent variable.

Unadjusted regression models revealed that prognostic associations exist between the sexual orientation and suicidal ideation. Homosexual students reported approximately two times higher odds (OR ranged from 1.75 to 1.9) of experiencing suicidal ideation compared to the heterosexual reference group. Bisexual+ students reported approximately three-to-five times higher odds (OR ranged from 3.2 to 4.6) of experiencing suicidal ideation compared to the heterosexual reference group. These results indicate that non-heterosexual orientation directly predicts an elevated risk of suicidal ideation. All of these patterns were observed across the three time perspectives used to assess suicidality.

However, adjusted regression models presented a different pattern of results. After controlling for sociodemographic variables (age, gender, place of residence, romantic relationship status, and employment) as well as depression and anxiety, the previously observed significant direct prognostic associations between the sexual orientation and suicidal ideation either disappeared or weakened. Only bisexual+ students (compared to the heterosexual reference group) reported approximately three times higher odds (OR = 2.7) of experiencing suicidal ideation during the past year, and approximately four times higher odds (OR = 4.3) of experiencing suicidal ideation at any point in their lifetime.

In summary, the results suggest that the direct prognostic associations between sexual orientation and suicidal ideation are not unequivocal.

3.3. Factors Directly and Indirectly Associated with Suicidal Ideation

The third objective of the research aimed to identify those factors that are directly and indirectly associated with suicidal ideation among non-heterosexual students. At this stage, suicidal ideation was assessed only for the past month. To implement this objective and allow for more complex statistical analyses, homosexual and bisexual+ participants were combined into a single group of non-heterosexual students. First, correlational analysis was conducted, followed by psychological network analysis.

3.3.1. Results of the correlational analysis

The correlational analysis showed that all IMV model variables were associated with suicidal ideation. The strongest positive correlations were observed for entrapment and perceived burdensomeness, while family support showed a negative association. Associations between minority stress model variables and suicidal ideation were weak or non-significant.

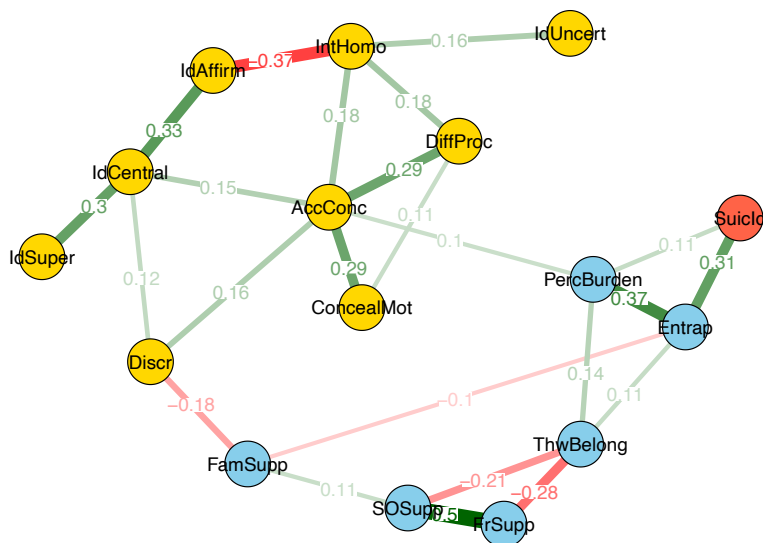
The correlational analysis also revealed that IMV model variables were strongly interrelated with one another, as were minority stress model variables, whereas cross-model associations, although significant, were weak.

3.3.2. Results of the network analysis

The interaction structure among the variables included in the analysis is visually presented as a network in Figure 2. The resulting network structure consisted of 16 nodes and 60 non-zero edges between them (out of 120 possible candidates). To improve interpretability of the network visualization, all edges with weights lower than 0.1 were removed from the visual display. Edge-weight accuracy analysis indicated that the remaining edges in the network were reliable. Of the 16 nodes in the network, 9 represented minority stress model variables, and 7 represented IMV model variables (including suicidal ideation).

Figure 2

Psychological network structure illustrating interactions among study variables derived from the Minority Stress and IMV models, and past-month suicidal ideation (n = 437)

Note. The nodes (circles) represent study variables, and edges between the nodes represent conditional associations controlling for all other associations in the network. The edge thickness indicates the strength of association – i.e., thicker edges represent stronger weights. Green edges indicate positive associations, and red edges indicate negative associations. Node colors represent theoretical models: the yellow color stands for minority stress model variables; blue represents IMV model variables; and red denotes suicidal ideation.

Minority stress model variables: **Discr** – discrimination; **ConcealMot** – motivation to conceal; **IdUncert** – identity uncertainty; **IntHomo** – internalized homo(bi)negativity; **DiffProc** – difficult process; **AccConc** – acceptance concerns; **IdSuper** – identity superiority; **IdCentral** – identity centrality; **IdAffirm** – identity affirmation.

IMV model variables: **Entrap** – entrapment; **ThwBelong** – thwarted belongingness; **PercBurden** – perceived burdensomeness; **FamSupp** – family support; **FrSupp** – friend support; **SOSupp** – significant other support; **SuicId** – suicidal ideation during the past month (dichotomous variable).

Visual inspection of the network indicated that most edges were localized within theoretical model clusters, thereby suggesting strong internal connectivity of the constructs within each model. This finding was consistent with the correlational analysis. Only two reliable higher-weight edges connected the two theoretical clusters – specifically, between discrimination and family support (weight = -0.18), and a weaker edge between acceptance concerns and perceived burdensomeness (weight = 0.10).

Among the reliable edges, two IMV model nodes showed direct associations with suicidal ideation. A stronger positive association was observed with entrapment (weight = 0.31), and a weaker positive association was established with perceived burdensomeness (weight = 0.11). No reliable direct associations were found between the minority stress model variables and suicidal ideation. Their associations with suicidal ideation were indirect and operated through IMV model nodes.

Expected influence centrality was calculated to quantify how strongly each node influenced the rest of the network, while taking into account both positive and negative edge weights. The highest expected influence values in the network were observed for acceptance concerns ($z = 1.91$), family support ($z = -1.89$), and thwarted belongingness ($z = -1.64$). These findings suggest that these three nodes stand out in their impact relative to other nodes and represent the most active nodes in the network. They are denoted by the greatest potential to influence interactions across the entire system and may therefore be considered primary clinical targets in work with suicidal non-heterosexual youth.

Bridge expected influence was calculated to identify those nodes that function as key connectors between the two network clusters – i.e., minority stress and IMV model variables. This metric reflects how strongly each particular node is connected to nodes in the other cluster, accounting for both positive and negative edges. The highest bridge expected influence values were observed for family support ($z = -2.06$) and perceived burdensomeness ($z = 2.06$), both belonging to the IMV model. Notably, no minority stress cluster node showed comparably high bridge expected influence values. This suggests that IMV model constructs – particularly, family support and perceived burdensomeness – may play a critical bridging role linking minority stress factors with suicidality mechanisms and suicidal ideation. It is possible that minority stress mechanisms influence suicidality mechanisms through these two nodes among non-heterosexual youth. From a practical perspective, this indicates that these variables are especially important target points in clinical intervention.

In summary, the network analysis showed that minority stress and IMV model variables formed two relatively distinct clusters consistent with their theoretical foundations. Only IMV model variables were directly associated with suicidal ideation during the past month – most strongly, with entrapment and, more weakly, with perceived burdensomeness – whereas minority stress variables were indirectly associated through IMV factors. Acceptance concerns, family support, and thwarted belongingness emerged as particularly important factors in understanding suicidality among non-heterosexual students. Family support and perceived burdensomeness played the strongest bridging roles between the clusters: family support linked perceived discrimination to suicidality factors, while perceived burdensomeness linked acceptance concerns to suicidal mechanisms.

3.4. A Comprehensive Predictive Model of Suicidal Ideation

The fourth objective of the research aimed to test a predictive model of suicidal ideation among non-heterosexual students. At this stage, suicidal ideation was assessed only for the past month. The model was constructed based on the results of the correlational and network analyses, while incorporating variables that were significantly directly and indirectly associated with suicidal ideation and which emerged as important factors in explaining the suicide risk. The tested model included minority stress model variables – discrimination and acceptance concerns, and IMV model variables – entrapment, perceived burdensomeness, thwarted belongingness, and family support. Path analysis was conducted to implement this objective.

Fit indices of the final model (see Figure 3) were $\chi^2(16) = 23.66, p = .097$, CFI = .99, TLI = .99, RMSEA = .03, 90% CI [.00; .06]. These indices met all criteria for good model fit.

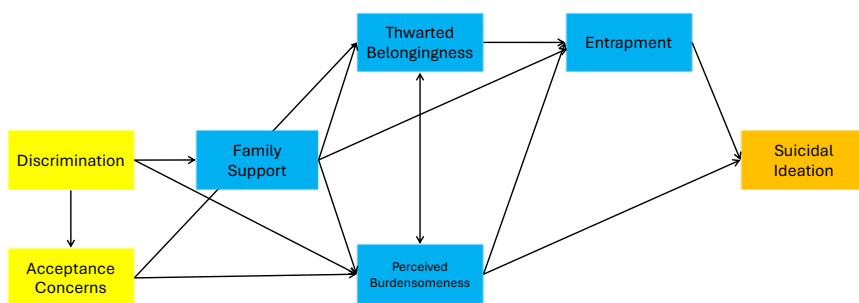
Direct predictors of suicidal ideation. In the final model, past-month suicidal ideation was directly predicted by two IMV constructs: perceived burdensomeness ($\beta = .450, p < .001$) and entrapment ($\beta = .251, p = .005$).

Indirect predictors of suicidal ideation. The model clarified how minority stress-related variables connect to suicidal ideation indirectly, primarily through IMV mechanisms. Entrapment was predicted by perceived burdensomeness ($\beta = .552, p < .001$), thwarted belongingness ($\beta = .155, p = .003$), and family support ($\beta = -.138, p = .003$). Perceived burdensomeness was predicted by family support ($\beta = -.326, p < .001$), acceptance concerns ($\beta = .196, p < .001$), and discrimination ($\beta = .185, p < .001$). Thwarted belongingness was predicted by family support ($\beta = -.417, p < .001$) and acceptance concerns ($\beta = .152, p < .001$). Family support was predicted by

discrimination ($\beta = -.287, p < .001$), and acceptance concerns were predicted by discrimination ($\beta = .314, p < .001$). Finally, the model included a significant covariance between thwarted belongingness and perceived burdensomeness ($\beta = .285, p < .001$).

Figure 3

Final predictive model of past-month suicidal ideation among non-heterosexual students ($n = 437$)

Note. Colors represent theoretical models: the yellow color stands for minority stress model variables; blue represents IMV model variables; orange denotes suicidal ideation (past month; dichotomous variable).

In summary, the path analysis demonstrated that past-month suicidal ideation among non-heterosexual students was predicted by interrelated minority stress and IMV model variables. Direct predictive effects were observed for perceived burdensomeness and entrapment. Indirect pathways indicated that discrimination operated through reduced family support and increased acceptance concerns, which, in turn, intensified suicidality-related factors and feelings of entrapment. This suggests that experiences of discrimination may heighten anxiety about social rejection, which can lead individuals to withdraw from interpersonal relationships. As a result, perceived family support decreases, feelings of connectedness weaken, perceived burdensomeness increases, and the sense of being trapped intensifies, ultimately contributing to suicidal ideation. However, subjectively perceived family support strengthened feelings of connectedness and reduced other psychological suicide risk factors. Thus, the final model revealed not

only risk pathways from discrimination to suicidal ideation but also protective pathways in which family support may buffer against suicidal thoughts.

These results indicate that the empirically derived predictive model is statistically significant and consistent with theoretical assumptions, demonstrating that minority stress mechanisms are linked to suicidal ideation indirectly through mediating IMV psychological processes. This supports the importance of integrating both theoretical models to comprehensively explain pathways to suicidal ideation among non-heterosexual students and to identify meaningful clinical intervention and prevention targets when working with suicidal non-heterosexual youth.

4. DISCUSSION

4.1. Prevalence of Suicidal Ideation across Sexual Orientation Groups

The first research objective aimed to examine the prevalence of suicidal ideation across sexual orientation groups. The results highlighted several important aspects. First, a greater proportion of non-heterosexual participants reported suicidal ideation compared to heterosexual participants. Second, bisexual+ individuals demonstrated the highest levels of suicidality. These findings are consistent with other student studies where non-probability convenience sampling through online surveys was used, and a gender composition was similar to that of the present sample (Germanaud et al., 2024; Horwitz et al., 2020). At the same time, when comparing the magnitude of suicidal ideation, a notable pattern emerged: substantially more non-heterosexual students reported suicidal thoughts in the present dissertation study than in other student studies using a comparable methodology.

The high prevalence of suicidal ideation in the study sample may be explained by several factors. On the one hand, this may be related to methodological aspects. The use of non-probability convenience sampling may have resulted in overrepresentation of students more prone to suicidal behavior. Online surveys are often affected by self-selection bias, whereby individuals who feel personally connected to the topic are more likely to participate (Bethlehem, 2010). However, methodological explanations alone are unlikely to fully account for the magnitude of the phenomenon. It is also important to emphasize that suicidality may be closely related to the sociocultural environment of Lithuania. Elevated levels of suicidal behavior have been documented in other Lithuanian studies as well (e.g., Gailienė et al., 2022; Zaborskis et al., 2016; Žilinskas et al., 2021; Žilinskas & Lesinskienė, 2023). High prevalence of suicidal behavior in Lithuania has

been associated with culturally specific risk factors such as frequent alcohol (ab)use as a coping strategy, childhood sexual abuse and emotional neglect, cultural norms emphasizing restricted emotional expression, negative attitudes toward psychological help-seeking, and perfectionistic tendencies characterized by doubts about one's actions (Rimkevičienė et al., 2024).

The EU FRA (2024) survey cited in the introduction demonstrated that suicidal ideation among LGBTIQ individuals in Lithuania was the highest among all participating European countries. This suggests that suicidality among non-heterosexual students may be related not only to Lithuania-specific factors but also to minority stressors – most likely, to an interaction between the two. As discussed in the introduction, stigma against sexual minorities in Lithuania operates at multiple levels, from structural and institutional to individual. Such minority stress may negatively affect non-heterosexual individuals. Correlational results in the present study showed that although these associations were not strong, both distal and proximal minority stressors were linked to suicidal ideation. This aligns with the minority stress model (Meyer, 2003), which posits that experiencing stigma and internalizing it may function as a risk factor for suicidality.

An additional analysis examined suicidality in relation to the interaction between sexual orientation and gender. This approach reflects an intersectional perspective, emphasizing that lived experiences are shaped by intersecting identities – in this case, by sexual orientation and gender (Crenshaw, 1989). The results revealed that, among bisexual+ students, a higher proportion of women reported suicidal ideation. These findings suggest that suicidality within sexual minorities is not a homogeneous phenomenon. Regarding gender differences among bisexual+ students, the findings are consistent with the review and meta-analysis by Salway et al. (2019). Several mechanisms have been proposed in the literature to explain an elevated suicidality risk among bisexual women. These include greater exclusion from LGBTQ communities, higher rates of intimate partner violence, increased exposure to sexual trauma, and identity development processes characterized by greater uncertainty and psychological strain.

In summary, the results indicate that suicidal ideation varies according to sexual orientation as well as in relation to the interaction between sexual orientation and gender. Across analyses, the prevalence of suicidal ideation among students was higher than previously reported in international studies. This highlights the scale of the problem within the Lithuanian student population. The findings confirm that suicidality among non-heterosexual individuals is a significant issue requiring further investigation. Importantly, elevated suicidal ideation among non-heterosexual students was observed

consistently across all three assessed time periods. This suggests a stable and persistent phenomenon that does not depend on the time frame of assessment.

4.2. Prognostic Associations between Sexual Orientation and Suicidal Ideation

In terms of addressing the second objective of the present research, significant prognostic associations were observed between sexual orientation and suicidal ideation. All 9 of 9 unadjusted regression models were statistically significant and showed that non-heterosexual students were several times more likely to report suicidal ideation, with bisexual+ students demonstrating particularly elevated risk. In other words, non-heterosexual orientation directly predicted a higher likelihood of suicidal ideation. These findings supported the initial assumption and were consistent with previous research (e.g., King et al., 2008; Marchi et al., 2022; Salway et al., 2019; Wittgens et al., 2022; Zwickl et al., 2025). The results may be interpreted within the framework of the minority stress model (Meyer, 2003). As noted earlier, associations were identified in this study between distal and proximal minority stressors and suicidal ideation. It is therefore plausible that minority stress experienced by non-heterosexual individuals contributes to elevated suicide risk. However, although the unadjusted regression models were statistically significant, they demonstrated low goodness-of-fit indices, and sexual orientation explained only a very small proportion of variance in suicidal ideation. Consequently, conclusions regarding these direct associations should be drawn with caution.

Adjusted regression models that included control variables demonstrated a substantially improved model fit but revealed a different pattern of results. Only 2 of the 9 adjusted models were statistically significant – those comparing bisexual+ students with heterosexual students. In summary, after controlling for sociodemographic factors and levels of depression and anxiety, only bisexual+ orientation directly predicted an increased likelihood of suicidal ideation. Bisexual and other non-heterosexual students reported suicidal thoughts approximately three to four times more frequently on average. This elevated risk among bisexual+ individuals is consistent with conclusions from previously cited reviews. Due to the very small number of participants representing other non-heterosexual orientations, these respondents were combined into a single group with bisexual participants. Therefore, it is not possible to determine precisely which specific non-heterosexual orientation groups exhibited the highest risk of suicidal ideation in this sample.

The findings suggest that sexual orientation may not be directly linked to suicidal ideation – but that, instead, it operates through other factors more proximally associated with suicidal thinking. For example, in all adjusted models, depression remained a significant direct predictor of suicidal ideation. It is therefore possible that the relationship between sexual orientation and suicidal ideation is mediated through depressive symptoms – that belonging to a sexual minority increases depression, which, in turn, contributes to suicidal thoughts. This interpretation was partially supported by Švetkauskaitė's (2023) coursework analysis based on the present dataset and is also consistent with other empirical findings (Hirsch et al., 2017; Lardier et al., 2017; Oginni et al., 2018). Overall, these results suggest that sexual orientation is likely indirectly related to suicidal ideation.

Other researchers (e.g., Chan et al., 2020; Li et al., 2025; Mereish et al., 2017; Salway et al., 2019) have emphasized that elevated suicidality among bisexual+ individuals may be linked to stressors specific to these identities, which are distinct from those experienced within homosexual communities. In a bachelor's thesis using the present dissertation data, Dzemyda (2023) compared levels of minority stress between homosexual and bisexual students. The findings contradicted the assumption that minority stressors are more strongly expressed among non-monosexual individuals; instead, the opposite pattern emerged. On the one hand, it is possible that the study did not include constructs capturing stressors unique to non-monosexual experiences. On the other hand, the role of gender must also be considered. In the present sample, women predominated in the bisexual+ group, and women within this group showed a higher risk of suicidal ideation. This suggests that bisexual women may account for the elevated suicidality observed. Future research should examine how gender interacts with stressors specific to non-monosexual identities.

In summary, sexual orientation is associated with suicidal ideation, but the relationship is not uniform. Unadjusted models suggested an increased suicidality risk among non-heterosexual students, whereas adjusted analyses indicated that the strongest risk is concentrated among bisexual+ individuals. At the same time, the findings suggest that sexual orientation likely influences suicidal ideation not only directly but also indirectly through psychological mediators, particularly depressive symptoms.

4.3. Factors Directly and Indirectly Associated with Suicidal Ideation among Non-Heterosexual Students

The third and fourth objectives of the present research are aimed to identify which factors are directly and indirectly associated with past-month suicidal ideation among non-heterosexual students and to develop a model predicting the occurrence of these thoughts. To address these objectives, an integrative theoretical perspective was applied, combining constructs from the minority stress model and the integrated motivational-volitional (IMV) model. It was hypothesized that suicidal ideation would be directly associated with IMV model constructs, whereas minority stress model factors would be associated indirectly, through IMV factors.

4.3.1. Minority stress model perspective

Within the minority stress framework, the distal and proximal minority stress constructs included in the study demonstrated strong interrelations. This was supported by both correlational and network analysis results. This may indicate that factors associated with non-heterosexual orientation form an interconnected set of psychological mechanisms. This is consistent with Meyer's (2003) conceptualization, which describes minority stress as a system of interrelated stressors. Although individual minority stress constructs are discussed separately in this dissertation, it is important to recognize that minority stress represents interconnected psychological mechanisms of multiple stressors. Therefore, individual constructs should not be interpreted in isolation but rather within the broader minority stress context.

One of the most significant minority stress factors identified in the study was acceptance concerns. In the psychological network analysis, this construct showed the highest expected influence. Therefore, it may be considered a particularly important clinical target when working with young non-heterosexual individuals experiencing suicidal ideation. Acceptance concerns reflect the anxiety, frequent rumination, and persistent worry about potential rejection if one's sexual orientation were disclosed or known to others (Mohr & Kendra, 2011). Conceptually, this construct overlaps with expectations of rejection, which Meyer (2003) identified as a proximal minority stressor. Moreover, this minority stress factor is closely related to a more recent construct in LGBTQ research – that of rejection sensitivity (Feinstein, 2019), defined as fear of being rejected because of non-heterosexuality. Wells et al. (2020) highlighted the importance of rejection sensitivity in the context of suicidality.

The dissertation results show that discrimination is associated with acceptance concerns. This indicates that non-heterosexual individuals who more frequently experienced discriminatory events also exhibited greater sensitivity to potential rejection. Similar findings were reported by Feinstein et al. (2012). This suggests that repeated discriminatory experiences may contribute to heightened vigilance toward the environment, making individuals more likely to anticipate rejection. The association between experiences of discrimination and acceptance concerns can also be explained by the minority stress model (Meyer, 2003), which emphasizes that distal stressor experiences may be internalized and transformed into proximal stressors.

Finally, the study did not identify strong direct associations between minority stressors and suicidal ideation. Correlational analyses revealed only weak associations between these variables, whereas, in the network analysis, none of the minority stressors included in the study were directly related to suicidal ideation. This aligns with previous findings which have typically identified only weak associations between these variables (de Lange et al., 2022). According to de Lange et al., suicidal ideation may be related not to individual minority stressors, but rather to their cumulative pattern. Therefore, future research should examine how minority stress mechanisms, in interaction with each other, relate to suicidality. At the same time, weak associations may indicate that minority stressors are not directly related to suicidal ideation but operate through other mediators – in this study, through IMV model variables.

4.3.2. Integrated motivational-volitional model perspective

Within the IMV model framework, the IMV constructs analyzed in this study were also strongly interrelated. This was demonstrated by correlational and network analyses. It can be assumed that IMV model constructs constitute a second set of interconnected psychological mechanisms (the first being minority stress). This interconnectedness is consistent with the theoretical foundation of the IMV model, as all constructs included in the present study belong to the motivational phase (O'Connor, 2011; O'Connor & Kirtley, 2018). Similar conclusions were reached by De Beurs et al. (2019), who conducted a network analysis and found that motivational phase variables of the IMV model were tightly connected within the network. Thus, the IMV factors included in this study likely represent an interrelated system of suicidality-related mechanisms.

Among the most significant IMV model factors identified were family support and thwarted belongingness. These constructs showed the highest expected influence in the psychological network. Therefore, they may be considered important clinical targets when working with young non-heterosexual individuals who experience suicidal ideation. Among the three sources of support examined in the study, family support emerged as the most important item, thereby indicating its particularly significant role in the context of suicidal ideation among non-heterosexual individuals. This finding is consistent with results by McConnell et al. (2015; 2016), who emphasized that, among sources of support, family support is especially important for the psychological well-being of LGBT youth. Ryan et al. (2010) highlighted the long-term protective significance of family acceptance during adolescence, including reduced risk of suicidal ideation and suicide attempts. In the present dissertation study, family support in young adulthood also emerged as a potential protective factor in the context of suicidal ideation among non-heterosexual students. Despite the increased autonomy characteristic of young adulthood, family appears to remain a vital psychological resource for non-heterosexual individuals.

In contrast to minority stressors, IMV factors demonstrated clear and direct associations with suicidal ideation. Entrapment showed the strongest direct association with suicidal ideation, while perceived burdensomeness showed somewhat weaker but both direct and indirect (via entrapment) associations. These patterns were supported across different analytical methods. The findings are consistent with IMV model assumptions, in which entrapment is conceptualized as the most proximal and direct predictor of suicidal ideation (O'Connor, 2011; O'Connor & Kirtley, 2018), as well as with the interpersonal theory of suicide, which positions perceived burdensomeness as a central predictor of suicidal ideation (Van Orden et al., 2010). The results also align with conclusions by Robison et al. (2024), indicating that, among sexual minority members, perceived burdensomeness was more strongly related to suicidal ideation than thwarted belongingness. The findings are also consistent with previous network studies (e.g., De Beurs et al., 2019), where both entrapment and perceived burdensomeness were directly associated with suicidal ideation, while thwarted belongingness was linked indirectly through other variables. Altogether, these findings highlight entrapment and perceived burdensomeness as additional key clinical targets in work with non-heterosexual individuals experiencing suicidal ideation. Nevertheless, thwarted belongingness should not be underestimated, as it emerged in the present study as an indirect risk factor for suicidal ideation.

4.3.3. An integrative perspective on constructs from the minority stress and integrated motivational-volitional models

Finally, the dissertation has identified several points of integration between minority stress and IMV constructs. In the network model, family support and perceived burdensomeness emerged as the primary bridging constructs between the two models, showing the highest bridge expected influence values.

In the network structure, experiences of discrimination were negatively associated with family support. In the final path model, this association between discrimination and family support remained significant. In the path model, discrimination negatively affected perceived family support, and family support in turn influenced other IMV variables. More frequent experiences of discrimination also directly increased perceived burdensomeness. Put simply, encountering discriminatory events may lead individuals to feel less supported by their family and more burdensome to others. Rogowska and Cisek (2024) reported similar findings, showing associations between negative social experiences related to sexual orientation and perceived social support, depression, and suicidal ideation. Thus, the results suggest that family support may function as a bridging mechanism linking exposure to discrimination with psychological suicidality-related factors. One possible interpretation is that discriminatory experiences may distance non-heterosexual individuals from their families; as family support decreases, a crucial protective resource is lost, and other IMV risk factors intensify, thus increasing the suicidal ideation risk. Conversely, the findings also imply that when family support is sufficiently high, the negative consequences of discrimination based on sexual orientation may be 'contained', and their impact may not translate into suicidality mechanisms.

Another important integration point between the two models was perceived burdensomeness. In the network structure, acceptance concerns were positively related to perceived burdensomeness. In the final path model, discrimination influenced perceived burdensomeness both directly and indirectly via acceptance concerns, while perceived burdensomeness influenced other IMV constructs and was directly associated with suicidal ideation. These findings suggest that perceived burdensomeness may represent another mechanism linking minority stress to suicidality. Prior discriminatory experiences may increase anxiety about potential future rejection, which may strengthen the belief that one is a burden to others. As this perception intensifies, the individual may begin to feel trapped in their circumstances and may start thinking about suicide. Such interpretations are

consistent with findings from other studies (Baams et al., 2015; Hunt & Parkin, 2025; Salim & Messman, 2024). Prior research supports the mediating role of perceived burdensomeness between minority stressors and suicidality-related factors.

In summary, the study results suggest the following predictive pathway toward suicidal ideation among non-heterosexual young adults. More frequent experiences of discrimination among sexual minority students increase fear of being rejected or condemned by others. This can negatively affect social relationships: individuals may feel less connected to their family, perceive themselves as a burden to others, and feel detached from them. Such withdrawal from social relationships may be understood as an adaptive protective response to ongoing or anticipated experiences of rejection. However, another side of this process is that withdrawal from social relationships may intensify feelings of entrapment – as individuals may feel powerless, stuck, and unable to escape external circumstances or themselves. Entrapment, in turn, directly contributes to suicidal ideation. These findings illustrate how discriminatory experiences are linked to suicidal ideation among non-heterosexual students.

The pathways identified in this dissertation are consistent with the psychological mediation framework (Hatzenbuehler, 2009), which posits that stigma-related stressors increase vulnerability to mental health problems by affecting social and interpersonal processes. According to the rejection sensitivity model (Feinstein, 2019), experiences of discrimination based on sexual orientation may lead to heightened anxiety about potential rejection. Wells et al. (2020) further suggest that rejection negatively affects social support – since fear of rejection undermines social support systems, which contributes to more active suicidal ideation.

The study results also suggest that distal and proximal minority stressors may function as pre-motivational phase factors in the IMV model. In the IMV framework, pre-motivational factors create conditions for suicidal ideation to develop through experiences of defeat, humiliation, and entrapment (O'Connor, 2011; O'Connor & Kirtley, 2018). Thus, minority stressors may increase vulnerability to feeling trapped, and entrapment may facilitate the emergence of suicidal ideation. The dissertation findings support the hypothesis that minority stressors (discrimination experiences, fear of being judged) are indirectly related to suicidal ideation through mediating psychological mechanisms – specifically, IMV model constructs: family support, perceived burdensomeness, lack of social connectedness, and entrapment. Therefore, understanding suicidal ideation among young non-heterosexual individuals requires consideration of both minority stressors and

other suicidality-related psychological factors, as well as their interactions. This illustrates that suicidological models cannot be automatically assumed to apply equally to everyone without considering the unique experiences of sexual minorities who face forms of stigma that are often not encountered by majority-group individuals.

It is important to emphasize that associations between constructs from the two theoretical models were relatively weak. One possible explanation is that minority stress constructs may reflect more distal and slowly changing psychological mechanisms that increase vulnerability to suicidality over time. In contrast, IMV constructs are more proximal and dynamic psychological mechanisms. It is also valuable to note that, when integrating constructs from both models, suicidal ideation was assessed over the past month, and the remaining IMV variables also captured the more recent states, whereas minority stress-related experiences reflected a longer time perspective. Limited cross-model associations may therefore suggest that stigma-related minority stressors contribute to suicide risk by increasing vulnerability indirectly and over time through internal, rapidly changing psychological mechanisms, as proposed by Hatzenbuehler (2009). However, this interpretation would require a longitudinal research design for confirmation.

This dissertation study is among the first to examine suicidality among non-heterosexual young adults in Lithuania – a country that is emphatically characterized by highly elevated suicide rates and persistent stigmatization of sexual minorities. It is also among the first studies seeking to provide a more comprehensive understanding of factors associated with suicidal ideation among non-heterosexual individuals through integration of multiple theoretical perspectives. On the one hand, the findings suggest that the role of minority stress in suicidality mechanisms may operate according to general patterns regardless of the cultural context, and that the models examined in this dissertation may be meaningfully applied in countries characterized by high stigma levels and high suicide rates. Nevertheless, Lithuania's high suicide rates and deep, long-standing stigmatization of sexual minorities may amplify these mechanisms. Future studies should examine in greater detail how such cultural conditions shape suicidality-related phenomena among non-heterosexual individuals.

4.4. Study Limitations and Directions for Future Research

This study has several limitations that should be considered when interpreting the results. First, the cross-sectional design does not allow any direct conclusions about causal relationships among the examined factors.

Longitudinal studies are necessary to establish causality. Such studies would allow a better understanding of the way(s) how minority stress contributes over time to the development of psychological factors and suicidal ideation and would help identify potential causal mechanisms.

Second, the sample consisted only of higher education students, most of whom were residing in major cities; therefore, generalization of these findings to broader non-student populations and to less socially accepting environments is limited. Future studies using larger and more diverse samples in terms of sexual orientation could examine potential differences in suicidal ideation across specific non-heterosexual identities and analyze suicidality mechanisms specific to these groups.

Third, the sample was non-representative; therefore, future research should employ alternative sampling strategies that would increase representativeness and generalizability of the findings.

Fourth, in this study, sexual orientation was assessed by using the dimension of sexual identification. However, the construct of sexual orientation encompasses additional dimensions, such as sexual attraction and sexual behavior (Savin-Williams, 2006). Therefore, future studies examining suicidal ideation and behaviors among sexual minorities and related mechanisms should assess sexual orientation more comprehensively by incorporating multiple dimensions.

Finally, as evidence increasingly demonstrates that sociocultural factors have a substantial impact on suicidal phenomena, the importance of the cultural context must be taken into account. Future research should continue to examine suicidality across different cultural contexts, including Lithuania, in order to more precisely understand specific suicidality factors and their cross-cultural variation.

4.5. Practical Implications of the Study Findings

The present study provides valuable practical insights. Specialists working with non-heterosexual young adults should distinguish factors of importance for prevention from those directly relevant to intervention.

From an intervention perspective, when working with sexual minority clients experiencing suicidal ideation, the main focus should be on IMV model factors that, in this study, were found to show direct or proximal associations with suicidal ideation. Entrapment emerged as the factor most strongly and directly associated with suicidal thoughts. Therefore, systematic assessment of entrapment and reduction of such experiences should be a clinical priority when working with a non-heterosexual client in suicidal crisis. Additional

important intervention targets include thwarted belongingness and perceived burdensomeness, as a modification of these factors may substantially reduce suicide risk. The findings suggest that many psychological interventions developed for the general population and targeting constructs from the IMV model and the interpersonal theory of suicide may also be effectively applied when working with non-heterosexual young people in crisis.

From a prevention perspective, the results underscore the significance of minority stress mechanisms, particularly acceptance concerns, which reflect heightened sensitivity to potential rejection by others. Specialists should attend to this stressor even in the absence of overt discrimination. Another key preventive target is family support, the strengthening of which should be prioritized in work with non-heterosexual young people and their relatives. In addition, the findings highlight the importance of specialist competence in working with sexual minority clients.

At the institutional level, it must be recognized that suicide prevention requires systemic actions. Higher education institutions could implement inclusive measures to reduce stigma and provide LGBTQ-affirming mental health services. Whereas, at the political level, it is necessary to understand that sexual minority mental health problems are closely rooted in structural stigma. Therefore, preventive measures should include not only support services but also broader strategies aimed at reducing discrimination based on sexual orientation and strengthening human rights protections.

CONCLUSIONS

The present study aimed to assess the prevalence of suicidal ideation across different sexual orientation groups and to examine the prognostic associations between sexual orientation and suicidal ideation among young adults (aged 18–29) studying at higher education institutions in Lithuania. In addition, the study sought to identify factors associated with past-month suicidal ideation among non-heterosexual students. The factors included in the study were selected by integrating two theoretical frameworks: the minority stress model and the integrated motivational-volitional (IMV) model of suicidal behavior. The results of the study have revealed several important findings.

1. It has been found that the prevalence of suicidal ideation among students differed across sexual orientation groups as well as across gender groups. Heterosexual students reported the lowest prevalence of suicidal ideation, homosexual students reported higher prevalence, whereas the highest levels of suicidal ideation were observed among bisexual and other non-heterosexual students. Among bisexual participants, suicidal ideation was

- more prevalent among women. No gender differences were observed among heterosexual and homosexual students.
2. The direct prognostic associations between sexual orientation and suicidal ideation among students have been found to be ambiguous. On the one hand, non-heterosexual orientation was associated with a several-fold higher likelihood of suicidal ideation. On the other hand, after accounting for sociodemographic characteristics and levels of depression and anxiety, the direct associations between sexual orientation and suicidal ideation either disappeared or weakened. This suggests that increased suicidality among non-heterosexual students may not be attributable to sexual orientation *per se*, but rather to its interaction with other psychological and social factors.
 3. Among non-heterosexual students, past-month suicidal ideation was directly associated with stronger experiences of entrapment and perceived burdensomeness. These experiences were closely related to lower levels of social support and a more pronounced sense of thwarted belongingness. Indirect associations with past-month suicidal ideation were observed for more frequent experiences of discrimination based on sexual orientation, greater dissatisfaction with one's sexual orientation, heightened anxiety about potential rejection by others, stronger motivation to conceal sexual orientation, greater uncertainty about sexual orientation, and a more difficult process of sexual orientation acceptance. Overall, suicidal ideation was directly associated with the IMV model constructs included in the study, whereas distal and proximal minority stress model constructs were associated indirectly.
 4. Finally, a comprehensive model predicting past-month suicidal ideation among non-heterosexual students was developed. The model indicated that more frequent experiences of discrimination predicted greater fear of rejection by others. This fear was associated with increased social withdrawal, which may serve a protective function against potential future rejection. However, social withdrawal was also reflected in lower perceived family support, stronger feelings of perceived burdensomeness, and greater experiences of thwarted belongingness, which, in turn, predicted stronger feelings of entrapment. Entrapment – i.e., the feeling of being trapped – directly predicted suicidal ideation. The model demonstrated that minority stress mechanisms (discrimination and acceptance concerns) were not directly associated with suicidal ideation; rather, their role was expressed through IMV model mechanisms. These findings provide empirical support for the importance of integrating both theoretical models in order to comprehensively understand and explain

factors associated with suicidal ideation among non-heterosexual young people. From a practical perspective, this implies that, when working with non-heterosexual young people experiencing suicidal ideation, intervention strategies should focus primarily on IMV model constructs – specifically, on assessing and reducing feelings of entrapment and perceived burdensomeness. Preventive strategies should target minority stress model constructs and more distal IMV model factors, including combating discrimination based on sexual orientation, reducing fear of rejection, and strengthening family support.

PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

Mokslinės publikacijos disertacijos tema

Gužas, J., & Skruibis, P. (2025). Prevalence and Associations of Suicidal Thoughts and Suicide Attempts by Sexual Orientation among Students in Lithuania. *Archives of Suicide Research*, 1–14.
<https://doi.org/10.1080/13811118.2025.2565500>

Gužas, J., & Skruibis, P. (2025). Understanding suicidal ideation among non-heterosexual students: A network analysis of the minority stress and integrated motivational-volitional models. *Death Studies*, 1–14.
<https://doi.org/10.1080/07481187.2025.2559730>

Gužas, J., Skruibis, P., Mažulytė-Rašytinė, E., Grigienė, D., Dadašev, S., Rimkevičienė, J. ir Gailienė, D. (2024). Savižudiškų minčių intensyvumo skalė (SIDAS) ir Savižudiško elgesio klausimynas – patikslintas (SBQ-R): lietuviškų versijų psichometriniai rodikliai. *Psichologija*, 70, 74–91.
<https://doi.org/10.15388/Psichol.2024.70.5>

Mokslinėse konferencijose skaityti pranešimai disertacijos tema

Gužas, J. (2025). *Minority Stress, Entrapment, and the Risk of Suicidal Behavior Among Non-Heterosexual Students in Lithuania.* 19th European Congress of Psychology. Pafosas, Kipras.

Gužas, J. (2025). *Suicidiškumas ir kiti psichikos sveikatos rizikos rodikliai tarp neheteroseksualių studentų Lietuvoje.* Lietuvos psichologų kongresas 2025. Vilnius, Lietuva.

Gužas, J., & Skruibis, P. (2024). *Suicidality and perceived discrimination among non-heterosexual students in Lithuania.* 33rd International Congress of Psychology. Praha, Čekija.

Skruibis, P., & Gužas, J. (2024). *Risk and protective factors for suicidal behaviour among young adult LGB individuals: a systematic review.* The International Association for Suicide Prevention, 32nd World Congress. Pirana, Slovėnija.

Gužas, J. (2023). *LGB jaunų suaugusiųjų savižudiško elgesio rizikos ir apsauginiai veiksniai: sisteminė apžvalga*. Lietuvos psichologų kongresas 2023. Vilnius, Lietuva.

Gužas, J., & Skruibis, P. (2022). *Risk and protective factors of recent suicidal behavior among LGB young adults: a systematic review*. 6th Suicide and Self-harm Early and Mid-Career Researchers' Forum. Glazgas, Škotija (JK).

TRUMPOS ŽINIOS APIE AUTORIŲ

Jokūbas Gužas Vilniaus universitete įgijo psichologijos bakalauro laipsnį, klinikinės psichologijos magistro laipsnį, o 2021–2025 m. studijavo psichologijos doktorantūros studijose. Doktorantūros metu publikavo mokslinius straipsnius, pristatė tyrimų rezultatus nacionalinėse ir tarptautinėse konferencijose, vykdė mokslinę veiklą VU Suicidologijos tyrimų centre bei užsiėmė tyrimų rezultatų sklaida visuomenėje. Vilniaus universitete Jokūbas toliau dirba jaunesniojo asistentu. Jo pagrindinės domėjimosi sritys apima klinikinę psichologiją, suicidologiją, lyčių psichologiją. Jokūbas studijavo VU Medicinos fakultete individualios psichodinaminės psichoterapijos kursą ir šiuo metu užsiima privačia psichoterapine praktika. Jis aktyviai dalyvauja psichikos sveikatos specialistų rengime ir kvalifikacijos kėlime, reguliariai rengia ir veda su psichologijos temomis susijusius mokymus plačiajai visuomenei.

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, III rūmai, LT-10222 Vilnius
El. p. info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
bookshop.vu.lt, journals.vu.lt
Tiražas 20 egz.